

BIBLIOTECA
MUNICIPALĂ
Deva
Sala de lectură

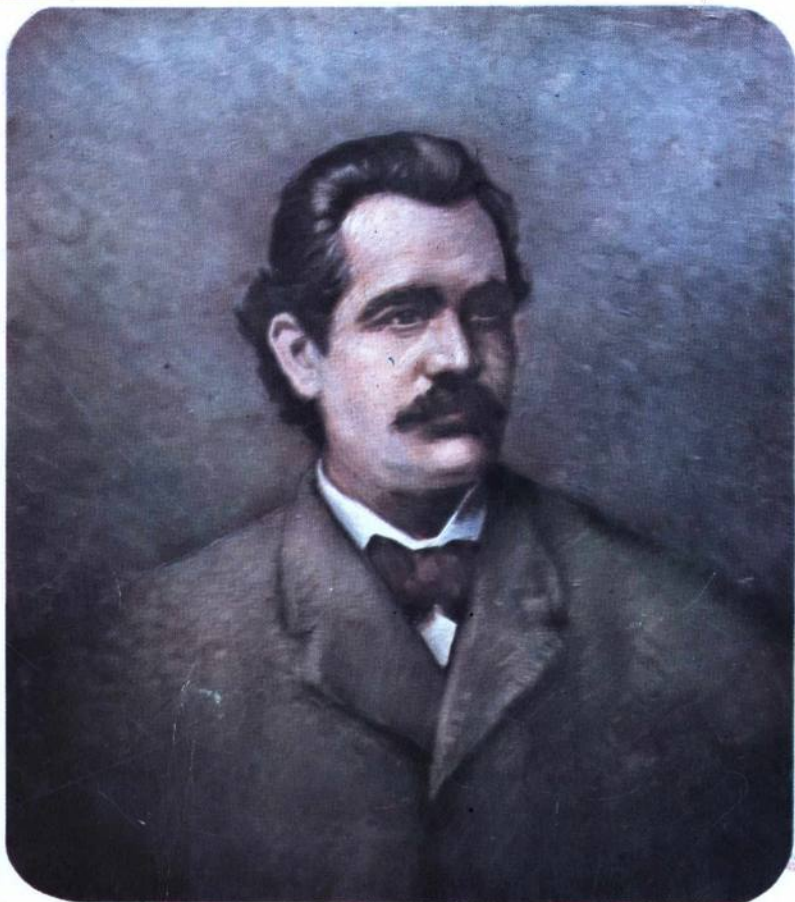
859.0.09

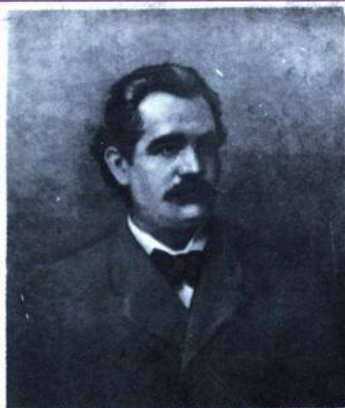
M/30

1975
(18) ANUL VI

M

CĂLINESCU ❀ MIHAI EMINESCU ❀ PERPESSICIUS
BLAGA ❀ IBRĂILEANU ❀ SADOVEANU ❀ ARGHEZI
VL. STREINU ❀ VIANU ❀ OPRESCU ❀ I. CHINEZU
GALA GALACTION ❀ EM. BUCUȚA ❀ RADU STANCA
ANATOLE FRANCE ❀ OLAHUS ❀ IVAN KRASKO

— M. EMINESCU —
portret în ulei executat
după o fotografie de epocă
(în prezent expus în Aula
Academiei R.S.R.).

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

Doamnei Sadoveanu
literatul care de-atâtea
ori mi-a înălțat sufletul,
autorul îi prezintă omagiile sale.

Pana la totdeauna

« Domnului M. Sadoveanu,
singurul scriitor pe care-l
admir fără rezerve,
piosul meu omagiu

Ionel TEODOREANU »
(Tudor Ceaur Alcaz (xxxx), Frunză — 1940)

« Lui Mihail Sadoveanu,
Unui uriaș de la un pitic

Mihail CODREANU
Iași, 2 Ianuarie 1940 »

(Statui)

« Lui Mihail Sadoveanu
cu admirația și prietenia
de totdeauna

M. RALEA »
(Nord-Sud — 1948)

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

1/1975² (18) ANUL VI

REVISTA EDITATĂ DE
M MUZEUL M
LITERATURII
ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂȘESCU

SECRETARIAT

EUGEN MIHAICIUC

Biblioteca Ind. Huned. Deva

SALA DE LECTURĂ

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefon: 50.32.90

All rights reserved

Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCÂNTEII”

181913

24

16

181913

SUMAR

« ...eternii noştri păzitori ai solului veşnic... »

Mihai EMINESCU

6 *El e cel care...* (Tabletă de Geo BOGZA)

I. Fragmentarium

- 7—9 Eminescu şi vocaţia universală a culturii române (*Zoe DUMITRESCU-BUŞULENGA*)
- 10—14 De la un monolog dacic la un început de traducere din Shakespeare (*Marin BUCUR*)
- 10—14 [*Credeţi voi...*] — monolog dacic
- 15—19 [*Poetul şi zugravul*] — adaptare după Shakespeare (cu o postfaţă de Ioan ALEXANDRU)
- 20—24 Aforisme şi adnotări (Texte comunicate şi comentate de Gh. BULGĂR, Augustin Z. N. POP şi Ruxandra MIHĂILĂ)

II. Jurnalistică

- 25—28 « *Adevărul nu rezultă din deduceri logice...* » — articol; [*Scrisoare deschisă*] (Texte transcrise de PERPESCIUS, cu o notă de Dumitru D. PANAITESCU)

III. Corrigenda

- 29—38 « *La curtea cuconului Vasile Creangă* » în transcrierea lui PERPESCIUS (Argument de D. D. PANAITESCU)

IV. Contribuţii documentare

- 39—43 Un alt arbore genealogic (*D. VATAMANIUC*)
- 44—48 Mărturii din viaţa căminarului Eminovici (Acte prezentate de Al. BARDIERU)
- 49—50 « *Starea sănătăţii bietului M[ihai] E[minescu] nu s-a îndreptat încă* ». Două scrisori de A. Chibici Rîvneanu (adnotate de Flaviu SABĂU)
- 51—52 Vlahuţă face « *propagandă pentru cărţile lui Eminescu...* » — o epistolă gălăţeană (comentată de Gh. S. ŞTEFĂNESCU)
- 53—56 Trei ipostaze editoriale ale *Poeziilor* lui Eminescu: G. IBRĂILEANU, G. CĂLINESCU şi PERPESCIUS (Scrisori comunicate şi adnotate de Zaharia SÎNGEORZAN şi Petre POPESCU-GOGAN)

SUMAR

V. Motive și valori

- Miha ILSADOVEANU, George OPRESCU și PERPESSICIUS 57—59
despre *Arta lui Eminescu* — stenograma unei discuții
la Academie
- Ion CHINEZU: *Prezența lui Eminescu* — conferință 60—63
Cezar PETRESCU: *Destinul lui Eminescu* — conferință radio-
fonică 64—68
- Emanoil BUCUȚA: *Eminescu — geniu romantic* — conferință 69—72
radiofonică (Texte comunicate și comentate de
Petre POPESCU-GOGAN, Nicolae FLORESCU și
Victor CRĂCIUN)

VI. Valențe universale

- Eminescu pe meridianele lumii (Vladimir STREINU) 73—74
Ivan KRASKO: «*Eminescu — poetul meu preferat*» (documen-
tar de C. BARBORICĂ) 75—76
- Alain BOSQUET, Iuri KOJEVNICOV, Roy Mac GREGOR 77—79
HASTIE, David SAMOILOV, Amita BHOSE RAY
— declarații radiofonice (prezentate de *Josetta DAN*)
- O altă imagine a lui Eminescu? (*Maria POLOJINȚEV*) 80—81
Opinii exprimate de: Șerban CIOCULESCU,
Al. DIMA, Iorgu IORDAN, D. VATAMANIUC,
D. MURĂRAȘU, Al. PHILIPPIDE, Augustin
Z. N. POP și Dan SIMONESCU)

Hronicul vîrstelor

Lucian BLAGA

- [*Chemarea lupilor*] (I) — roman autobiografic (Notă de ediție 83—94
de Dorli BLAGA)

Măștile poetului

Tudor ARGHEZI

- Tentațiile Thaliei (*Ov. S. CROHMĂLNICEANU*) 95—96
Carac — pamflet dialogat (Prefață de Mitzura ARGHEZI și Ba-
ruțu ARGHEZI) 96—108

Jurnal

PERPESSICIUS

- Insemnările anului 1940* (Cuvînt introductiv de D. D. PANAI- 110—115
TESCU)

SUMAR

Violon d'Ingres

Radu STANCA

- 116—117 O povestire romantică (*Constantin CUBLEȘAN*)
118—136 *Puntea neagră* (1948)

Roman epistolar

Gala GALACTION

- 137—140 Frumoasa epistolă de altădată (*Al. OPREA*)
140—150 *Scrisori de dragoste* (I)

File de album

- 151—153 Un magician: *Al. PHILIPPIDE* (Tabletă de *Eugen JEBELEANU*)

Revelația documentului

Nicolaus OLAHUS

- 154—159 Filipica rostită în Dieta de la Augsburg (comentată de *Corneliu ALBU*)

Scriitori români în arhive străine

Tudor VIANU

- 160—163 Tinerețea unui umanist (*Stancu ILIN*)
164—170 Dosarul doctoratului la Tübingen

Scriitori străini în arhive românești

Anatole FRANCE

- 171—172 Corespondență protocolară (cu un cuvânt introductiv de *Gabriela MELINESCU*)

Cronica edițiilor

Mircea ZACIU și Marin BUCUR despre

- 173—182 M. Eminescu — *Articole și traduceri* (Editura „Minerva”, 1974)

- 183—187 *Fișier bibliografic • Creșterea colecțiilor • Iconografie*
Dragoș Vrânceanu a citit pentru dumneavoastră

- 188—191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

O altă imagine a lui Eminescu?

(Citiți în paginile 80 și 81 opiniile unor specialiști)

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

El e cel care...

El e cel care a spus că teiul e sfânt * El e cel al cărui nume nu se cade să fie luat în deșert.

*După ce i-ai rostit numele, cum mai putești spune o josi-
nicie, fără ca buzele să vi se carbonizeze pe dinți? El e cel
care a spus că teiul e sfânt * El e cel care, oricâte deznă-
dejdi ne-ar încerca, ne dă temeiuri ca, totuși, să nu deznă-
dăduim * El e cel care a spus că teiul e sfânt * El e cel în
care toată ființa noastră, de la începutul începuturilor și
pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor, se va oglindi tot atît de mira-
culos și de pur, ca universul într-un strop de apă * El e cel
care a spus că teiul e sfânt.*

15 IANUARIE

JATA CELEI MAI EMOȚIONANTE
ANIVERSĂRI DIN VIAȚA
POPORULUI ROMÂN

Geo B o f t a

FRAGMENTARIUM

EMINESCU ȘI VOCAȚIA UNIVERSALĂ A CULTURII ROMÂNE

Destinul celui mai reprezentativ poet al unei nații, fie că se cheamă Dante, Shakespeare, Goethe, Pușkin, Hugo, Mickiewicz ori Eminescu, se desfășoară, mai întotdeauna, după datele unei ascunse, inexorabile dialectici, pe două planuri. Într-unul din ele, alesul acela își duce pămînteasca zbatere între neliniști și întrebări de tot felul, în conflicte neîntrerupte cu lumea care-l înconjură, de la familie la instituțiile orînduite de legi și la așezarea societății însăși, la tabla valorilor contemporane. El e, cu rare excepții, un pribeag pe drumurile încalcate ale cunoașterii, exilatul marilor rebeliuni metafizice, demonul împotrivițiilor violente și al tăgadelor îndărătnice pe toate planurile, de la filozofic la social, dar e și căutătorul de ținîni, acela care sapă și se adîncește în istoria națională, în timpul devenirii poporului său, implicîndu-se acolo cu o caracteristică sete de rădăcini. Făcător de mituri, el le extrage din tiparul îngemănat de existență și esență, înfățișat de ființa particulară a poporului său în a cărei expresie își înveșmîntează creația și care-i apare ca singura haină convenabilă pentru adevărul său, legat și determinat de adevărul unei specificități anume de istorie și spirit cristalizate într-o colectivitate națională. Iar apariția lui, sintetizatoare a datelor de pînă atunci ale unei evoluții, vestește de obicei o fază de plenitudine care va urma în istoria poporului căruia îi aparține,

Dar iată că, schițând rapid liniile unei existențe *arhetipale* de poet național, am atins implicit vizibil parametrii paradigmatici ai existenței lui Eminescu. Și la fel se vor petrece lucrurile cînd vom prefira strînsele adevăruri acumulate într-o ipostază istorică națională de către fiecare din cei mai sus amintiți, în lumina fără apus a universalității. În acest al doilea plan se alătură, ca în recompusa lumină a spectrului solar trecută mai înainte printr-o prismă de cristal, într-o neturburată eternitate, viețile și adevărurile popoarelor trăite de genalii lor exponenți în însumări *arhetipale*. Fiindcă pribegia lor a fost autentică și dureroasă, săvîrșită în suferință și jertfe, contribuția lor la constituirea adevărurilor universale are greutatea și valoarea unor ctitorii durabile pînă dincolo de timp. Ei aduc fiecare răspunsurile la nesfîrșitele întrebări pe care și le-au pus confruntîndu-se cu lumea dinafară și cu cea dinăuntru și îmbogățesc pe rînd tezaurul cunoașterii superioare cu noi tipuri de sensibilitate și de spiritualitate, cu viziuni mereu innoitoare care vorbesc însă despre permanențe, într-un joc fără sfîrșit. Miturile lumii, motivele fundamentale ale poeziei universale, viața, moartea, iubirea, categoriile, structura cosmosului, dialogul omului cu puterile și cîte altele își găsesc, cu fiecare, altă rezolvare posibilă, mai frumoasă și mai convingătoare.

Și Eminescu se așază în acest Pantheon al celor care durează, venind dinspre o lume veche, așezată la răscruce de drumuri, între est și vest, între nord și sud, și care a primit și a dat într-un neîncetat proces de schimburi, rămînînd însă neîncetat identică cu sine. Ca atare, poetul neamului acestuia cu limbă unitară, fuzionată « miraculos » din dubla stirpe dacică și romană, cu mituri arhaice și cu o știință tainică a tuturor lucrurilor lumii transmisă din tată-n fiu la nivelul maselor de țărani, cu capacitate de a se *ipostazia* modern și contemporan și a rămîne implantată în arhitate, poetul pornit dinspre aceste surse a adus și el o personalitate plurivalentă și mai cu seamă o operă « deschisă » în contextul universal, menită să-l facă veșnic contemporan cu toate tipurile de întrebări posibile, cu toate tipurile de sensibilitate umană cu care se poate acorda la orice nivel, pe orice lungime de undă. Și cu această calitate globală, de a fi contemporană cu orice etapă istorică, o operă își dovedește în primul rînd viabilitatea și puterea de *ipostaziere* în cele mai variate împrejurări, adică un aspect al universalității, preemtoriu de altfel.

Spiritul însetat de absolut al gînditorului și artistului a avut curiozități enorme, ontologice, deci veșnic umane, o nesecată sete de cunoaștere; de aceea a repus întrebările fundamentale despre structura cosmosului și existență și a exprimat *psyche*-ul cu luminile și umbrele sale. S-a cufundat în mague și elemente și a rătăcit prin labirintele investigațiilor micro și macrocosmosului, pînă cînd i s-au luminat arhetipalele drumuri ale cunoașterii, de la geneze la sfîrșituri, pînă cînd s-au clarificat sensurile devenirilor în istoria națională și în cea universală, în cea a ființei și a cosmosului și s-au fixat valorile.

Rosturile naționale, cele mai solide și valabile dintre toate, i s-au părut întărite de misiuni spirituale și explicate de mituri. În afara acestor misiuni, istoria pare o acumulare de zadarnice eforturi, sfârșite în ruină, ca acelea cu care se confruntă urmele strălucitelor civilizații de odinioară, Babilonul, Ninivea, Iudea, Grecia, ca în *Memento mori*.

Chiar în macrocosm, pe care l-a parcurs cu o uimitoare ușurință a fanteziei, mai mare decât a oricărui romantic european (fie ca mag *căldor în stele*, ca posesor al unei cărți zoroastriene, ca titan ori ca eon, ca *Hyperion trecând printre galaxii și spații intersiderale*), a văzut începuturi, deveniri și sfârșituri, la scări uriașe, ca un bard clarvăzător din vechile culturi tradiționale. De aci cîntarea genezelor în ritmurile muzicii sferelor și tristețea apocalipsei din *Scrisoarea I*. De aci, poate, și impulsurile demiurgice care-l împing pe eroul visînd mereu la mai frumos și mai bine, înspre transgresarea interdicțiilor, schimbarea peisajului lunar și pătrunderea în lumea solară, în *Sărmanul Dionis*.

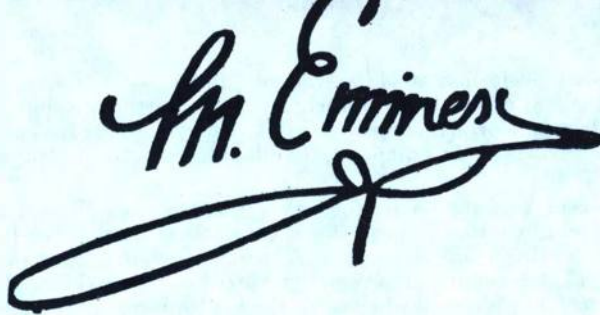
În investigația lumii mari ca și a celei mici, poetul a înfruntat categoriile cele mai importante cu care s-au luptat de altfel toți romanticii: timpul și spațiul. Practicile magice, modalitate de cunoaștere integrală pentru eroul romantic, fac posibilă libertatea absolută de mișcare în toate dimensiunile spațiului (afară de lumea solară) și pe toată traiectoria timpului, de la nașterea lumii la moartea ei, și prin toate șirurile de vieți, înainte și înapoi. Timpul viu, al cosmogoniilor și timpul mort, al apocalipsei sînt sugerate cu o rară putere a reprezentărilor concrete și a sugestiilor muzicale.

Pe de altă parte, a înnoit, a suprapus, a sintetizat mituri ale culturilor indice, grecești, germanice, gnostice și așa mai departe, ca în *Luceafărul*.

Pe fiecare filă, poetul se află mereu pe culmile gândului omenesc, în pragul stihurilor, al puterilor, al absolutului, purtat de o aspirație inegalabilă spre cunoașterea totală, spre frumusețea și binele absolut, dezmințită și împiedicată în fiecare clipă de vicisitudinile marii troceri a vieții eroului, care e, de fapt, dureroasa condiție general umană. Asisti, citindu-i opera, la construcția, cu singe și carne, a unui superb edificiu de adevăr filozofic, etic și estetic, căutat cu încrîncenare, înălțat pe temelii de etnie românească, de cultură folclorică inegalabil asimilată, într-un travaliu uriaș de obiectivare general, universal umană și de integrare voită în obirșii.

Viața se încheagă în poezia eminesciană ca experiență integrală marcată printr-o victorie neasemuită a spiritului, a valorilor perene, asupra a tot ceea ce este nefericit, caduc, tranzitoriu în existența omului și poetului. Și valorile expresiei poetice, urmînd aceeași traectorie de obiectivare, se sublimază în faza finală, ajungînd la o formă de lapidaritate uimitoare, aproape integral aforistică (vezi versurile *Glossei*), dovadă a fuziunii desăvîrșite între gîndirea poetică și cuvînt, ajungînd la nuditățile perfecte, la simplitatea versurilor din *Luceafărul*, la tăcerile care scandează frumoasa *Odă în metru antic*.

Geniul poetului s-a strîns din străvechile și ascunsele puteri ale neamului românesc, din concentrările luptelor și biruștelor lui, din înțelepciunea și aspirațiile necontenite spre lumină pe care le-a nutrit în milenii de existență. De aceea el intrupează pentru noi toți o mirabilă chintesență a unei deveniri istorice și spirituale izbutite de un popor. De aceea, pe cartea de onoare a muzeului din Ipotești, Secretarul general al partidului, Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu scria, cu înaripate vorbe, omagiul său către poet, exprimînd adîncă, hotărîtoarea legătură dintre el și popor: «*Aici la Ipotești, unde s-a înălțat în strălucire universală Luceafărul geniului poetic național, cîntîm cu emoție memoria nepieritoare a celui mai iubit poet al neamului nostru — Mihai Eminescu*».

[F' 72 v°]

[*credeți voi*¹]

Credeți voi²

Că va dura în veci puterea voastră?
Nu, pe cât v-ați suit veți și cadă
Nu vezi tu umbra solarelor popoare
Trecînd [*cuvînt indescifrabil*] prin istorie
Că vă încearcă cu a lor mizerii
Că vă învinuște de soarta lor...
De ce nu le-ați lăsat să-și meargă calea
De ce ați vrut să domniți? Numai decît
Voi să domniți voi, să fiți supra lor...
Cine vi d-acest drept, n-a cărui nume

¹ Titlul aparține editorului.

² Știți ce-i Roma? să fi-o spun eu, ce[-]i, șters în mss.

DE LA UN
MONOLOG
DACIC
LA UN ÎNCEPUT
DE TRADUCERE
DIN
SHAKESPEARE

DUPĂ ÎNSĂILAREA UNUI PORTRET DACIC în manuscrisul 2286, datînd fie din epoca studiilor la Berlin, fie din primii ani de revenire la Iași, Eminescu a compus și acest lung recitativ dramatic al unuia dintre personajele dramei, probabil al lui Decebal (?). Bruionul are toate asperitățile unei prime versiuni — inegalități, formulări brute — dar se menține printr-o puternică tensiune emoțională și printr-un patetism curat al convingerilor lăuntrice. Textul se leagă de alte încercări ale poetului pe această temă, devenind varianta unui dialog al confruntării dintre două lumi, două mentalități și două alternative ale trăirii istorice. Monologul de față nu are nici o nominalizare în manuscris. Este abandonat ca o încercare de poem dramatic, ca o postumă «în plus». Eminescu face, din acest text, o pledoarie demnă în numele unui popor mindru, care își dorește împlinirile prin

Ați subjugat voi lumea... cu ce drept
Vă încărcăți cu soartea lumii-ntregi?
Vai vouă cînd la ziua-vă din urmă
Veți întreba de ce atît vă suirăți
Și nu-ți găsi un alt răspuns decît
Spre a cadê³ cu-atîta mai adînc...
Vai vouă ce nici oameni nu sunteți
Nici zei-și-amestecul de rele⁴
Din amîndouă acestea ființe
Mîndri sunteți ca zeii, nu ca ei
Plini de misericordie... Ca oamenii
Aveți⁵ o minte, însă inimi nu.
Doriți ce zei doresc, neavînd puterea
Voiți să domniți lumea ca și ei
Fără a avê dreptatea lor. Ca oameni aveți patimi
Dar patimi reci, fără de milă, crude
Cari din ochi nu pierd v-o țînt-a lor.
La voi nu pot combate vanitatea
Prin vanitate, aurul prin aur
Între⁶ virtute și-ntre viții nu e
La voi deosebire-amîndouă poartă
Aceleași semne neînduplecate
Onest și onest nu cunosc milă
Drept⁷ și nedrept nu au deosebire

³ nu, șters în mss.

⁴ nu... de amîndouă,
șters în mss.

⁵ Sunteți..., șters în
mss.

⁶ Nu e, șters în mss.

⁷ Bun, șters în mss.

[F 73 v°]

tihnă și omenie, prin înțelepciunea faptei de bine și de conlucrare. Procesul anti-roman este procesul contra cuceritorilor și al împalatorilor de popoare. Gloria cuceritorilor, pentru daci, seamănă cu lăudă-roșenia militară. Vorbește, în aceste versuri, o lume blindă, dar nu slabă și temută, o lume cu puterea judecătii și a sfatului, dar nu lipsită de energia faptelor și a acțiunilor eroice. « Dreptatea noastră e puterea noastră/Cu ea deodată vom cadê și noi... » Textul este încărcat de versuri memorabile, plăsmuite într-o stare de incandescență a inspirației. Eminescu compune un imn biruștelor spiritului și fermității de a rezista în fața destinului. E un poem închinat unei lumi a pămîntului, răbdătoare și bună, încrezătoare mereu că cei ce vor să domnească sînt cei ce n-au parte de istorie. Lumea lui Decebal răspunde forței prin puterea pe penetrație a adevărului și a rațiunii.

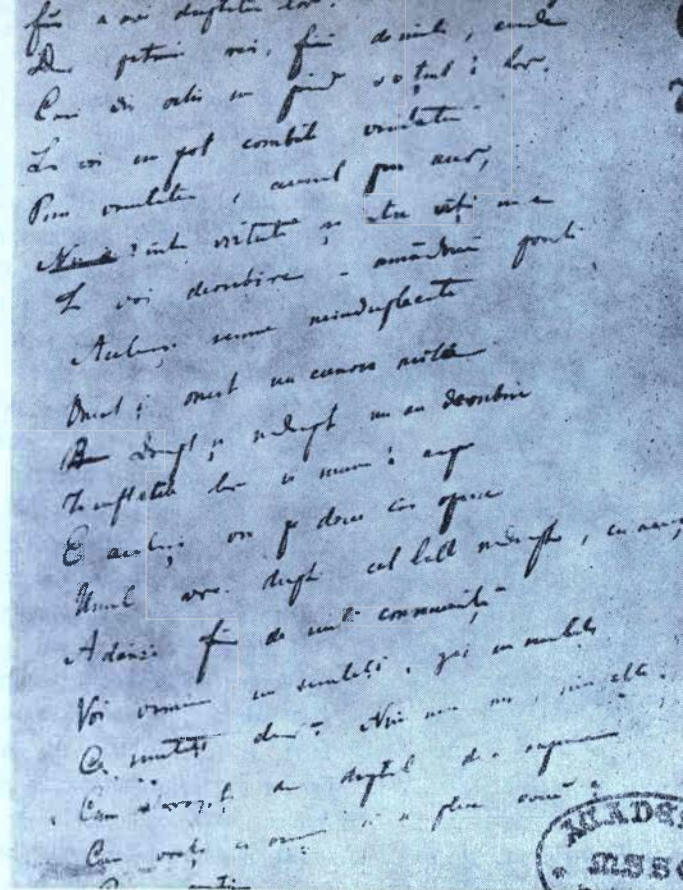
* * *

În manuscrisul eminescian 2254, atît de bogat în proiecte dramatice, se află, la paginile 183—192, un început de traducere după piesa lui Shakespeare Timon din Atena, abandonat după cîteva replici. Poetul nu a indicat nici un titlu bruionului său, fapt ce conduce la prezumția că totul fusese o aprindere de o clipă în ceasurile sale de gînduri.

Opera lui Shakespeare i-a fost printre cele mai dragi expresii ale geniului uman, și în perspectiva ei a visat să alcătuiască și o parte din dramele istoriei noastre naționale. Pentru « Marce Will » a păstrat toată viața un cult al măreției creației literare. Din acest punct de vedere, încercarea de traducere a textului piesei Timon din Atena are o semnificație aparte în biografia spirituală a lui Eminescu. Este dorința unei apropieri directe de opera lui Shakespeare. Firește, n-a putut să-l cu-

noască decît prin traduceri germane, atît de bogate în epocă. Intermediarul traducerilor franceze l-a folosit secundar, nu însă ca un ignorant în această limbă, folosind textul, cum s-a spus, cu dicționarul în mînă. Circulau, în acel timp, celebra traducere germană a lui August Wilhelm Schlegel și L. Tieck (Shakespeare's dramatische Werke...), în șapte volume, apărută în 1874, traducerea lui M. Guizot, tot în șapte volume, apărute între 1868—1873, « oeuvres complètes », în tălmăcirea lui François Victor Hugo, o ediție franceză, între 1867—1870, în trei volume. Cert este, însă, faptul că traducerea din Shakespeare a urmat tălmăcirii Artei reprezentației dramatice de Th. Röscher — marea sa ocazie de a fi luat cunoștință, din tinerețe, de opera lui Shakespeare.

După unele cuvinte franceze și germane, trecute alături de corespondentele lor românești, se înțelege că Eminescu a utilizat atît o versiune germană cît și una franceză. Chiar dacă a primit traducerea germană, Eminescu a avut alături un text francez pe care l-a urmărit îndeaproape, altminteri nu se explică unele coincidențe izbitoare de fraze: « Le vieillard. Cet homme, seigneur Timon, votre créature... » (în ediția lui M. Guizot) « Omul acesta, nobile Timon, această creatură » (Eminescu); « Aucune malice personnelle » — « Nici o răutate (malice) » (la Eminescu); poetul reface stilul și expresia, adaptîndu-le modului său propriu. În textul francez este « Aucune malice personnelle n'empoisonne une seule virgule de mes vers », text care la Eminescu devine: « nici o reutate (malice) nu se lipește de-o coamă măcar a drumului, pe care a apucat ». Textul urmează firesc, cu dreptul poetului de a fi și autor, inventînd pe marginea originalului shakespeareian: « Le Peintre. C'est une imitation assez heureuse de la vie. Voyez ce trait; vous semble-t-il bien? » (ediția citată). « Nu-i vorbă, binisor e maimuțată viața. Iată o'ncondeiere — bună-i, cum o găsești » (Eminescu), sau: « Le Poète. Soit, monsieur, mais laissez-moi poursuivre. Ces hommes, naguère encore ses égaux (et quelques-uns valaient mieux que lui), suivent tous maintenant ses pas, remplissent ses portiques, d'une cour nombreuse, versent dans son oreille leurs murmures flatteurs, comme la prière d'un sacrifice, révèrent jusqu'à son étier, et ne respirent que par lui l'air libre des cieux » (ediția citată). « Poetul: Nu, nu, ia ascultă mai departe prietene. Toți cei care cu puțin înainte îi fusese încă tovarăși și de-o samă cu dînsul, ba unii chiar mai de neam (mai urcați mai de preț) decît el, din clipa acesteia urmează pașii lui; îi implu timpul și-i fac alai; îi picură-n urechi șoptiri (prinositoare), numesc sfînt pînă și

scara de la șea și numai prin el sorb aerul liber» (Eminescu).

Ca datare, nu se poate apela decît la grafic, cerneală și la unele elemente de expresie lexicală, sintaxă și vocabular. În general, manuscrisul 2254 aparține epocii de tinerețe: perioada debutului și a experiențelor actoricești și de teatru. După expresii ca perdeaua întia pentru partea întia, cortu pentru scenă, alături de act și scenă, sînt forme folosite de Eminescu în anii de început, pînă la 1870. Poate să fi fost lucrată în aceiași ani cu piesa Minegnul. Grafia și cerneala corespund manuscriselor din epoca ieșană previeneză. O expresie ca maimuțată, pentru schimonosită, n-am mai înțilnit-o decît în traducerea Artei reprezentației dramatice, care, se știe, a fost lucrată începînd cu anii 1867—1868, continuînd și după 1870. Nemulțumit de prima formă, poetul trece între paran-

În sufletele lor și numa-n cap
E același om pe două căi opuse
Unul vrea drept, celăit nedrept, cu ace[le]ași
Adîncă făr-de milă consecvență
Voi oameni nu sunteți, zei nu sunteți
Ce sunteți dar? Nici una, nici alta.
Cum v-arogați de dreptul de-a supune
Cum vreți ca oameni să se plece vouă?

⁸ Cum vreți, șters în mss.

.....
Dreptatea noastră e puterea noastră
Cu ea deodată vom căde și noi⁹.

⁹ De la aceste două versuri marcate prin pauză, pare să fie replica adversarului.

.....
Voi sunteți tineri chiar la bătrînețe
Iar noi în lume ne naștem betrîni
Voi vă închipuiți că lumea este
A voastră, însă noi n-o dăm
Cei ce doriți viață, viață-avem.
Ah neputință cea copilărească
Din voi vorbește tinere popoare...
Pierde-vei un scop în viață, nu viața
Ce ați voit, ce naștere vă trebui
Ce lupte trebui, ce dureri cu lacrimi
Spre-ajunge unde ați spus că veți ajunge...
Și aveți atîtea lacrimi voi în suflet

[F 73 v°]

teze forme mai apropiate de înțelesul pe care îl vrea: crudă (necioplită, negeluită, nelustruită); înverdat (present); Și-n chipul cel mai bun (cu cele mai bune/nvățătură) etc. De ce pune poetul aceste paranteze cînd în textele sale șterge, adaugă deasupra cuvîntului? Numai pentru a lăsa loc unei reveniri obligatorii asupra textului sau pentru că, traducînd pe loc, nu se putea opri mai mult asupra vreunui cuvînt dificil sau ambiguu ca înțeles? Apoi împotmolirea deseori a frazei, expresii greoaie, o anume nesiguranță a cuvîntelor reclamă o situație aparte în activitatea de scriitor a poetului.

Cum se știe, Eminescu a mai încercat abordarea unei piese cu subiect grecesc și în manuscrisul Văduva din Ephes — o comedie identificată de Călinescu într-o anecdotă povestită de Apuleius și Petronius și datînd, în biografia poetului, din epoca sa ieșană, 1874—1877. Cu siguranță, frag-

mentul de față are o geneză timpurie față de acest ultim proiect. Însă importanța ca document eminescian nu constă în identificarea de date și de locuri, ci în opțiunea poetului pentru un anume tip de piesă de teatru. Acțiunea trebuia să se petreacă la curtea unui atenian nobil, Timon, înconjurat de o societate pestriță: « boieri și lingușitori », « prieteni fățarnici », « un filosof pervers », « general » « vătaf de curte », « slugi », « creditori ». În piesă erau prevăzute și prezențe împrumutate din teatrul convențional modern, tip secolul al XVIII-lea: « Cupido și măști », « un paj, un măscărici ». Poetul vede în locul stăpînilor și al sclavilor, boieri și slugi, ca în teatrul autohton al lui Alecsandri. Prima scenă are loc în « tînda » casei lui Timon. Localizarea subiectului și a personajelor din lumea grecească este, în spațiul nostru, practic curentă în teatrul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea.

Interesul poetului se îndreaptă spre o piesă-dezbatere în legătură cu problema artei. Sînt prezenți,

¹⁰ Aveți, șters în mss.¹¹ lecțiune relativă.

În ¹⁰ inima comoară ¹¹ de dureri
 Voi cereți vieții ce nu poate da...
 De aceea desperăm-n neîmplinire
 Nimic nu-i cerem noi-și ne dă tot.
 Sunteți poeți ca Grecii, ca Persanii
 Purtați în gură dreptul, binele
 Noi, noi îl facem acest bun și drept
 Nu vorbe mari, nu cîntece adînce
 Care să expue ce coprins conține
 Dreptul și legea, obiceiul, bunul
 Romanul nu știe să exprime
 Ca un elin... dar fă-l să decidă
 Și va decide drept, fără să știe
 De ce.
 Voi cătați adevărul, noi puterea
 Cătați să-nvingeți lumea... am învins-o
 Tot ce doriți voi, noi am făcut...
 Noi n-am dorit nimic, ci am lucrat.
 Trebuie să fie un punct stabil în lume
 De ce nu vrei ca popoare peste popoare
 Să se împungă în vecinic crud războiul.
 De vor căde eu nu zic vai de Roma!
 Că-o spun în gura mare vai de cei
 Ce-or vesti-o — vai de lumea toată!

[F 74 r°]

În prim plan, ca personaje: Poetul, Zugravul, Giuvaergiu și Negustorul, patru moduri de a face artă și de a înțelege rostul artei. Măreția, demnitatea, supremația aparțin poeziei. E un elogiu făcut artei, versului, care nu se confundă cu plata de servicii, cu închinăciunile din obligații, ori cu «mămuțarea vieții». Numai poetul are o ținută detașată, pură, de preot al artei: «Poesia noastră-i este ca un copac cu rășină care picură, de acolo de unde-i hrănită». Numai el afirmă o supremație a artei, adică a geniului uman: «Aș zice de ea că dăscălește natura; Întrecerea cu natura, care trăiește în văpselele acestea mai vie decît viața chiar». Dialogul între poet și zugrav, între poet și giuvaergiu sau între poet și negustor vin să demonstreze gradele inferioare și superioare de înțelegere ale artei. Pe deasupra nivelului jos și meschin de interpretare a artei, îndeobște, plutește, ca un duh etern, poezia, arta inspirată de destinul omului: «Ea sboară cu-al vulturului sbor, îdrăsneș și pururea'nainte, nu lasă-n urmă-i nici

(o pîrtie)». Se simte în reacția poetului, din proiectul de piesă, repulsia și amărăciunea lui Eminescu pentru condiția decăzută a individului din punct de vedere moral. În fond, poetul este nobilul atenian, reprezentantul cetății. Timon, în rol de clement și mărinimos, nu are strălucire de spirit, ci numai magnificență. Poetul fusese motivul principal al abordării acestui proiect dramatic, — deci condiția artei. La curte nu trăiește un poet.

Marin BUCUR

[POETUL ȘI ZUGRAVUL]

[F 183 r°] PERSOANELE:

Timon, un atenian nobil

Lucius

Lucullus

Sempronius

} boieri¹ și lingușitori ai lui Timon

Ventidius², unul dintre prietenii fățarnici ai lui Timon

Apemantus, un filosof pervers

Alcibiad, general atenian

Flavius, vataf de curte al lui Timon

Flaminius

Lucilius

Servilius

} slugi ale lui Timon

Caphis

Philotus

Titus

Lucius

Hortensius

} slugi de-ale creditorilor lui Timon

Două slugi ale lui Varro și una a³ lui Isidor, creditori ai lui Timon⁴.

Cupido și măști. Trei străini. Un poet, un zugrav, un giuvaergiu, un negustor.

Un moșneag atenian. Un paj, un măscăriciu.

[F 183 v°]

Phrynia

Timandra

} țiitori ale lui Alcibiad

Alți⁵ boieri, senatori, capitani⁶, oșteni, pungași și suita. Scena se petrece în

Atena și în pădurile din împrejurime.

¹ prietenii lui, șters în mss.

² cuvint șters, revenit asupra lui.

³ al, șters în mss.

⁴ O slugă a lui Isidor, șters în mss.

⁵ Senatori, șters în mss.

⁶ ofițeri, soldați, șters în mss.

EMINESCU TÎNĂR

O DENSĂ ARTĂ POETICĂ de tinerețe apare în acest fragment inedit. Se recunoaște cu ușurință aici contactul cu poetica elină preplatonice în vremea

când poezia își absolutiza menirea între celelalte arte și versul, cuvântul imnic rostit era socotit izbăvitorul faptei nobile. Pindar va spune: fapta oricât de nobilă neridicată-n cînt se prăbușește în uitare. Același sens îl au versurile acestea:

Dacă lăudăm pentru plată pe un mizerabil
Pătăm și gloria versului isbutit
Care i se cuvine celui nobil

SAU:

Nici o răutate josnică nu se lipește de-o coamă
Măcar a drumului pe care am apucat,
Ea zboară cu-al vulturului zbor îndrăzneț
Și pururea' nainte nu lasă-n urmă nici o pirtie.

Pindar va spune: nimic josnic, ironie nu cunoșc, limba mea vestește cele bune. Vulturul ce nu lasă urmă în aer ca și șarpele în drumul său și precum corabia pe mare, ca leul în pustie care își astupă urmele cu coada, este simbolul

zeului de la Dodona. Versul socotit în această rînduială este iarăși o noutate.

Apoi arta văzută ca dascăl al naturii, corijînd natura este o concepție de care poezia nouă medie-vală se va depărta.

Timon, un atenian nobil

dacus
Lucullus
compositus
Pantolus

} prieteni lui
boni și linguștii ai lui Timon

Vestibul, un loc deosebit prietenii fetei sale Timon

Apertus, un fel de porci

Alektas, general atenian

Haris, satel de curte al lui Timon

Haris
Anatolus
Anatolus

} slugi ale lui Timon

Raphis
Philos
Vibis
Anatolus
Phylomachus

} slugi de ale creditorilor și lui Timon

Dono slugi ale lui Varrus și unii al lui Timon, creditori ai

~~Dono slugi ale lui Timon~~

Cupido și marea Timon stăruie. Un poet, un juncuș,

(un păcurar / un gâmbăreț)

Slugi meșteșugărești. Un poet, un mătăsăreț

În spiritul acestei poezii noi sînt și formulările: «perdea», pentru parte, și «cort» pentru scenă, adevărind sacrul liturgic ce stă la originea teatrului, întrucît cortul despărțit de perdeaua groasă este prototipul templului de mai târziu.

Pentru completarea artei poetice a lui Eminescu textul de față poate fi important, chiar dacă este o traducere după Shakespeare; gîndul

suveranității poeziei pe care o va sluji pînă la sacrificiul de sine i-a aprins ființa de timpuriu și ne obligă să acordăm mai mare atenție scrierilor de tinerețe ale marelui nostru poet, care pot fi văzute și în context antic, nu numai român.

octombrie 1974

Ioan ALEXANDRU

[F 185 r°] Actul I. Perdeaua întîia

Scena I Cortu'nții

Atena. O tindă în casa lui Timon.

Între poetul, zugravul⁷, giuvaergiu, negustorul și alții pe uși deosebite.

Poetul: Bună ziua Domnule!

Zugravul: Îmi⁸ pare bine, că te văd sănătos.

Poetul: De mult nu te-am văzut. Cum mai merge lumea?

Zugravul: Se ponosește⁹ crescînd.

Poetul: Știut lucru. (Dar nu-i vorba de asta.) Ce lucru mai cu samă rareori straniu, care să nu se potrivească cu ceea ce se știe prin multă povestire? Dar ia te uită — la¹⁰ magia a¹¹ bielsugului! Puterea ta au conjurat toate spiritele astea [cuvînt indescifrabil]. Pe¹² negustor cel¹³ îl cunosc.

Zugrav: Eu îi¹⁴ cunosc pe amândoi; cel'alt¹⁵ e giuvaergiu.

Negustor: De treabă boier¹⁶.

Giuvaergiu: Fara'ndoială¹⁷.

[F 185 v°] *Negustorul: Om fara samăn; dascalit cum am zice ca să fie pururea bun. (Surpasse)*

Giuvaergiu: Am un giuvaer.

Negustor: Arată-mi-l rogu-te... Pentru Timon Domnule?¹⁸

Giuvaergiu: Da, dar l-a plăti; — dar cît despre alta...

Poetul (citîndu-și poezia)¹⁹:

Daca lăudăm pentru plata pe un miserabil

Pătăm și gloria versului²⁰ isbutit,

Care i se cuvine celui nobil²¹

Negustorul (uitîndu-se la patră scumpă):

Frumoasă formă

Giuvaergiu: Și de preț! Ce apă! ia te uită numai.

Zugravul: D[umnea]ta ești în stare s-o faci... O scriere, de sigur vro dedicație pentru D[um]n[e]lui boierul...

Poetul: Hm! Așa ș'asa... am scuturat-o din mare-i

Poezia noastră-i este ca un²² copac²³ cu rășină²⁴ care picură, de acolo de unde-i hrănită.

[F 185 r°] *Scînteia nu sare din cremene, decît dacă scaperi, dar flacăra noastră blîndă isvorăște de sine și ca puvoiu²⁵ fuge de orice stavilă, care i se'potrivește.*

Asta ce-i?

Zugravul: O icoană Domnule. Dar cartea D[umi]tale când ese.

Poetul: Voiu²⁶ presenta-o îndată. Ia arată-mi pânza.

Zugravul: Bună icoană.

Poetul: Așa e²⁷. Minunat și frumos reese (în relief).

Zugravul: Așa-ș'asa

Poetul: Admirabil. Grația²⁸ icoanei²⁹ vorbește de sine. Cătă putere de înțelegere clipește din ochii aceștia. Când³⁰ de mult se mișcă fantazia pe buza aceasta. Ai sta să tălmăcești în cuvinte fisionomia asta mută.

Zugravul: Nu-i vorba, binișor e maimuțată viața.

Iată o'ncondeiere-bună-i, cum o găsești.

Poetul: Eu? Aș zice de ea că dascălește natura; Întrecerea cu natura, care³¹ trăiește în vâpselele acestea mai vie decît viața chiar.

⁷ pictorul, șters în mss.

⁸ Me, început și șters în mss.

⁹ locește, adaus în mss.

¹⁰ lecțiune probabilă. Șters și îndreptat în mss. Scris la început: O magie.

¹¹ abondanței, șters în mss.

¹² Cunosc, șters în mss.

¹³ acela, șters în mss.

¹⁴ pe, șters în mss.

¹⁵ acela-i, șters în mss.

¹⁶ om, șters în mss.

¹⁷ într-o, șters în mss.

¹⁸ de și, șters în mss.

¹⁹ recitînd, șters în mss.

²⁰ rimei, șters în mss.

²¹ Cu care-l cîntăm și pe cel, șters în mss.

²² după un, adăugat e, devenit inutil în frază.
²³ e interesant că poetul a scris întîi într-o formă veche: copaciu, pe care a șters-o.

²⁴ de acolo de unde crește de se produce, șters în mss.

²⁵ rîul, șters în mss.

²⁶ îndată după ce, șters în mss.

²⁷ De sigur, șters în mss.

²⁸ Grația asta (pare că vorbește) șters în mss.

²⁹ este, șters în mss.

³⁰ Cum se, șters în mss.

³¹ în care, șters în mss.

Intră mai mulți senatori și trec peste scenă.

Zugravul: Ce de oameni se țin de dănsul! ³²

Poetul: Senatori atenieni! Ferice de el!

Zugravul: Uite și alții!

Poetul: Curg musafirii ³³.

[F 192] ³⁴ *Poetul*: În această plăsmuire încă crudă (necioplită, negeluită, nelustruită) am închipuit pe un om pe care lumea voastră pământească îl cuprinde în brațe și-l giugiulește cu toate petrecerile (ample)

iar libera-mi pornire

nu se împiedică ³⁵ de nimic singular

ci se mișcă ³⁶ mai departe pe întinsa tabla cerată:

nici o reutate ³⁷ (malice) josnică nu se lipește de-o coamă măcar a drumului, pe care am apucat

Ea zboară cu-al vulturului sbor, îndrăsneț și pururea'nainte, nu lasă-n urmă-i nici (o pîrtie).

Zugravul: Adecă, cum s-ar prinde asta.

Poetul: Ți-oi disoase-o. Nu vezi cum toate treptele de oameni ³⁸, oricum ar fi de ³⁹ soiul lor ⁴⁰, atât cei superficiali și mlădioși ⁴¹ (linși), precum și aceia de-o natură trează și austeră, îi oferă lui Timon serviciile lor. Vezi bogăția lui cea mare, care atărnă de natura sa bună și milostivă biruie și câștigă ⁴² sub stăpânirea lor tot soiul de inimi; de la lingușitorul cu obraz de o-glindă, până la Apemantus, care iubește puțină lume atât, pe cât se (abhorează) pe sine; chiar ⁴³ el își pleacă genunchi'naintea lui și se'ntoarce; pace, simțindu-se îmbogățit când Timon îi face semn cu ⁴⁴ capul.

Zugravul: I-am văzut vorbind unul cu altul ⁴⁵.

[F 197] *Poetul*: Dămule, pe un dîmb înalt și plăcut am închipuit ⁴⁶ pe Fortuna, stînd pe tron; la poala dealului stau grămadă ticsiți oameni cu fel de fel de merite și fel ⁴⁷ de fel de fire, cari se opintesc ⁴⁸ ca pe rotunzimea*acestei sfere încercă a-și îmbunătăți ⁴⁹ poziția. Între toți, cari privesc ⁵⁰ cu ochii țintă la ⁵¹ stăpînitoarea femeie, personifie ⁵² pe unul de ⁵³ făptura lui Timon, pe care ⁵⁴ Fortuna îl chiamă c'un semn ce-i face cu mîna ei de fildeș, iar favorul ei învederat (present) preface numaidecât în sclavi ⁵⁵ și slugi pe cei care-i fusese rivali.

Zugravul: Minunat ai isvodit-o. Acest tron ⁵⁶, Fortuna aceasta și acest dămb, cum văd ⁵⁷, cu acel un om caruia numai i se face dintre toți să meargă în sus, plecându-i fruntea spre piezișul munte spre a-și urca norocul, s-ar pute reprezenta ⁵⁸ bine și prin meșteșugul nostru ⁵⁹ (de zugrav) ⁶⁰.

[F 192] *Poetul*: Nu, nu, ia ascultă mai departe ⁶¹ prietene. ⁶² Toți cei care cu puțin înaintea îi fusese încă tovarăși și de-o samă cu dănsul, ba unii ⁶³ chiar mai de neam (mai urcați, mai de preț) decât el, din clipa aceasta-i urmează pașii lui; îi împlu timpul și-i fac alai; îi picură-n urechi șoptiri (prinosi-toare) în ureche, numesc sfînt până și scara de la șea și numai prin el sorb aerul liber.

Zugrav: Ei... și ce-i cu ăștia? ⁶⁴

Poetul: Iar ca fortună, tonatează și schimbăcioasă, dă brînci ⁶⁵ celuia, pe care l-a iubit ⁶⁶ pîn-acuma; toți cei care atarnau de el și care se opintesc în urmă-i spre vîrfurile dealului, tarân-

³² Căta lume îi urmează! șters în mss.

³³ Pagina 186 din mss este goală. Primul fragment se încheie aici. Urmează o pagină albă în mss. Cînd mss-ul s-a legat la Biblioteca Academiei Române, nu s-a ținut seama de numerotarea de mină a poetului pentru paginile următorului fragment dramatic. Noi transcriem în ordinea paginilor indicate de poet, nu a cifrelor aplicate automat pe mss. de către instituția depozitară.

³⁴ p. 1 a poetului. ³⁵ opi[nțește], șters în mss.

³⁶ vîrbește, șters în mss.

³⁷ cuvînt adăugat în mss.

³⁸ ochire, șters în mss.

³⁹ și de tot soiul, șters în mss., repetat.

⁴⁰ aldt, șters în mss.

⁴¹ netezi, adaus în mss.

⁴² orice inimă pentru, șters în mss.

⁴³ el, șters în mss.

⁴⁴ dîm, șters în mss.

⁴⁵ pe margine, în colț, e scrisă de poet cifra 2.

⁴⁶ deasupra scris un cuvînt indescifrabil.

⁴⁷ de, șters în mss.

⁴⁸ smu[ces], șters în mss.

⁴⁹ per[feccion], șters în mss.

⁵⁰ Și-ai îndrept, șters în mss.

⁵¹ asupra, șters în mss.

⁵² represintă, șters în mss.

⁵³ în, șters în mss.

⁵⁴ căruia, șters în mss.

⁵⁵ sclavii [?] slugile, în mss; șters numai articolul de la slugile.

⁵⁶ dămb, șters în mss.

⁵⁷ mi se par, șters în mss.

⁵⁸ face bine în chipui șters în mss.

⁵⁹ breasia, adaus în mss.

⁶⁰ Noi respectăm numerotarea poetului, deci pagina sa este 3.

⁶¹ mulți, șters în mss.

du-se în genunchi ba chiar în patru [label], îl lasă să lunece, și nici unul din ei nu însoțește piciorul lui ce ⁶⁷ se poticnește'n jos (poticală).

Zugravul: Așa se[-n]templă de regulă (E[?] asta).

Mii de icoane morale (și pilduitoare) pot să-ți arăt care ⁶⁸ demonstrează ⁶⁹ aceste rezezi loviri ale norocului, mai ⁷⁰ pregnant ⁷¹ decât ⁷² vorba. Totuși bine faci că arăți lui Timon, că ochii de rând au văzut piciorul mai sus de cât capul ⁷³.

[F 189] (*Trimbițe*. ⁷⁴ *Timon intră cu alai* ⁷⁵, un servitor al lui *Ventidius vorbește cu dînsul*.)

Timon: Spui că-i arestat.

Servitorul: Da, Domnule, și cinci talanți e ⁷⁶ datoria lui, averea foarte (scurtă), creditorii foarte (asupritori) ⁷⁷ aspri. Dorește o slovă scrisă (să pui vorbă bună) la cel, pe cari l-am închis; dacă-i va lipsi cuvântul D[umi]tale, i se mîntue mîngăierea (se'nchee nadejde).

Timon: O iubite Ventidius! Bine! Eu nu sunt de soiul acelora de-a mă scutura de amicii mei, tocmai le trebuesc eu lor ⁷⁸. Știu că-i om ⁷⁹, care-i vrednic de ajutor, pe care-l va și avê. 'I voi plăti datoria și-l voi libera.

Servitorul: Măria Ta l-ar îndatora pe de pururea.

Timon: Spune-i închinăciuni din parte-mi... Voi trimite curând bani de rescumpărare, și cum va fi liber, îl rog să vie pe la mine. Nu-i destul să-l ridici în picioare pe cel slab, trebuie să-l și sprijini.

Mergi cu bine.

[F 188] *Slugă* ⁸⁰: Tot noroc Măria Ta (*ese*).

Un atenian betrăn (*intră*).

Atenianul: Timon, ascultă-mă.

Timon: Vorbește liber, moșule ⁸¹

Atenianul: Ai o slugă pe care o cheamă Lucilius.

Timon: Am. Ce-i cu el?

Atenianul: Nobile Timon, chiamă-l pe omul acela înaintea ta.

Timon: E-n nuntă? ⁸² Ei! Lucilius!

Lucilius (înaintînd):

Iartă-mă, poruncești Măria Ta!

Atenianul: Omul ⁸³ acesta, nobile Timon, această creatură a sa vizitează ⁸⁴ serile casa mea. Sunt un om care de ⁸⁵ [f 187] tînar încă, am căutat să ⁸⁶ trăesc mai sus, cu moșiile mele un moștenitor mai cu seamă, de cât pe unul care ține primul tava.

Timon: Bine și...?

Atenian: Am o singură fiică și nici o altă rudă,

Și ei îi las tîtă strînsura mea

Frumoasă-i fata, tocmai în vrîsta de măritat,

Crescut-o-am cu multă cheltuială

Și-n chipul cel mai bun (cu cele mai bune-nvățăături)

El, om ⁸⁷ de casa ta, 'i tot amorul

Te rog dar nobile Doamne, fii de-o părere cu mine

Și oprește-l de-a mai calca ⁸⁸ în casă... Eu am vorbit geaba.

Timon: E cîstit băiat.

Atenian: Bine să fie atunci Timon ⁸⁹,

Onestitatea lui să se mulțumească în sine însuși.

Nu trebuie să-i aducă fiica mea ⁹⁰.

⁸² Domnule, șters în mss.

⁸³ chiar de pe o, șters în mss.

⁸⁴ asta, șters în mss.

⁸⁵ și dă cu piciorul, adăugat în mss.

⁸⁶ se repetă, șters în mss.

⁸⁷ scris de la capăt de rînd cu literă mare.

⁸⁸ tâlcuesc, adaus în mss.

⁸⁹ accastă, șters în mss.

⁹⁰ scris de la capăt de rînd cu literă mare.

⁹¹ cu tipar, adaus în mss.

⁹² se repetă, șters în mss.

⁹³ aici se termină p. 3

⁹⁴ începe p. 4.

⁹⁵ acom[paniat] însoțit, șters în mss.

⁹⁶ toată, șters în mss.

⁹⁷ strîmtoarează, șters în mss.

⁹⁸ mai mult. II, șters în mss.

⁹⁹ gentlemen, șters în mss.

¹⁰⁰ de aici începe p. 5 a poetului.

⁸¹ tată, scris deasupra în mss.

⁸² alai, șters în mss.

⁸³ frecventează, adaus în mss.

⁸⁴ deasupra cuvînt indescifrabil.

⁸⁵ începe p. 6 a poetului. Adăugat deasupra: de la început.

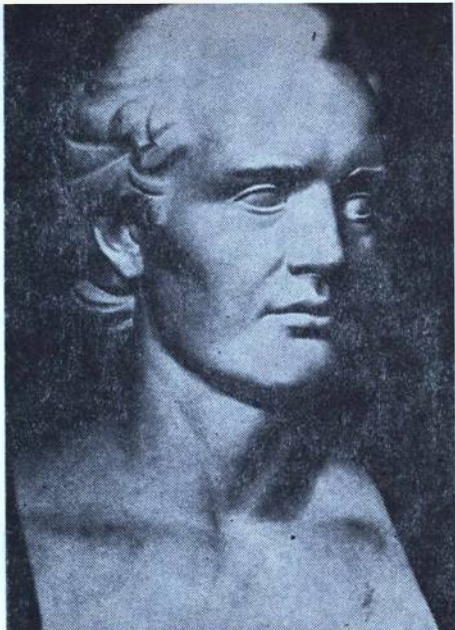
⁸⁶ caut s-ajung, șters în mss.

⁸⁷ servitorul tău, șters în mss.

⁸⁸ scris deasupra cuvîntul german indescifrabil.

⁸⁹ nobil, șters în mss.

⁹⁰ aici se termină manuscrisul eminescian al acestui proiect dramatic.

AFORISME ȘI ADNOTĂRI

« În istorie cată să constatăm valoarea termenilor »

În istorie cată să constatăm valoarea termenilor. Pentru a măsura rezistența unui popor în contra unui atac sau a unei cuceriri, trebuie să știm ce putere reprezintă acel atac sau acea tentativă de cucerire. Ștefan cel Mare s-a luptat în contra turcilor sub Mahomed II (culmea), și contra ungarilor sub Matei I (culmea). Vasăzică rezistența care a trebuit s-o opună acestora este egală, dacă nu superioară atacului intervenit. Ștefan V[oevod] e Mare. Tot astfel Mircea I s-a luptat și contra lui Murad I, în contra lui Baiazid Fulgerul. Mircea I e mare. Mihai vodă s-a luptat în contra turcilor în decadență, în contra ungarilor în decadență. El era relativ mai mare decât aceștia, însă în realitate mic. Starea de mizerie din vremea lui. (f. 422).

Studiind atent manuscrisele eminesciene și citind numeroase pasaje din ele, G. Călinescu a adus, în *Opera lui Mihai Eminescu* (1934—1936), precizări asupra formației intelectuale și asupra erudiției poetului în diferite domenii ale culturii, fixând, totodată, și acele ierarhii ale preocupărilor ce au însoțit permanent munca lui de creație, între care, istoria și filologia dețineau un loc de frunte. Observațiile pe marginea faptelor de limbă sînt o dovadă grăitoare a eforturilor pe care Eminescu le făcea pentru orientarea estetică a limbii, pentru îmbogățirea și rafinarea resurselor ei expresive. Mai numeroase sînt însă notele și însemnările cu caracter istoric privitoare la istoria națională și universală, definitorii pentru orizonturile tinărului poet, erudit cercetător al culturii și civilizației românești. Sub titlul general de *Proză politică — proză limbistică*, cu subtitlul: *Articoli nepolițicoși*, Eminescu grupează considerente personale despre partidele politice, în spirit critic foarte independent și filozofic, cu observații desprinse din realitatea contradictorie a vremii sale, pe care avea s-o judece atît de sever la „*Timpu*”. Să reținem aici însemnarea inedită, formulînd aforistic ironia apropierii a două noțiuni incompatibile: « *Îi zic proză pentru că în politică s-a obicinuit a se face multă poezie — adesea prea multă.* » B.A.R.S.R. mss. 2257 — f. 55).

Din mozaicul manuscriselor eminesciene, extrem de prețioase pentru cunoașterea capacității de analiză și de sinteză a genialului poet,

se pot extrage unele însemnări disparate, rămase în manuscris, pentru că nu se articula în succesiunea mai largă a articolelor concepute în acel timp. Publicăm, aici, câteva fragmente din mss. 2257, păstrate la Biblioteca Academiei R.S.R., netipărite încă, făcând mențiunea că, în antologia sa: M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, I, 1905, Ion Scurtu a reprodus cel dintâi ample extrase din acest caiet, folosite apoi de toți cercetătorii operei eminesciene.

Reprezentînd meditații asupra evenimentelor istorice sau asupra condiției creatorului de geniu — teme fundamentale ale liricii eminesciene —, însemnările pe care le publicăm acum, avînd un caracter aproape aforistic, relevă încă o dată orizonturile culturii marelui poet.

Gh. BULGĂR

*

De mai multe ori Eminescu comentează foarte cunoscutul aforism al lui Heraclit: nicio-dată același om nu s-a scaldat de două ori, în apele aceluiași riu.

Ideea filozofică a formelor eterne prin care materia curge ca undele unui fluviu fără sfîrșit, de substrat schopenhauerian, rămîne neschimbată. Altele sînt însă cuvintele, care se încheagă de fiecare dată în exprimări memorabile prin muzicalitatea lor de neegalat, reușind, miraculos, să transforme cele mai aride abstracțiuni în aleasă poezie.

Pentru comparație, vom reproduce, aici, fragmentul din articolul: *Natura și Statul* (M. Eminescu: *Scrieri politice și literare*, I, ediția Ion Scurtu, București, „Minerva”, 1905):

«Schema cursului naturii este un cerc de forme prin care materia trece ca prin puncte de transițiune. Astfel, ființele privesc în sine asemenea unui riu curgător pe suprafața căruia

*

Ca artist sau ca om de litere e bine ca persoana ta să remîie necunoscută cititorilor tăi — și cu cît vei fi mai cu talent, cu atît aceasta-i mai necesar. Depărtarea face a crede că autorul cutărei sau cutărei scrieri interesante trebuie să fie un om foarte deosebit — în faptă însă, oricare ar fi puterea imaginației sau judecății tale, remii tot om cu toate defectele și slăbiciunile ce sunt legate de acest cuvînt. Dacă-ai putea să guști în taină și necunoscut laudele acelor oameni, ce i-ai putea iubi — bine, de nu, nu te arăta lor. (f. 273).

*

Bucureștiul are 180.000 de locuitori — vasăzică 360.000 de ochi. Un Primar al Bucureștiului poate să zică cu mîndrie cum că 360.000 privesc asupra lui — asupra faptelor lui politice — asupra frazelor ce le face — în fine asupra lui. Dar într-aceste mulțimi de ochi sînt doi cari sigur că nu se interesă de fel de domnul Primar... și sînt ai mei acei ochi, deși nu sînt ai mei, pentru că sînt ai altuia, adică ai alteia. (f. 48)

*Bucureștiul are 180.000 de locuitori — adică 360.000 de ochi.
Un primar al Bucureștiului poate să zică cu mîndrie cum că
360.000 privesc asupra lui — asupra faptelor lui politice — asupra
frazelor ce le face — în fine asupra lui. Dar într-aceste mulțimi
de ochi sînt doi cari sigur că nu se interesă de fel de domnul
Primar... și sînt ai mei acei ochi, deși nu sînt ai mei, pentru că
sînt ai altuia. Adică ai alteia.* 48

«...în ape vecinic călătoare îți vezi chipul remînînd pe loc»

Heraclit zice că niciodată acelaș om nu s-a coborît de două ori în acelaș riu. Ca toate ideile cari cuprind un joc cu infinitul timpului și al spațiului și aceasta culminează într-o antinomie încît și contrariul e adevărat. Adecă din contra acelaș riu oglindește în liniștita-i adîncime aceleași umbritoare păduri[,] acelaș cer. Materia numai — acest Ahasver neobosit al formelor — e pururi alta, formele însă aceleași, încît în ape vecinic călătoare îți vezi chipul remînînd pe loc. Rîul timpului pare a curge; suma de viață și de forme posibile coexistă într-un vecinic prezent.

«Pentru tot ce-i etern timp nu există»

[ms. 2255, p. 7 r°]

De cîte ori se prezintă un principiu sau un complex de principii, ce nu ni convine — e ca și cînd ne-ar trece cîncă cu fum pe sub nas și cel puțin în gînd în dăm, capul înapoi — [indescifrabil]. Indignarea e cea mai firească a oamenilor pornire.

*

[ms. 2255, f. 205 r°]

Trecutul [i]i marmură, prezentul [i]i Dumnezeu, viitorul [i]i umbră. Și eu pun destinul acestei lumi, într-o inimă de om. Trecutul e feerie-nmărmurită, viitorul umbră.

[ms. 2257, f. 180 v°; f. 181 r°]

Luna d-aramă ce fuge prin nouri de fier
Luna regină ce vizitează palatele-i de fier
Nourii insule de fier, de aur, d-argint
în albastru ocean al aerului.

sînt suspendate umbre. Aceste umbre stau pe loc ca o urzeală, ca ideea unei ființe supt care undele riului, etern altele, formează o bălătură, singură ce dă consistență acestor umbre și totuși ea însăși într-o eternă tranziție, într-un pelegrinaj din ființă în ființă, un Ahasver al formelor lumii.»

Textul cugetării pe care o publicăm acum, a fost citit de Eminescu într-una din ședințele „Junimii“, în care, după moda reuniunilor germane, mai citiseră astfel de sentințe Iacob Negruzzi, I. L. Caragiale, Veronica Micle, Ioan Slavici, Mite Kremnitz și Maiorescu însuși.

Scris cu cerneală neagră pe o hîrtie albă, vîrgată, de dimensiuni mici, aforismul este datat: «30 Ianuarie 1880», de Livia Maiorescu-Dymsza, care mi l-a dăruit în anul 1945.

Augustin Z. N. POP

Heraclit zice că nu odată acelaș om
nu s'a coborît de două ori în acelaș riu
Ca toate ideile cari cuprind un joc
cu infinitul timpului și al spațiului
și aceasta culminează într-o antinomie
încît și contrariul e adevărat. Adecă
din contra acelaș riu oglindește
în liniștita-i adîncime aceleași umbritoare
păduri acelaș cer. Materia numai —
acest Ahasver neobosit al formelor —
e pururi alta, formele însă aceleași,
încît în ape vecinic călătoare îți
vezi chipul remînînd pe loc. Rîul
timpului pare a curge; suma
de viață și de forme posibile

De te-ar face Dumnezeu lună, noaptea înamorată de fața ta ar sta în eternitate pe pământ.

Noaptea înamorată de luna aprindă se grăbește a o urma pe cealaltă semisferă. Stelele arzătoare gurițe de copile a căror fețe diafane se pierd într-o aureolă de razie.

*

[mss. 2257, f. 245 r°]

Are omul un stop și acela e înfinitul. Desvoltarea omului nu merge în înfinit, ci pîn'la o proporțiune. Nici un copac nu crește pîn'la ceriu.

*

[mss. 2257, f. 245 v°]

Un popor se naște prin reacțiunea unei rase în contra unei dominațiuni interne.

*

Națiunile generoase țin în cel slab și vin în ajutorul lui. Astfel se sporește puterea acestuia.

*

[mss. 2257, f. 277 r°]

Precum orice casă are cloaca sa, <dac> așa și < gazetăria > ziaristica își are canalele sale de scurgere, pentru ca ori ce tîngire să-și afle capacul și orice om[,] semenii.

*

[mss. 2257, f. 279 r°]

Ar fi o evidentă nedreptate de a ne plînge de lucruri pe cari le-am suferit chiar de la acei cu cari acum avem un program <de> comun de muncă, precum și o lipsă < de > extremă de delicateță.

*

[mss. 2258, f. 163 r°]

Spiritele mari se nasc adesea prin nevoie. Țerile cele mai neroditoare au avut cei mai mari guvernatori.

*

[mss. 2258, f. 163 v°]

Titulature recesc conversația oricît de animată ar fi. Cine știe dacă scopul lor primordial nu este chiar acesta — trezirea și receală față cu o persoană, care reprezintă colectivitatea. Purtătorii acestor titule se-nțelege că[-]i dau altă valoare.

*

Contrazi-te singur și vei găsi pace. Menirea vieții este să te cauți pe tine însuși.

Textele pe care le publicăm acum, au fost selectate din corpusul documentelor Eminescu aflate la Biblioteca Academiei Române. Cotele acestor manuscrise, înregistrate separat în arhiva Perpersicius, ne-au fost puse la dispoziție prin bunăvoința profesorului D. D. Panaiteșcu.

Perpersicius intenționa să publice toate aceste texte în volumul de proză, — al VII-lea, din monumentală ediție de OPERE Mihai Eminescu — sub titlul simbolic de *Fragmentarium*, sugestiv pentru statutul unor astfel de notații succinte, impresii de lectură, cugetări, aforisme, înscrise în cite un colț de manuscris sau pe marginea unui text bloc care ocupă tot centrul filei, avînd uneori legătură de conținut cu acesta, de cele mai multe ori însă, revendicîndu-și o existență de sine stătătoare. Menționăm că, în viziunea lui Perpersicius, acest corpus de texte nu se identifică, din punct de vedere al conținutului, cu ceea ce în mod obișnuit se cunoaște a fi *Fragmentarium*-ul lui Mihai Eminescu. (Vezi: G. Călinescu — *Opere*, vol. 12, — *Opera lui Mihai Eminescu* (2), pp. 187, 228).

În alte cazuri, Eminescu ne propune un adevărat exercițiu de poetică, notînd forme, devenite variante ale aceleiași teme poetice inițiale, ce rețin atenția cititorului, martor al unui micro-laborator de creație, plin de sugestii lirice în toate elementele sale componente.

Privite în ansamblu, aceste notații, păstrate în forma lor inițială, fără intervenții ulterioare, dezvăluie gîndul poetic în chiar spontaneitatea clipei care l-a înregistrat. Reținînd astfel fulgurant esența actului poetic, nu ca rezultat al unui proces complex de elaborare la capătul căruia se află grandiosul, ele se înscriu în dimensiunile fundamentale ale operei marelui poet, confirmînd încă o dată organicitatea viziunii sale despre lume.

Confruntarea directă a poetului cu timpul, prin prisma judecății de valoare a posterității, se sprijină astfel și pe documente ca acele publicate aici, a căror scoatere la iveală se impune cu necesitate pentru completarea universului de creație al celui mai mare poet al neamului.

Textele încredințate acum tiparului nu au fost incluse în edițiile Eminescu cunoscute pînă în prezent, precum cele ale lui Ion Scurtu, Ion Crețu, Perpersicius, G. Călinescu, Aurelia Rusu.

Ruxandra MIHĂILĂ

Placîndu-ți ție însuși te corumpi.
Lumea-i umbra unui nour și visul unui
dormind.
Ocasia e iute la fugă și leneșă la întors.

*

[mss. 2258, f. 173 v°]

Ce-nsemnează faptul că mulți au un fel
de sgîrcenie pentru hirtie [?]

*

A se tăvăli de rîs este o expresie foarte
adevărată. Cine rîde din toată inima ace-
luia-i vine gustul să se tăvălească pe jos.

*

[mss. 2258, f. 179 r°]

Alexandri[,] el ce luminează geniul
poporului în calea sa spre ceriu[;] elegant
poet de salon care cu toate astea se [rete-
cește pe] piscurile de granit a gîndirei în
nourii cei suși a melancoliei puternice.
El și-a muiat aripele sale în [cîntare]
și inima sa în senin — căci simțirile sale
sînt senine și dulci ca razele ce [le] mai
strălucite și cele mai albe ale soarelui de
Mai.

*

[mss. 2258, f. 218 r°]

Melancolia, cîntecul gîndirilor — acest
tesaur pe care nu l-aș da pe orgiile
imperaților romani — îmi purta inima
prin Italia.

*

Comic. Un om prost, care ascultînd cînd
vorbesc alții [curat], înțelegîndu-le și lăsin-
du[-]le reu, creează o mulțime de încurcă-
turi, contribuînd spre desfășurarea complexă
a unor caractere prefăcute și subversive;
în urmă geniul bun al piesei aflîndu-i
guralivitatea și făcîndu-se că vorbește cu
alții [curat], îndreaptă totul iarăși prin
gura lui.

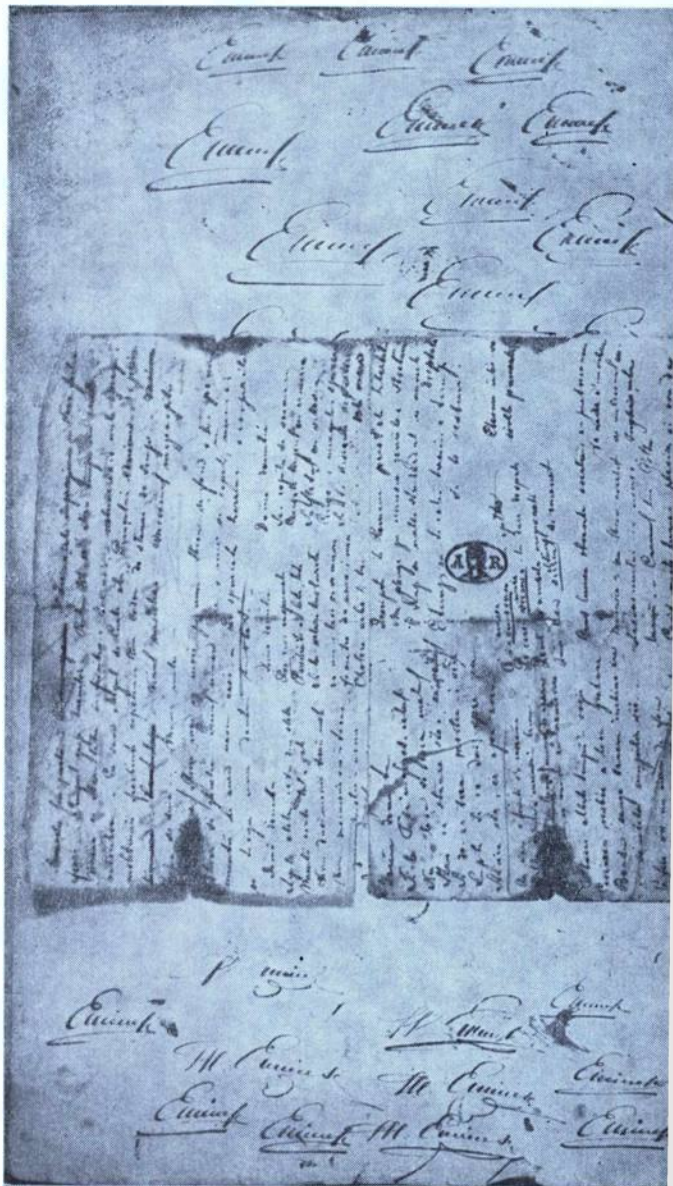
Naiv. Un om care-nvăță de la toată
lumea cum trebuie să se poarte, cum să
vorbească, cum să scrie (Becineagă), face
o mulțime de nerozii și încurcă ștele.

Afectat. Un om ce face lumii întregi com-
plemente blamate și dă lumii toate afectu-
rile rele.

*

[mss. 2258, f. 222 v°]

Timpul, grija tiranilor. Pentru tot ce-i
etern timp nu există.

JURNALISTICĂ

«Adevărul nu rezultă din deduceri logice...»

Înainte de câteva zile¹ a reapărut în București² jurnalul „Pressa”, ca³ rezultat al formării unui nou partid al Centrului. În N-rul său întâi „Pressa” crede a pute susține, că toate țările constituționale, dar mai cu samă acelea, în cari patimile sunt aprinse și luptele pline de amărăciune au simțit trebuința existenței unui partid al centrului, care să serve ca un factor al moderațiunii. Premiiind cum că în țara noastră nu există decît stînga și dreapta, jurnalul conchide că trebuie să existe un centru, un element moderator între elemente extreme. Programa acestui nou factor politic va fi deci: conservarea și dezvoltarea gradată a tuturor principiilor liberale din constituția noastră cu escluderea a orice turburări; aplicarea sinceră și leală a legilor existente; întărirea dinastiei și naționalității române; c-un cuvînt consolidarea unui stat suveran, care e menit a cuprinde un loc însemnat în concertul celorlalte state europene. Profesia de credință încheie cu deviza: «Liberate fără anarhie, ordine fără despotism».

Din parte-ne dorim succes noului organ, deși toată formarea unui partid al centrului va întîlni în oricare⁴ om cu simț istoric⁵ numai un suris sceptic. Deși în sine luate toate configurațiunile de oameni politici din țara noastră nu prezintă aproape nici un interes, pentru că⁶ ele sunt asemenea? figurilor unui caleidoscop pe care întîmplarea le compune și le discompune, și pentru că am avut ocazia de a vedea oamenii cei mai deosebiți în așa numitele principii mergînd alături și alții foarte asemănători în susținerile lor orale, urmînd căi foarte disparate, totuși din punctul de vedere al unui studiu social al României credem că cea dintîi premisă a profesiei «existența a două extreme» nu este exactă.

Mai ales cînd e vorba de o dreaptă extremă, de un «partid retrograd» el⁸ nu mai există, căci îi lipsesc din nefericire toate elementele necesare. Căci unde sunt stările, pe cari s-ar pute întemeia? Au mai rămas vr-o urmă de aristocrație istorică, care să

¹ presa bucureș-
teană, s-a îmbogă
(șters)

² ziarul

³ rezultat

⁴ istoric

⁵ un suris

⁶ aceste configura-
țiuni

⁷ unui caleidoscop

⁸ nici

Dintre manuscrisele rămase pe masa de lucru a lui Perpessicius, unele încep să vadă lumina tiparului; ne gîndim la cele, pe care autorul *Lecturi-lor intermitente* le anunța în a sa *Confesiune la 75 de ani*, și dintre care, un loc aparte ocupă volumul: *Un pamfletar preeminescian sau Cum am descoperit Delfinul?* prevăzut să apară în seria de *Restituiri* a editurii „Dacia”.

O altă serie de materiale, păstrate în arhiva Perpessicius, sînt legate de truda sa la ediția critică

a OPERE-lor eminesciene, ediție care, după ultimul plan, urma să cuprindă 20 de volume. Trebuie să ne reamintim, în fiecare clipă, de munca sistematică pe care a desfășurat-o Perpessicius, în anii inițierii sale de editor eminescian, adică între 1933 (anul încheierii contractului) și 1939 — anul apariției primului volum din ediție. Așa cum ceruse și celor trei membri ai fantomaticului colectiv Eminescu, Perpessicius își impusese lui însuși o îndelungată și completă cercetare și fișare a tuturor manuscri-

fi putut suporta neatinsă veninul discompuitor al stîrpirii din Fanar? Pe de altă parte fost-au clerul vrodăţ atît de cult în ţara noastră, încît să nu se lase îmbrîncit afară din viaţa publică prin un singur edict? Fost-au breslele în destul de puternice, ca să reziste desfiinţării lor?

Nu, nici una din clasele pozitive moştenite în forma, pe care le ⁹ păstrase evul-mediu n-au fost în stare să reziste erei «înnoiturilor» şi a importului de legi şi instituţii din Paris.

S-ar pute zice că Românii şi-au preschimbat pătura cea mai bogată a pămîntului pe cuvinte deşarte, pe fraze stereotipe, pe un ¹⁰ raţionalism umanitar şi cosmopolit, cari acestea formează astăzi bogăţia unică a clasei de mijloc, ce trăieşte din traficul lor zilnic, cheltuit în moneda unică a profesiilor de credinţă şi articolelor de fond. Pe cînd se configurează tot mai multe combinaţii, numescă-se de «centru» sau stingă sau dreaptă sau X sau Y, tot pe atunci clasele pozitive dau într-una înapoi. Ţăranul sărăceşte şi se stinge, breslele s-au prefăcut pe de o parte într-un infinit de scriitorăşi şi aspiranţi la funcţii, pe de alta în proletari, avizaţi la o muncă întîmplătoare şi totuşi grea ¹² al căror produs nu plăteşte consumul ¹³. Căci într-adevăr ce mai sunt românii în oraşele Moldovei mai cu samă, decît scriitor pe deoparte, salahori pe de alta?

⁹ sic!
¹⁰ fraze
¹¹ dă înapoi
¹² în care
¹³ consumaţia

selor eminesciene. Autorul ediţiei a defrişat, de-a lungul celor aproape patru decenii de activitate continuă, toată bibliografia subiectului.

Din acest bogat material de lucru, ne îngăduim să restituim acum, în transcrierea lui Perpessiciu, textul articolului eminescian, *Revista jurnalistică*, ce ar fi urmat să apară într-unul din volumele de *Proză politică* (XI—XV) ale ediţiei Eminescu.

Fişa descriptivă a acestui manuscris eminescian, poartă nr. 305 şi este intitulată: «*Doctrină politică* (?)», iar pentru paginile 400—407 ale mss. 2264, care se reproduc aici, descifrăm din comentariul perpessician, următoarele rînduri:

«400—405 — *Revista jurnalistică*, cu prilejul întemeierii centrului şi organului său *Pressa* (f. bun articolul) (cerneală violetă şi la Bucureşti)

Iaşi?
Curierul de Iaşi?
NU. Cf. Scurtu
406—407
Iaşi?
după revizorat?

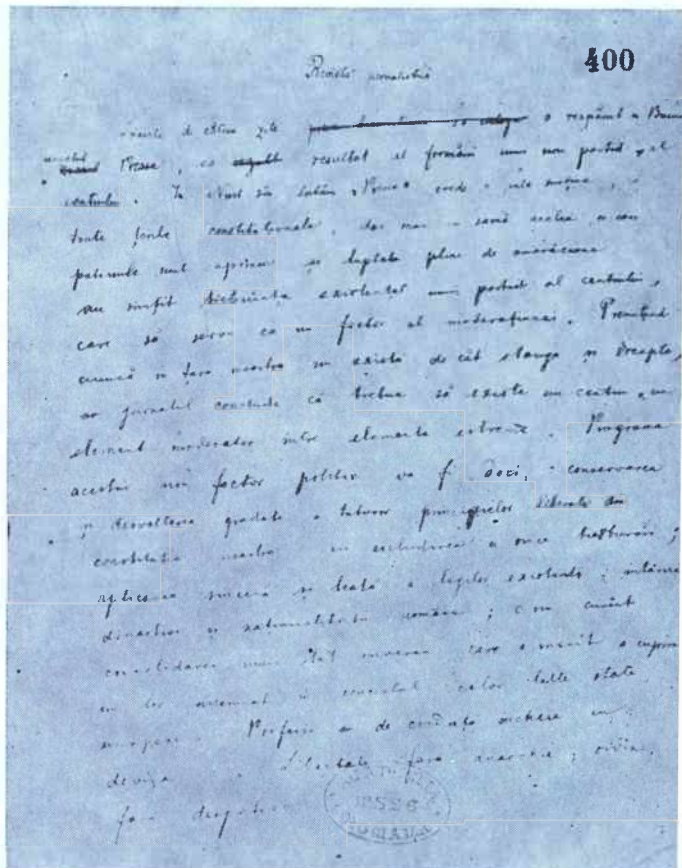
Stimatul meu Domn,

Scriş[oare] deschisă c[ătre] un „administrator“ la formarea bugetelor comunale că se suprimă ajutorul de notar — leaşa lui să se treacă învăţătorului.»

Fără îndoială, articolul lui Eminescu poate fi uşor datat în funcţie de reapariţia „*Presset*“ — «diar politic, litterar şi comercial», reapariţie datată: «23 Ianuarie 1877». (cf. Nerva Hodoş)

Ne rezervăm plăcerea să revenim asupra acestui subiect, într-unul din numerele viitoare ale revistei. Semnalăm acum doar că, aceste însemnări eminesciene reflectă cunoscutul fond de idei al «filozofiei practice» a poetului, concepţiile lui despre stat, clase şi economie, cu acea configuraţie specifică, pe care studiile de specialitate au definit-o şi explicat-o în luminile şi umbrele ei.

Dumitru D. PANAITESCU

De aceea cu părere de rău trebuie s-o spunem, că orice formație nouă parlamentară nu are drept corelat o clasă pozitivă, care caută ¹⁴ a da ¹⁵ expresie intereselor ei, ci sunt niște gândiri, lipsite de cuprins, fără a corespunde cu ceva real. Deosebirea între Partidele din România e foarte mică și e ¹⁶ întemeiată pe o cultură individuală mai mult sau mai puțin îngrijită. Fiecare se reprezintă mai mult pe sine, decât o clasă socială oarecare, și ¹⁷ lucrul principal e ¹⁸ forma mai mult sau mai puțin corectă, în care cineva caută a face plauzibile așa numitele sale principii. Poate pentru că există și în Franța un centru, va fi și la noi «la modă» un asemenea ¹⁹ partid, mai multă importanță nu credem să aibă ²⁰ în țara noastră, a advocaților.

Nimic nu este absolut decât natura și statul oamenilor e asemenea natură, ideile ²¹ lor nu sunt decât un reflex a celor ce se-ntîmplă într-adevăr. Cînd există o clasă istoricește formată ea se va reflecta într-o serie de idei; aceste clase reprezentate în parlament vor căuta să-și armonizeze printr-un fel de învoială interesele lor și acesta-i tot înțelesul parlamentarismului. Războiul civil se traduce în cuvinte, aspra luptă pentru existență se organizează așa încît o clasă nu este în stare să exploateze prea tare pe cealaltă.

Dar principii, ce nu se prezintă sub masca vecinicii adevărului lor ²³, numească-se ele cum vor voi, sunt supte din degetul cel mic și ²⁴ au un corelat real numai în țările, în cari tinerii noștri le-au învățat pe de rost.

Adevărul nu rezultă din deduceri logice, decât numai în matematică.

[Scrisoare deschisă]

305 (2264, 406—407)

Stimatul meu Domn,

Înainte¹ de toate vă rog să aveți răbdarea de a citi pînă la sfîrșit scrisoarea mea. Cunoșc bunăvoința ² și felul D[umnea]voastră ca administrator și de aceea nu mă-ndoiesc că Vă vor interesa cestuniile, ce le pun pe tapet, dar a căror dislegare n-o încerc decât foarte parțial.

Cunoașteți mai bine decât ³ mine greutățile, pe cari le poartă poporul nostru rural și știți că sub ⁴ dinsele el sărăcește din zi în zi și că numărul populației noastre scade ⁵ în porțiuni înspăimîntătoare pentru orice econom politic. Cauzele sunt lesne de aflat. Înainte înființării căilor de comunicație exportul nostru era minim; cerîndu-se puțin noi lucram puțin; astăzi ni se cere mult și noi lucrăm mult. Și știți că la noi nu lucrează decât o singură clasă, că în socoteala acestei singure clase trăiți toți de la Domn pînă la Dorobanț — de la țaran. ⁶ Noi n-avem o industrie pe care s-o schimbăm cu franc și cu aur străin, n-avem manufacturi ⁷ cari să fie căutate în alte țări ⁸, n-avem alte clase pozitive, decât pe țaran. El produce cerealele noastre și în schimbul acestora noi cum-părăm toate de la chibrit pînă ⁹ la galoanele de pe chipiul ¹⁰ generalului.

Dar țaranul, care în anul 1827 reprezenta o clasă cam tot atît de numeroasă ca și astăzi și care păstrea pe atunci hergheliile de cai și cirezile de boi, singurul obiect de export pe atunci, țaranul nostru care pe atunci putea să se păstreze în putere cu mămă-ligă, brînză și verdețuri, căci munca puțină cerea consumare puțină, va pute să trăiască astăzi același traiu? astăzi cînd muncește de zece ori pe atîta, cînd birurile sunt cu mult mai grele, cînd mersul societății îl silește să producă mult mai mult? Nu[,] și dacă chiar ne-am înșela pe un moment[,] vedem ¹¹ că legile naturii și inflexibile, că cine produce mult și consumă puțin, moare, și moartea ne răspunde prin cifre statistice, că poporul românesc, dacă va mai rămîne în starea sa de astăzi, e menit să se stingă.

Vă să [zică] ¹² țaranul nostru de astăzi, ca să nu se stingă, trebuie înlocuit prin un altfel de țaran, trebuie ca fiu-său să fie altfel de om, trebuie ca acesta cu aceeași sumă de putere să producă mai mult și acestea toate trebuie să le-nvețe în școală. Dacă instruc-

¹⁴ a-și exprima
¹⁵ prin la
¹⁶ mai mult bazată
¹⁷ principalul
¹⁸ mai mult
¹⁹ centru
²⁰ un partid nou
²¹ oamenilor
²² aducă
²³ fie ele liberale
²⁴ reflexe

¹ mai înainte
² D [umnea] voas-tră

³ de (neșters)
⁴ ele
⁵ într-un mod (indesc.)

⁶ (sic! neterm)
⁷ a căror valoare individuală

⁸ noi
⁹ firul
¹⁰ Măriei Sale
¹¹ [indescifrabil]
¹² omul

ția va fi generală, putem spera, că țăranul viitor va ști să-și caute de interese mult mai bine decât cel de astăzi.

Căci în faptă, Stimate Domnule, tot aparatul greoiu al statului nostru nu-i făcut pentru binele țăranului nostru. Administrația comunală este instituită mai mult în favoarea proprietății mari, justiția știți, că are a face mai mult cu procese pentru moșii, succesiune de bani etc., școalele noastre secundare cresc generații de scriitori,

406

Amabil non domine,

*... adina aș înainta de înțeles vo' rog să așteți răbdare... de-a căli până la sfârșit scrierilor
mele. Căci sunt înaintea domnului și zeilor dinaintea și de-aș vrea să nu mă îndrept
că de' vrea interesele acestora, de la prima pe lipă... dar a cărei scriere s' a înainta
de cel foarte puțin...*

meniți a se tăvăli prin tot soiul de cancelarii, iar nu oameni vrednici, cari să se susție înșiși prin munca lor. Toată lumea la noi apelează la buget, adică direct sau indirect la punga sau munca clasei pozitive, a țăranului.

Pîn-acuma o singură instituție mi s-a părut creată cu desinteresare pentru poporul rural și aceasta-i școala rurală. Dar cum este ea tratată? Obligatorietatea învățămîntului e o iluzie. Leafa învățătorului e adesea egală cu aceea a unui vătăjel, întreținerea localului proastă, pe cînd alături cu mizeria scolastică trăește o clasă de scribi netreb-nici sub forma de primari, ajutoți de primari, notari, ajutor de notari, secretari, per-ceptori, ajutoți de perceptori etc. Cari sunt pe atîtea organe de apăsare și de șicană în comună și cari nu aduc bunei stări a țăranului nici atîta folos cîtui-negru subț unghie.

De aceea, vă rog, ca cu ocazia formării bugetelor comunelor rurale să se șteargă cel puțin prisositoriul ajutoriu de notar, iar salariul acestor individe să se treacă pe sama învățătorului, singurul de la care clasa țăărănească va avé un folos. Privind lucrul de aproape un notar n-are de scris pe an decît cel mult 2000 de hîrtii din care ¹³ cele mai multe cuprind fața întîia a unei coli, adică un sfert de coală, ceea ce face la un loc 500 coale, repartiție pe 365 file [ale] anului, vine o coală și ceva pe zi, muncă ce o poate face un om singur în tot bunul și fără ca să se-ngreueze prea tare. Într-adevăr, dacă acești oameni nu s-ar opoșii prin Primării, poate că s-ar apuca de alte meserii mai productive și ar lua locul arîndarilor jidovi prin sate.

¹³ Cea mai [ungă]

CORRIGENDA

«La curtea cuconului Vasile Creangă»

în transcrierea lui
PERPESSICIUS

Fișă analitică

[recto]

2255. f. 162, 162—167 incl.[usiv]? [adăugat cu creion negru]

Vasile Creangă și fiul său Iorgu. (Casa bătrînului Oleanu.)

cf. *Sara pe deal*. (istoric cf. Ibrăileanu) Poezia era scrisă? Pare-se.

f. 162 «stelele isvorăsc umede și aurite pe jumalțul cel adînc și albastru al cerului, buciumul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor împlă satul, carele vin cu boii osteniți scrișînd din lanuri, oamenii vin cu coasele de a umăr, vorbind tare în tăcerea sereii, talangele turmelor, <apele> apa fîntînelor, cumpenele sună, scrânciobul scrișîie-n vînt, cîinii încep a latră și prin armonia amestecată s-aude plin și lănguros sunetul clopotului care împlă inima cu pace.» Într-un asemenea sat stătea pe deal curtea bătrînului Oleanu. [verso]

— «Să ne familiarisăm cu casa întreagă, în simpla ei frumusețe și cu copilăria eroului nostru!» (Iorgu)

— Porfirie Rufă — «este caracteristic pentru gineri, că mai toți seamănă cu ai regelui Lear.»

— «Și totuși erau vise în cari el credea cu evlavie — visele copiilor. În naiva sa religiozitate el credea, că pe cînd visele oamenilor vîrstnici erau născute din dorințele lor egoistice, visele copiilor, cari nu cunosc asemenea dorințe — nu puteau fi decît însuflarea îngerului păzitor.»

— Cuconul Drăgan Ciufă, antitesa întrupată a înțeleptului Iosif.

Obs[ervații] Inconsecvență ortografică. Cîteva preferințe, cîteva obsesii, cîteva indicii de evoluție ortogr[afică].

— visele (probl[ema] viselor)

— Epopea boiernașilor de țară. Rufă, Ciufă

— cf. anterior — pe tabacheră și basma = sîinii?

Volumul al VII-lea din seria OPERELOR lui M. Eminescu în ediția academică a lui Perpersicius trebuia să cuprindă Proza literară și nu Teatrul, cum specifică de curînd un tînar și sirguincios eminescolog. Perpersicius, cu micul său colectiv, din care făceam parte atît eu cît și Eugen Simion, a lucrat timp de mai mulți ani la alcătuirea acestui volum, care, sperăm, va vedea lumina tiparului în viitor, respectînd într-un totuș concepția regretatului editor (prin folosirea fișelor și caietelor sale de lucru). Din materialul păstrat

Pe când țara de jos ¹ a Moldovei e semenată numai de coline, cari arate primăvara, par cu brasdele lor resturnate în soare nisce mușuroae mari și negre, în țara de sus colinele devin dealuri și văile ripe. Cei dentăi înalță coaste albe și neroditoare de lut, prin ripele adânci cresc ierburi mari și nepăscute, pietre grunțuroase dar fără consistență se văd clădite ca păreți în huma cenușie și umedă și prin adâncituri de bălți și părae lenese se așează pe grunzurii pământului o salitră albă și strălucitoare ca bruma. Spata dealurilor e adesea întinsă ², șeasă ca palma și de o productivitate mare și regulată, de aceea adevăratul grăinaru al Moldovei rămâne țara de sus. În văi și de asupra ripelor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor arătura. O deosebire de la această regulă face însă valea ³ Siretului și a Sucevei care prin perspectiva sa frumoasă, prin mândra depărtare a dumbravelor sale și prin acea întinsoare molatecă și strălucită sub o boltă ce pare menită a fi etern albastră pre un raiu pământesc.

Pe valea ⁴ Siretului întinsă sub arcurile de saphir ale cerului, ale căror fluvii de aer tremurau de căldura soarelui de vară, stau risipite cu întunecata lor umbră păduri și dumbrave, dosind printre ele sate întinse, încungiurate cu șanțu, a căror căsuțe mici și acoperite cu paie ⁵ și stuf dogorit par ca nisce stuți scunși, și din ⁶ fumul ce le împle atmosfera biserica-și ridică turnul ei boltit și rătund, acoperit cu tinichea albă, care strălucese frumos în soare, ca o argintoasă gândire din mijlocul satelor cu-fundate în tăcere și a verșii și-ntunecatei lumi a pădurilor.

Siretiul, în veratice sa lene e oprit adesea în drumul său de iazuri mari incungiurate cu papură ce-și înalță ciucălăii copti în soare, cu stuf cu măturile mohorite ca blana de urs și rogoz verde. Pe ^{7 a)} malurile iazurilor ⁸ jur împrejur matreața de un verde tenăr strelucese ca mătasa, iar în mijloc ochiul verde cel clar al apei, pare negru reflectând în el umbra luminii ^{b)} ce-l înconjură.

Pe câte-un plan mai ridicat se văd curți vărute cu îngrijire cu arătarea plăcută și linisită ^{c)}, ferestile dreptunghie strălucesc în soare, în cerdacul nalt duc scari curate — în fața curții se-ntinde o ogradă mare în semicerc, incunjurată cu zaplaz șindilit umbrat de ploi, salcâmi sau nuci. În dreapta curții care se numește «sus» sunt

¹ sus (șters).

² șeasă și întinsă (șters).

³ măturile (șters).

⁴ malurile (șters).

⁵ dogorite (șters).

⁶ toată (șters).

⁷ sau de (incert).

a) În ediția Eminescu — *Proză literară* — îngrijită de Flora Șuteu și Eugen Simion: *De*.

⁸ și pîn (șters).

b) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *lunii*.

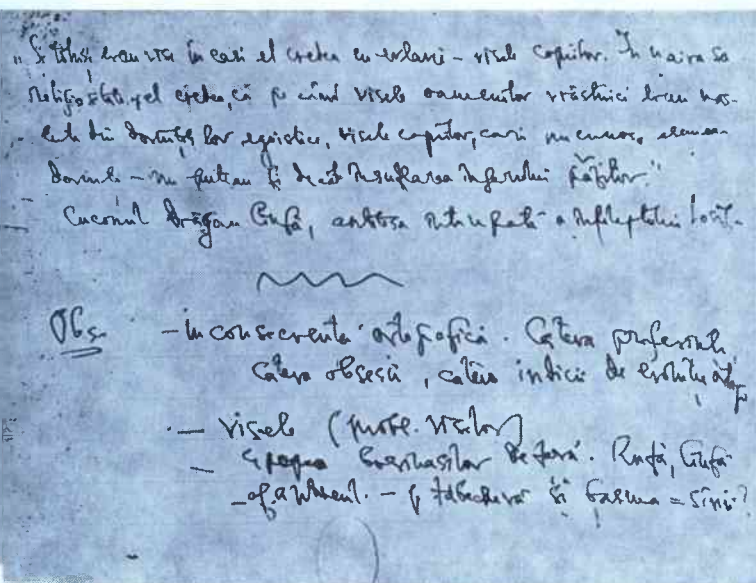
c) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *linistită. Fereștile*.

În transcrierea lui Perpessicius — material, evident, de laborator — publicăm acum povestirea [La curtea cuconului Vasile Creangă] (respectiv titlul sub care G. Călinescu a făcut cunoscut acest manuscris) însoțit de adnotările editorului. Notele de subsol, cu cifre arabe, aparțin lui Perpessicius, iar cele cu litere reprezintă diferențele de lecțiune pe care ne-am îngăduit să le semnalăm, între transcrierea perpessiciană și textul publicat în ultima ediție a prozei lui Eminescu. (vezi Proza literară. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, cu un studiu introductiv de Eugen Simion, București, 1964, E. P. L., pp. 284—294).

Deoarece nu ne propunem o dezbateră pe marginea normelor de transcriere stabilite de autorii ediției respective, nu am mai luat în discuție forme etimologice de tipul: ripa, rămâne, etc., existente în original, deși prin modernizarea lor în spiritul limbii române actuale, așa cum se poate constata, textul eminescian suferă considerabile degradări.

Atunci când este vorba de opera inestimabilă a celui mai de seamă poet național, orice intervenție, orice inexactitate de lecțiune, falsifică și anulează valențele stilistice ale textului.

D. D. PANAITESCU

Statuia de la Constanța (O. Han).

în genere grajduri și hămbare, în stânga acarete⁹ pentru bucătărie și servitori numită «jos» iar din dosul curții se-ntinde-n patrat cu șanț, pometul¹⁰, florile^{11d}) via și prisaca¹².

Aceasta este arătarea stereotipă a satelor și curților, fără privire la modifațiunile^{e)} (sic!) întemplătoare, cari individualisează pe fie-care din ele.

Caracterul vieții de sat este liniscea și tăcerea. Diua oamenii fiind la lucru, numai copii[i] se joacă cu colbul drumului¹³, babele de tot bătrâne sed¹⁴ torcînd la umbră pe prispă, și moșnegii adunați la crășmă își petrec restul vieții bînd și povestînd¹⁵. Abia sara cînd satul devine centrul vieții pămîntului ce[-]l înconjură se începe acea duioasă armonie cîmpenească, idilică și împăciuitoare¹⁶. Stelele isvorîc umede și aurite pe jumaltul cel adînc și albastru al cerului, buciurul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor împle satul, carile vin cu boii osteniți, scărteind din lanuri, oamenii vin cu coasele de a umăr, vorbind tare în tăcerea serei, talangele turmelor, apa fantanelor, cumpenele sună, scrânciobul scărție-n vînt, cîinii încep a latră și prin armonia amestecată s-aude plin și lînguros sunetul clopotului, care împle inima cu pace.

⁹ acaretul (corectat; lecție incertă).

¹⁰ și via (șters).

¹¹ <florile (indr. creion)> întăi: florăria (indr. creion) și (șters).

d) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *florăriile*.

¹² Și prisaca (adăugat creion).

e) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *modificațiunile*.

¹³ sau (șters).

¹⁴ stau (șters).

¹⁵ N(șters).

¹⁶ Ștersăt. indesc. (silabă).

Într-un asemenea sat ¹⁷ stetea pe deal curtea bătrânului Oleanu. Ea avea forma descrisă mai sus. Înfundată în cerul curții incunjurată de pomët, albă și invitată, ea avea un cerdac încâpător, în care sta bătrînul sara, cu ciubucul în gură și cu <fecul> fesul ¹⁸ pe ceafă, uitându-se melancolic la priveliscea ce se întindea sub ochii lui. În această curte se născuse Iorgu.

Să ne familiarisăm cu casa întreagă în simpla ei frumusețe și cu copilăria eroului nostru.

Cuconul Vasile Creangă era bogat și om bun de suflet. Oamenii din satul lui și din cele-nvecinate povestiau ¹⁹ că el are-n pivniță poloboace cu ²⁰ irlilici și dimerlii de galbeni, dar — lucru ce se-ntemplă rar — nime nu-i bănuia aceasta. Se-nțelege că poloboacele și dimerliile erau creațiuni ale fantasiei, însă într-o scutură veche de fier, ce era șrubuită de podelele unui etac mic, se adunase din moși strămoși, fără avarie, dar cu economie, mulți ochi de vulpe și mulți bani albi, încât rafturile ei, n-ar fi fost pentru nimenea indiferente. Creangă era un bătrîn bun și prietinos, vesel și glumeț la petreceri, îngăduitor cu supușii lui, și unde trebuia își punea și el mâna, ca să mai ușureze greul, el nu-nvătase multe-n viața lui, pe vremea aceea nici un se cerea multe, dar avea o-nțelepciune și o isteție firească, care prețuiau mai mult decât pretențiosul semidocismu de ați.

Altfel vecinic la moșie, viața-l costa puțin deși trăia ca un Vodă — căci dacă cunoaște cineva mai de aproape viața din curțile boerilor mari, acela va trebui să conceadă, că ei sciau a cristaliza împrejurul lor un fel de curte, compusă din boeră-nași sărăciți, cari slujind își recascigau pe-ncetul o avere din care să poată trăi fără grijă, din rude scăpătate însă pline de deșertăciune, cari trăiau pe sama vărului avut, din refugiți ²¹ străini, poloni, unguri sau nemți, cari mai la velniță ²², mai la gospodărie, mai în cancelaria domeniilor formau o clasă de amployați, din călugări, feciori de boieri, cari înconjurau mănăstirea spre a trăi bine pe moșiile și la curțile cunoscuților lor, afară de aceea un popor de scriitori, țigani și străini, cari «jos» trăiau sfădindu-se și clevetindu-se la boieri unul pe altul.

Capelmaistru ²³ curții era în genere v-o cioară bătrînă și isteată — care scia cîntece bătrânești, doine, hore, cîntece de lume — ba încă ²⁴, poetul nu lipsia reprezentat adesea prin persoana vr-unui scriitorăș or dascăl de copii isteți, care făcea acrostihuri pentru doamna, și la dîle mari ²⁵ firitosmosuri ²⁶ nimerite pentru ăutar. Astfel era și arătarea curții lui Creangă, la a cărei componenți caracteristice vom reveni mai târziu.

Femeea cuconului Vasile eră cu mult mai tîneră de cît el și încă destul de frumoasă. Ea era o damă naltă și foarte albă la față, avea ochi mari și albaștri, fața lungăreață și plină, nasul foarte corect, iară gura ei roșă purta totdeauna acel suris voluptos și satisfăcut, care-l au femeile frumoase și fără de dorințe. Fruntea ei boltită sub un pîr castaniu împletit cu multă măiestrie și unit din napoia capul[ui] ²⁷ cu un pieptene de aur, mânele dulci și pline cu degete lungărețe, ea se primbla totdeauna gîtită când prin grădină, când prin odăi, fără a vorbi nici un cuvînt. Âmbă cu cea superbă maiestate în salele nalte ale casei sale, ca acele regine din epopeele nordice, cari cu voința lor țin mărirea casei și neamului ²⁸. Ea eră de o blîndețe rară,

¹⁷ era (șters).

¹⁸ șters. indesc. (silabă).

¹⁹ sciau (șters).

f) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *de*.

g) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *refugiați*.

h) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *velniță*.

i) În ed. F. Șuteu, E. Simion în continuare.

j) În ed. F. Șuteu, E. Simion; *ba nici*.

²⁰ nimerite (șters).

j) În ed. F. Șuteu, E. Simion; *fintosmosuri*.

²¹ [ui] completat de editor.

²² Niciodată nu (șters).

însă niciodată într-atîtă încît să nu rămăie mândră, și niciodată atît de mândră, încît în fața ei să nu rămăie urmele unei neșterse și adănci blăndețe. Cînd ședeă, nu aveă ținuta plecată proprie femeilor nalte — splendidul ei bust de marmură remaneă drept și mândru — ai fi gîndit că se simte pe tron. Bătrănu¹⁾ o iubea nu pentru că ar fi existat doar v-o afinitate sufletească între ei — din contra, ea avea un fel de spirit²⁾ de înălțime religioasă, el cugeta mirenesce, ea avea mult simț pentru musică și poesie, el le privia numai ca distracțiunii, de care un om nu poate scăpa, în fine peste toată viața ei era³⁾ răspădit un fel de farmec poetic — el era prosă, deși prosă <în> bunomă — el [o]⁴⁾ iubia pentru că era fumoasă, de o nobilă cuviință, care-i impunea, și pentru că-i dăruise un copil pe care-l iubea precum numai un om[-] își poate iubi copilul său.

Iorgu era încă în epoca pantalonilor cu basmă, un copil frumos și plăcut. Cu ochii albaștri ai minisa și cu pîrul cel negru a tătineșău, cu fața albă și gingașă de ai fi tăiat-o c-un fir de pîr și curios ca⁵⁾ un motan el își iscase⁶⁾ multe plăceri domestice⁷⁾, cari altfel nu supărau pe nimenea. Dușmănia lui cu gînsacii⁸⁾ și cu gîscele cu pui, amicia intimă cu Șoltuz cînele de la stîină, pe care îmbla și calare, puii de gîscă mici pe care-i închidea în cușcă, ca să vadă de or canta cum canarii, în fine stima ce o avea pentru moș Miron prisacarul, care-i spunea povesci și-l ținea pe genunchi, sunt amănunțimi neinteresante. Adesea⁹⁾ s-ascundea în cîte-un saltar de scrin, ca să nu scie nimeni unde-i, or în v-o ladă veche cu luminări de sîu, din care eșă uns ca dracul. El observase că nu pe el ci pe dadacă o batjocoresc totdeauna, ci de aceea nu trecea și fără comedii. Dadaca lui era roaba Maria-țiganca, dar era clar, cumcă ea nu putea fi fiica tătine-său. Ea era de-o¹⁰⁾ de-un boiu mijlociu, dar părea naltă în trup, pentrucă era subțire. Cu pîru negru și totdeauna pieptănat cu îngrijire și acoperit c-un bariz verde, ochii ei mari și sprincenați aveau o nespūsă dulceață. Buzele mici și subțirele se-ncrețiau de un fel de mîndrie, rochia de lînă verde¹¹⁾ cu piepții strînși îi da un fel de mlădioasă grație, pestelca¹²⁾ era albă ca omătul, iară mincecele totdeauna suflecate trădau nisce¹³⁾ brațe de¹⁴⁾ alabastru. Pe piept cădeau șiruri de hurmuz sur ca mîrgăritarul. Astfel ămblă.

Bietul¹⁵⁾ Porfirie Rufă spunea¹⁶⁾ adevărul. Este caracteristic¹⁷⁾ pentru gineri, că mai toți samănă cu ai regelui Lear. Și Dumnezeu îl scie, că el nu era omul, care să ceară lucruri mari dela gineri-său. Un loc la masă și unul la sobă, și acel cuviincios respect. El își ridicase fesul [?] de pe fruntea lui asudată¹⁸⁾ și netedă, pe care¹⁹⁾ erau urcate de din [sic!] dinapoia capului, vițe de pîr alb ca argintul, și și scosese din [?]²⁰⁾ antiruiului basmaua mare neagră, cu flori verzi și tabacherea²¹⁾ de tinichea zugrăvită c-o turcoaică cu ciubucu-n gură.

k) În ed. F. Șuteu, E. Simion, paragraf.

¹⁾ nalt (șters).

²⁾ năfiț (șters).

³⁾ [o] adaos editor.

⁴⁾ <Cu> o pisică (șters).

l) În ed. F. Șuteu, E. Simion: crease.

m) În ed. F. Șuteu, E. Simion: domestice.

⁷⁾ de (șters).

⁸⁾ Se-nchide (șters).

⁹⁾ nălțime (șters).

¹⁰⁾ o cuprindea strîns și-i da (șters).

n) În ed. F. Șuteu, E. Simion: pentru că.

¹¹⁾ mîini (șters).

¹²⁾ alb (șters).

o) În ed. F. Șuteu, E. Simion: Poetul.

p) În ed. F. Șuteu, E. Simion: afirma.

¹³⁾ Șters. indistinctă.

r) În ed. F. Șuteu, E. Simion: fesul asudat de pe fruntea asudată.

¹⁴⁾ erau (șters).

s) În ed. F. Șuteu, E. Simion: Stînii *.

¹⁵⁾ de (șters).

— Ş-apoi am mai auzit că nu mai traesci sub un acoperământ cu dănşii.

— Nu — dîse Rufă — luînd din chiseaua cu dulceţi pe care [o] adusese pe o tablă frumoasă Maria — scii casa cea veche ^{s)} din vie, vere ³⁶, unde în urmă nu mai şedea nimenea decît prisăcarul şi vîrful, acolo m-am mutat şi eu. Rele ֿile am mai ajuns — că nu-şi cinstesc nici copiii părinţii...

— Rele — rele

— ³⁷ Apoi Mario³⁸, să trăesci fata mea — ş-apoi di tot frumoasă remăi de cînd te sciu [?] de [?] ^{u)} ce esci, se-ndreptă Rufă cătră ֿigancă, vine vara, vine iarna, vine primăvara, ş-apoi iar vara şi Maria tot aceea — ean spune-mi tu prin ce farmece remăi tot aşa cum ai fost cu două ֿeci de ani. Iaca eu is moşneag acum...

— D-apoi ca încă iacă ^{v)} nu-s aşa<de>mare de ani cum socoţi — dîse Maria rîdînd — ş-apoi nici n-ai de ce te miră atîta boerul eu is înţeleaptă adăogi cu cochetărie. Cum ֿinea tablaua ^{w)} întînsă, se vedeau gropiţele cele mai tinere în cotele mînilor.

Ş-apoi ia ֿi mi, cam ce vînt te aduce pe la mine Porfirie ³⁹ — Mă bucură că nu-s cel din urmă, pe la care te abaţi — dîse Vasile privind c-un fel de compătimire la arătarea saracă al (sic!) bietului vîr. Antiriul era cam ros la piept ca un cobzar şi nici coatele nu erau trainice ^{x)}.

Oi încărcă... ce mi i dă — răspunse acesta umil şi cam cu ruşine-păn l-atîta am ajuns vere. Nu aşa — de nu aşa vere ^{y)} — ci-i lua ^{z)} tu ce i vré şi ce ֿi a trebui. Dar remăi v-o citeva ֿile la mine ca musafir. Ş-aşa cam (?) amu (?) tot singur la ţară, mi se şi mai urîşce, om vorbi de cele trecute, de pe cînd eram holtei, de pe cînd amblamu să stricăm casele oamenilor, adaose-el rîdînd, şi-uită şi tu ce i pe capu ֿeu... scii vorba ceea... capu să trăiască, că belelele curg ¹⁾.

— Drept ai (aşa?)... bine ֿici, dîse Rufă scergîndu-şi cu vîrful mînicii o lacrimă involuntară... capu să trăiască, că belelele curg din mila Domnului. De la D[umne]deu vin toate şi bune şi rele — să le primim aşa cum vin, dacă nu le putem schimba.

Frumoasa damă de casă se ivi şi Porfirie i sărută mîna. Stetură de vorbă pănă la prînz, cînd Maria i chemă în sufragerie. Sufrageria era plină de persoane, cari aseptau să se aşeze după boeri. (*incert*). În frunte Vasile i meni (?) locul lui Rufă şi pe rînd şedură toţi, încît nu le rămăsese loc pentru copii. Ei au fost avisăţi a şede la o mesuֿă scundă lîngă sobă, adică Iorgu, Maria şi Ion ⁴⁰ al Mariei, care este privit ca copil de casă.

— A trebuit să mai vie şi Rufă, şopti Ioan ⁴¹ încreţindu-şi sprîncenele, ca să n-avem [loc şi] să şedem la masa mîtelor; ca să n-avem să şedem la masa mîtelor (*incert*).

— Esci nesuferit Ioane dîse Anica, acuşi te spun mamei.

— Spune, se rîsti el.

Taci ⁴² dîse Iorgu⁴³, aֿintînd ochii lui albaştrii cu fermitate asupra ⁴⁴ copilului pretenֿios. El crăşni din dinţi ^{a)}.

s) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *Ştii cum era vada*.

³⁶ acolo (?) (sters).

³⁷ Ei (sters).

³⁸ dîse (sters).

t) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *pui de pasere*.

ֿ) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *că nici*.

u) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *paragraf*.

³⁹ sau că (sters) *incert*.

v) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *tocmai trainice*.

w) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *Nu aşa, nu aşa*.

x) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *că-i*.

y) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *să trăiască, belelele curg*.

⁴⁰ copilul ֿig. (sters).

⁴¹ cu ere (sters) sau.

⁴² răspuns (sters).

⁴³ crîş (sters).

⁴⁴ asupra (sters).

a) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *paragraf*.

Boerul de casă obicinuia se vede a şedé cu toate rudele şi cu toţi servii de-o ordine superioară la una ş-aceiaşi masă. E drept că cei mai mulţi din aceştia erau de neam, de şi sârăciţi şi s-ar fi simţit atinşi dacă lucrurile mergeau altfel.

⁴⁵Aproape de Rufă în dreapta şi-n stînga lui şedea Vasile cu frumoasa sa nevastă iară de amîndouă ^{b1)}lăturile mesei cei lungi şedeau deosebiţi oameni, fiecare caracteristic în felul său. Vechilul moşiiilor, un om cu faţa arămie şi cu barba castenie, îşi aţintea cu ⁴⁶lăcomie ochii verzi la felurile de bucate ce le aducea sufragiul şi şi ştergea degetele de surtuc or de vestă, nici cînd de şervetul curat ce sta-naintea lui. Un văr al boerului, cu părul roşu ⁴⁷amestecat cu viţe albe, cu fruntea mică şi cu ochii ca zărul, îşi resuecea musteţele de praporcic rusc sub nasul lui roşu şi privia cu plăcere la garafile de vin de dinainte-i. Stalmaestru (*incert*) vorbea cu sine însuşi — unguresce se-nţelege, iar doctorul de casă, un neamţ cu faţa rasă şi plină de creţi, cu o plească ^{b1)}mare şi ochelari verzi, tuşia din cînd în cînd, netedindu-şi barba pe care n-o avea. Farfuriile sunau schimbîndu-se, vinul roşu şi albu sclipia turnat în păhare şi încet încet se stabili acea veselie firească, care însoţeşte orce ⁴⁸prîndu îmbelşugat. La coada mesei şedea bietul scriitoru. Surtucul lui cel negru (el îmblă îmbrăcat nemţesce) era periat cu multă îngrijire, părul de pe tîmple era pieptenat c-un fel de cocheterie peste urechile cam lungi — mîinile lui mici şi slabe atingeau c-un fel de frică mîncarea şi farfuriile şi vinul îl ⁴⁹sugea cu vîrfurile buzelor ca femeile! Faţa lui era palidă ca o mască de ceară albă. Ochii negri şi desigur slabi aveau o dulceaţă potolită, şi sâr [fi] părut ^{c1)}că are pîndă neagră peste lumina lor. Lîngă ^{d1)}el şedea un frate a stăpînu său ^{e1)}cel mai mare. Fruntea lui era ^{f1)}naltă şi boltită cu măestrie şi ⁵⁰pletele galbene de albe încadrau o faţă blondă rasă cu îngrijire. El îşi resucia din cînd în cînd musteţele şi nu vorbea mai nimica, de şi <ştia> scia atît de multe. Acest ⁵¹om avea o istorie ciudată. Cu-o adîncă plecare religioasă el se hotărîse a merge-n monăstire — dar în urmă şi-a schimbat planul. El a vîndut partea lui de moşii ^{e1)}fraţilor săi — cu banii scoşi a înzestrat fete sărace, şi-n urmă a apucat-o pe jos către Sîntul Mormînt şi către muntele Athos. Văduse multă lume, auzise multe⁵², era foarte citit de şi se-nţelege în materie bisericească. Nu era sfînt a cărui biografie să n-o scie. Simpatise mult cu Ruşii şi avea şi un manuscris scris de dînsul însuşi ^{b1)}, legat în piele, asupra lui Petru cel Mare. La masă el pretindea totdeauna locul cel din urmă, mîncă numai de post şi bea numai apă. Şedea într-o cameră fără încuietoare şi toate mobilele lui erau ^{h1)}lucrate din topor de mîna lui proprie. Cîteva scînduri pe două scăunaşe erau patul lui acoperit c-un mindir de paie — o masă plină cu cărţi bisericesci şi mirene de pe vremea lui, un scaun de lemn fără spate, nisce icoane vechi lucrate de mîni călugăresci pe pereţii albi ca ometul — atîta eră totul. Fereasta lui eră-n soare, ceea ce da întregului simplu o aretare plăcută. El nu se supăra de nimic în lume, nimeni n-auzise ^{h1)}vorba

⁴⁵ Lîngă Rufă (sters).

⁴⁶ foame (sters).

⁴⁷ silabă incertă (sters).

^{b1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *ca o [...]* mare.

⁴⁸ masă (sters).

⁴⁹ bea cu (sters).

^{c1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *fi s-ar părea*.

^{d1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *paragraf*.

^{e1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *un frate a stăpînului*.

^{f1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *cel mai mare — fruntea lui era*.

⁵⁰ părul galben (sters).

⁵¹ ar (sters).

^{g1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *moşie*.

⁵² şi (incert).

^{h1)} În ed. P. Şuteu, E. Simion: *de [...]* însuşi.

ⁱ¹⁾ În ed. F. Şuteu, E. Simion: *era*.

^{j1)} În ed. F. Şuteu, E. Simion: *n-auzea*.

slabă din gura lui. Astfel toată ziua-și făcea de lucru⁵³. Lega cărți, lucra' roți⁵⁴ foarte solide, zugrăvia icoane pe scinduri mici geluite, pe care le dăruia oamenilor din sat. Tot ce-i trebuia lui însuși își făcea singur. El era cusutoreasa, ^{k₁} spălătoreasa, croitorul și ciubotarul său propriu. Numai pomenim cum că era și bucătarul său propriu, căci mânca foarte rar la masa ⁵⁵ frațiisău. Darul ce-l bucura mai mult în lume și care-l primia de la oricine cu plăcere și reînnoșciență erau oalele nouă nsmăltuite. Cum căpăta nouă, spargea cele-lalte, ^{l₁}) chiar de ar ⁵⁶ [?] ⁵⁷ fi pișat ^{m₁}) numai odată în ele. Toate apucăturile lui erau de pusnic, și dacă nu pusnicia era pentru că i erau într-adevăr dragi oamenii, el n-ar fi putut trăi departe de ei, deși nu-mpărtășea așa numitele plăceri și trebuințe ale lor. Sigur era, cumcă acest om era pe deplin fericit. Cine-l vedeă mîncînd adesea numai azimă albă coaptă pe vatra sobei lui, și bînd apă curată de isvor putînd dispune de atîtea și nedispunînd de nimic, poate că se miră — dar nimărui nu i-ar fi trecut prin minte, că acest om ar putea fi nefericit. Atît de firesc era traiul lui, cu toată originalitatea. Cînd vorbea, gura lui era aceea a înțelepciunii. Pildele lui biblice și dulceața ⁵⁸ limbei ⁵⁹ sale, erau o mîngăere pentru orîșine, și încă cu atît mai mare, dacă cineva-l cunoscă. Cine se mai putea îndoi asupra prețului adevărat a lucrurilor lumesci dorite sau pierdute, cînd vedeă cum un om într-adevăr înțelept se lepădase atît de ușor de ele și că prin această lepădare, el căscigase ^{n₁}) ceea ce ei căutau ^{o₁}) prin ele: — fericirea. Mai clar or mai neclar fie care o simițiă aceasta, venind în contact cu el. Poate că bietul Rufă, or cît de blînd era de firea lui — ar fi-nceput judecată cu ginere-său, dacă nu-l sfătuisa Iosif la contrar. El îi dovedi clar ca lumina ăilei, că printr-un proces și-ar amari și mai mult puținele ăile, care le mai avea de trăit. — Vei muri ^{p₁}) cu sufletu-ntunecat de amărăciune și dușman singelui ⁶⁰ tău propriu, ăise el blînd — și Rufă n-a mai gîndit la judecată.

El era Solomon al curții frății său. De s-ar fi născut în sărăcie, oamenii l-ar fi numit nemernic, și ar fi întrebuințat față cu el povestea cu vulpea și strugurii — disprețuesce averea, pentru că n-o poate căsciga — dar astfel starea lui era reflec-tarea vie a tot ce se putea șopti, — toți sciau, că un loc la divan chiar i-ar fi fost orcînd deschis, cu cunoascerea pravilelor mirene și bisericesci, care ⁶¹ o avea și după isteția sa firească.

Ca om de pe atuncea el tălcuia și vise se-nțelege. Dar metoda sa era precalcu-lată și de aceea nouă ⁶². Tălcuind oamenilor în vîrstă, spusele lui ⁶³ se compuneau tot de una din doi *dacă*, unul afirma dorința, altul o negă — înainte de a tălcui însă el se informa asupra dorințelor celor neimplinite ^{r₁}) a persoanei. Astfel tălcurile lui, se-nțelege de sine, erau întodeauna adevărate — nu trebuie să uităm un moment că avea

⁵³ Lucra (șters).

⁵⁴ și a (șters, incert).

^{k₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *cusătoreasa*.

⁵⁵ lui fr. (șters).

^{l₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *pe celelalte*.

⁵⁶ s-ar (șters).

⁵⁷ servil (șters).

^{m₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *fiert*.

⁵⁸ biblică a (s. svaturi?) a rostirii (șters, incert).

⁵⁹ lui (șters).

^{n₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *corijase*.

^{o₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *contau*.

^{p₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion, paragraf.

⁶⁰ tot (șters).

⁶¹ le (șters).

⁶² La toate (șters).

⁶³ erau (șters).

^{r₁}) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *nemișlocite*.

la cămă țară de jos a Nordului o sorănată u-
mai de cămă, cari arate primăvara, par cu frân-
del din usturoare în soare născ. îngușoasă
mari și marea, în țară de sas cămăle dar în
dealuri și mări rufe. Ci dinți înalți craste
alte și înălțate de lut, prin țigale deșeci creș-
terea mari și nepăsute, futea așutimare
dar fără consistență se vedea eladit că pășit
în suma creștie și amăla și prin adănată
de o lăță și fărâșă dintr-o așară se gura
până pământului o salitră alba și stratură-
toare ce înmă. Spate dealurilor e adesea în-
tăia și șeară cu pământ și de o fructuozitate
mare și neapărat, de aceea adesea este grădina
a Nordului înmăre țară de jos. În țară și de aș-
fina țigale născătoare ston dispuse sub și pl-
mul dealurilor creștie. O deșănțare de la așară
regulă fete din țară și din țară și o șeară
cari prin lășpoștie se fărâșă, prin

1) sus (șter). 2) șeară și înălțare (șter). 3) mărșă (șter).
4) mărșă (șter). 5) deșănțare (șter). 6) țară (șter).
7) șeară de țară (șter). 8) și fărâșă (șter).

ci visează. Somnul ei nu era decit o continuare de peste Ți. În urmă îi muri și
tată-său, și ea nu plinse după el. Ei îi părse firesc cum că moartea pentr-un om
atit de trist și singur ca el trebuia să fie o fericire — și ea ghicise adevărul.
— Lui ⁽¹⁾ i mult mai bine decit mie, el acolo va găsi pe mama, va avé cu cine vorbi —
numai eu n-am pe nimene-n lume.

În fața lui ședea Cuconul ⁽²⁾ Drăgan Ciufă, antitesa întrupată a înțeleptului Iosif.
C-o moșioară mică până la disparițiune și c-o închipuire de sine și-o deșertăciune până
la disparițiune de mare. Capul lui eră un calup chelbos⁽³⁾, nasul mare, fața slujită de

o privire clară, cu care precacula ușor
mersul lucrurilor lumesci. În fond el nu
da nimic pe visuri, și tilcuirile le-ntru-
buința numai ca un mijloc ⁽⁴⁾ ademenitor
pentru că supranatural — pentru mângi-
erea și liniscirea sufletelor omenesci. Și
totuși erau vise în cari el credea cu evla-
vie — visele copiilor. În naiva sa religio-
sitate el credea, că pe când visele oame-
nilor vrstnici erau născute din dorințele ⁽⁵⁾
lor egoiste, visele copiilor, care nu cu-
nosc asemenea dorințe — nu puteau fi
de cât însuflarea ângerului păzitor. În
aceste el încifră un fel de înțelepciune,
care în faptă nu ⁽⁶⁾ era în ele și care era
adaosul minții lui. De aceea ades ținea
pe Anica pe genunchii lui — el o numia
«frumusețea neamului meu» — și o ruga
să-i spue ce a visat. Visele Anei erau
însă într-adevăr atât de frumoase ca
nisece povesci, și eră ușor de a pune în
ele un înțeles mai adânc. Visele acestei
copile erau firesci în frumusețea lor.

Mumă-sa ⁽¹⁾ murise puțin după nascere-i,
și tată-său, un om tăcut și melancolic,
care ședea toată Țiua închis în casă, nu-i
da ocaziune de veselie or distracțiune. Ea
deveni ⁽²⁾ meditativă și un copil nu cugetă

⁽⁴⁾ m (șters).

⁽⁵⁾ ei (incert. șters).

⁽⁶⁾ exista (șters).

⁽¹⁾ În ed. F. Șuteu, E. Simion: Mamă-sa în continuare.

⁽²⁾ meditează (șters).

⁽³⁾ În ed. F. Șuteu, E. Simion: trebuie.

⁽⁴⁾ În ed. F. Șuteu, E. Simion, paragraf.

⁽⁵⁾ N (șters).

⁽⁶⁾ cu B (șters).

vărsat și nisce musteți sborșite, groase și roșii complectau arătarea acestui om urfios. Afară de acestea omul acesta mai eră și nebun. Pustia scia cine-i pusese-n cap, cumcă va deveni nu vodă, ci-mpărat — și adică împăratul lumii, pe cînd nu va fi decăt o turmă ș-un păstor. Și el nu glumea de fel, vorbea c-un fel de convingere adesea urfioasă despre planurile lui. Oamenii de aceștia pe vremea⁷⁰ aceea nu erau tocmai rari. Domnia o visă pînă și cel din urmă mazil, după căderea Fanarioților, mai ales cugetînd la ușurința — se-nțelege că anecdotică — a unei asemenea eventualități. Âmbra vorba adică, cumcă Turcii alesese pe Sandul Sturza, care între cei 7 trimiși era cel mai nensemnat, — de domn al Moldovei, numai pentrucă era om⁷¹ chipos, și avea o barbă neagră și⁷² frumoasă, fără păreche în împărăția Sultanului. Se vorbea dîc. Ciufă nu eră bogat dar de neam (numirile noastre sunt ^u) pseudonime) — ceea ce eră însă mai ciudat este că boerul Ciufă credeă cumcă morcovul lui cel chel eră de o arătoșie ș-o frumusețe rară. Dela Domnia Moldovei pînă la împărăția pămîntului, ce-i era unui om ca Ciufă — o jucărie, un nimic. Seriositatea cu care-și desfășură planurile⁷³ ar fi fost comică, dacă purtătorul ^u) ei n-ar fi fost atît de urfios. El era avar, și se lăuda cu dărnicia lui, rău și-și măria bunătatea, crud cu supușii săi — dar ce-i drept mîndru față de toată lumea. O tabechere dela Moruz Vodă, o purta totdeauna în sînul antirului lui celui lung ș-o arătă la toată lumea, lăudându-se cum Măria Sa Moruz Vodă ar fi fost de⁷⁴ împrietenit cu toți ai lui. El uita⁷⁵ și poate nici scia cu ce ocasiune venise tabachera în proprietatea ^v) [sa] de aceea pomenise de ce ocașiuni. În aceeași vorbire spunea că-i era odată trimisă ^w) prin Vodă de către Împăratul rusec, altădată că de amintirea unei primblări prin Iași, altă dată că cu ocașiunea ^x) unei înălțări în rang. Avea o memorie slabă și era prost ca gardul. Creangă, care avea tact firesc, iubea să-l încurce în plănuirile lui, puindu-i cite un obstacol atît de vederat în socotelile lui, încît chiar el începea să rîdă de prostiile lui.

⁷⁰ m (șters) = m[ea].

⁷¹ frumos (șters).

⁷² lucie (șters).

^t) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *sînt*.

⁷³ era ceva (șters).

^u) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *povestitorul*.

⁷⁴ d (șters).

⁷⁵ des (șters).

^v) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *proprietate*.

^w) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *odată lui trimisă*.

^x) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *venirea*.

UN ALT ARBORE GENEALOGIC

CĂLINEȘTII LUI CUPARENCU, SATUL ÎN care se naște, în 10 februarie 1812, Gheorghe Eminovici, tatăl poetului, este situat pe șoseaua Suceava — Siret și avea în 1840 vreo 120 de case. *Kondikile* născuților, cununăților și morților consemnează și așezări care nu au număr, iar la rubrica respectivă se trage linie. Din 1847 începe să se specifice pentru unele dintre ele: *bordeiu* sau *șatră*. Trăiau în *șatră* Țigani «lingurari» și «zlotari», care părăsesc satul, și după 1851 nu întâlnim mențiuni despre ei. Bordeiele erau locuite de Țigani, însă multe dintre ele și de «țieranni». Așezările pentru care nu se face mențiunea *bordeiu* și continuă să se tragă linie la rubrica respectivă, trebuie considerate *colibi*. Din cele 47 de poziții înregistrate în *Kondika născuților*, în 1847, se indică numărul casei în 30 de cazuri, cu mențiunea: *șatră* de șase ori, *bordeiu* de patru ori, iar în alte șapte cazuri se trage linie. Administrația austriacă, foarte exigentă în fixarea obligațiilor cetățenilor față de stat, dispune să se facă cadastrale și să dea numere tuturor «caselor». După 1880 dispar liniile din rubrica rezervată numărului casei și se înfățișează doar câteva mențiuni: *bordeiu*. Se aveau în vedere, desigur, acele așezări fără posibilitatea să devină gospodării țărănești.

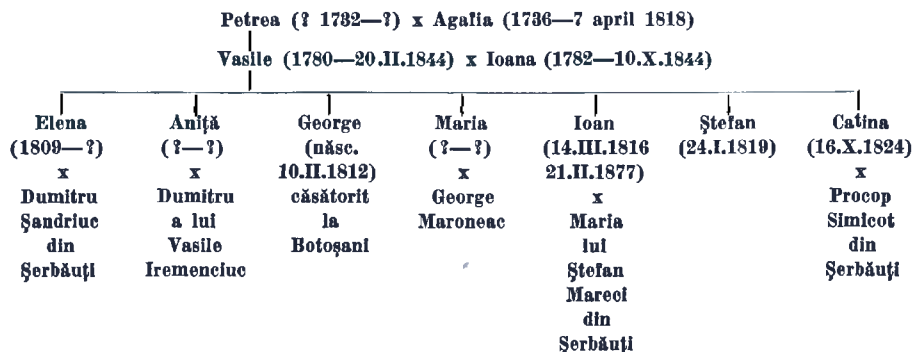
Casa lui Vasile Iminovici, bunicul poetului, purta numărul 27, care revine în documente pînă în zilele noastre. Vasile Iminovici (? 1779 — 20.II.1844) moștenește, probabil, gospodăria de la părinții săi Petrea Iminovici (? 1732 — ?) și Agafia (? 1736 — 7. IV.1818). Aceasta pare să fie întemeiată înainte de ocuparea Bucovinei de austrieci, în 1775. Iminovicii au o situație materială bună și nu am găsit în protocoale mențiuni ca vreun membru al familiei să fi trăit în bordeie sau colibi. Vasile Iminovici îi reprezintă pe țăranii din Călinești în procesul din 1837—1838 cu moșierii Cuparencu, cum face, după 1848, și Ioan Iminovici, fiul său, care preia lupta dusă de săteni împotriva încălcării drepturilor lor de proprietari de pămînt ¹.

¹ Teodor Bălan. *Atitudini de protest social la tînătașii familiei lui Eminescu*. În „Iașul literar”, X, nr. 11, noiembrie 1959, p. 93—94.

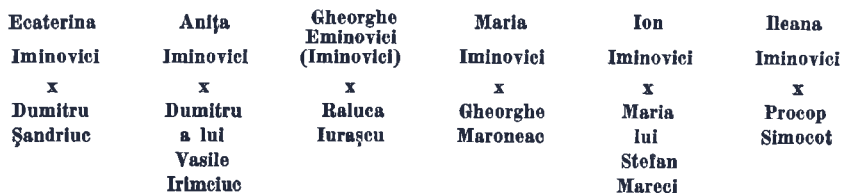
Iminovicii se bucură, nu întâmplător, de multă stimă în ținuturile bucovinene și sînt chemați să cunune și să boteze în cele mai de seamă familii din Călineștii lui Cuparencu și din satele vecine. Vasile Iminovici, iar după moartea sa, Ioan Iminovici, care rămîn în gospodărie, Maria, soția acestuia și alți membri ai familiei cunună și botează în Călineștii lui Cuparencu, Călineștii lui Penachi, Călineștii lui Vasilachi, Șerbăuți și chiar în unele comune mai depărtate, ca Pătrăuți. Se acordă această cinste îndeosebi lui Ioan Iminovici, care cunună și botează între 1842 și 1869, cum se vede din protocoale, în vreo 17 rinduri. Unii membri ai familiei ocupă și demnități în sat și Ioan Iminovici este multă vreme «epitrop» bisericesc. Vasile

Iminovici își mărită fetele cu feciori de gospodari — una în Călineștii lui Cuparencu, celelalte trei, în Șerbăuți. Vasile Iminovici preface și știința de carte și pe Gheorghe, feciorul mai mare, îl trimite la învățătură la Suceava.

Întemeietorii ramurilor bucovinene ale familiei Iminovicilor sînt cei șase copii ai lui Vasile Iminovici și Ioana Iminovici (? 1782 — 10.X.1844) — doi băieți: Gheorghe și Ioan și patru fete: Maria, Ileana (Elena), Ana (Anița) și Ecaterina (Catrina). În stabilirea succesiunii nașterii copiilor lui Vasile Iminovici întîmpinăm mari dificultăți și genealogiștii nu s-au putut pune de acord pînă acum. Vasile Gherasim propune, în 1922, în *Tabloul genealogic al familiei Iminovici*², următoarea succesiune:

Două decenii mai târziu, Augustin Z. N. Pop întocmește un arbore genealogic, *Familia poetului Eminescu (I)*. *Ramura Iminovici*³ și propune altă succesiune a nașterii copiilor bunicului poetului:

Surprinde schimbarea locului ocupat în schema genealogică de două din fete: cea mai mică trece în locul celei mai mari. Este omis, pe de altă parte, Ștefan, probabil pentru faptul că argumentele invocate de V. Gherasim nu par suficient de convingătoare. Schița genealogică a lui V. Gherasim și arborele genealogic întocmit de Augustin Z. N. Pop, se contrazic tocmai aici, în punctul de plecare

² V. Gherasim. *În satul Iminovicilor* (Cîteva lămuriri cu privire la originea lui Eminescu). În „*Convorbiri literare*” LIX, nr. 11, noiembrie 1922. Se reproduce: *Eminescu și Bucovina*. Cernăuți,

1943, pp. 619—632. *Tabloul este anexă la studiu.*

³ Augustin Z. N. Pop. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. București, 1962. Planșa IV.

МОРЦИНОР.

Întemeietorii ramurilor familiei Iminovicilor se caracterizează printr-o vitalitate rar întâlnită. O primă dovadă o constituie longevitatea. Trei dintre ei: Maria, Ioan și Elena depășesc vîrsta de 60 de ani, doi: Ecaterina și Gheorghe, pe cea de 70 de ani, iar Ana moare la vîrsta de 87 de ani. La rubrica *Pricina morții. De ce felii de boală anume au murit*, se specifică:

«moarte firească» (Ioan), iar pentru ceilalți întemeietori ai ramurilor bucovinene ale familiei: «slăbiciune de bătrânețe». Vitalitatea familiei este ilustrată și prin natalitatea foarte ridicată. Dacă Maria, căsătorită în Călineștii lui Cuparencu cu Gheorghe Maroneac, are, se pare, numai doi copii, Ioan, Ileana și Ana, amândouă căsătorite în Șerbăuți, au câte 5 copii, iar Ecaterina, căsătorită tot în Șerbăuți, cu Dumitru Șandriuc, are 11 copii. Investigațiile noastre nu au pretenția să fie exhaustive și s-ar putea să ne fi scăpat din vedere unii copii. Similitudinile de nume fac cercetările extrem de anevoioase, îndeosebi după diversificarea, pe linie femeiască, a celor cinci ramuri bucovinene ale familiei. Deși cu o natalitate atât de ridicată, după 1860 numele familiei se întâlnește în protocoale tot mai rar. Explicația stă în faptul că fetele lui Vasile Iminovici întemeiază 4 ramuri ale familiei — una în Călineștii lui Cuparencu, Maroneac, și trei în Șerbăuți: Ierimciuc, Șandriuc și Smocot — și nu duc mai departe numele ei. Se alătură, pe de altă parte, mortalitatea, căreia familia îi plătește un greu tribut. Bunicii poetului, Vasile și Ioana, mor de «lingoare» (holeră) în epidemia din 1844 — 1845 și tot atunci moare și Vasile, fiul mai mare al lui Ioan Iminovici. Administrația austriacă recunoaște, oficial, prezența unor epidemii și în *Kondika morților*, la *Pricina morții* se introduce o rubrică specială: *De vărsat*. Mulți din copiii celor cinci ramuri bucovinene ale familiei mor de vărsat, dar sînt secerăți și de alte epidemii. Patru din cei 11 copii ai Ecaterinei mor, între 1849 și 1868, de *tusă*. Unii membri ai familiei mor de «oftică» (tuberculoză), «dropică» (ciroză), «rac» (cancer), «paraliză» (paralizie) sau striviți de copaci la defrișarea pădurilor. Protocoalele ne pun în fața unei situații neașteptate. Familia Iminoviciilor se stinge în Călinești, în linie bărbătească, încă la sfîrșitul secolului trecut.

Există în destinul familiei Iminoviciilor din Bucovina o împrejurare, care face ca după aproape un secol, două din ramurile ei, să se întâlnească din nou. Dar nici acum ramura în linie bărbătească, întemeiată de Ioan Iminovici, nu se poate salva de la dispariție. Georgie Iminovici (n. 26. VI.1845), unicul băiat al lui Ioan Iminovici, care supraviețuiește, rămîne, cum rezultă din protocoale, în gospodărie și se însoară, în 20 februarie 1872, cu Ecaterina Muntean (n. 30.VII.1850), cu care are doi copii: Csenia (24.I.1873 — 6.V.1942) și Aftanasie (Ata-

nasie), născut în 4 iulie 1875 și mort în 24 martie 1877 de «uscățiune» (tuberculoză). Ecaterina, soția lui Georgie Iminovici, moare în 5 noiembrie 1876 «de naștere grea» și acesta se însoară, în 8 noiembrie 1879, cu Zoița Cozmei (n. 27.VI.1858). Căsnicia este nefericită. Zoița părăsește gospodăria și trăiește în concubinaj cu George Ungureanu, spre marea supărare a Iminoviciilor. Georgie nu poate suporta rușinea și pleacă din sat, în Pătrăuți, la Ileana, sora sa, căsătorită cu Ion Turtureanu. Gospodăria din Călinești, moștenită de la Ioan Iminovici, iar de acesta de la Vasile Iminovici, o lasă Cseniei, care se mărită în 24 februarie 1894, cu Nicolae Huțan (21.X.1870 — 23.I.1910), văr de-al doilea din ramura Mariei Iminovici. Nicolae Huțan este fiul lui Vasile Huțan și al Eudochiei, fiica lui Gheorghe Maroneac și a Mariei Iminovici. Căsătoria se încheie cu aprobarea Tribunalului din Suceava și dispensă de la autoritățile bisericești pentru «impedimentul canonic al consingentității». Prin căsătoria Cseniei Iminovici cu Nicolae Huțan, două din ramurile bucovinene ale familiei — cea întemeiată de Ioan și cea a Mariei — se unesc și în această a cincea generație; gospodăria Iminoviciilor din Călineștii lui Cuparencu trece în stăpînire a familiei Huțan. Georgie Iminovici moare în Pătrăuți, în 1904, și cu el se stinge ultimul reprezentant, în linie bărbătească, a ramurilor bucovinene ale familiei.

O practică de natură juridică face ca numele familiei să se continue și astăzi în Bucovina. Zoița Cozmei, care se desparte oficial de Georgie Iminovici, are cu George Ungureanu, și poate și cu alții, mai mulți copii: Tecla (27.II.1882 — 13.IX.1883), Eudochia (29.VIII.1883 — ?), Ileana (6.V.1885 — 30.III.1962), Vasile (20.I.1887 — 26.XII.1936), Maria (1.VIII.1888 — ?), Gavril (14.IX.1891 — 12.VIII.1945), Irina (14.IV.1893 — 15.XI.1896). Lista nu pare să fie completă. Protocoalele specifică, pentru toți copiii Zoiței, că sînt născuți «afară de cununie». Dar cum ea nu era divorțată de Georgie Iminovici,

poartă numele acestuia. Situația se repetă în a doua și chiar a treia generație și copiii Eudochiei și ai Isidorei (n. 9.V.1914), născuți în afara căsătoriei, preiau numele familiei. Eminovicii de azi din Bucovina descind din copiii Zoîței, ai Eudochiei, fiica sa, și ai Isidorei, nepoata sa. Nu există, cum se vede din protocoale, nici o legătură, între Iminovicii din care coboară poetul și Eminovicii de astăzi din părțile bucovinene. Ei nu sînt nici măcar rude colaterale sau prin alianță. Și dacă poartă totuși acest nume, se datorește numai faptului că Zoîța Cozmei nu și-a oficializat plecarea din familia Iminovicilor.

Protocoloalele cuprind informații prețioase și cu privire la numele familiei. «Forma cea mai veche sub care apare documentar numele familiei poetului — serie Augustin Z. N. Pop — este Iminovici, nicidecum Eminovici: Petrea și Agafia Iminovici, Vasile și Ioana Iminovici, Catrina Iminovici, Anișa Iminovici, Maria Iminovici, Ion și Maria Iminovici, Ileana Iminovici, Gheorghe, Zoîța, Ileana, Ana Iminovici și alții, pînă astăzi»⁴. Protocoloalele nu confirmă această afirmație, atît de categorică, și numele familiei apare sub o multitudine de forme. Bunicul poetului cununa la 10 noiembrie 1840 și numele său este înregistrat, ca naș, Vasile *Eminovici*; și tot sub această formă apare și cînd botează (12 aprilie 1842 și 6 august 1842); la moarte, 1844, este însă înregistrat Vasile *Iminovici*, iar Ioana, bunica poetului, moartă în același an, este înregistrată Ioana *Eminovici*. Ioan Iminovici, fratele tatălui poetului, este înregistrat, cînd botează, Ioan *Iminovici*, Ioan *Eminovici*, dar și Ioan *Iaminovici* (4 decembrie 1849, 16 martie 1851, 5 septembrie 1854, 29 mai 1855, 21 septembrie 1869). Copiii lui Ioan Iminovici sînt înregistrați și ei, la naștere, sub o multitudine de forme: Vasile *Iminovici* (9 octombrie 1841), George *Eminovici* (26 iunie 1845), Ileana *Iminovici* (16 ianuarie 1848), Nastasia *Iaminovici* (13 iunie 1852), Anna *Iminovici* (9 ianuarie 1855). Copiii Zoîței sînt înregistrați, fără excepție, *Eminovici*. Registrele de stare civilă, nu consemnează în Călineștii lui Cuparencu, astăzi, nici un *Iminovici*, ci numai familii care poartă numele *Eminovici*.

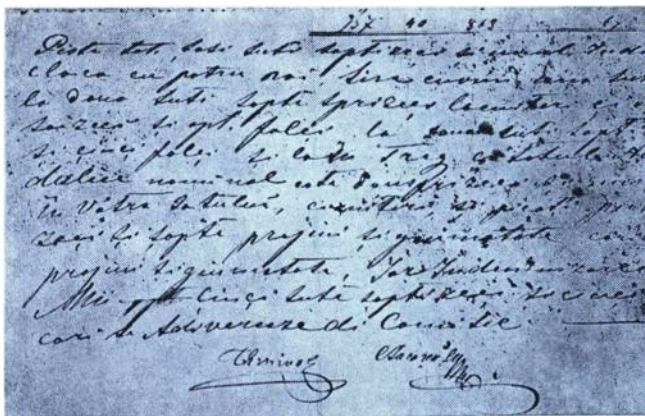
Convertirea numelui Iminovici, în Eminovici este atribuită tatălui poetului. «Cel care con-

vertește forma Iminovici în Eminovici — serie Augustin Z. N. Pop — este Gheorghe Eminovici, tatăl scriitorului, și aceasta după ce obținuse prin recomandări, micul rang de sluger și după ce, în 12 mai 1841, își cumpărase de la Mihail Sturdza titlul de căminar.» Forma *Eminovici* se întîlnește concomitent și în ramurile bucovinene ale familiei, care nu-și schimbă numele pentru ranguri boierești. Nu este de admis nici presupunerea cu privire la o distincție care s-ar fi făcut între *Eminovici* și *Eminovici*, copiii Zoîței «în afara cununiei». Moartea lui Ioan Iminovici, întîmplată în 21 februarie 1877, este înregistrată Ioan *Eminovici*. Numele unor descendenți ai acestuia apar sub forma *Eminovici*, cu mult înainte de nașterea copiilor Zoîței. Forma *Eminovici* se impune definitiv, cum se vede din protocoale, pe la 1880, și după această dată numele se întîlnește și sub forma *Iminovici*, în Șerbăuți și Pătrăuți, cînd se consemnează nașterea sau moartea unor descendenți ai familiei. Explicația pentru impunerea definitivă a formei *Eminovici* o vedem în pronunțarea mai ușoară, în raport cu celelalte: Iminovici, Iemenovici, Ieminovici, Iaminovici, ori Iamenovici, cum apare în protocoalele comunei Șerbăuți. Se impune forma numelui din circulația orală și sub influența ei este consemnată și în protocoale. Stăpînirea austriacă oficializează numele sub această formă și odată cu măsurătorile cadastrale îl introduce în evidențele de proprietate ale administrației sale din Bucovina.

Documentele nu aduc lumină în privința originii numelui de familie al poetului și nici asupra semnificației sale. Etimologii ca *imini*, cu semnificația de meseriaș, ori *emin*, om de încredere, prezintă interes numai ca speculații filologice. Iminovicii sînt țărani din tată în fiu și nu se vede de nicăieri că ar fi fost meseriași și cu atît mai puțin papucari, confecționatori de iminei. Forma Eminovici se impune tîrziu, ca urmare a pronunției mai ușoare și a pretenției că semnifică, în cazul acestei familii bucovinene, «om de încredere» este cel puțin un abuz. Și nici separarea ce se face în cercetările de acest fel între *Iminovici* și *Eminovici* nu are baza documentară. Căci numele circulă, nu se știe de cînd, sub ambele forme, în toate ramurile bucovinene ale familiei poetului.

⁴ Augustin Z. N. Pop: *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. București, 1969, p. 19.

MĂRTURII DIN VIAȚA CĂMINARULUI EMINOVICI

CU TOATE CĂ DE LA MOARTEA LUI Eminescu s-au scurs peste trei sferturi de veac, iar de atunci s-a adunat mereu material documentar privind persoana poetului și familia lui, mai apar, din când în când, surprize și stătem siguri că fondul Eminescu nu este epuizat.

Astfel, documentele pe care le încredințăm acum tiparului aduc prețioase mărturii despre activitatea și personalitatea lui Gheorghe Eminovici.

Primul, o scrisoare a lui Carol Hein Wirth, în limba germană, adresată lui C. Hurmuzachi¹, menționează de mai multe ori numele lui Gh. Eminovici, lămurind, pentru noi, unele amănunte din perioada când tatăl poetului era în slujba lui Balș. Am tradus, selectiv, pentru cititori, pasajele cele mai interesante.

Urmează trei procese-verbale din vremea frământărilor epocii a Reformei agrare de la 1864. Este vorba despre delimitarea și hotărnicirea terenului — intervenită între locuitorii satelor Vlădeni, Mîndrești și Hrișcani și C. Balș, proprietarul Dumbrăvenilor².

Din partea proprietarului este delegat Gh. Eminovici, iar din partea locuitorilor îl vedem semnând, prin punere de deget, pe Vasile Agheorghiesii, primarul comunei Vlădeni. Când apăreau diferențe, se apela la desemnarea unor subarbitri; acesta a fost

cazul la delimitarea moșiei Hrișcanilor unde, inițial, se strecuraseră câteva rînduri în favoarea proprietarului: «locurile destinate lăcuitorilor nefiind deajuns se vor îndeplini din locurile proprietății[1], însă priosind la lăcuitori se vor lua și se vor lipi cătră acele a proprietarului». Era, desigur, o nedreptate flagrantă și un act de abuz boieresc, de vreme ce proprietarul Dumbrăvenilor își adăuga cu mîndrie la numeroasele sale titluri de nobele și pe acela de proprietar a 68.000 fâlcii (A. Z. N. Pop: Contribuții documentare la biografia lui Eminescu. Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 258.)

Un alt proces-verbal pe care îl prezentăm datează din 25 iunie 1874 și se referă la adunarea Colegiului al II-lea al județului Botoșani pentru alegerea unui senator. Faptul că biroul provizoriu, constituit anterior, numește președinte pe Gh. Eminovici, denotă că el se bucura de oarecare trecere în rîndul alegătorilor. De remarcat că acest an este unul din cei mai întunecoși din viața căminarului: soția era bolnavă, cele două fete, suferinde și ele, sînt trimise la băi în străinătate, dar pe drumul de întoarcere se îmbolnăvesc de tifos și rămîn izolate la Praga; Iorgu moare, Șerban — alienat mintal; averea grevată pentru obligația dotală la căsătoria fiicei sale Aglaia etc. Documentul este scris de mîna a două persoane: procesul-verbal propriu-zis este redactat cu alfabet latin, iar lista alegătorilor cu alfabet chirilic.

Chiar dacă mărturiile pe care le prezentăm nu aduc date noi în biografia marelui poet, ele îmbogățesc patrimoniul documentar eminescian, contribuind la creionarea condiției sociale a căminarului Eminovici.

Al. BARDIERU

¹ Constantin Hurmuzachi, cunoscutul om politic (frate cu istoricul Doxachi), era intentent general, avocat și consilier intim. Avea 2000 galbeni laea pe an pentru serviciile aduse lui Balș.

² C. Balș avea patru moșii: Dumbrăvenii, Cahulul, Tomaiul și Mingirul, totalizînd 68.000 de fâlcii. Gh. Eminovici era administrator la Dumbrăvenii. Avea întreținerea și 250 galbeni laea pe an.

Prea stimat Domn,

Duminică trecută s-a reîntors Eminovici bine, sănătos, venind din Basarabia.

Pe drum, răsturnându-se din sanie, a suferit o mică contuzie la frunte, care i-a pricinuit și o mică umflătură, fără alte urmări mai grave.

Cu două zile înainte sosise și Costache Tomovici. Și acestuia i s-a întâmplat de-a fost lovit la ochi cu biciul, însă așa de rău, că i-a sîngerat locul iar albul ochiului i s-a inflammat așa de tare, că se făcuse roșu ca focul, osebit că și părțile cărnose din jurul ochiului i se umflaseră grozav, deși spre norocul său, pupila n-a fost deloc atinsă. Durerile mai persistă încă și acum însă nădăjduim că în curînd se va restabili.

În sfîrșit, luni s-a reîntors și Petrovici la Dumbăveni și arată parcă mult mai bine față de cum arăta cînd a plecat de acasă.

De acum sintem cu toții împreună și ne vom da toată silința să conlucrăm în vederea aceluiași țel: propășirea gospodăriei Onoratului nostru stăpîn.

Eminovici mi-a adus și plăcuta veste că prea stimatul nostru Domn, prea stimata Doamnă și micuțul Phtizi se află bine, sănătoși, și vă urez din toată inima să vă bucurați și de acum înainte de aceeași deplină sănătate.

Tot Eminovici mi-a mai spus că Domniile Voastre v-ați fi exprimat dorința de a binevoi să veniți în Basarabia pentru cîteva zile chiar în cursul acestei veri.

Nu vă pot descrie nespusa bucurie ce mi-a produs această veste — deși caut să mă rețin — de teama ca nu cumva să cad în greșeala copilului, al cărui tată după ce-i făgăduiește un lucru, se pomenește zilnic asaltat cu împlinirea acelei promisiuni. Tot Eminovici mi-a mai comunicat că domnul Consilier de Curte s-ar fi arătat foarte nemulțumit de mine din cauză că în rapoartele mele anterioare n-aș fi făcut nici o mențiune cu privire la vînzarea grîului; sper însă că Domnia-Voastră îmi va permite să mă justific și chiar să aduc dovezi că în privința aceasta mi-am făcut conștiincios datoria.

În darea de seamă din 3 septembrie anul trecut, Eminovici a fost foarte mulțumit de progresele pe care le-am făcut în timpul absenței sale, lucru pe care, de altfel, vi l-am comunicat și Dumneavoastră și care, nu puțin, m-a bucurat și pe mine.[...]

Mai urmează o scrisoare de la Petrovici, care nu era necesară dacă el s-ar fi sfătuit în prealabil cu mine sau cel puțin cu colaboratorul său mai vîrstnic, Eminovici.

De la 1 martie vor fi introduse noi rînduiri în mersul afacerilor gospodărești și, drept urmare, nu va mai fi nevoie de nici un fel de dare de seamă.

Și acum, în încheiere, sper să rămîn și pe mai departe în grația Excelenței Voastre, sîrutînd supus mîinile Domniei Voastre și prea înaltei Doamne și rămînînd cu cea mai adîncă stimă și considerație.

Al Excelenței Voastre prea plecată slugă

KARL HEIN WIRTH

Director

Dumbăveni la 7 februarie 1841.

*Prescript Verbal*³

Anul 1865 luna April în paisprezăci zăli subsemnatăi Gheorghi Eminovici în calitate de deligat a D[.oamnei] Ana Balși muma și administrătoarea averei fiului Ds. D. Dimitrie Balși proprietarul moșăei Măndrești și <Niculai Vicol> ((Vasile Aghiorghiesi)) în calitate de delegat lăcuiitorilor domiciliat[i] în această cătună, compund comisiunea inst[a]urată prin art. 16 din legea rurală ne[-]jam întrunit astăzi la fața lucului unde avînd în vedere Instrucțiile D[omnului] Ministru de Interne sub N. 9378 și prescriptul verbal al comisiunei de plase prin care s[-]iau constatat suma fâl-

³ În transcrierea textelor s-au păstrat toate particularitățile de limbă ale autorilor.

cilor de pământ cuvenit lăcuitorilor am procedat la delimitare și hotărnicirea acestor locuri după cum urmează —

A. Conform art. 2 și 4 din zisa Instrucțiune s[-]au delimitat mai întâi vatra satului, dîndu[-]ji[-]se forma după poziția în care se găsești și pe cît au fost posibilă a se aplica pe fața pămîntului, la care delimitare s-au statornicit și semne la încunjurătoarea satului spre a sârvi de bază la rădicarea planului de respectivul ingineri rămîind în vatra satului pe sama proprietarului, una crîsmă cu îngrăditura ei, și osebite trei puncturi pe loc sterp <tot pentru trebuința proprietarului> precum și în coasta satului aria cu două coșare sub on acoperemînt, care cuprinde loc de o falci.

B. Locurile cuvenite lăcuitorilor, au rămas mai toate așa precum le-au avut — decît s[-]au preschimbat numai pămînturile pe care le[-]au avut răsipite în mai multe părți ale moșăiei, și anume —

C. Delimitarea s[-]au făcut începîndu[-]se din șăsul Săretiului o linia dreaptă în curmezișul moșăiei unde s[-]au statornicit mai multe moviliță, și de acolo spre nord alătura cu hotarul moșăiei Călinești și pe din gios alătura cu drumul și cu lanul bo[i]leresc pînă aproape de sat de acolo în jurul satului la aria și coșarele bo[i]lerești de pe această moșăe, și de acolo tot spre nord pînă în părăul ce desparte moșăea Măndrești de Hrișcani — și de acolo părăul din sus pînă în coasta moșăiei Călinești, după eczacta măsurătoare ce se va face de către ingineriul respectiv, locurile destinate lăcuitorilor nefiind deajuns îi vor priimi <locuitori> în lungul moșăiei capătul despre Vlădeni numai în imași și tot prisosul ce se va găsi la dînși, să va lua, despre Vlădeni cu tot din imași. Iar soma fâlcilor de pământ cuvenită lăcuitorilor după constatarea făcută de cătră Comisiunea de plase, este soma de două sute șase zăci fâlcii, două zăci și două pol prăjani, adică partea cuvenită acestei comuni după constatarea Comisiunei de plase cuprinse prin a ei prescript verbal și anume —

Pentru loc de hrană grădină și case, fâl[ci] 260—62¹/₂ pr.

la un preot dritul de parohie

8 = 40 pr.

total suma 269 22 ¹/₂

În acest mod însemnîndu[-]se spre știință D[omnul] Ingineri locurile cuvenite lăcuitorilor, și spre deplinirea Art. 15, 16 și 17 din legia rurală, s[-]au înche[i]et acest prescript verbal în trei ezeemplare subsemnate de noi delegați și adeverate de primăria locală din care unul pe lîngă raport se va trimite D[omnului] subprefect[,] spre a mijloci grabnic venirea D[omnului] Ingineri[,] unul se va păstra în canțileria primăriei și unul se va elibera spre știință D[omnului] proprietar.

G. EMINOVICI

< NECULAI VICOLU >

× eu VASILIE AGHIORGHIESI

[Sigiliul satului Hrișcani]

Prescript Verbal

Anul una mie opt sute șazeci și cinci luna april în paisprizeci zile, —

Subsemnații Gheorghe Eminovici în calitate de delegat a[1] Doamnei Anna de Balș[,] Muna și administratoarea averii fiului Dumisale Domnul Dimitrie de Balș, Propietarul Moșiei Hrișcani și <Neculai a Marinei> V. Agheorghiesi în calitate de delegat a lăcuitorilor domețiliați în aceasta comună, compund comisiunea ad hoc instituată prin art. 16 din legia rurală; Ne[-]am întrunit astăzi la fața locului unde avînd în videri instrucțiunea Domnului Ministru de Interne sub: No. 9378 și prescriptul verbal al comisiunei de Plasă, prin care s-au constatat soma fâlcilor de pământ cuvenit lăcuitorilor, am procedat la delimitarea și hotărnicirea acestor pămînturi după cum urmează —

A. Conform art. 2 și 4, din zisa Instrucțiune s[-]a delemintat mai întâi vatra satului, dîndu[-]ji[-]să formă după poziția în care să găsești, pe cît au fost posibil a să aplica

pe fața pământului la care delementare s[-]au statornicit și semnile încunjurătoare satului spre a servi de bazi; la rădicarea Planului de respectivul ingineri, rămîind în vatra satului pe sama proprietariului o cărșmă cu îngrăditura ei, și osăbite trii locuri cîti de zeci prăjini fălcești, asămînia s[-]au lăsat în vatra satului cite zeci prăj[ini] fălcești fiecăruia lăcuiori; care nefiind cu așezaria în sat, urmînd a să strămuta în țentru satului bine înțelegîndu[-]să că vatra satului prințipală iaste aceia unde iaste biserică și preot.

B. Toate locurile rămîn în stăpîniria lăcuiorilor acele pe care li[-]au avut și le au[,] decît s[-]au preschîmbat niște locuri pe cari li[-]au avut răsăpite în mai multe părți ale moșiei; <dîndu[-]li[-]se pe aceli> din sus de sat <și alăturia cu biserica tot pe atîta pe cît s[-]au primit de le ei> de la capătu[l] din sus a mlaștini[i] pînă în colțu[l] pădurii.

C. În fine delementare s[-]au făcut așia ca toate locurile cuvenite lăcuiorilor sînt despre nord și spre sud, iar vatra satului iaste în mijlocu[l] acelora la cari și după eczactă măsurătoare ce să va face de cătră ingineriul respectiv; <locurile destinate lăcuiorilor nefiind deajuns[,] se vor îndeplini din locurile proprietăți[i], însă prisosind la lăcuiori se vor lua și se vor lipi cătră acele a proprietariului, soma fălcilor de pămînt cuvenit lăcuiorilor după constătaria făcută de comisiune de plasă; iaste de optu-zeci și patru de fălci și șaizăci prăjini; adeca partia cuvenită acesti comuni după constătaria comisiunei de plasă, cuprîns prin a eii prescript verbal și anume,

.....	fălci = prăj.[ini.]
pentru loc de hrană grădină și casă.....	84 = 60
la on preot cu drit de paroh	8 = 40
Totală soma	93 = 20

În acest mod însămnîdu[-]să spre știința Dom[nilor] ingineri locurile cuvenite lăcuiorilor și spre depliniria art. 15—16 și 17 din legia rurală; s[-]au închiet acest prescript verbal în trii eczemplare; subsemnate de noii delegații și legalizate de primăria locală; din care unul pe lingă raport se va trimeti Dom[nului] subprefect, pentru grabnica mijlocire; spre trimitiria Dom[nului] ingineri unul să va păstra în canțileria primăriei și unul să va elibera spre ști[i]nța domnului proprietari.

G. EMINOVICI

care au a se hotura prin o linie dreaptă pînă în padure.

acele locuri li se înapoiesc lor o bucată marindu[-]li[-]să lanu[l] ce[-]l au spre sud pînă în drumu[l] ce mergi di la Mîndrești spre Botoșani o bucată dîndu[-]li[-]să din colțu[l] păduri[i] di lingă [*indescifrabil*] pînă în hotaru[l] Călineștilor încît parău[l] să fie hotar între locurile Mîndreștenilor și a Hrișcanilor[,] neajuns ce li sa va mai cuveni li să va da despre Nord din sat pînă unde va ajunge alătura cu Bălhacu

G. EMINOVICI

x VASILE AGHEORGHIESI

[Sigiliul satului Brehuești]

Prescript Verbal

Anul una mie opt sute șase zece și cinci[,] luna aprilie în 16 zile.

Subsemnați[i] delegați Gheorghei Iminovici reprezentantul Doamnei Ana Balși mama și adminstratoare averi[i] fiului D. Dimitri Balși Proprietaru[l] moșie[i] Vlădeni, și Vasile Agheorghiesi[,] Primar acesti[a] comuni, delegatu[l] din parti[a] clăcașilor, compuînd comisi[a] ad hoc institu[ită] pentru delimitare[a] pămînturilor cuvenită clăcașilor. Întrunindu-ne astezi pentru a ne înțelege, asupra chipului de împărțire a pămînturilor de Proprietari și locuitori, fiind înbii cu socotințe deosebite, în conformi-

tate art: N... am procedat prin tragere din sorți a aleji un subarbitru din sinul membrilor comitetului permanent și operînd aceasta lucrare, au [i]eșit D[omnul] Nicu Costandachi drept care s[-]au închiet acest prescript verbal

G. EMINOVICI

x eu V. AGHEORGHIESI

Proces-Verbal

Anul una mie opt sute șapte zeci și patru luna Iunie în 25 zile, în conformitatea jurnalului redejat de întreaga adunare a Colegiului al II-lea județiu Botoșani[,] convocat pentru alegerea senatoriului cerut de la acest colegiu, dupe ce s[-]au constituit biroul provizoriu precum se prevede prin menționatul proces-verbal anterior compus din D[umnea]lui Gheorghi Iminovici Președinte, și D[om]nii Gheorghi Stoica și Iancu Sevastos secretari, apoi procedîndu-se prin scrutin sechret la alegerea biroului definitiv cu alegătorii ce au fost față, dupe apelu[!] nomenal s[-]au dobîndit dupe cum urmează;

Președinte D[omnu]l Mihai Haret cu majoritate absolută de două zeci și două voturi, secretari D[om]nii Iancu Sevastos cu două zeci și două voturi și Iancu Cocută cu două zeci și unu de voturi și scrutători D[om]nii Vassile Filipovici cu două zeci și două voturi și Radu Christea cu două zeci și două voturi, precum se prevede această operațiune prin tabloul ce s[-]au ținut la birou.

Pentru care s[-]au închiet acest proces-verbal din partea biroului provizoriu

Președinte [*neiscălit*]

Secretari Capit. V. COROT

I. SĂVASTOS

[*Pe o altă foaie volantă urmează lista cu alegătorii*]

Apil luminal [*sic* !]

Pintru aligătorii coligiului a doili din județu Botușanii co[n]vocat astăzi în 25 ionii spri aligiri onui sănatori N.

1 — D. căpitan Ianci Cocută	14 — Mihai Harit
2 — Costachi Dimachi	15 — Radu Cristi
3 — Imanoilil Vasăliivici	16 — Tiodur Tiodurio
4 — Ghiorghei Mavroini	17 — Alicsandru Moruzi
5 — Ioan Savastos	18 — Vasăli Hulubii
6 — Moriți Chilibac	19 — Vasăli Filipovici
7 — Sava Sario	20 — Go Prichilacos
8 — Costachi Romano	21 — Costachi Iacobachi
9 — Costachi Vasiliu	22 — Ghiorghei Gușărăscu
10 — Ghiorghei Iminovici	23 — Nicu Foti
11 — Ghiorghei Stoica	24 — Tiodur Maican
12 — Ioan Dobrovoțichi	25 — Iozăf Șmiltă
13 — Iorgu Cristi	26 — Pitri Bobiică.

Adică două zăci și șasă aligători au răspuns la apil luminal făcut di biroul provizor, tot odată să co[n]stată că Domnii Costachi Dimachi — D. Costachi Vasilio — D. Tiodur Maican și Nicu Foti n[-]au dipus bilitili și prin ormari biroul definitiv s[-]au alis cu douzăci și dou[ă] voturi D.[omnul] Prijădinti Gh. Eminovici

Anul 1874 Ioni 25
Sacritari I. SEVSATOS
GH. STOICA

«Starea sănătății bietului M[ihai] E[minescu]... nu s-a îndreptat încă...»

Stimate Domnule Bușilă,

*Mă grăbesc a vă răspunde la amabila
D[umneavoastră] scrisoare din 7 curent, înfrumusețată
cu mandatul postal l-am primit ieri,
și cu multe mulțumiri vă trimit
în alăturare două chitanțe pentru ratele
ce ați binevoit a le achita până inclusiv
ianuarie 1884.*

*Starea sănătății bietului M. E., după
cum veți fi aflat din ziare, s-a
îndreptat încă puțin și sperăm însă
ca acesta cea bună nu-l va părăsi.*

*Aștept zilele aceste noutăți de la
D[octo]rul Leidesdorf din Ober-Doebling lângă
Viena, unde este internat pacientul.*

[MLR 17.768]

[F. 1 v°] București 9 Decembrie[ie] [1]883

Stimate Domnule Bușilă,

Mă grăbesc a vă răspunde la amabila D[umneavoastră] scrisoare din 7 curent, informându-vă că mandatul postal l-am primit încă ieri, și cu multe mulțumiri vă trimit în alăturare două chitanțe pentru ratele ce ați binevoit a le achita până inclusiv Ianuarie 1884.

Starea sănătății bietului M.[ihai] E.[minescu], după cum veți fi aflat din ziare, tot nu s-a îndreptat încă, să sperăm însă că soarta cea bună nu-l va părăsi.

Aștept zilele aceste noutăți de la D[octo]rul Leidesdorf din Ober-Doebling lângă Viena, unde este internat pacientul.

[F. 1 v°] Cu această ocaziune vă înștiințez că din poeziile lui M.[ihai] E.[minescu] va apare în curând o parte într-un volum bine îngrijit de peste 300 pagini. D[omn]ni

În suita de documente eminesciene din anii 1883—1884, perioada primei eclipse din existența poetului, declanșată în acea nefericită dimineață de marți 28 iunie 1883, pe care o va consemna pentru posteritate Titu Maiorescu, în *Însemnările sale zilnice* («...astăzi, marți, la ora 6 dimineața o carte de la d-na Slavici, la care locuiește Eminescu, cu aceste rânduri scrise: „Domnu Eminescu a înnebunit.”), informațiile privind sprijinul acordat pentru însănătoșirea lui în acele împrejurări tragice, de către junimiști, sînt puține la număr și în parte contradictorii. De altfel, nici mărturisirile referitoare la starea sănătății poetului, în diversele momente ale evoluției bolii, nu sînt mai bogate și nu-i oferă biografului o mai largă cuprindere asupra acestei dureroase etape.

Adăugînd noi date celor deja cunoscute, documentele pe care le publicăm aici — scrisori aparținînd lui Al. Chibici-Rivneanu și provenind din arhiva lui Al. Vlahuță — pun în lumină nu numai devotamentul fraternal al unui prieten de o aleasă structură sufletească, dar și interesul excepțional de care s-a bucurat existența poetului în rîndurile contemporanilor săi. Se reconfirmă adevărul pri-

vind «comandamentul» maiorescian al ajutorării nefericitului Eminescu — vibrația inimilor și legămintul celor dintîi prieteni ai Poetului «nepe-reche».

Cele două scrisori ale lui Al. Chibici-Rivneanu, după cum se știe, cel mai apropiat susținător al poetului în perioada suferințelor sale, sînt adresate — în calitate de casier al Comitetului pentru stringerea fondului necesar îngrijirii sănătății lui Eminescu — profesorului George I. Bușilă, bîrlădean de origine, coleg de liceu cu Al. Vlahuță, Paul Bujor și Nicolae Petrașcu.

Faptul că, în epistolele respective, Chibici îl informează pe George Bușilă despre soarta poeziilor lui Eminescu, aflate atunci în curs de apariție, în volumul îngrijit de Titu Maiorescu, ce cuprindea numai «poeziile ce au fost citite de bietul M. E. în cercuri literare, sau publicate prin diferite reviste» demonstrează din plin că valoarea creației eminesciene se impusese, prin geniul ei, conștiinței contemporanilor.

Flaviu SABĂU

Soccec [*sic* !] & C-ie s-au însărcinat cu ed[it]area poeziilor în cestiune. Se înțelege că se vor publica numai poeziile ce au fost citite de bietul M.[ihai] E.[minescu] în cercuri literare, sau publicate prin diferite reviste, căci pînă se va decide într-un fel starea sanitară a bolnavului, nu ne-am crezut îndepțâțiți a publica și cele alte poezii.

Primiți vă rog, Domnul meu, încredințarea deosebitei mele Stime.

Al D[umnea]v[oastră] devotat

A. CHIBICI RÎVNEANU

II

[MLR 17.767]

[F. 1 r°] București 6/18 April[i]e [18]84

Prea stimate Domnule,

Amabila D[umnea]v[oastră] scrisoare cît și mandatul postal le-am primit și mă grăbesc a vă înainta în alăturare chitanța.

Totodată vă vestesc că amicul nostru s-a îndreptat complet, mai este puțin deprimat, îngrijat fiind de viitorul ce-l așteaptă dar și această descurajare o să piară cu timpul. Deocamdată n-are voie să se ocupe cu nimic, de aceea vom căuta a-l duce la țară sau la băi poate la Slănic unde să petreacă toată vara.

[F. 1 v°] Toamna va ajunge a se ocupa cu ceva ușor, pînă atunci se va îngriji de el în modul de pînă acum; poate să fie numit într-un post îndată după paști, dîndu-i-se concediu pînă la toamnă, în care caz ar putea să înceteze cotisațiunile noastre.

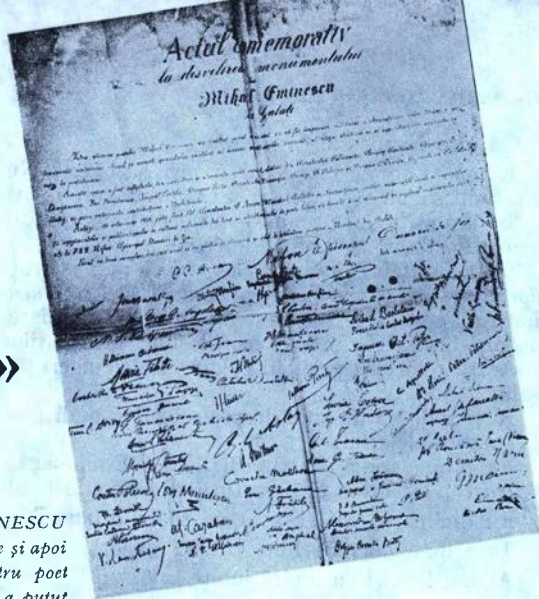
Vă mulțămesc din inimă atît în numele meu, cît și al prietenilor care s[-]au legat de a da [o] mină de ajutor pentru scopul în cestiune, și doresc ca legăturile ce ne-au întrunit să remiie legături de necurmată prietenie.

Al D[umnea]v[oastră] devotat

A. CHIBICI RÎVNEANU

Ve mulțămesc din inimă
atît în numele meu cît și
al prietenilor care s-au legat
de a da mină de ajutor
pentru scopul în cestiune,
și doresc ca legăturile ce
ne-au întrunit să rămîie
legături de necurmată prietenie.
Al D[umnea]v[oastră] devotat
A. Chibici Rîvneanu

Vlahuță face «propagandă pentru cărțile lui Eminescu...»

ÎN ANII 1867 ȘI 1869, PE CÎND EMINESCU însosea trupa de teatru a lui Iorgu Caragiale și apoi pe cea a lui Mihail Pascaly, marele nostru poet a poposit și la Galați. Nu știm ce impresie a putut lăsa această scurtă trecere, dar Vlahuță, locuind apoi în orașul de pe malul Dunării, încearcă să stabilească, prin mijloacele pe care le are la dispoziție, un adevărat cult eminescian. În apartamentul de pe strada Domnească, închiriat de tînărul poet cu scopul de a deschide un birou de avocatură și pe care îl transformase, pe durata arvunei plădite, într-un cerc literar, «recita versuri din Eminescu pe care-l știa pe dinafară»¹.

Peste puțin timp de la drama îmbolnăvirii lui Eminescu din anul 1883, Vlahuță face o conferință publică la Galați despre «activitatea și marile merite ale maestrului»². Admiratorii marelui poet se înmulțesc: publicarea nefericitei epigrame macedonskiene determină pe cîțiva profesori gălățeni (A. N. Nicolescu, Gh. I. Jovianu, M. N. Pacu, I. Olescu ș. a.) să condamne vehement, într-un ziar local³, această «faptă nedemnă», declarînd că se solidarizează «cu strigătul unanim de indignare al cărui promotor este Gr. Ventura, demnul fiu al Galaților, în favoarea eminentului ziarist și mare poet». Unui gălățean, negustorul de porțelanuri Vasilcoveanu, îi scrie Eminescu din Botoșani, cerînd sprijin⁴, la 10 noiembrie 1887. Scrisoarea pomenite despre «lipsa aproape absolută de mijloace de subsistență», rugîndu-l disperat să-i vină «în ajutor[...] cît de cîrînd».

Cu ocazia comemorării a 20 de ani de la moartea poetului, din inițiativa unui grup de entuziaști, în frunte cu inimosul avocat, poet și publicist, Corneliu Botez, s-au organizat în orașul dunărean vibrante festivități încununare cu tipărirea unui volum oma-

gial⁵ și cu inaugurarea monumentului lui Eminescu, operă de artă a sculptorului Frederic Storck.

În rîndul aceluiași preocupări gălățene se înscrie și scrisoarea pe care acum o încredințăm tiparului, adresată de Alexandru Vlahuță profesorului Alexandru N. Nicolescu, cu care statornicise legături de prietenie, în mai 1879, la București. Acestea au fost reînnoite în perioada iunie-octombrie 1883, la Galați, unde Vlahuță a locuit la sora lui Al. N. Nicolescu, Eliza, căsătorită cu M. Străjescu, pe atunci directorul penitenciarului din localitate.

Îndemnul, adresat prietenului său din Galați, de a răspîndi creația poetică eminesciană, la scurt timp după apariția în librării a primei ediții de poezii, îngrijită de Titu Maiorescu, este încă o dovadă a devotamentului profund al lui Vlahuță față de cea mai de seamă personalitate creatoare a poporului nostru.

Gh. S. ȘTEFĂNESCU

¹ A[lexandru] N[icolescu]: Al. Vlahuță (Amin-tiri din tinerețe). În: „Vocea Galaților”, I, nr. 4, 12 iulie 1915, p. 2.

² Idem. În „Vocea Galaților”, I, nr. 5, 19 iulie 1915, p. 2.

³ „Poșta”, IV, 19 (886), 10 august 1883, p. 2.

⁴ Scrisoare descoperită la Biblioteca V. A. Urechia din Galați de Lucia Bors, care a publicat-o în întregime, în revista „Boabe de grîu”, III, nr. 3, 1932, p. 352.

⁵ Corneliu Botez: Omagiu lui Mihail Eminescu cu prilejul a 20 de ani de la moartea sa. 15 ianuarie 1850—16 iunie 1886—16 iunie 1909. București, Atelierele grafice SOCEC, 1909.

T[îr]ga v[î]ște, D[ecem]br[e] 28[.] 1883

Frate Niculescule⁶,

La mulți ani cu bine să treci prin sărbători. Nu ne-am scris de mult și pricina sunt eu. Sunt sănătos și profesor. Spre primăvară mă trag la București, ori la Iași.

În cap mi se face senin — și nu mai am gândurile zborșite, pentru care tu, cu atîta asprime și dreptate, mă dojeneai.

Spune fratelui Jovian⁷ că-i voi scri[e], îndată ce s-or mai îndrepta vremurile. [I]dorec și-l rog să mă vestească cînd va veni în București[,] ca să ne-nîlim. Nimic nu te îndritu[ie]ște să te socoți străin de cele subliniate, nici chiar faptul că nu poți să mai asculți fără să te revolți teoriile liber-arbitriștilor.

Arată celorlalți prieteni călduroase strîngerî de mini. Spune fraților Nebunelli⁸ că-i salut.

Răspunde-mi un rînd despre sobrul și pudicul Timoleon⁹ — scump la scris și ieftin la toate celelalte.

Fă propagandă pentru cărțile lui Eminescu și abonamente pentru „Convorb[iri] literare”. În interesul literaturii și dezvoltării culturistice a orașului tău.

Eu din parte-mi fac asta pe toate drumurile.

Tare mi-e dor. Ce bine trăiam uneori.

Al tău bun și cu multă iubire

prieten

A. VLAHUȚĂ¹⁰

⁶ Alexandru N. Nicolescu (1860—1936), originar din Pechea, județul Galați, a fost un eminent elev, cel dintîi profesor cu studii superioare de limba latină și director al gimnaziului transformat în liceul *Vasile Alecsandri* din Galați. A fost membru al Societății pentru învățătura poporului român. Cu alți cărturari luminați, a pus bazele Societății corpului didactic (1883) și ale Ateneului din Galați (1891). A desfășurat o prodigioasă activitate pe tărîm cultural și publicistic, colaborînd la gazetele locale („Poșta”, „Galații”, „Covurluiul”, „Moldova de Jos”, „Acțiunea” ș.a.), pe unele le redactează singur („Ordinea”, „Vocea Galaților”, „Conservatorul”), precum și la periodice din capitală („Tim-pul”, „Epoca” ș.a.). Valoroase sînt amintirile sale despre Alexandru Vlahuță („Vocea Galaților”, I, nr. 4, 12 iulie 1915, p. 1—2; nr. 5, 19 iulie 1915, p. 1—2; nr. 6, 26 iulie 1915, p. 1—2; parțial reproduse de „Tribuna poporului”, I, nr. 5, 3 aug. 1915, p. 2; în întregime, de „Drum drept”, X, nr. 26, 26 iulie 1915, p. 412—416 și nr. 27, 2 august 1915, p. 429—432), Gheorghe Dimitriu, tatăl lui Calistrat Hogaș („Vocea Galaților”, I, nr. 7, 2 august 1915, p. 1—2) și Ion Al. Brătescu-Voinești („Moldova de Jos”, I, nr. 8, 12 februarie 1928, p. 1). În volum, a tipărit: *A XXV-a aniversare de la întemeierea Liceului din Galați* — Galați, Tipo-litografia I. Schenk, 1893, p. 86 și *Primi 60 de ani de activitate ai Liceului Vasile Alecsandri din Galați*, Galați, Tipografia Lumina, 1928, p. 219.

⁷ Gheorghe I. Jovianu (1856—?), transilvănean la origine, a fost profesor suplinitor de geografie la seminarul teologic, din 1880, și la gimnaziul din Galați, din 1882 și pînă în 1885, cînd s-a transferat la Bacău. A publicat: *Operele lui Seneca*. Teză pentru licență în litere și filozofie. București, Tipografia Carol Göbl, 1890, p. 96.

⁸ Ion G. Nebuneli și Timoleon G. Nebuneli fondatorii și directorii ziarului „Galații”, unde Vlahuță a colaborat.

⁹ Timoleon G. Nebuneli, ziarist, editor și librar gălățean, a publicat versuri (*Roata norocului*, Galați, 1867, p. 24) și proză memorialistică (*Amintiri din tinerețe*, Galați, f.a., 108 p.), precum și un dicționar de rime, manuale de conversație româno-german și româno-grecesc, o colecție de cîntece, semnate cu anagrama Noel Omit.

¹⁰ Scrisoarea a fost pusă la dispoziția noastră de profesoara Constanța Nicolescu, fiica distinsului dascăl gălățean, căreia îi aducem, și pe această cale, cele mai vii mulțumiri.

Trei ipostaze editoriale ale POEZIILOR lui EMINESCU

I

«AM NEVOIE DE MANUSCRISELE LUI
EMINESCU...»

(G. IBRĂILEANU)

Mult stimat Domnule Bianu¹,

Vă rog să mă iertați că vă importunez [*sic* /]. Dar sînt silit: Am de dus la capăt un lucru destul de greu, o ediție a poeziilor lui Eminescu, cu alcătuirea căreia m-a însărcinat Ministerul Artelor.

Am nevoie de manuscrisele lui Eminescu și de unele publicații (cărți, reviste, ziare). Vă rog dați tînărului Iulian Predescu permisiunea de a face cercetări. El este ajutorul meu, un student foarte priceput și harnic — un viitor filolog. Se ocupă de pe acum personal și original — și merită să vadă mai de aproape comoara Academiei.

Primiți, vă rog, expresiunea celei mai înalte stime și considerații pentru organizarea *singurului* lucru serios de la noi — Biblioteca Academiei, pe care o conduceți.

G. IBRĂILEANU

¹ Scrisoare nedată. Manuscris original, în Arhiva Academiei Române, Dosar: A-101—1928/Vol. I/190. Datarea este posibilă pe baza rezoluției lui Bianu: «6 februarie 1928». Ediția la care se referă Ibrăileanu, M. Eminescu — *Poezii*, a apărut în anul 1930, la editura „Națională-Ciornei”, București. (Scrisoare comunicată de Petre Popescu-Gogan.)

II

„...FAC REVIZUIREA ÎN PAGINĂ A EDIȚIEI CRITICE A POEZIILOR LUI EMINESCU.”

(G. CĂLINESCU)

Miercuri, 14 decembrie 1938

Domnule Decan²,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi motiva absențele ce eventual voi face în zilele de 19, 20 și 21 curent, în cazul când cursurile nu se vor închide în mod oficial.

În aceste zile urmează să-mi vizez, conform programului, actul militar (întârzierea atrăgând pedepse) și să fac revizuirea în pagină a ediției critice a *Poeziilor* lui Eminescu pe care o pregătesc.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, încredințarea deosebitei mele stime,

G. CĂLINESCU

conferențiar univ.[ers]itar]

Domniei Sale,

Domnului Decan al Facultății de Filosofie și Litere din Iași.

*

„...SUB AUSPICIILE INSTITUTULUI,
EDIȚIA OPERELOR LUI M. EMINESCU.”

(G. CĂLINESCU)

În ședința sa din 9 sept[embrie] crt. a Institutului de istorie literară și folclor s-a hotărât ca secția noastră să fie rugată a interveni la prezidiu în sensul de a se cere Ministerului Învățământului să detașeze cu salariu plătit de la Catedră la Institutul nostru pe colegul Panaitescu Perpessiciu ca să poată lucra sub auspiciile Institutului, ediția operelor lui M. Eminescu și a ne da concursul la organizarea activității noastre pe noile baze de institut al Academiei R.P.R., lucru de deosebită și urgentă însemnătate și pentru Minister, întrucât în planul nostru există și pregătirea de material literar didactic.³

Director,

G. CĂLINESCU

20 sept[embrie] 1950.

² În arhiva rectoratului Universității „Al. I. Cuza” din Iași, se păstrează două cereri ale lui G. Călinescu, adresate decanului Facultății de filosofie și litere, Iorgu Iordan. Prima este, din 9 martie 1938, iar a doua din 14 decembrie 1938. Numit conferențiar la Universitatea din Iași, autorul *Vieții lui Eminescu* face cunoscut decanului că a depus jurământul, cum se obișnuia pe atunci, și-l roagă ca secretariatul să-i comunice dacă își poate fixa orele de curs și seminar. Prelegerile despre poezie și critică ținute la Iași nu vor fi altceva decât cunoscutele *Principii de estetică* ce vor apărea în 1939.

În cea de a doua cerere, din 14 decembrie 1938, pe care o reproducem mai sus, G. Călinescu roagă pe decan să-i motiveze absențele de la Universitate. În acea perioadă criticul își revedea ediția *Poeziilor* lui Eminescu. Ca și la prima cerere, și la aceasta, Iorgu Iordan îi va acorda un răspuns favorabil.

Zaharia SÎNGEORZAN

³ Manuscrisul original, în Arhiva Academiei Române, Dosar P-4-1950/241. D. Panaitescu-Perpessiciu va fi transferat la Institutul de istorie literară și folclor în funcția de șef de secție. (*Scrisoare comunicată de Petre Popescu-Gogan.*)

Domnule Președinte⁴,

În legătură cu adresa Onor[atului] Prezidiu al Academiei R.P.R., prin care se acceptă sugestia secției noastre de a se tipări, cu prilejul centenarului nașterii lui Eminescu, volumul IV, conținând *Postumele*, din edițiunea critică, începută și îngrijită de subsemnatul, îmi îngădui să comunic următoarele:

Tiparul unei astfel de lucrări migăloase impune o serie de măsuri preparatorii și reclamă, după aceea, o grijă atât de atentă și de susținută, în privința corecturilor și realizării grafice a volumului, încât, după modesta mea opinie, manuscrisul ar trebui predat tipografiei (dacă nu întreg, cel puțin jumătate) cel mai târziu la 1 iulie a.c., așadar cu 6 luni înaintea centenarului (din ianuarie 1950);

În consecință, și pentru a putea trece la studiu[l] și organizarea condițiilor acestei tipărituri (hîrtie, tipografie, contract editorial etc.), vă rog să binevoiți ca onor[atul] Prezidiu să hotărască modalitatea acestor discuțiuni preliminare, precum și ziua cînd și cu cine urmează să iau contact pentru a le discuta.

Primiți, vă rog, D[omnu]le Președinte, asigurarea deosebitului meu devotament. D[omniei] sale, Domnului Președinte al Secțiunii literare a Academiei R.P.R.

*Anexă la petiția prezentată Secțiunii literare, în ședința
de la 6 aprilie 1949*

1. Onor[atul] Prezidiu al Academiei R.P.R. va înștiința, printr-o adresă anume, Imprimeria Națională, de intenția sa cu privire la iminenta tipărire a volumului IV din ediția Eminescu, executată la aceeași tipografie (între 1938—1944) sub îngrijirea subsemnatului;

2. Onor[atul] Prezidiu va binevoi să-mi încredințeze o *delegație*, care să mă împuternicească a lua contact cu Imprimeria Națională și a conduce, în *exclusivitate* [*sublinierea autorului*], operațiunile de tipărire, corectură, alegerea clișeele pentru facsimile etc.;

3. În chestiunea hîrtiei, a cărei comandă urmează să se facă la timp, se va interveni la „Editura pentru literatură și artă”, Bdul Ana Ipătescu, 39 (fosta „Fundăție pentru literatură și artă”), condusă de colegul nostru, dl. Alexandru Rosetti, același care a inițiat, la Fundăție, această ediție, pentru a se procura informațiuni certe: acum vreo doi ani Fundăția făcuse o comandă de hîrtie, pentru această ediție, pe care, după aceea, a contramandat-o; ea știe unde și în ce condițiuni se poate face o atare comandă. Același lucru și în chestiunea filigranului (autograf Eminescu). Dacă se socotește util ca hîrtia să poarte, ca în primele trei volume, filigran, urmează să se intervie prin Ambasada Sovietică, la Leipzig, de unde s-ar putea procura aparatul special (Fundăția posedă dosarul ediției, detalii cu privire la această chestiune).

⁴ Manuscrisul original, în Arhiva Academiei Române, dosar P-10-1949/6.

Președintele Academiei, în perioada respectivă, era Mihail Sadoveanu. La 30 septembrie 1949, Secretarul general al Academiei trimitea lui Perpessicius o scrisoare cu răspuns afirmativ la fiecare punct din «dispozițiuni». La primul nu pomenește nimic de retipărirea volumelor 1—3, iar la ultimul, Prezidiul Academiei R.P.R. socotește că nu este de competența lui să amine apariția volumului pînă la vara viitoare. Prezidiul dorea ca această apariție să coincidă cu ședința solemnă pe care Academia R.P.R. o consacră lui Mihai Eminescu, la împlinirea unui secol de la nașterea sa, în ianuarie 1950. Volumul a apărut în anul 1953.

4. Întrucît lucrările preparatorii ale ediției necesită o serie de cheltuieli, pentru a căror onorare nu mă socotesc îndeajuns de pregătît, cred că *încheierea unui contract de edițiune*, care ar prevedea condițiunile materiale și modalitatea unor *avansuri*, la anume termene (depunerea manuscrisului etc.), *preluate, evident, asupra drepturilor mele de autor* — este de absolută necesitate.

PERPESICIUS

8 aprilie 1949.

*

Dispozițiuni în legătură cu editarea vol[umului] IV
POEZII POSTUME
de M. Eminescu

1. Academia R.P.R. va face cît mai neîntîrziat comanda (dacă nu și în amănunte, cel puțin de principiu) volumului IV la Imprimeria Națională.

În acea adresă se va specifica împuternicirea prin delegația ce mi s-a dat de a îngriji de tipărirea acestui volum (Aș propune totodată, ca binevenită, retipărirea primelor trei volume epuizate.)

2. Academia R.P.R. îmi va acorda o împuternicire sau o delegație în baza căreia să mă pot prezenta la Imprimeria Națională, pentru a lua toate măsurile în legătură cu această tipăritură (literă, clișee, hîrtie, copertă, corecturi etc.).

3. Academia R.P.R. va designa oficiul sau persoana, cu care să țin permanent contactul pentru urgentarea lucrărilor, cînd e cazul și pentru executarea unor capitole de primă necesitate (hîrtie, clișee etc.).

4. Am indicat, încă din memoriile anterioare, că EPLA (fosta „*Fundație pentru literatură și artă*”) posedă un dosar bogat în chestiunea hîrtiei și că n-ar fi exclus ca hîrtia comandată acum vreo 2 ani să mai existe pe undeva (la Petrila sau aiurea).

5. Am sugerat încheierea unui contract editorial. Mi s-a spus că Academia R.P.R. nu încheie astfel de contracte, dar că lucrarea va fi plătită. Se înțelege că modalitatea în care se va face plata lucrării, e o chestiune secundară, de vreme ce quantumul nu va fi inferior unor drepturi de autor (= editor), elementare.

Pentru a traduce în faptă însă execuția acestei lucrări vom avea nevoie de un avans de lei 50.000, plătit în 2 rate lunare, a doua la predarea primei părți a manuscrisului, cît mai tîrziu la 1 decembrie a.c.

6. Cum drumurile la Imprimerie vor fi numeroase, rog ca Academia R.P.R. să dea dispozițiuni de a mi se facilita, cînd nevoia o cere, folosirea unui din vehiculele Academiei.

7. Pentru a nădăjdui ca o lucrare de migală acesteia ar putea apărea pe la mijlocul anului viitor (poate chiar în cursul sesiunii generale a Academiei, în vara viitoare)—e necesar ca hotărîrile Onor[atului] Prezidiu al Academiei R.P.R. să fie cît mai neîntîrziate.

23 septembrie 1949

D. PANAITESCU-PERPESICIUS

Membru corespondent al Academiei R.P.R.

MOTIVE ȘI VALORI

Mihail SADOVEANU,
George OPRESCU,
PERPESSICIUS

despre

ARTA
LUI
EMINESCU*

MIHAIL SADOVEANU: Frumoasă comunicare!

VICTOR EFTIMIU: Am făcut-o așa, în stil eminescian, cu frânturi din el...

MIHAIL SADOVEANU (*se întoarce către Eftimiu*): Victore, ție ți-a spus foarte just Iordan: sigur că a aprecia pe poeții mari într-un fel de ierarhie, este o greșală. Sînt poeți minori pe care putem să-i punem la premiul întâi, doi și al treilea. Dar poet mare este cutare sau cutare, sau cutare, și în raport, desigur, cu limba în care scrie...

GEORGE OPRESCU: Așa este și în artă...

MIHAIL SADOVEANU: Nu poți spune că Goethe este mai mare decît Hugo, de pildă. Îi putem socoti așa, ca pe stele. Una are luciri ce variază, alta este frumoasă prin mărimea ei, alta are anumite caracteristici. Din acest punct de vedere,

---

* Textul pe care-l reproducem aici, reprezintă stenograma ședinței din 30 aprilie 1954, a Secției de știința limbii, literaturii și artelor, a Academiei R.P.R. (Vezi: Dosar P.4-1954, pp. 218—236).

Discuțiile consemnate mai sus, au fost prilejuite de comunicarea lui Victor Eftimiu, intitulată *Arta lui Eminescu*, comunicare publicată, de altfel, cîțiva ani mai tîrziu. Ea se înscrie într-un amplu ciclu de contribuții exegetice și documentare, închinat atunci celui mai mare poet al neamului, sub auspiciile Academiei Române.

Eminescu este una dintre stelele de mărimea întâi a tuturor literaturilor, și noi, avînd o limbă și avînd o literatură, avem dreptul să ne punem în valoare, să-l socotim ca unul dintre cei mai mari poeți, de mărimea întâi.

PERPESSICIUS: Eu plec de la încheierea tovarășului Eftimiu, de la acel imn, de la acel omagiu liric pe care îl adresează memoriei lui Eminescu, pentru că întreaga comunicare se luminează și mai mult și capătă o rezonanță mai întreagă în lumina omului, de la sfîrșit. Deși lirică, această comunicare, deși, cu alte cuvinte, subiectivă întru totul — în felul cum și-a ales exemplele, cum a procedat la asociații, chiar în felul cum a evaluat păreri comune, înrădăcinate, zic, prin excelență lirică comunicarea, totuși a pus cîteva jaloane din valoarea sau în valoarea permanentă, perpetuă a lui Eminescu... Mi-a plăcut să aud amintit acel adevăr care trebuie reținut, fără doar și poate, și Victor Eftimiu a spus-o, și toți o repetăm și așa este, căci, în definitiv, pe ce spațiu de timp se întinde munca literară a lui Eminescu? Pe un foarte mic spațiu...

MIHAIL SADOVEANU: 18 ani...

PERPESSICIUS: Cînd Ibrăileanu, acum cîțiva ani, a scris într-un loc că Eminescu a murit la 33 de ani, au sărit unii în sus, au pus mîna, au făcut socoteala și au spus: nu e adevărat, a murit mai tîrziu! Și unul din amicii noștri a căzut și el în păcatul acesta să-i facă proces lui Ibrăileanu pentru această afirmație. Dar cei șase ani ce i-a mai trăit Eminescu, de la 1883 la 1889, nu au mai adus nimic. Opera lui era încheiată, caietele puse la punct. În ce privește caietul acela, teoria postumității și a non-postumității a fost mult dezbătută. Cînd a apărut prima ediție din Eminescu, publicată de Maiorescu în decembrie — poeziile din pachetul acela sînt cele mai frumoase poezii de dragoste, poeziile care apar în prima ediție Maiorescu —, acele poezii aveau forma definitivă. Acel pachet fusese pus, cu toate poeziile, la cutia de poștă și nu a apucat să ajungă la destinație decît după ce omul s-a îmbolnăvit. Aceasta este toată povestea. Deci, toată cariera lui s-a terminat la 33 de ani. După acea perioadă, într-adevăr, nimic din ceea ce a mai încercat după aceea — fiindcă într-adevăr a mai apărut o publicistică cîțva timp — dar nu s-a mai putut ridica în nici un caz la valoarea lucrurilor definitiv statuate. Mi-a plăcut, de asemenea, toată insistența ce pune Victor Eftimiu în judecarea rimelor. Fără doar și poate, așa este, și unul dintre primii orînduitori de rime la noi sigur că a fost și Eminescu, și alții după el. Dar mă întreb dacă nu cumva e bine să lăsăm și să primim absolut tot dintr-un poet mare. Aici, desigur că sînt în dezacord cu o teorie care circula astăzi și, desigur, că are temeiul ei să circule, adică în preluarea moștenirii clasice se zice că este bine să mergem cu oarecare prudență, să nu luăm tot, să nu luăm o moștenire globală. Eu, drept să spun, nu aș dori și nu aș subscrie, ceea ce mi se pare mie dacă nu un gest de iconoclast, dar, ceva prin care cred că am deservi pe marii poeți, dacă nu i-am lua în totalitatea lor. În Eminescu, desigur, și rimele, cum le-ați catagrafiat, și versul alb folosit de Eminescu, adică *Oda în metru antic* — care, spre uimirea cercetătorilor, pleacă totuși de la

Nu a fost însă, singurul moment cînd numele și opera lui Eminescu intrau firesc în dezbaterile academice. Dacă în timpul vieții sale, poetul nu s-a bucurat de onorurile înaltului for de cultură, ba, mai mult, chiar cîteva dintre atacurile violente împotriva operei lui au venit din partea unora dintre membrii Academiei, după mult regretata lui dispariție, creația eminesciană a fost omagiată academic în diverse ocazii aniversare și comemorative.

În 1948, cînd Academia începe ea însăși o viață nouă conform cerințelor culturale ale regimului democrat-popular, primul mare act revoluționar al instituției respective este proclamarea lui Eminescu ca membru de onoare post-mortem. Din același an, Academia preia asupra ei sarcina continuării ediției critice Eminescu, ediție începută la „Editura Fundației”, înainte de Eliberare. Cele trei volume de *Opere* (IV—VI) apărute tot sub îngrijirea excepțională a lui Perpessicius, nu au epuizat însă planul integral al ediției, monument al culturii noastre care rămîne pînă astăzi cel mai important deziderat al istoriografiei românești.

Petre POPESCU-GOGAN

o odă pentru Napoleon — această poezie așa de extraordinară este una din cele mai grandioase realizări ale geniului românesc. De aceea, marii scriitori trebuie luați în totalitatea lor. Și, apoi, mi-a plăcut ceea ce în treacăt Victor Eftimiu spune despre proza lui Eminescu. Eminescu este tot așa de mare și în proză ca și în poezie. Proza literară a lui, *Geniu Pusti*, după părerea multora, este încă nevalorificată astăzi, cum trebuie. A fost privit de toți — și Ibrăileanu a făcut această eroare — să-l privească ca pe un lucru de junete. Da, și aici este tot Eminescu. În plus, avem apoi istoria „*Timpul*”-ui. Proza politică, de asemenea, este plină de aceeași frământare, același meșteșug literar. Și îmi aduc aminte de un articol de fond din „*Timpul*”, care este plin de la început până la sfârșit de dictoane populare, este un joc de o desfătare neîntreruptă pentru cititor. Ca să revin, eu personal, încântat de imnul pe care Victor Eftimiu l-a dedicat lui Eminescu, memoriei lui, marelui lui arte, îi mulțumesc în același timp pentru că a putut să pună câteva jaloane din ceea ce face puterea creatoare a lui Eminescu însuși.

GEORGE OPRESCU: Aș vrea să spun și eu câteva vorbe care îmi sînt sugerate mai ales de intervenția lui Perpessicius. Eu cred că este inutil să ne închipuim că dacă un artist ar fi trăit mai mult ar fi putut adăuga ceva în plus la opera lui. Din cele ce cunoaștem, rezultă că sînt unele temperamente care se produc devreme și care au un fel de presimțire a scurtimii vieții lor și atunci, într-un interval relativ scurt, dau toată măsura talentului lor. Este un fel de revanșă pe care o iau naturii. Eu mă îndoiesc că Eminescu ar fi fost în stare să dea opere mult mai importante decît cele pe care le-a dat, dacă ar fi trăit mai mult. La fel cred că se poate spune de Mozart, Chopin, Rafael, Géricault, chiar Andreescu, după socoteala mea, care are un fel de presimțire a sfîrșitului lui brusc și atunci, în ultimii ani, puterea lui de creație se intensifică în așa grad, încît ultimele lui opere sînt într-adevăr la o înălțime surprinzătoare față de celelalte. Dar mă îndoiesc că dacă ar fi trăit mai mult ar fi putut da opere tot așa de bune. Rafael, ca exemplu de acest fel, este mai convingător.

CAMIL PETRESCU: Și Rembrandt...

GEORGE OPRESCU: Este drept însă, că simți parcă nevoia să dai un fel de satisfacție aceluia care a avut norocul să moară așa de tînr...

MIHAIL SADOVEANU: Totuși, nu este concludent ceea ce spui...

PERPESICIUS: Sainte-Beuve spune: «Istoria faptelor neîmplinite nu se poate face, nu trebuie făcută». De unde știm noi ceea ce s-ar fi întîmplat? Eu cred că are dreptate Sainte-Beuve.

MIHAIL SADOVEANU: Eu aș adăuga la toată discuția aceasta, într-o oră cînd s-a relevat arta cea mare a lui Eminescu și în special rima, aș ține să fac remarcă că în poezia nouă a unor tineri scriitori ai noștri, rima este puțin luată peste picior, că se întrebuințează fără nici o nevoie, rime ca «mîni» cu «sîni», sau se rimează pluralul cu singularul — «spini» și «venin». Acestea nu sînt rime. Este o tendință ca atunci cînd se descoperă ceva care se pare că este bun, atunci se găsesc imitatori și atunci se înmulțește nevoia aceasta de a-și bate joc de poezie, în înțelesul că nu-i dă poeziei cea mai înaltă și sfîntă îngrijire de care are nevoie, ca să sune poezia așa cum ne învață Eminescu, nu ca să-ți închipui că dacă îi pui asonanțe și dacă îți permiți glume cu rimele, ai făcut artă. Și ar trebui cîndva să facem în această privință o convocare a scriitorilor la una din ședințele noastre, să lămurim o dată acest lucru și să-i îndrumăm pe tinerii noștri poeți, dintre care unii au foarte frumos talent, să bage de seamă.

Limba românească este unul din cele mai strălucite și admirabile mijloace de a face să treacă o idee și un sentiment la ascultători sau la cititori. Sînt popoare care, poate, nu au acest instrument minunat pe care îl avem noi. Avem cuvinte accentuate în chip așa de divers, încît de ce să facem lucrul acesta — conștient ori inconștient. Îmi pare că un fel de sacrilegiu față de puritatea poeziei noastre.

Ion CHINEZU: PREZENȚA LUI EMINESCU*

În mijlocul greutăților de mii de feluri cari astăzi ne apasă și ne fac viața atât de grea, atât de mohorită, când privim din ce în ce mai îngrijorați în fața zilei de mâine, când singurul gând al tuturor este de a-și asigura hrana și îmbrăcămintea, când muncitorii intelectuali și manuali deopotrivă se sbat cu totul dezarmați în ghiarele speculei nerușinate, în aceste vremuri se pune o legitimă întrebare: Oare de ce fel [de] hrană și întărire culturală avem nevoie? De cultura practică ce să ne învețe a storce cât mai mult folos din timpul ce ni se dă, sau de cultura sufletului, cultura ideilor, care — ce-i drept — nu ne dă dobânzi imediate, dar ne face mai buni, mai nobili, mai vrednici de numele de om?

Nu voi încerca să întunec valoarea culturii practice, fără de ea progresul ar fi cu neputință; dar, cercetînd mai adînc, vom vedea că această cultură practică se întemeiază pe cultura sufletului, de acolo își trage puterile-i de viață, fără dînsa s-ar vesteji, sfîrșind prin a muri, lipsită de vlagă.

Cultura sufletească mi se pare întrupată mai ales în aceste trei categorii de oameni: gînditori (filozofi), poeți și artiști.

Dacă acumă vom căuta să aplicăm cele arătate pînă la stările noastre, vom vedea că toate prefacerile politice și economice, toate aceste prefaceri, planuri și idealuri au

* Paginile pe care le publicăm aici reprezintă fragmentar — așa cum s-a păstrat în arhiva criticului, printre alte manuscrise, fișe de lucru și însemnări de laborator — *textul*, sau, mai bine zis, *textele* (pentru că, deși numerotate în continuare, cele douăzeci și una de file scrise îngrijit, cu cerneală neagră, reprezintă, evident, două redactări ale aceluiași subiect) unei conferințe despre *Emineescu*, ținută de Ion Chinezul în perioada începutului lui publicistic.

Singurătate

Joan Steriade

Conform referirilor pe care le face autorul pe parcursul expozeului său asupra vieții și operei marelui poet, manuscrisul de față datează, se pare, din anul 1923. Aș îndrăzni chiar să afirm că acest text a servit criticului ca punct de plecare pentru o întreagă serie de conferințe ținute atunci în diverse medii intelectuale din târgurile și orașele ardelenne prin care mentorul de mai tîrziu al „*Gin-dului românesc*” și-a purtat îndeletnicirile de anima-

dospit și s-au frământat mai întâi în mințile visătoare ale poezilor și gânditorilor. Așa, bunăoară, ca să amintesc numai evenimentele mai apropiate, revoluția din 48 cu toate urmările ei: reforma agrară, desrobirea țăganilor, unirea principatelor, cu un cuvânt, tot procesul nostru de europenizare a fost pregătit de către eroica generație de poeți și gânditori din aceste vremi: poetul Vasile Alecsandri, istoricul N. Bălcescu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu. Cetind astăzi scrierile lor rămii uimit de limpezimea vederilor lor și, mai ales, de focul convingerii cu care ei luptau pentru reformele din care a ieșit România modernă. Și oare în războiul de dăună-ză, nu s-a petrecut, sub ochii noștri, același lucru? Cine a prevăzut mai limpede, cine a îndrăguit elanul spre biruință a [l] poporului întreg cu mai multă și mai sfântă încăpăținare ca marele Delavrancea, Goga și Xenopol?

Istoria se repetă, dar la fiecare cotitură hotărâtoare a ei, din zarea tulbure a mulțimii se înalță figura poetului și a gânditorului care taie brazde de lumină și ne arată calea. Cultura practică deci nu face decât să meargă modest pe urmele arătate de ideal, să cucerească pas cu pas terenul pe care gânditorul îl schițează în trăsături mari, fulgerătoare.

Și de aici vom trage imediat o concluzie: Vai de poporul care nu-și cinstește pe aleșii săi! Acela se osindește singur la orbire.

Și acum vom înțelege că, chiar în interese practice, noi trebu[i]e să ne ținem inima și urechile pururea deschise spre vorbele poetului căci prin el gră[i]ește viitorul, el este dascălul dascălilor.

Din pleiada aleșilor pe cari Roma cerească i-a dăruit neamului românesc voi alege pe poetul cel mai strălucit.

Doamnelor și Domnilor,

Vă rog să mă scuzați că în loc de a trata subiectul anunțat: *Aspecte din [poezia] noastră contemporană*, m-am hotărât să vă înfățișez un alt capitol din literatura nouă: poezia lui Eminescu. Aveam oarecari temeuri să fac această revenire. Prin adâncimea și inepuizabila ei nouitate, poezia lui Eminescu este cea mai specifică expresie a sufletului românesc, iar prin covârșitorul ei farmec, sensibilitatea acestei poezii șerpu[i]ește până-n cele mai recente creațiuni literare.

În adevăr, cu cei treizeci și patru de ani câți au trecut de la moartea lui, Eminescu continuă să fie atît [de] tînăr, atît de modern, încît imaginile întrec ca frăgezime și putere de surprindere și pe cele mai rafinate din lirica noastră contemporană, nervoasă, și halucinantă, lirica D[omni]lor Pillat, Botez, Philipride.

Ce însemnează asta?

Însemnează că artistul prin forța lui creatoare s-a smuls de sub imperiul actualității care pe noi, oameii de rînd, ne încâtușează între granițele modei.

Artistul e o ființă singuratică. Față de colectivitate el reprezintă un glas ce adesea nu-și găsește rezonanța înțelegătoare decât în sufletul viitorimii.

tor cultural și de dascăl în înțelesul transilvănean al cuvîntului.

Raportat la articolele și studiile critice cunoscute, pe care Ion Chinezu le-a publicat în timp, în cîteva reviste, mai ales ardelenesc, cu profil distinct, manuscrisul, ce-l încredințăm acum tiparului prin bunăvoința doamnei Petronela Chinezu, nu marchează în cariera criticului un eveniment, dar nuanțează mai pregnant preocupările sale de agent cultural, factor activ în însușirea vieții intelectuale din Transilvania interbelică.

Conferința dedicată lui Eminescu, scrisă cu un anume patetism specific ardelenesc, în ciuda unor erori de perspectivă și de apreciere strict critică, aduce însă în circulație și unele idei interesante pentru perioada cînd ea a fost concepută și elabo-

rată. Aproximarea lui Eminescu de tehnica poeziei simboliste, viziunea poetului înțeles ca mag, profet și vestitor totodată al vremurilor noi, sînt numai două sugestii asupra cărora îmi îngădui să atrag atenția.

Caracterul didactic al analizei întreprinse de Chinezu asupra operei eminesciene, reducîndu-se doar la un singur aspect, cel contemplativ, reia, de asemenea, cu deosebit bun simț unele din observațiile cele mai interesante făcute în epocă pe marginea poeziei lui Eminescu. Pe atunci marele preot al templului, l-am numit pe George Călinescu, nu începuse să se inițieze încă la focul sacru al tainei.

Nicolae FLORESCU

Acest plus, acest ascendent asupra timpului său la Eminescu a fost atât de covârșitor încât poezia lui a devenit un element constitutiv a[l] culturii noastre sufletești. Această tinereță eternă este apanajul artistului de geniu, a[l] artistului care a avut largă comprehensiune de a prinde formule general omenești, formule în cari sensibilitatea tuturor timpurilor să-și găsească nota corespunzătoare.

Printre sonetele lui Dante se găsesc unele de un modernism ce frapează spiritul educat prin lirica nuanțată a vremurilor noastre și care uneori are aerul de a fi spus ultimul cuvânt.

Dar nu e nevo[i]e să recurgem la exemple streine. O sumară comparație între Eminescu și Vlahuță de ex[emplu] — spre a aminti pe cel mai talentat din pleiada care și-a însușit factura eminesciană — ne va convinge de ceea ce spuneam. Versurile corecte ale lui Vlahuță, cu toată valoarea etică, par atât [de] îmbătrânite în comparație cu strălucirea unică a lui Eminescu.

Viața lui Eminescu? Un sbucium dureros din care au țîșnit fulgere de lumină. [...]

Eminescu nu s-a învrednicit de un studiu larg înțelegător care să ne dea justa măsură a talentului său. Articolul lui Titu Maiorescu examinează elementele de importanță secundară din poezia lui E[minescu]: persoana, cultura, forma populară, cuvinte familiare, rima nouă, nume proprii etc., iar Dobrogeanu-Gherea, jalonîndu-și cercetările literare cu premise absolut streine esteticii [...] și ajunge la concluzii cu totul greșite chiar în ce privește trăsăturile esențiale din caracterul poeziei eminesciene: *pesimismul, dragostea de natură, cultul trecutului și sentimentul iubirii*. De un caracter polemic, mai mult negativ dar cuprinzînd observații foarte juste este studiul D[omnu]lui Dragomirescu: *Critica științifică și Eminescu*.

Am amintit încercările serioase și n-am vorbit și nici n-am intenția să vorbesc de veninoasele atacuri ce s-au îndreptat împotriva omului de geniu de către pățimașul Aron Densușianu și, mai ales, de către faimosul canonic de la Blaj, Grama, critici de o incomensurabilă inferioritate etică și intelectuală, în care calificative ca «tîmpit», «confuz», «isteric», «nebun» se întîlnesc la fiecare pas.

Se împlinea profeția amară din *Satira I* a lui E[minescu]:

*« Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege,
Rele-or zice să sunt toate cîte nu vor înțelege... »*

Încercînd să pătrundem în taina poeziei lui E[minescu], voi reproduce o gîndire banală, poate, în aparență, dar de care avem absolută nevoie pentru a ne înțelege: Opera de artă reprezintă o sinteză între lumea exterioară și sufletul artistului. În orice creațiune poetică deci vom găsi două elemente: unul obiectiv, materialul — și altul subiectiv, fantezia creatoare. Felul specific în care aceste două elemente se unesc, rezonanța particulară a sentimentului care însoțește această reunire, dă timbrul de individualitate creațiunii artistice. Lumea exterioară, materialul poetic, în fantezia creatoare devine imagine, oglindă a sufletului poetului în care se răsfrînge materialul obiectiv.

Eminescu este primul poet român care a știut să închidă în versurile sale o lume de idei și de simțiri ce trece peste granițele românești putînd să intereseze, să răscolească sufletele tuturor națiunilor, devenind un element de fermentație pentru gîndirea omenirii întregi. Vreau să spun că Eminescu este primul nostru poet universal, unul din aceia cari sunt nu numai ai popoarelor lor ci a[i] tuturor, în toate timpurile. [Opera lui] e ca un palat tăcut, vrăjit, misterios.

Caracteristica esențială a poeziei lui Eminescu [e] *contemplativitatea*! Lumea exterioară se răsfrînge în sufl[et]ul lui prin aspectele ei vizuale: forme și culori. În adevăr chiar în imaginile în care poetul introduce și elemente de mișcare, dinamice, o face

aceasta cu atîta discrețiune, potolește forța de mișcare cuprinsă în *verbe* cu cîte un atribut care sugerează și mai mult tăcerea:

« *Tresărind scînteie lacul
Și se legănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleamul să mă fure...* »

Observați cum prezența pasivă a poetului în mijlocul armoniei din natură sporește senzația de singurătate. E o lege psihologică: un copac solitar în mijlocul unei cîmpii imense îți dă și mai [mult] ideea de părăsire.

Verbul lui Eminescu indică întotdeauna o mișcare lentă, târăgănată, o mișcare ce-ți fură melancolii nelămurite în suflet, ca șoapta virfurilor de copaci în clătinare ușoară.

Eminescu zugrăvește de preferință peisagii liniștite; luminișuri tainice, poleite de lună, lacuri înconjurare de trestia legănată în bătaia ușoară a vîntului, cărări ce se pierd în negură și mister sub bolți de frunze. [...] Cu deosebire descrierea lunii e sugestivă. Un pictor de meserie ar putea să facă un studiu despre finețea cu care Eminescu a știut să zugrăvească efecte de lună, punînd astrul ceresc întotdeauna într-o ambianță încîntătoare prin atmosfera ei. [...]

Am văzut că imaginile lui Eminescu sunt de natură vizuală, însoțite aproape întotdeauna de o mișcare lentă, fluidă parcă, temperată pînă la muzică. Muzicalitatea lui Eminescu nu rezultă din mijloace tehnice, din virtuozitatea în întrebuințarea metricii, ci din orchestrația tuturor elementelor ce compun poezia.

Cuvîntul lui Eminescu e de [un] lirism contagios, te urmărește ca o prelungire de acord. Eminescu cunoaștea și stăpînea toată măiestria din care poezia simbolistă își face un titlu de glorie: *transpunerea imaginilor*, tălmăcirea unei senzații vizuale prin o corespondență auditivă sau invers. Acei ce cunosc celebra poemă a lui Baudelaire, *Corespondences*, sau faimosul sonet al culorilor al lui Arthur Rimbaud știu la ce mă gîndesc. Ei bine, Eminescu avea o sensibilitate ascuțită pînă la neurastenii. Și din această sensibilitate țîșneau imagini și comparații combinate de o acuitate fosforescentă. Iată o frază din *Sărmanul Dionis*: «Tăcerea e atît de mare încît parcă se aude gîndirea».

Din ceea ce numim *mecanismul imaginii* putem să înțelegem temperamentul poetului. Un suflet în care lumea se resfrînge prin culori și forme, însoțite de o armonie majoră este un suflet pasiv, un suflet melancolic, pesimist. Aici în adevăr trebuie căutat motivul pesimismului lui Eminescu și nu în împrejurările cari puteau să afecteze pe Eminescu omul, dar nu puteau pătrunde ca un element constitutiv în arta lui mîndră, aristocratică.

Cezar PETRESCU: DESTINUL LUI EMINESCU*

După o jumătate de veac de la moartea lui Eminescu, viața marelui și nefericitului nostru poet ne e mai cunoscută nouă, decât contemporanilor care au trăit alături de el, l-au văzut îndeosebi, i-au strâns mîna, dar nici pe departe, încă, nu-i presimțeau geniul.

Pretinde un aforism de o sceptică experiență, că pentru valeți nu există mari oameni. Nici împărați; nici geniali căpitani de oaste care au cucerit jumătăți de continente și au spulberat țări, nici divini creatori în toate tărîmurile artelor cu opere menite să treacă peste veacuri, nici născocitori care prin investițiile lor au schimbat și mai schimbă fața lumii.

În traiul lor mărunț și intim, de toată ziua, misterul și legenda nu-și au loc. Mai vădite sînt ciudățeniile, capriciile, slăbiciunile omenești, toate micile mizerii ce-s în chip fatal legate de o mîină de pămînt. Un valet îndeosebi acestea le vede și le simte. Marele om, pentru el, se reduce la un stăpîn mai mult sau mai puțin incomod. Îneobște mai mult incomod...

Tot astfel și pentru contemporani.

Exemplul de umanitate urzit pe dimensiuni supranaturale și predestinat să supraviețuiască veacurilor, pînă la ratificarea celebrității și posterității, apare pe măsura

* Încă de la înființarea postului românesc de radio (prima transmisiune a avut loc în ziua de 1 noiembrie 1928), creația eminesciană, cît și 'comentariile consacrate ei, au devenit punctul de cînte al programelor culturale, așa cum era și firesc de altfel, avînd în vedere rolul major al radiodifuziunii de a răspîndi și populariza în masele largi ale ascultătorilor cele mai de seamă opere ale spiritualității naționale.

S-au păstrat astfel, în *arhiva radio-ului*, datînd din perioada 1932 (cînd a luat, cu adevărat, ființă acea arhivă) — 1939, zeci de conferințe și comentarii consacrate *luceafărului* poeziei românești. Printre vorbitori s-au numărat, atunci, Felix Aderca, N. Petrașcu, I. E. Toroușiu, Dan Botta, N. Iorga, Emanoil Bucuța, E. Lovinescu, C. Meissner, I. Pe-

trovici, Al. Obedenaru, Cincinat Pavelescu, Perpesicius și alții.

În 1939, cu ocazia împlinirii a cinci decenii de la intrarea lui Eminescu în nemurire, *Radio-ul*, alăturîndu-se manifestărilor comemorative ce s-au organizat în întreaga țară, de asemenea, presei literare ce a închinat marelui rapsod numere omagiale, a consacrat amintirii poetului un ciclu de emisiuni speciale cu titlul *Zilele Eminescu*. Cu acest prilej, poezia eminesciană a fost audiată în lectura unor renumiți interpreți, cercetători străini au vorbit despre valența universală a creației lui Eminescu, scriitori și personalități de seamă ale culturii românești i-au dedicat operei poetului comentarii entuziaste. Din suita conferențiarilor ce s-au perindat la microfon atunci, reținem numele

noastră, a muritorilor de rînd. Nu-i iertăm nimic. Într-o adevărată conspirație a mediocrității, subconștient coalizată, contribuim la zădărnicierea operei de creație, întreținem un climat vitreg și ostil, punem plumbi în aripile sortite să zboare. Abia după moarte luăm aminte cît a fost de mare și încercăm a răscumpăra propria noastră ingratitudine, înălțînd un monument, care adesea și acela e o altă ofensă adusă unei scumpe memorii.

Pascal, care a pătimit și el pe urma acestei miopii a contemporanilor, încearcă să o scuze cu generozitate. Scrie undeva: « Dacă acești oameni mari sînt mai mari decît noi, e fiindcă au capul mai sus decît noi, dar picioarele le au tot atît de jos cît ale noastre. Pornesc toți de la același nivel și se reazămă pe aceeași scoarță a pămîntului; iar prin aceasta, toți sînt tot atît de jos ca noi, ca și cei mai mici decît noi, ca și copiii, ca și necuvîntătoarele... »

Deci, nici o mirare că așa îi vedem în mijlocul nostru, că așa îi judecăm, că așa ne purtăm cu dîșii în viața de toate zilele, fără nici o evlavie și fără nici o cruțare.

Mult mai amar, Eminescu evocă soarta geniului într-o însemnare de pe-un manuscris al *Luceafărului* cu aceste cuvinte: « ... Dacă geniul nu cunoaște nici moarte și numele lui scapă de noaptea uitării, pe de altă parte însă, pe pămînt nu e capabil de a ferici pe cineva, nici de a fi fericit... »

lui Cezar Petrescu, al cărui *cuvînt* despre *Destinul lui Eminescu* îl reproducem în paginile de față. Nu putem trece peste acest moment fără a aminti că în acele zile s-a difuzat și primul scenariu radio-fonic inspirat din tragica existență a poetului, scenariu semnat de Dem. Psatta. Sub titlul *Un crimă din viața lui Eminescu* erau evocate perioada vieneză a studiilor, constituirea Societății „România Jună”, organizarea și desfășurarea serbărilor de la Putna din anul 1871.

În anii următori au conferențiat la microfon despre opera eminesciană Șerban Cioculescu, Mircea Mancaș, Vladimir Streinu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu (ce elogia în termeni categorici *ediția* Perpessicius), precum și cel mai de seamă eminescolog român, G. Călinescu. În seara

zilei de 8 noiembrie 1945, Călinescu, vorbind pentru prima dată la Radio despre Eminescu, își începea astfel discursul:

« Azi, la mormîntul lui Eminescu am spus niște cuvinte, pe care le las neschimbate, fiindcă rostul lor e să fie gîndite ca spuse lîngă un mormînt.

Onorată adunare, (am zis).

Ce lucru semnificativ ! Ar trebui să spun întristată adunare și am zis onorată. Firește. Fiindcă nu ne-a murit nimeni, ci am venit aici printre crucile morții ca să găsim viața. Și încă și mai curios ! N-am venit cu prilejul comemorării morții ca să însemnăm pierderea, ci de ziua numelui. Noi sîntem aci spre a sărbători pe Mihai, pe Mihai Eminescu al nostru, care pentru noi e viu. Ce sîntem nci iarăși ? De obicei la morminte vin rudele de sînge ale mortului ca să

Renunțarea la fericirea pămîntească, la bunurile pămîntești, renunțarea chiar la viață, e prețul creației.

Legenda Meșterului Mânole simbolizează acest destin al creatorului. Nimic din tot ce năzuiești a zidi, nu va înfrunta timpul, dacă în temelie, în piatră și cărămidă, în materialul neînsuflețit nu tencuiești ceva din sufletul tău, din tot ce-ți este mai drag și mai scump în viața ta carnală.

E un preț și e un blestem al creației.

Iată de ce mă încumetam a afirma la începutul acestei rostiri, că după o jumătate de veac de la moartea lui Eminescu, astăzi noi îi cunoaștem viața mai bine decît i-au cunoscut-o contemporanii.

Nenumărate lucrări, studii, cercetări, nenumărate reconstituiri după datele timpului, după corespondențe și memorii, ne înfățișează această viață în toată tragedia ei și cu toată semnificația ei, pe care contemporanii lui Eminescu n-o presimțeau.

Opera lui Eminescu ne-a înlesnit să-i cunoaștem și să-i înțelegem viața. A proiectat un focar de lumină asupra celor mai neînsemnate amănunte în aparență, asupra celor mai enigmatice episoade. Tot ce fără îndoială că se arăta contemporanilor numai ca o rămășiță romantică de boemie, numai ca o regretabilă neadaptare la rînduicile comune, tot ce prețuia în Eminescu-omul prietenii și disprețuia inamicii — căci dușmani a avut nenumărați și neîndurați! — tot ce l-a făcut să sufere și să-și immortalizeze durerea în atît de sfîșietoare accente, a fost prețul creației, substanța creației, o fatală predestinare fără de care opera sa de poet profet al românismului, n-ar fi crescut cu timpul, n-ar fi avut o influență atît de vie și mereu primenită asupra tuturor generațiilor, de-o jumătate de veac încoace.

Firește, în această epocă bîntuită de moda vieților romanțate, marele public cetitor a urmărit cu pasiune existența multor poeți, multor romancieri celebri în literatura universală.

A fost tragică viața lui Baudelaire, tragică viața lui Verlaine, tragică viața lui Shelley sau Edgar Poe. Poate chiar că există o înrudire peste hotare și timpuri, între aceste destine și destinul lui Eminescu, fiindcă fac parte din aceeași familie.

Dar viața lui Eminescu are altă semnificație, după cum altă semnificație are și opera sa. Depășind canoanele strict estetice ale literaturii, opera lui Eminescu se împletea cu aspirațiile naționale ale neamului românesc, vestea timpurile ce vor

plîngă. Însă noi nu sîntem rude de sînge cu poetul, noi sîntem rude de spirit. Pentru noi, Eminescu cel viu s-a născut după moartea lui trupească și în arterele lui ca atare curge nu sînge ci spirit înalt-rabil.

Trăim o clișă mișcătoare, o dovadă palpabilă că e ceva real pe lume, care biruie fenomenala moarte și care îngăduie să petrecem cu foștii răposați, în măsura în care acești morți se nasc etern ca genii ».

Odată cu introducerea benzii de magnetofon în activitatea radio-ului, se pun cu adevărat bazele „Fonotecii de aur”, care, începînd din anul 1952, creează un fond special de înregistrări document din creația lui Eminescu, pornind de la seria impresionantelor lecturi eminesciene pe care Mihail Sadoveanu, cu vocea sa molcomă și caldă le-a încredințat microfonului. S-au păstrat astfel în lectura lui Sadoveanu; *Lucașfărul, Călin, Revedere, Iar cînd*

voi fi pămînt, Pe lingă ploșii fără sof, Ce te legeni, codrurile, Sara pe deal, Atît de fragedă, S-a stins viața, la care s-au adăugat ulterior poeziile O, mamă, Cînd amintirile, Mai am un singur dec.

Peste patru ani „Fonoteca de aur” s-a îmbogățit cu alte imprimări valoroase: la 18 ianuarie 1956 Tudor Vianu conferența despre *Lucașfărul*, iar George Vrăcă recita magistral în continuare poema. Menționăm apoi contribuțiile eminesciene aduse de Tudor Arghezi, Perpessicius, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Eusebiu Camilar, Miha Dragomir, cărora li s-au adăugat atîtea alte nume ale scrisului contemporan.

În anul 1964 a luat naștere un nou tip de emisiune: *Ediția radiofonică*. Ea își propunea să prezinte monografic, săptămînă de săptămînă, marile personalități ale literaturii noastre. Prima emisiune din această amplă serie radiofonică a fost dedicată

să vină, era străbătută de un sens profetic. Din trecut, slăvind trecutul bătrinelor cronici, căuta și descifra vestirile viitorului. Așa cum ele s-au îndeplinit.

Mai ales sub acest semn se cuvine evocată viața lui Eminescu. [...] Născut la intersecția de timpuri, când mureau patriarhalele moravuri și datini exterminate de frenetica noastră occidentalizare, născut aproape de hotarul Bucovinei îngenuchiată de stăpînirea Austriacă, feciorul Căminarului Gheorghe din Ipotești a exprimat în toată opera sa această dublă predestinare istorică și geografică.

În timp, a deplins virtuțile cumini ale trecutului, care nu rezistau la o superficială modernizare de forme împrumutate, fără conținut.

În spațiu, a rămas veșnic cu ochiul atent la frații de obîrșie românească din Bucovina [și] din Ardeal. Cu ochiul atent și cu inima tresăltînd la durerile lor, la aspirațiile lor, la conștiința lor de unitate spirituală care anticipa și pregătea cealaltă unitate, politică.

Toate peripețiile școlarului dus de părinți să învețe carte la Cernăuții Bucovinei; toate pribegiile de mai tîrziu, de la Blaj, unde-l chema o romantică evlavie pentru leagănul școlii latiniste; nomada viață de sufleur a adolescentului cutreerînd ținuturile românești de peste hotarele de atunci cu trupele teatrale ale actriței Fani Tardini și ale lui Pascali; anii studențești de la Viena pe care i-a trăit mai mult în tovărășia bucovinenilor, ardelenilor și bănățenilor; pregătirea marii prăznuiri de la Mînăstirea Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare și Sfînt, unde înția oară tineretul românesc de pretutindeni s-a adunat pentru a afirma simbolic o conștiință de unitate națională; toate aceste episoade de copilărie, de adolescență, de tinerețe, nu servesc numai pentru a reconstitui cronologic, fidel, rece, viața lui Eminescu. Au trecut în opera lui Eminescu. Au pregătit opera lui Eminescu și alcătuiesc rațiunea de existență a acestei opere. Accentul ei profetic.

O misterioasă poruncă i-a îndrumat pașii pe tot cuprinsul românesc, încă din frageda vîrstă cînd impresiile se întipăresc pentru totdeauna și ochii proaspeți știu să vadă ceea ce nu mai pot pătrunde ochii osteniți, blazați de spectacolul vieții, împicliți de învățătura și de prejudecățile cărților.

Această primă experiență a copilului și adolescentului Eminescu, a fost hotărîtoare pentru opera poetului și scriitorului politic, Eminescu. Pentru viața lui pămîntească,

lui Eminescu. Prefața ediției Eminescu a fost «semnată» atunci de Tudor Vianu, iar textul a văzut lumina tiparului nu mult timp după aceea.

La înțelegerea creației eminesciene și-au adus atunci contribuția Perpessicius, G. C. Nicolescu, Demostene Botez, Al. Dima, G. Ivașcu, Al. Piru, Eugen Simion, George Muntean, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Paul Cornea, Marin Bucur, Gh. Bulgăr și alți cercetători.

Aproape că nu există emisiune din arsenalul radiodifuziunii care să nu-l fi onorat în ultimele două decenii pe Mihai Eminescu. Teatrul radiofonic a transmis evocarea lui Mircea Ștefănescu, iar emisiuni ca *Momente din istoria literaturii române*, *Pagini din creația clasicilor*, *Clasicii poeziei noastre*, au difuzat recitaluri lirice, montaje de versuri, tălmăcirii ale poeziei sale în alte limbi, impresii și contribuții documentare, comentarii și lecturi diverse din opera eminesciană.

Fonoteca muzicală deține înregistrări de lieduri, romanțe, piese corale, baletul *Călin* de A. Mendelssohn, poemul simfonic *Lucașfărul* de Pascal Benoit etc.

Între 18 mai și 15 iunie 1969, Eminescu a fost prezent zilnic în emisiunile radiofonice. Sub titlul *Eminesciana*, aproape întreaga lui creație poetică s-a difuzat în interpretări ilustre.

Au urmat noi conferințe — numărul lor fiind de ordinul sutelor — precum și o altă ediție radiofonică, dramatizări după opera sa, lecturi comentate și altele.

Din bogăția de material radiodifuzat, am reținut, cu acest prilej, alături de textul lui Cezar Petrescu, conferințele lui Emanoil Bucuța și Vladimir Streinu, care, sperăm, publicate acum, vor intra în circuitul bibliografiei de referință.

Victor CRĂCIUN

a fost și simburile tuturor nefericirilor viitoare. L-a lipsit de o cuminte diplomă, care să-i dea drept la existență molcuță de bugetivoră, așa cum i-ar fi pregătit o carieră, fără riscuri și fără suferinți, grija părintească a căminarului din Ipotești.

Declarat prin absența titlurilor oficiale, ținut din această pricină oarecum în marginea societății românești și la discreția vremelnicilor atotputernici ai zilei despre care astăzi nimeni nu mai pomeneste, Eminescu a fost osîndit la o viață de strîmtoare și am putea spune fără greș: osîndit la poezia pură.

Este și acesta un preț dureros.

Dar numai cu asemenea preț, al renunțărilor de la îndestulările pămîntești, opera sa n-a fost atinsă de germenul morții, nu s-a decolorat, nu s-a îndepărtat de noi, ca bunăoară opera seninului Vasile Alecsandri, poetul oficial al vremii, încărcat de onoruri și transfigurînd realitatea într-un paradis pavoazat cu drăgălașe diminutive, ca florile de hîrtie fără seva vieții.

Amarul poeziei eminesciene s-a identificat cu amarul vieții lui Eminescu. Iar dacă astăzi ne doare acest nedrept destin al omului, mărturisim că poetului nu i-am fi dorit poate altul mai fericit, fiindcă atunci poate alta i-ar fi fost opera.

Peripețiile copilului; peripețiile adolescentului pribeag; peripețiile unei familii atinsă de aripa fatalității, procesul unei societăți în epocă de tranziție de la faza patriarhală, la faza de pripită și artificială occidentalizare pe care l-a trăit și Eminescu și al cărei victimă poate că a și fost; drama inadptabilului; drama unei iubiri nerealizate și a altei iubiri naufragiate în trivialul cotidianului; drama inteligenței care se asistă neputincioasă la măcinarea patologică a inteligenței; lipsa de înțelegere a contemporanilor; sărăcia; toate alcătuiesc tot atîtea capitole din viața lui Eminescu și toate au răspuns, fie în opera poetică a lui Eminescu, fie în opera de scriitor politic.

Deci, sacrificînd omul destinului său de poet, așa cum singur Eminescu și-a zugrăvit soarta în nemuritorul său *Luceafăr*, poate că totul a fost cum se cuvenea să fie. Cum nu putea altfel să fie!

Rămîne însă o singură și neconsolată durere.

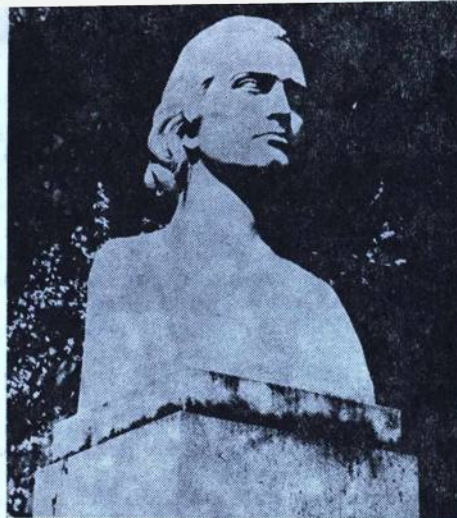
Prin structura sa, așa cum o dovedesc manuscrisele cu nenumărate variante și cu o veșnic reluată migală a cuvîntului, Eminescu nu era poetul fulgurantelor inspirații. Era un geniu de elaborație lentă, din familia lui Goethe.

Astfel, viața retezată înainte de vreme, abia din pragul maturității, ne apare într-adevăr tragică prin moarte, prin destinul care a împiedicat realizarea deplină a operei, nu prin cele ce va fi îndurat poetul în scurta și sbuciumata sa existență.

Poeziile cele mai deplin desăvîrșite ca expresie și conținut, articolele cele mai matur cugetate și de o substanță mai durabilă — datează din ultimii doi sau trei ani ai vieții sale spiritual intacte. Nu era un poet care se supraviețuiește ca Musset. Era un poet care și-ar fi dat măsura întreagă a geniului său la vîrsta olimpică a lui Goethe. Și e destul să ne imaginăm cît de puțin și cu totul într-altfel s-ar înfățișa în literatura universală un Goethe mort spiritualicește la 33 ani, fără operele de maturitate, fără *Faust*, fără *Ifigenia*, fără *Wilhelm Meister*, fără *Herman și Dorothea*, fără *Afinitățile electiv*e și fără *Divanul Oriental-Occidental*. Un Goethe căruia moartea prematură nu i-ar fi lăsat timp să scrie decît întîiele versuri din tinerețe, *Suferințele tînărului Werther* și cele dintîi fragmente, juvenile și imperfecte din *Faust*, care abia vesteau pe adevăratul *Faust*, opera anilor de plînată de gîndirii, a cunoștinței, a geniului. Destul să încercăm cu închipuirea o asemenea paralelă, pentru a deplînge nu tragica viață a lui Eminescu, ci tragica sa moarte, care a pecetluit un destin înainte de a-i îngădui să exprime tot ce avea de spus și a fost dus cu dinsul, pentru totdeauna pierdut, în mormîntul său fără de noroc și fără prieteni.

12 iunie 1939

Emanoil BUCUȚA: EMINESCU GENIU ROMANTIC

Cînd Titu Maiorescu dăruia Academiei Române, în ședința de la 25 Ianuarie 1902, cele 43 de volume de manuscrise cu 15.000 de pagini, care însoțiseră pe Eminescu, împreună cu lada de cărți, și sporind mereu, în toată viața lui pămîntescă, el dădea țării pe cel mai mare poet al ei, în gîndul întreg și adevărat. Se închisese tocmai secolul, în care răsărise și, ca un luceafăr, [fi fusese] prea greu ca să-l cunoască, în toate avînturile ca și în toate căutările și șovăielile lui. N-a fost numai o întîmplare că omul cel mai legat de soarta lui Eminescu și al cărui nume se va rosti totdeauna odată cu al lui, aducea, cu miini tremurătoare acum de ani, aceste foi. El văzuse cel dintîi, încă din *Venere și madonă* și o spusese destul de răspicat, că ni se născuse un poet nou, care era să fie poetul așteptat. I se cuvenea această răsplată.

Este ca un cîntec de clopote, dintr-o înaltă clopotniță, intrarea lui Eminescu în literatura română. N-avea decît 16 ani și era elev privatist în capitala Bucovinei, pe numele de atunci Mihai Eminovici [...] Își începuse viața romantică, de rătăcirii prin toate îndeletnicirile și prin toate colțurile pămîntului românesc. Deschidea deocamdată ochii mari în lume, strîngea cuvinte și încerca strofe. Anii curgeau mai repede pentru el decît pentru alții. Avea să privească foarte curînd și în el, cu o privire mai adîncă decît a privit vreodată vreun scriitor român. Se pregătea să fie geniul nostru romantic. Dacă ar fi să-i împărțim viața după marele roman al lui Goethe, *Wilhelm Meister*, aceștia erau anii de călătorie, ca ai călătorilor medievali, după care aveau să urmeze anii de ucenicie și, în sfîrșit, anii de meșter. Ca și la Goethe, care n-a dat o carte împlinită decît în *Wilhelm Meisters, Lehrjahre*, Eminescu n-a apucat să mai ajungă la liniște. A făcut capodopera care-i dădea dreptul să fie meșter al *Luceafărului*, și a intrat în neguri. Anii călătoriei sînt tot atît de tulburi și de sfărîmați ca și aceștia. Floarea albastră, pe care a căutat-o și el ca Novalis, s-a veștejit, cînd era să pună mîna pe ea și s-a scufundat în ape. [...]

Studentii bucovineni din *Societatea Arboreasa*, cu ai căror părinți poetul ar fi putut să fie coleg, i-au ridicat o statuie sub bradul de lingă altarul Mînăstirei Putna. Dincolo de zidul acesta de la Miazăzi odihnește de veci Ștefan cel Mare, sabia Moldovei, iar de cealaltă parte, la Miazănoapte, Doamna moartă din iubire, Maria din Mangop. Lumea lui Eminescu s-a strîns toată împrejurul lui. Este aici și gîndul cel dintîi și cel mai turburător al ființei și al neființei, este și dorul nemărginit, vitejia trecutului, cîntecul de folclor al unei țărânci cu fota neagră prinsă în briu, frumusețea firii, poezia și îndeosebi singurătatea, în care sînt cu puțință și capătă viață toate. Poetul se uită înainte, peste zidurile Mînăstirei, peste turnul unde la 1871, la Congresul studentesc, a dormit în fin cu Slavici, sub clopotul cel mare al Voievodului ctitor, se uită peste poiana însemnată cu o cruce, de unde acesta a tras cu arcul ca

să aleagă la 1470 loc de altar, și așteaptă luceafărul. Ți se pare că bronzul, cu plete date cu o scuturătură pe spate, șoptește întâia strofă din *Oda în metru antic*: «Nu credeam să-nvăț a muri vreodată, / Pururi tânăr înfășurat în manta-mi / Ochii mei înălțam visători / La Steaua Singurătății». Am crezut totdeauna că poezia de la început a ediției Maiorescu, pe care o citeam când eram băiat, era *Singurătate*. Mă tem să mă duc să caut pe raftul de cărți, pentru că mi se pare că numai așa trebuie să fie, ca o uvertură de operă și ca o ridicare de cortină dintr-o piesă plină de înțeles. Iată-l pe Eminescu întors între noi! El nu putea să vie decât pe aceste plaiuri. [...]

Eminescu făcea, la 1870 în *Epigonii*, și înainte să se avînte pe propriile cărări de stele, o strălucită zugrăvire, a celui trecut, pe care îl moșteneva, sau în care se mai găsea prins. Cele mai mari nume ale lui trec pe dinaintea noastră, în caracterizări neuitate. Este ca o orchestră, pe care o pune la un loc și o face să cînte, cîntecul ei de lumină și de încredere. Este cea mai frumoasă istorie a limbii și a poeziei românești pînă la el. Este întâia noastră poezie romantică, unde nu mai clocotește doar suferința unui om și nu se mai aude doar glasul lui, ci se învălmășește, strigă și caută dezlegări o vreme întreagă, altă generație și o nouă cultură. „*Convorbiri literare*” aveau dreptate s-o tipărească în numărul lor de la 15 August 1870, pe întâia pagină, ca un fel de program. Ea era solul unei alte literaturi. Eminescu așeza, ca un motto, în fruntea scrisorii trimise din Viena, unde se găsea la studii, lui Iacob Negruzzi, redactorul revistei, ca să se apere de învinuirea că ar fi supraprețuit pe unii din înaintași, distihul lui Schiller din *Xenii*: «*Toate în Germania merg astăzi mai rău în proză și-n versuri / Vai, și departe-ndărăt vremea de aur mai stă!*» «*Alles in Deutschland hat sich in Prosa und Versen verschlimmert, / Ach, und hinter uns liegt weit schon die Goldene Zeit*». Schiller scria așa, cu patosul lui clasic într-o vreme cînd literatura germană, dacă ar fi avut numai pe el și mai ales pe Goethe, ar fi putut să se odihnească pentru tot secolul care avea să vie. De Eminescu putem să zicem același lucru. Literatura română parcă nu se ivise și nu crescuse în cei treizeci-patruzeci de ani dinainte decât ca să pregătească drumul acestui scriitor, în care ea se descoperea pentru întâia oară, în toate puterile și mai ales cu toate putințele de viitor. Numele de Epigon era numai o biciuire, care trebuia să ducă mai departe, peste ce fusese pînă atunci. Eminescu s-a înșirat în acea cavalcadă a scripturilor române, după ce încheia cele trei strofe închinăte lui Vasile Alecsandri, cu toată opera lui. Calul, pe care venea el, avea aripi. Oricînd putea să se desfacă de ceilalți și să meargă înainte singur.

Eminescu s-a simțit totdeauna singur, nu în tovărășiile pămîntești, ci în lumea visurilor și a gîndurilor. Dacă ar fi fost să-și aibă și el o muză și-ar fi ales-o pe aceasta, pe a zecea, Singurătatea. Cele mai duioase și mai adînci versuri ei i le-a închinat. Adevăratele mulțumiri, într-o viață de zbucium și de dezamăgiri ea i le-a dat. Făpturile în care se întrupează de atîtea ori, lacul, codrul, luceafărul, nu sunt decât alte nume și înfățișări ale aceleiași zîne. Căutările de ieșire din sine, prietenia cu Creangă, iubirea Veronicăi Micke, participarea la *Junimea*, punctualitatea lui aspră în toate sarcinile pe care le primea, de bibliotecar, de revizor școlar, de profesor și de redactor de ziar, flajuta[u] mai mult s-o înțeleagă și să-i simtă prezența neclintită. Ea îi înlesnea să fie în lume și să poată oricînd să se desprindă de ea. L-a însoțit și cînd umbla pe jos cu o traistă de merinde pe drumurile Blajului, în odăile de mansardă pline de fum și de miros de cafea neagră, pe care nu le deschidea cu zilele, și l-a însoțit și cînd nu-i mai rămăseseră decât ochii, ca să se uite drept și s-o vadă numai pe ea, după ce organele se sfărîmaseră și maestrul era..., cum isprăvește cu un țipăt și o proorocire *Scrisoarea a IV-a*. Teiul rotat, cu frunza ca o inimă și care se umple la sfîrșitul lui mai de o mireasmă de aur și de leșin, este și el un chip al singurătății. L-a adus și l-a răsădit cu mîinile lui din literatura germană și-i place să stea sub el, ca o zămislire proprie, tot atît în grădina de la Copou cît în cetatea morților de la București. Dar luna? Ce este altceva luna în versurile lui Eminescu, de la catrenele scurte de dragoste, unde abia începe, prin cugetările Sărmanului

Dionis, îmbibate de ironie romantică și cu mițele care « heinizează » duios la astrul nopții, suspină cu ris pe din două ca Heine, și pînă la versurile lungi, parcă dina-dins ca să-și desfășoare în voie, mai mult decît discul și razele, simbolul venit de departe? « *Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-întrării* », nu luna, ci singurătatea pe care o îmbracă.

Eminescu poate fi urmărit, vers cu vers, în poeziile lui care înnoiesc felul de simțire al unei vremi întregi, cum înnoiesc și limba în care ea s-a rostit. N-avem decît să spunem un fragment din *Altă de fragedă*, sau din *Melancolie*, din *Rugăciunea unui Dac* sau din *Glossă*, pentru ca să ne cufundăm într-o stare de suflet, făcută din dor și din nemîngiere, pe care nimeni altcineva nu ne-ar putea-o da. Este semnul, după care se deosebește adevăratul poet, în afară de orice meșteșug, acea acordare, ca de instrument muzical, a întregii ființe, golită de tot ce este al său și întinsă înainte ca să se pătrundă pînă în cel mai depărtat ungher, de melodia dumnezeiască făgăduită. El poate fi găsit în povestiri, în *Geniu Pustiu* și în *Sărmanul Dionis*, în *Cezara*, în *La aniversară*, sau în *Făt-Frumos din lacrimă*, cu un condei care știe să meargă pînă în fundul lucrurilor, dar săltăreț, limpede și colorat, sau în proza politică a gazetarului, retorică, repezită și plină de fulgere. Poezia a dat naștere, între alți epigoni decît cei înfierăți — dar și plîși de poet, pentru că se credea și el între ei — curentului eminescian, dulce și lăcrămos, iar proza, unei adevărate doctrine naționaliste, rezeamată pe istorie, cu toate darurile ei, pentru trecut, și pe țaran, cu tot ce aducea curat și puternic, pentru viitor. Steagul acestei doctrine a fost luat și este purtat însă de un om care umple începutul de veac al Marii Uniri. Îi auzim și astăzi în jurul urechilor filifitil de biruință, toți cîți am stat sub el sau în apropiere. Romanticismul, care ne dăduse țara, se mai încordase o dată, ca să ne-o păstreze și s-o crească. [...]

Poetul ne-a lăsat însă, înainte să plece dintre noi și ca un fel de testament literar, cele patru bucăți monumentale, cărora nu știm de ce le-a zis *Scrisori*. *Scrisoarea a V-a*, publicată mult mai tîrziu, nu e decît o variantă, un fragment care n-a mai intrat în *Scrisoarea a IV-a*. Cele dintîi patru scrisori, au apărut toate în „*Convorbiri literare*” în anul 1881. I-aș zice, așa cum i s-a zis în Germania anului 1789, luminat de colaborarea dintre Goethe și Schiller, atît de scumpi lui Eminescu, *Anul Băladelor*, *Das Balladenjahr*: *Anul Scrisorilor*. Dintr-o dată, și în ele, Eminescu își lăsa îndărăt pe toți înaintașii. Grigore Alexandrescu îl privea gînditor cu *Epistolele* lui, cam destrămate și scrise în voia peniței, într-adevăr mai mult pentru cei care le primeau și cunoscute, decît pentru literatură și toate vremurile. Scrisorile romanticilor francezi, ale lui Lamartine și Musset, îl urmăreau și pe el ca și pe ceilalți. Aici își tăia drum o mărturisire de credință, literară și lumească, așa cum n-are nu numai literatura română, dar, după știința mea, nici alte literaturi. Scriitorul făcea ca argintarul, care după ce zidarii au isprăvit de ridicat o biserică, s-apucă s-o lucreze el, a doua oară, în mic, din metale și pietre scumpe, chivot de pristol, întrebuintînd cele mai iscusite dălți și ciocane. Niciodată poezia noastră nu ieșise în lume mai încărcată de gînduri și de icioane, și niciodată versul românesc nu fusese mai larg, mai plin și mai bogat. Dacă nu ni s-ar fi păstrat de la Eminescu decît *Scrisorile*, am ști și cine a fost, cu tot focul care l-a ars, și i-am cunoaște și mijloacele de rostire și de încîntare. Îl găsim în ele întreg, și mai ușor de prinș decît în toată opera, atît pe scriitor cît și arta lui romantică.

În *Scrisoarea I* poetul stă în fața lumii, pe care o urmărește de cînd s-a desfăcut din haos, după legi aflate și gîndite în *Rig Veda* și în Schopenhauer, și pînă s-a împrăștiat în mușuroaie de furnici. Versuri bubuitoare de epopee cosmică stau alături de rînduri de satiră și de polemică. Peste toate, luna plină se învăpăiază și liniștește, într-una din cele mai mărețe înviorări a firii, cu scînteieri și cadențe onomatopice fără asemănare. Omul cugetător se pierde înaintea acestei priveslîști; omul romantic se răzvrătește și-și strigă durerile lui, care-l umilesc, dar sînt durerile vieții.

În *Scrisoarea a II-a* se arată meșteșugul cuvîntului, care poate să închidă în el tot ce cheamă și frămîntă pe om, slavă, dragoste, prietenie, amintiri, dar nu se

indeamnă. Artă prea a fost tirită prin toate măruntele patimi. Nicăieri nu-l vedem mai bine pe Eminescu, așa cum răsare din aceste versuri, făcute pe jumătate din amărăciune și pe jumătate din duioșie, între manuscrisele lui, deasupra celor cinci-sprezece mii de foi dăruite de Maiorescu Academiei Române, scriind și ștergînd, cu o caligrafie subțire. El se apleacă și lucrează la ele, ca peste o oglindă magică, unde singur ar vedea drumul propriu, și drumurile omenirii. În *Scrisoarea a III-a* se desfășoară toată istoria neamului nostru, pentru că numai într-un episod a izbutit să pună tot ce-i dă o temelie și un înțeles. Este cunoscuta întâlnire de la Rovine dintre Mircea și Baiazid, ciocnire diplomatică și ciocnire de arme între semințiile Asiei și ciobanii și plugarii din Valea Dunării. După *Umbra lui Mircea* a lui Grigore Alexandrescu, a cărei construcție poate l-a urmărit, Voievodul de la Cozia își găsea în fierberea patriotică și în artă ajunsă la culme a lui Eminescu pe arhitectul unei adevărate piramide literare. Fluierul de baladă al *Scrisorii* de iubire, strecurate aici de unul din fiii falnicului Domn, amestecă în învălmășeala de cîmp de luptă, motivul popular. Oamenii de astăzi vin la rînd cu păcatele lor, care-i fac vrednici de Vlad Țepeș. Toată literatura politică eminesciană este strînsă în aceste versuri ca într-un mare mîrgăritar negru.

În *Scrisoarea a IV-a* cele două gînduri ale lui Eminescu, care sînt și ale școlii romantice, natura și femeia, își fac un cadru, păzit de un castel ogîndit în lacuri și de lebede plutitoare încet printre trestii. Atîția, ajutați de Slavici, au crezut că-l găsesc în parcul casei de țară a Oteteleşenilor de la Măgurele și s-au dus, ca mine și ca alții, să citească chiar în fața vergelelor de la balcoanele de acolo, nemuritoarele versuri. În ele nu mai vorbește bărbatul, care a fost învinuit că n-ar fi în stare să iasă din erotismul obișnuit în cîntecele lui de iubire. [...] Este cel mai cald și mai deznădăjduit suspin al sufletului, pe care poetul român l-a suspinat vreodată, iubirea care întinde brațele, dar nu poate fi ajunsă.

Într-un articol pentru revista „*Fîntîna Blanduziei*” din iarna 1888, într-un prea scurt răgaz de înseninare a minții, Eminescu putea să scrie cu această uscăciune, de om speriat de boala pe care și-o cunoaștea: « *Din nefericire neajunsurile politice și economice ale statelor europene n-au rămas fără o înrîurire determinată asupra artelor și literaturii. Astfel, ca un fel de adăpost împotriva realității s-a născut în Germania romantismul, care descria veacul de mijloc cu culori atît de strălucite precum desigur în realitate nu le-a putut avea, și tot pentru a scăpa de un prezent insuficient, cu ideea că orice altă stare de lucruri trebuie să fie mai bună decît cea existentă, s-a născut școala romantică în Franța, fiica școlii romantice germane și a disprețului byronian pentru lume* ». Dacă însuși Paladinul romantismului la noi nu mai găsea decît asemenea cuvinte ca să înfățișeze lumii acea școală de eroism și de avînt cu aripile deschise, romantismul murise de mult. Romantismul era chiar el, bărbatul acesta încă în putere și îmbătrînit înainte de vreme, cu toate stelele din păr și de pe umăr, cu care năvălise în viață, acum stinse. Lîngă el ar fi trebuit să izbucnească, pornite din toate colțurile orizontului, accentele înalte ale Imnului Bucuriei din *Simfonia IX*. După cum Beethoven, fără auz, a mîngîiat cu armoniile lui milioane, la fel Eminescu, nefericit, a făcut și va mai face să tremure bietele noastre inimi, de cei mai adînci și mai desfățați fiori.

26. IV. 1940

Revenind...

Vladimir STREINU: EMINESCU PE MERIDIANELE LUMII

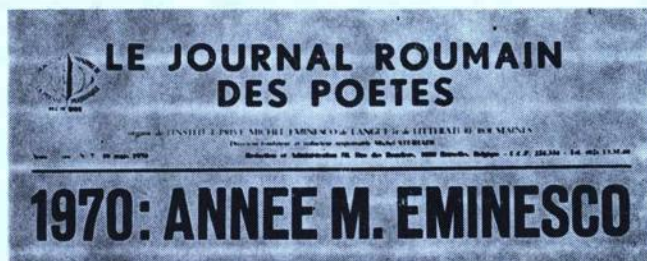
Criticii de astăzi se află în preajma lui Eminescu. Împrejurarea este calendaristică, întrucât s-au împlinit 120 de ani de la nașterea lui. Dar este secundară dacă ne gândim că ultima generație de critici, adăugându-se celor anterioare, i-a studiat opera din propriu impuls, fără îndemnuri comemorative.

Plecând de la criticii contemporani și de la cei din trecut se poate aștepta ca nici viitorii exegeți ai poeziei române să nu procedeze altfel. Ei vor simți întocmi ca înaintașii nevoia de poetul care fiind măsura valorii celorlalți, este la noi testul de afirmare al oricărui critic. Eminescu este, așadar, un poet actual. Pe numele ei adevărat actualitatea lui se cheamă însă permanență, opera sa compunând decisiv conștiința literară a fiecărei generații. În această perspectivă internă e de întrevăzut chiar timpul când critici externi îl vor cita inevitabil printre poeții universali. De altfel, de un bun timp se merge într-acolo, fără îndoială. După primul război mondial comparatistul F. Baldensperger numise, între alții, pe «marele poet român Eminescu». Îl cunoscuse, desigur, din traduceri franceze realizate de Margareta Miller Verghy, Al. Grigore-Suțu, N. Iorga și Septime Gorceix, dacă nu și din cele germane: Grigorovitza și Mitte Kremnitz sau italiene: Bossi, Tagliavini și Ortiz — cite apăruseră pînă în 1920. Cu șase-șapte ani mai târziu, un act remarcabil de introducere în conștiința europeană, fusese traducerea italiană semnată de profesorul Ramiro Ortiz, precedată de un studiu pe cit de entuziast, pe atît de erudit și tipărită de marea editură florentină Sansoni. Dar tot traduceri franceze care selectaseră îndeosebi poeziile erotice, cu fond de romanță, vor fi fost cam după alți zece ani la originea impresiei de cronicar a lui Albert Thibaudet, căruia Eminescu îi va apărea ca un «chansonnier». Vîna era întreagă a traducerilor care, parțiale, în selecția depășită de estetica timpului «preferaseră din principiul vitreg al oricărei traduceri sau fidelă

și urită », sau « infidelă și frumoasă » (Croce), riscul cel mai grav al « fidelității urite ». Alte date asupra pătrunderii poetului român în conștiința europeană până în 1940 nu cunoaștem. Va trebui să așteptăm mai bine de 20 de ani ca situația să se modifice. O fază nouă se va putea înregistra abia între 1960—1970. E drept că în acest timp se vor înmulți traduceri bune mai cu seamă în germană și engleză. Se vor înființa numeroase catedre și lectorate pe lângă universități străine. Aceștia sint factorii situației schimbate de azi. Studii temeinice asupra lirismului eminescian dau ultimului deceniu o însemnătate de care se leagă însăși faima de poet universal a lui Eminescu. Lăsând deoparte numeroase eseuri critice, conferințe și comunicări ale unor asociații internaționale ce-i poartă numele, amintim astăzi apariția compactei monografii *Eminescu o dell'assoluto* de Rosa del Conte, titulara catedrei de literatură română de pe lângă Universitatea din Roma, *La genèse intérieure de la poésie d'Eminesco* — reconstituire genetică a sintezei eminesciene de Alain Guillerrou, profesor de istoria literaturii române la Institutul de limbi orientale din Paris și la Sorbona, precum și *Mihai Eminescu*, solidul studiu tipărit de Iuri Kojevnikov de la Institutul de literatură din Moscova.

După astfel de cercetări eminescologice în limbile italiană, franceză și rusă, circulația restrinsă a limbii române ca piedică a universalității poetului, rămîne o preocupare depășită. Autorii citați, ca să poată ajunge la strălucite rezultate analitice, au învățat românește, iar studenții lor în număr apreciabil deprind, generații după generații, citirea poetului în limba originară. Universalitatea poeziei lui e pe cale să fie bine stabilită azi și ca să existe nu numai pentru conaționali, a fost nevoie doar să i se cunoască, prin specialiștii citorva limbi de circulație mondială, puterea de vrajă și cuprinderea cosmică a geniului său. Pasul următor rămîne probabil în seama comparațiștilor. De acum înainte, aceștia au de precizat factorii obiectivi ai universalității lui Eminescu, unul privind caracterul sincretic al romantismului eminescian și altul locul propriu al romantismului său în istoria europeană. O comparație, chiar grăbită, cu oricare dintre marii reprezentanți ai curentului comun de sensibilitate, înlesnește cunoașterea unei alte identități poetice: Eminescu propune lumii, ca nimeni altul, suma lirică a întregului romantism european pe care luminînd-o dinăuntru ca și piroseric cu o dramă spirituală proprie, aspirația cruciș a eternului la efemer și a efemerului la etern, o învăluie muzical în dulcele esthesis al haștinei sale carpa-to-dunărene. Cît despre situarea istorică a originalității lui Eminescu este un postromantic. Bineînțeles, nu este singurul. Dar spre deosebire de alții, Eminescu umple cu sinteza lirismului său interstițiul istorico-literar dintre romantism și simbolism (1867—1885), care fără el ar putea părea o ruptură.

Ivan KRASKO:

«EMINESCU— POETUL MEU PREFERAT»

Ivan Krasko a fost unul dintre ambasadorii culturii românești în Cehoslovacia. Contactul direct cu mediul și cu spiritualitatea românească i-a fost prilejuit de studiile liceale, ca elev al gimnaziilor românești de la Sibiu și de la Brașov, între anii 1893—1896. Ivan Krasko poate fi considerat un produs strălucit al școlii românești, ce ar trebui să-și găsească locul alături de mari personalități ca: T. Maiorescu, Octavian Goga, Ioan Bogdan, Sextil Pușcariu, Lucian Blaga.

*Cît de integrat a fost Ivan Krasko în cultura românească și ce a însemnat ea pentru poetul slovac se poate vedea nu numai din poemele inspirate de creația lui Eminescu¹ sau Goga, dar și din tălmăcirile sale. Activitatea sa de traducător, restrinsă de altfel, a fost dedicată în exclusivitate poeziei românești și alcătuiește materia volumului *Tiene na obraze času* (Umbre pe pinza vremii), apărut la Bratislava, în 1956. Din sumar fac parte zece poeme de M. Eminescu: Peste virfuri, De ce nu-mi vii, Pe aceeași ulicioară, De cite ori iubit, Departele sînt de tine, Oricîte stele, O, mamă..., Scrisoarea a II-a, Înger și demon, Împărat și proletar. Alte tălmăciri ale lui Krasko din lirica românească, apărute în diferite periodice slovace, sînt poeziile lui*

¹ Despre influența lui M. Eminescu asupra lui Krasko, a se vedea: Stanislav Šmatlák, *Poezia Ivana Krasko*, „Litteraria“, III, Bratislava, 1960, pp. 147—151; M. Gáfrik, *Poezia slovenskej Moderny*, Bratislava, 1965, pp. 132—202; J. Felix, postfață la volumul M. Eminescu, *Tiene na obraze času* (Umbre pe pinza vremii), Bratislava, 1956; C. Barborică, *Écouri eminesciene în creația scriitorului slovac Ivan Krasko*, „Romanoslavica“, XVIII, 1972, pp. 391—412.

Octavian Goga: De demult și Cosașul; Noi vrem pămînt de G. Coșbuc și Duhovniceasca lui Arghezi — ultimele două neterminate, reproduce după manuscris.

Ce a determinat această categorică preferință pentru poezia românească încearcă să explice editorul său, Michal Gáfrik, în comentariul critic la cel de-al II-lea volum din *Opere complete*, consacrat aproape în întregime traducerilor: «Consider însă hotărîtor faptul că în opera celui mai mare poet român (sau, așa cum știm acum, într-o anumită parte a acesteia), Krasko s-a descoperit pe sine însuși, stări psihice esențiale ale sale, exprimate într-o formă poetică de efect, pe care nu-i rămînea decît să le „traducă“ în limba maternă. De n-ar fi fost această împrejurare, este foarte îndoielnic dacă am fi avut vreodată traducere poetică de la Krasko (poate, cu excepția lui Goga). Fiindcă prin natura sa — ca poet care scria din cea mai profundă necesitate lăuntrică și, în măsura posibilului, menținîndu-se într-un cvasi-anonimat — Krasko nu era traducător. Tot ce a tradus, a tradus aproape în exclusivitate, și în primul rînd, dintr-o nevoie interioară».

Reținem, de asemenea, din însemnările lui Michal Gáfrik, făcute în urma numeroaselor convorbiri avute cu Ivan Krasko, în anii 1953—55,

² Aceste «colocvii» au fost publicate sub titlul: *Zmráka sa, smieva sa... Hovoril Ivan Krasko*, în „Nová literatúra“, III, nr. 3, martie 1958.

relatările acestuia asupra preocupărilor, datnd din anii adolescenței, de a transpune în limba slovacă versurile eminesciene:

« Printre alți scriitori europeni, Krasko l-a citit în tinerețe pe Byron, în traduceri germane[...] Curînd însă a cunoscut poezia lui Verlaine și Maeterlinck [convorbirea din 26.I.1955]. Dar cea mai mare dragoste a tinereții lui a fost Eminescu. În cadrul convorbirilor din 29.XI.1954 mi-a citit traduceri nerimate ale poeziilor împărat și proletar și Înger și demon. Le-a tradus cam la un an după examenul de maturitate³. Însă n-a vrut să le publice din corectitudine față de sine și față de Eminescu. Publicîndu-le, ar fi comis o impietate față de marele poet. Le-a considerat doar o simplă traducere brută, asupra căreia ar fi vrut să revină mai târziu. N-a făcut-o, iar acum nu mai are destulă putere să se concentreze. Traducerile lui Sirmex din lirica lui Eminescu le consideră foarte nereușite⁴. În biblioteca sa are două ediții complete ale poeziei lui Eminescu: din 1896 (Iași) și, din anul 1941. [Krasko] sublinia mai ales latura revoluționară a poeziei lui Eminescu ».

În arhiva poetului, de la Piešťany — ultima sa locuință — s-a păstrat, în dactilogramă, textul unei convorbiri dintre Krasko și un ziarist român neidentificat, convorbire destinată a fi publicată în 1945, în „Jurnalul de dimineață”, condus de Tudor Teodorescu-Braniște. Împrejurările în care a fost consemnat interviul sînt amintite într-o notă de însuși Ivan Krasko: « În ziua de 19 aprilie 1945, în jurul orei 5,30, mi-a făcut o vizită dr. Pop, fostul atașat cultural al legației române la Bratislava, care m-a vizitat și la Bratislava împreună cu redactorul Husek⁵.

« Despre literatura română mai nouă cunosc doar foarte puține lucruri. Poetul meu preferat este Eminescu, pe care îl consider unul dintre cei mai mari poeți lirici ai lumii. Ceva, puțin, am și tradus din el în limba slovacă. M-a mai întrebat ce părere am despre evoluția viitoare a poeziei? Cred că aspectul social și realismul se vor accentua, dar lirismul nu va pieri niciodată ».

C. BARBORICĂ

³ Deși poetul afirmă că a tradus *Împărat și proletar* « cam la un an după examenul de maturitate », adică în 1897 (în ediția din 1956 este menționat anul 1898), pe unul din exemplarele dactilografiate ale textului tradus, poetul notează: « Traducerea în slovacă după versiunea de la editura românească de stat din anul 1950 ».

De altfel, în perioada 1953—56, poetul a căutat să acrediteze ideea că toate cele zece poeme eminesciene, incluse în volumul *Umbre pe pinza vremii*, au fost tălmăcite în anii 1897—1899. În comentariul său la cel de-al doilea volum de opere complete, în prezent în pregătire pentru tipar, Michal Gáfrik se îndoiește

(Atunci mi-a adus o frumoasă ediție a poeziilor lui Mihai Eminescu.)⁶ De data aceasta a venit însoțit de un domn pe care mi l-a prezentat ca ziarist, colaborator al revistei democratice „Gazeta (sau „Jurnalul) de dimineață” din București. Ziceau că m-au căutat ca pe un om care a studiat, printre altele, și în România, ca pe un poet care cunoaște literatura română, ca să-i spun ceva pentru foaia duminică, care scrie și despre chestiuni culturale. Dr. Pop era cunoscut la Bratislava ca un democrat de esență pură.

Din păcate, le-am spus, nu mai cunosc cum trebuie limba română, fiindcă am trecut baccalaureatul la gimnaziul românesc din Brașov în 1896, adică acum 49 de ani, o jumătate de secol. Dr. Pop vorbea bine slovacă, de aceea dinsul ne-a mijlocit discuția ».

Reproducem, aici, numai acel fragment care conține una dintre cele mai frumoase declarații despre Eminescu:

de afirmațiile lui Ivan Krasko, avînd serioase motive: lipsa manuscriselor, textele dactilografiate în anii tîrzii, inconsecvențe de datare.

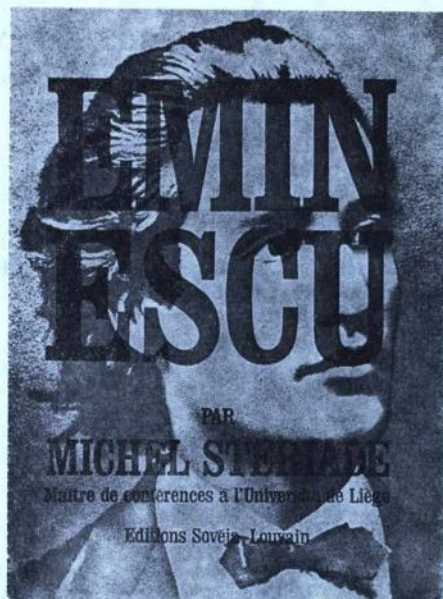
⁴ Referire la un volum apărut în 1942, o selecție relativ amplă din lirica lui M. Eminescu, cea dintîi în Slovacia.

⁵ Cunoscut ziarist și publicist slovac de la revista „Čas”, soțul Jindrei Hušková, cunoscută romanistă, traducătoare ea însăși din literatura română.

⁶ Mihai Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de G. Ibrăileanu, cu gravuri și ilustrații de Al. Brătescu-Voinești, „Ramuri” — Craiova, 1941.

Afiș al expoziției „Mihai Eminescu” deschisă de Muzeul literaturii române la Praga, 1969.

Alain BOSQUET,
Iuri KOJEVNIKOV,
Roy Mac GREGOR
HASTIE,
David SAMOILOV,
Amita BHOSE RAY,
declarații radiofonice

*«Eminescu este mai aproape de Hölderlin
decît de Lamartine»*

Relativ tinără în raport cu poezia europeană, poezia românească a acoperit, în puține decenii, un vast teren care merge de la romantism la simbolism și de la acesta la realism, fără să amintim de posibilitățile dadaismului și ale suprarealismului. Ea este, deci, una dintre cele mai bogate și mai variate poezii ale continentului nostru.

Prima figură glorioasă a liricii românești este, pe scară universală, Mihai Eminescu (1850—1889), bard național și ființă zbuciumată sufletește, romantic care a cunoscut deopotrivă cu exaltarea, tragedia și atracția misterului. Este mai aproape de Hölderlin decît de Lamartine.

(Alain BOSQUET — din prezentarea făcută la Gala poeziei românești, organizată la ORTF în februarie 1973 și difuzată în emisiunea *Dicționar de literatură universală* din august 1974.)

Și astăzi, după 125 de ani de la nașterea Luceafărului poeziei românești, nestematele versului eminescian își păstrează întreaga lor strălucire. Purtînd mesajul filozofic și artistic al unuia din marii creatori ai lumii, ele incită — odată cu trecerea deceniilor — tot mai mulți iubitori de poezie din tot mai multe țări și continente.

În cadrul unor întîlniri internaționale, ca aceea de la Veneția, în 1964, organizată de Rosa del Conte (șef al catedrei de limba și literatura

română de la Universitatea din Roma și autoarea studiului *Eminescu o del Assoluto*), precum și în cadrul societăților literare, în paginile revistelor și buletinelor din lumea întreagă, poeziei eminesciene i s-au dedicat ample comentarii. Oameni de cultură, poeți de pe toate meridianele globului s-au apropiat cu dragoste și venerație de lirica eminesciană, străduindu-se să-i dea echivalențe cît mai apropiate de originalul românesc. Adevărate izbinzi în tălmăcirea poeziei lui Eminescu, pot fi considerate traduceri

«Luceafărul — o capodoperă a poeziei universale»

Citind *Luceafărul* am înțeles că înrudirea cu Lermontov este ceea ce m-a atras spre acest poem. Am văzut în creația lui Eminescu acel tip de lirică lermontoviană, având ca trăsătură principală demonismul, alegoria întruchipată în metafore foarte limpezi. Am dorit să traduc poemul și am făcut-o pe măsura puterilor mele. Tălmăcirea *Luceafărului* este una dintre cele mai importante realizări ale mele.

Consider că traducerea *Luceafărului* oferă cititorilor noștri prilejul de a se întâlni cu o capodoperă a poeziei universale, de a-l îndrăgi pe cel mai mare poet din istoria literaturii române, pe fondatorul poeziei române moderne, care, în multe privințe, ne este și nouă apropiat.

(David SAMOILOV — fragment din interviul realizat de Constantin Vișan, la Moscova, în iunie 1969, text difuzat în emisiunea *Lecturi paralele* din septembrie 1974.)

«Eminescu se apropie mult de Shelley»

Cînd am început să cunosc mai bine limba română, m-am gândit să încerc să-l traduc pe Eminescu. Într-o comunicare la UNESCO am arătat că Eminescu, acest mare poet, merită să fie cunoscut în lume, și am propus ca în colecția UNESCO să fie editat un volum cuprinzînd operele sale cele mai reprezentative. Cartea a apărut în decembrie 1972.

Eminescu se apropie mult de Shelley, e un poet romantic, de aceea am dat volumului titlul: *Ultimul romantic*. Acesta a și fost Eminescu.

(Roy Mac GREGOR HASTIE — fragment din interviul acordat Josettei Dan pentru emisiunea *Dicționar de literatură universală*.)

Eminescu în India

Acum cîțiva ani am citit cu interes un articol despre Rabindranath Tagore, semnat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Cu o profundă pătrundere în filozofia tagoreeană, ca și în filozofia indiană pe larg, autoarea acestui studiu relevase unele trăsături importante în operele lui Tagore, sugerîndu-ne, parcă, nouă, indienilor, prin ce aspecte anume poetul nostru este atît de iubit și apreciat de către intelectualii români. Citind acest articol cu mare plăcere, nelipsită de uimire, mi-am înfățișat și eu convingerea că prin aceleași aspecte, va fi prețuit și Eminescu în țara noastră dacă cineva reușește să-l traducă într-o limbă indiană.

semnate de Anna Ahmatova, Iuri Kojevnikov, David Samoilov în Uniunea Sovietică, în America Latină de spaniolii Rafael Alberti și Maria Teresa Leon, de Alain Bosquet și Guilevicz în Franța, de Roy Mac Gregor Hastie în Anglia, de Rita Boumi Papa în Grecia, de Rosa del Conte, Mario Ruffini și Mariano Baffi în Italia, de Jekely Zoltán în Ungaria și de Amita Bhose

Ray în India. În România au fost realizate excelente versiuni în limba germană de către Alfred Margul Sperber și Frânjo Zoltán.

Reproducem aici cîteva însemnări ale unor tălmăcitori ai operei eminesciene de peste hotare, exprimate în fața microfonului și păstrate astăzi în Fonoteca Radioteleviziunii române.

Josetta DAN

La fel ca poeții indieni, Eminescu s-a apropiat de infinit și de eternitate printr-un strâns contact sufletesc cu natura. Spre deosebire de poeții occidentali, așa cum observă Tudor Vianu, natura nu i-a fost străină, dimpotrivă i-a fost chiar prietenă. Dorul de natură, durerea despărțirii de ea, teme predilecte pentru Eminescu, sînt rar întâlnite în literatura universală, în afara operelor unor mari poeți indieni, precum Kalidasa sau Tagore.

Poate, de aceea m-am simțit atât de apropiată de gândirea lui Eminescu încît versurile sale m-au frământat ani întregi și nu am putut să mă liniștesc pînă cînd nu le-am tradus în limba mea. Modesta mea încercare de a traduce o parte din opera lui Eminescu are ca rezultat apariția unui volum cuprinzînd traducerea a patruzeci de poezii ale lui Eminescu, volum publicat de o renumită editură din Calcutta, în ziua de 23 august 1969, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la eliberarea României de sub jugul fascist. Așadar, limba bengali, vorbită de milioane de oameni în India și de milioane de oameni în Republica Bangladesh, o limbă cu o bogată tradiție literară, avînd scriitori de seamă ca Tagore, a avut cîinstea de a fi prima limbă indiană, în care s-au tradus poeziile lui Eminescu. Firește că acest volum de traduceri a găsit un imediat și puternic răsunet în presa indiană. Între altele, revista „*Nadan*”, organul lunar al Partidului Comunist-Marxist Indian, a salutat călduros poeziile lui Eminescu îndeosebi pentru ideile lor revoluționare.

Sînt informată că un volum al poeziilor lui Eminescu în limba hindi, limba oficială a Indiei, este acum în pregătire. Să sperăm că în timp ce relațiile culturale dintre țările noastre vor deveni din ce în ce mai strînse, vom avea prilejul să citim Eminescu în cele patruzece limbi majore indiene; astfel versurile acestui mare iubitor al Indiei vor răsună pe toate meleagurile indiene, de la poalele munților Himalaya pînă la țărmurile Oceanului Indian.

(Amita BHOSE RAY — din prezentarea făcută la *Gala poeziei românești*, în emisiunea *Dicționar de literatură universală* din august 1974.)

«Eminescu este un mare poet prin nemaiîntîlnita lui muzicalitate»

Întîlnirea cu poezia lui Mihai Eminescu a constituit pentru mine o adevărată bucurie, o mare fericire. Eminescu este un mare poet nu numai prin conținutul operei sale, ci și prin uriașa, desăvîrșită și nemaiîntîlnita lui muzicalitate.

Eminescu face din cuvinte muzică și din muzică — sens. Dacă este relativ ușor să redai ritmul frazei sale, iambul, troheul, anapestul, este foarte dificil să găsești echivalențele. De pildă, în poezia *Dintre sute de catarge*, refrenul «*vînturile, valurile*» redă și mișcarea mării și suflarea omului și teama de soartă și slaba adiere de speranță. Toate acestea nu se pot transpune în limba rusă ca în română, doar prin 2 cuvinte: *vînturile, valurile*.

El are și ceva comun cu Ben Johnson. *Panorama vanităților* este scrisă în aceeași manieră cu *Memento mori* și, deși sînt la fel de entuziasmat de poeții români contemporani, încerc un nou entuziasm pentru ceea ce dumneavoastră considerați poetul clasic și anume, clasicul din totdeauna — Eminescu și modernul clasic — Blaga.

(Iuri KOJEVNICOV — fragment din interviul realizat de Constantin Vișan la Moscova, în iunie 1969, și difuzat în emisiunea *Lecturi paralele* din septembrie 1974.)

O altă imagine a lui Eminescu?

Fotografia comunicată de către documentarista Maria Polojințev de la Biblioteca Centrală de Stat, este încredințată acum tiparului, cu convingerea că orice document care are sau ar putea avea legătură cu personalitatea poetului nostru național trebuie supus discuției specialiștilor și elucidat în mod științific.

Fără a avea nici un moment sentimentul că descoperim America, merită a fi făcută această încercare, fie ea și riscantă — nu uităm nici un moment falsurile din iconografia eminesciană — pentru a-l descoperi, poate, într-o nouă ipostază, pe lângă cele îndobîtite acreditate, pe autorul Sărmanului Dionis.

Multe din semnele de întrebare pe care le-a stîrnit această posibilă imagine a lui Eminescu fiind într-o oarecare măsură îndreptățite, punerea ei în circulație devine o datorie de onoare, chiar dacă rezultatul ar infirma supozițiile.

MANUSCRIPTUM

Să avem oare șansa ca acum, la aniversarea a 125 de ani de la nașterea marelui poet, să-l vedem așa cum ar fi putut să se înfățișeze contemporanilor săi, cu acea mîndră ridicare a frunții care-i lăsa privirea, interiorizată să se piardă în depărtări?

Iconografia eminesciană, foarte săracă, părea să nu mai ofere cercetătorului nici o surpriză. Cele câteva fotografii de maturitate ni-l prezentau pe poet, întotdeauna, numai bust. Imaginea pe care o propunem acum îl arată în picioare, rezemat de o mobilă stil, îmbrăcat cu o haină închisă pînă la gît, dintr-un material gros, melon, pantalonii strîni pe picior și cizme înalte, peste genunchi.

Fotografia este făcută, după cum arată ștampila, probabil în 1881, în atelierul cunoscutului Franz Duschek — acolo unde a fost executată și cea din 1880, provenind din colecția Alexandru Struțeanu. Un alt argument în favoarea ipotezei Eminescu, îl constituie faptul că ea a fost descoperită într-un album de familie care a aparținut lui Iacob Negruzzi. Închinat în cea mai mare parte familiilor Negruzzi și Rosetti, albumul cuprinde și chipurile citorva junimiști. Alături, sau pe spatele fotografiilor, o mină necunoscută (Iacob Negruzzi?) a trecut numele persoanelor fotografiate. Astfel s-a întîmplat și cu această imagine, pe spatele căreia găsim mențiunea: « Mih. Eminescu ». Să se fi înșelat, oare, Iacob Negruzzi — în cazul în care însemnarea îi aparține — asupra identității fotografiei? Greu de presupus. Să nu fi rămas în familia Negruzzi nici un indiciu asupra personajului fixat în această imagine și unul dintre descendenți să fi notat, prin simplă presupunere, legenda menționată? Faptul că albumul — donat în 1932 de către Ella Negruzzi, Muzeului Al. Saint-Georges — includea, în mare parte, între copertele sale, suveniruri de familie, alături de care apar cîțiva junimiști, uniți prin destin de Iacob Negruzzi, ne face să credem că, o fotografie care n-ar fi fost prin nimic legată de familia Negruzzi sau de „Junimea”, n-ar fi fost păstrată cu atîta perseverență prin timp. Care dintre junimiști, de asemenea, ar fi putut fi pus alături de Maiorescu și Alecsandri? Și, totodată,

privind medalionul „Junimii”, care dintre figurile de acolo ar mai avea atîtcea asemănări cu Eminescu?

Iată numai cîteva dintre întrebările firești pe care le ridică cercetătorului fotografia de față, aflată astăzi în fondurile documentare ale Bibliotecii Centrale de Stat, sub nr. de inventar 80.440.

Maria POLOJINȚEV

*

Portretul ce ni-l-a fost arătat prin bunăvoința prietenului Alexandru Oprea, nu mă îndolese, va stîrni senzație (rog a se ortografia cu s!).

Într-adevăr, la chip, asemănarea între acest bărbat în costum de călărie, și poetul Mihail Eminescu este frapantă (frunte largă, boltită, proporție între ea, nas și gură-bărbie, mustață cam ca aceea din fotografia pentru „Junimea”). Nu se vede bine lobul urechii, care pare rotund, dar mai puțin pronunțat ca la Eminescu. Statura călăreșului mi se pare ceva mai înaltă cu aceea a poetului., care era de circa 1,65 m., după mărturia lui Mutel. Mihail era mai scund, mai lat în umeri și — vă! nu purta monoclul, ca acest Sosle al său... Nu-l văd de loc pe « Luceafărul » poeziei noastre în costum de călărie și cu monoclul, deși nu consider o contradicție principală între creația artistică și practicarea unui sport.

În concluzie, nu-l pot erede portretul lui Eminescu!

Justin homelin

Întrebat de redacția „MANUSCRIPTUM” — în cadrul unei anchete generale — pe cine anume reprezintă fotografia alăturată, afirm — fără ezitare — că e vorba de Mihai Eminescu, judecând în deosebi după figura lui de tânăr matur în jurul de 33 de ani al său, probabil în perioada de după Döbling și după întoarcerea lui din Italia. Surprinde însă, pînă la un punct, costumul poetului, asemănător unei evasi-uniforme, cu veston și elzime de supraveghetor de moșie, amintind parcă de tatăl său, administrator de Botoșani, îmbrăcăminte, de fapt, de tip bucovinean, sau austriac, ceea ce e explicabil prin transfer familial.

Ar. Tănuș

Fotografia cu privire la care mi se cere părerea nu poate fi a lui Eminescu. În primul rînd, din cauza înfățișării generale: bărbatul fotografiat face impresia unui om volnle, sănătos, stăpîn pe sine, aproape impunător. Eminescu n-a fost, cu siguranță, niciodată așa. Trebuia să mai spun că, dacă cel fotografiat ar fi fost îmbrăcat în uniformă de militar, l-ar fi stat, ca să zic așa, foarte bine, chiar mai bine decît îl stă în costumul civil, care se apropie, de altfel, într-o anumită măsură, de cel militar. Alt argument contra «ipotezei Eminescu» îl constituie vîrsta personajului în discuție, pe care eu o apreciez la cea. 40 de ani. Se știe că marele nostru poet era la 33 de ani un om oarecum sfîrșit. M-aș referi, în subsidiar, și la figura celui fotografiat. Este vorba, fără îndoială, de un bărbat frumos, dar îl lipsește farmecul pe care l-a avut Eminescu, mai cu seamă în ochii săi, pînă cînd a început a fi doborât de boală.

Tot ce prezint eu aici ca nepotrivit pentru Eminescu mi se pare că constituie argumente în sensul identificării bărbatului din fotografie cu Slavici. Să nu uităm că acesta era ardelean și că, în această calitate, indiferent dacă a făcut sau nu serviciul militar în Ungaria de pe vremuri — nu cunoșc acest detaliu, care nu interesează prea mult — a primit ca copil și adolescent o educație caracteristică, mai cu seamă printr-o disciplină evasi-militară. A fost, se pare, toată viața, foarte sănătos, chiar viguros și totodată optimist, încrezător în oameni și în propria sa soartă. Mi-aduc aminte, fără să vreau, de supărarea lui Creangă cauzată de faptul că Slavici, care lucra în redacția „Convorbirilor literare”, a corectat ceva în textul trimis de povestitor pentru a fi publicat într-un număr al revistei. Supărarea și-a manifestat-o Creangă pe una din paginile corecturilor într-un mod care făcea aluzia foarte clară la spiritul oarecum «milităresc» al lui Slavici privit ca ardelean.

Fran. Zărnă

Compararea fotografiei de față, cu cea a lui Gheorghe (Omagiu lui Mihai Eminescu, București, 1909, pp. 38—39), fratele mai mare al poetului oferă suficiente elemente pentru identificare.

Costumul este în tradiția studenției române de la Universitatea din Viena și de la alte universități germane. Îl vedem și pe Slavici într-o

ținută asemănătoare în una din fotografiile publicate în ultimii ani, dar în nici un caz, cel din imaginea alăturată nu este Slavici.

Dr. Vasilescu

La această fotografie, atenția ne este atrasă de figură, dacă este să facem o comparație cu alte fotografii, spre a ne putea pronunța asupra persoanei pe care o reprezintă. Costumul, elzimele și ținuta oarecum janșoșă, înfruntătoare, nu sînt obișnuite lui Eminescu. Capul poate fi al lui Eminescu, în linile lui generale, și aminteste ceva din fotografia anilor 1880—1881, dar și aici privirea încrunțată hotărîtă nu este a meditativului, contemplativului poet.

Ș. Mărușă

Cu toată îmbrăcămintea nepotrivită eu imaginea tradițională pe care o avem despre Eminescu, impresia mea este că fotografia alăturată aduce foarte mult cu figura lui Eminescu din ultima perioadă a vieții. Îmbrăcămintea seamănă mult cu un costum de călătorie.

Al. Philippide

Fotografia ce mi-a fost prezentată nu reprezintă pe Eminescu. Categorie.

Nefericitul poet n-avea aspectele faciale și nici înălțimea apreciabilă a insului fotografiat în imaginea de mai sus. Cîne-ar putea presupune că în cotidiunile lui avaturii, Eminescu s-ar fi putut fotografia în costum de cineget, fie și ca amator?!

De altfel — cum căpitanul Matei Eminescu a precizat, în perfectă cunoaștere, răspunzînd lui Corneliu Botez în 1909 — sigure, de la creatorul Luceafărului, sînt numai patru fotografii, cele știute și comunicate în posteritatea poetului.

Mitul eminescelian a creat pînă acum lucră trei fotografii, neverosimile totuși.

Recunosc că, seducătoare, ca aparență, în fotografia din albumul lui Iacob Negruzzi, este asemănarea bărbiei.

H. Zugrăvescu

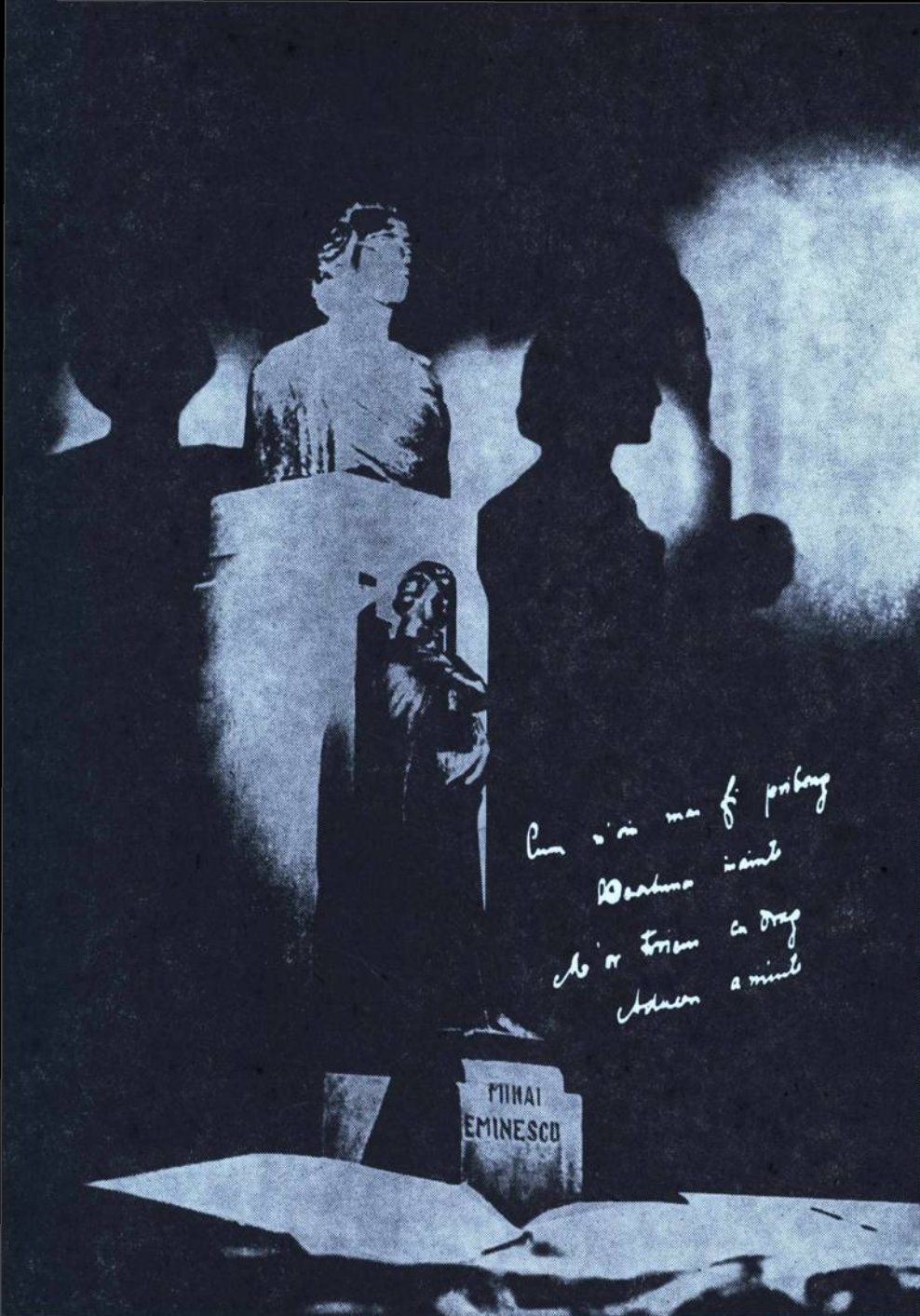
Fotografia arătată nu prezintă îndoieli pentru mine: este a lui Mihai Eminescu (fără semnul mîrării).

Fruntea lată, părul bogat dat peste cap, așezarea lui la temple și, în deosebi, mai sus de temple, unde face unghiul frunții, sînt ale lui Eminescu de totdeauna.

Și mustața este așa cum o știm la Eminescu, acum însă mai îngrijită.

Figura lui senină, ochii scrutînd cu precizie spațiul sînt ai lui Eminescu, matur și sănătos.

Don Simion

Cum s'ar mai fi poezie
Dorurile noastre
Noi o tragem ca drag
Adesea a minie

MIHAI
EMINESCU

HRONICUL VÎRSTELOR

Lucian BLAGA

[CHEMAREA LUPILOR]

[I] ROMAN AUTOBIOGRAFIC

În ajun de sfîntu' Niculae plec de-acasă mai tîrziu decît de obicei, spre hanul brodnicilor. Gerul ce căzuse prea devreme, și care ținuse o săptămînă, cedase. Aerul se domolise încă de dimineață. Cerul se acoperi de nori infirmi, pîsloși, de-un plumburiu egal cît era zarea. Ninge cu fulgi mari, la început chiar cu fulgi uriași, pentru ca apoi zăpada să cadă mulcom, plăcut. Văzduliul se umplu de-o tăcere densă, căci fulgii cădeau parcă într-adins să estompeze orice zgomot, și zburau încolo și încoace să culeagă în substanța lor moale orice zvon. Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Risipa de cristale a ninsoirii era ca o goană după sunete, ce trebuiau neapărat stinse. Se pregătea în fire o mare tăcere. Dar pentru ce? — Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Dar.. [îndescifrabil] ninsoarea domoală, mă invitau să pornesc la drum. Zăpada proaspătă se așternea și prindea temei, căci pămîntul era încă uscat de gerul de ieri și alaltăieri. De cînd a început să ningă, pînă la ora aceasta a după amiezii, neaua se îngroșase ca de-o palmă; era afinată și acoperea toate meleagurile. Norii coborîseră în lume parcă aproape de creasta copacilor. Fulgii se desprindeau din ei, de-a dreptul ca niște scînteii albe.

Sosesc la han aproape pe întuneric. La brod nu văd nici o mișcare. Trec pentru un moment să văd apa Mureșului. Un amestec de zaiu și de zăpadă umblă îmbelșugat,

Fragmentul publicat în acest număr al revistei „Manuscriptum” face parte din textele cu caracter parțial autobiografic elaborate de Lucian Blaga, dar nedefinite de el pentru tipar. Textul este scris la persoana întâi, dar numele este schimbat, cel care povestește fiind poet, dar nu și filozof, și se numește Axente.

Întîmplările relatate aici nu au avut loc în realitate și nu se referă la persoane reale, dar este posibil ca scriitorul să fi auzit în copilărie, chiar în Lancrăm, povești asemănătoare (trecerea turmei de lupi cu brodul peste Mureș). Lucian Blaga nu a locuit niciodată la Alba Iulia și numai în tinerețe (pînă la căsătorie), la Sebeș. De aceea, orice asemănare cu persoane în viață sau decedate este cu totul întîmplătoare.

Am afirmat la începutul prezentării că aceste texte sînt nedefinite pentru tipar. În 1959—1960, tatăl meu mi-a vorbit de existența lor. Tot atunci mi-a spus că intenționează să le rescrie mai tîrziu pentru a le da un caracter unitar. Unele părți urmau să fie complet modificate. Boala l-a împiedicat însă să mai termine această lucrare. Iată ce ne-a determinat să eliminăm unele părți din text despre care avem motive să credem că însuși scriitorul nu le-ar mai fi păstrat sub forma rămasă în manuscris.

Dorli BLAGA

învărtindu-se în viltori. Mai jos riul prinsese gheață destul de groasă, ca neaua să se statornicească pe ea. Nu se formase, totuși, nici o trecătoare de gheață; piraie largi de apă curgeau printre maluri de gheață, în albia largă a Mureșului. Apa era crescută și da pe-alocuri peste țărni, printre arini. Brodul ar fi putut încă să funcționeze ne-stinjenit; aștepta cu botul în țărni — călătorii. Mă uit jur-împrejur, nu-i țipenie de om. Și miroase lumea a zăpadă proaspătă. O adiere din largul cîmpului îmi aduce în nări ca un duh de fiară sălbatică.

Intru în han. Brodnicii își rostesc bucuria cu un ușor țipăt de mirare.

«Pe-afară miroase a lup!» sunt cuvintele cu care îmi scutur haina de zăpadă, în prag. Și intrînd, îmi dilată nările, ca să marchez plăcerea, ce-am simțit-o c-o clipă mai înainte, cînd am prins pe lîngă Mureș, mirosul sălbăticiunii: «Sosesc cam tîrziu, s-a-ntunecat binîșor. Nu știu cum o să mă mai întorc în astă seară prin pustiul de zăpadă! Umblă lupii, și nu prea am poftă să fiu sfîșiat!»

«Ei, n-ai să te întorci. Dormi la noapte aci. Odăița fetei e liberă. Lelia n-a venit de la Alba de sfîntu' Niculae, cum nădăjduiam. S-a speriat pesemne de nămeți!» Părintele Vasile îmi făcea deci, fără ocolișuri, invitația de a rămînea peste noapte la han.

«Vom improviza noi ceva de cină», adăugă Octavia, care își stăpînea anevoie bucuria, de a mă vedea sosind împotriva oricărei așteptări.

Soba era bine încinsă. În încăperea plutea cald un aer de cîmp. Mirosea a fum de vreascuri. Se încălzea fără cruțare la hanul brodnicilor, căci în fiecare zi de iarmaroc trec spre Alba, cu brodul, multe căruțe încărcate cu lemne de stejar, din pădurile de la Daia, Limba, Ciugud; iar popa Vasile ia vamă în natură.

Cînd am intrat, Octavia sta întinsă pe o canapea-pat cu o carte lîngă ea. Avea fața congestionată de truda ei poetică. Popa Vasile meșteșugea la un lanț, de care, probabil, avea nevoie la brod. [...]

Soneria defectuoasă deasupra ușii din încăperea, unde ne aflam, zurui sacadat, a chemare, de la brod. Sosise cineva care se dorea pe celălalt țărni. Popa își vîri pistolul în buzunarul fără fund al hainei. Aprinde felinarul cu care obișnuiește a-și face noaptea slujba de brodnic. După cum se vedea pe geam, afară se întunecase repede. Ar fi fost imprudent să treci cu brodul fără lumină. Popa iese. Rămîn cu Octavia, care continuă să stea întinsă, îmbrăcată în veșmînt de casă, pe canapeaua-pat. Mă pofteste să mă așez puțin lîngă ea, căci ar dori să-mi spună ceva. «Știi, Vasile se găsește fără lețcaie în casă. Are plăți de făcut, de sfîrșit de an. Impozite și altele. Mi-a spus să-ți vorbesc. I-am declarat că eu nu mai pot să-ți solicit nici un împrumut. S-a infuriat grozav. Probabil c-o să-ți ceară el. Te previn. Și te rog să nu-i mai dai. Mînuiește banii ce-i încap pe mîna ca un necinstit și-un bețivan ce este!»

Mă ridic cam enervat de lîngă Octavia: «Știi ce? Ai face bine să nu te amesteci în chestiunile bănești ce se ivesc între mine și Vasile!» Așa-i spun. «Știu eu ce am de făcut. Nu te mai amesteca!»

Încăperea era luminată de-o lampă de petrol, a cărei sticlă prinsese funingine. Cînd am sosit, găsiseram lampa aprinsă. Canapeaua-pat este în semiobscuritate; nu-i atinsă decît de-o lumină răsfrîntă din perete. Jucau pe canapea și peste trupul întins al Octaviei mai curînd reflexele focului din soba de tuci, care dogorește înăbușitor. O parte a tuciului are pete incandescente.

Mă așez iarăși lîngă Octavia. Mina mi se întinde aproape automat spre trupul femeii, și mi-o port pînă la coapsă. Trupul vibrează. Și glasul femeii se resimte de emoția ce se alege din toată situația.

«Ce crede popa Vasile despre noi?» o întreb.

«Anevoie de ghicit. Ocolește parcă într-adins să „vadă”, se pare că se complace în incertitudine. Smeul exploatează această situație în avantajul său. Dacă s-ar întîmpla însă vreodată, pe neașteptate, să vadă, Vasile ar reacționa, cred, cu totu instinctiv», îmi spune cu glas cald Octavia, «s-ar dezlănțui ca o putere a naturii ignită în drepturile sale. E cumplit cînd lovește. E așa de cumplit că în panica ce măi

apucă — pierd orice control asupra mea. Dacă nu m-ar ține locului subț izbeliștea pumnilor, aș lua-o la goană, sărind în Mureș, chiar dacă ar curge foc prin albie!»

Cad la gînduri, în fața acestei destăinuirii. Nu știam că bățăile sunt atît de aprige și de frecvente la han. Ca un sfert de ceas mă frămînt în mine însumi. Sufletul nu mi se încălzește cu ale trupului. Tac. Nici Octavia nu mai vorbește. Îmi suportă mîngîierile, pe care le vrea parcă pornite din inima inimii mele. Apoi auzim pașii popii prin ogradă. Tușește. E semnalul de apropiere. Pașii se aud prin pridvor. Pe urmă un răgaz prelungit. Răgazul ce mi-l dă, spre a evita să vadă. Intrînd, popa Vasile mă găsește statornicit, ca și cum în răstimp nu m-aș fi mișcat din loc, în fotoliul de lîngă masă la depărtare de doi-trei metri de canapeaua-pat, pe care Octavia își stinge în ea însăși plăcerea alintărilor îndurate adineaori.

«Cine a fost?» îl întreabă Octavia.

«Întîrziatul din totdeauna: dascălul Ilie, ăla de-ți știe pe dinafară poeziile [...]» E obiceiul popii: cînd vrea trupul femeii, îi jignește mai întîi sufletul.

Și după cum era de așteptat, popa se duce lîngă nevastă și prinde s-o giugiulească. Răsfățul e ca de urs ajuns în mintea copiilor. E ca un faun călugărit, smeu fără vocație. Cu giugiuieli cam brutale, își rostogolește nevasta spre perete, ca și cum ar vrea să facă și pentru sine un loc, alături, dar el se așează numai lîngă ea, și fără alte pregătiri, îi ridică subț ochii mei fusta pînă deasupra genunchiului. Mă întreabă c-o expresie de bucurie desfrînată în barbă:

— «Ce zici, Axente, e frumos piciorul nevasti-mi?»

Cînd făptura fu rostogolită, piciorul își ivise o subsuară albă, molatică, ispititoare. Acum că popa îl descoperă și mai tare, Octavia încearcă să și-l acopere iarăși. Dar popa n-o lasă, ci repetă întrebarea, de astă dată vesel, scuturat de priveliște ca de-o vrajă, ca și cum întîia oară ar vedea piciorul gol al Octaviei.

«De!» răspund într-o doară, «păcat că e așa de sfioasă. Nu și-ar arăta pentru nimic în lume frumusețile. Parcă i-ar fi rușine de ele. Parcă frumusețea ar fi un păcat!»

Popa pare multumit de aprecierea ce-o rostesc, și care are darul să-i mai stingă bănuielile. Pe un ton vesel, de glumă, el prinde a mă ispiti, parcă s-ar deprinde cu o neguțatorie de povești: «Ce dai pentru priveliște? Și cît dai, dacă-ți arăt mai mult? Vasile ridică, cu laba lui de faun, fusta femeii și mai sus, pînă binișor deasupra genunchiului alb prin care se străvede albăstreala vinelor. Limile moi ale piciorului îmi erau știute, știute nu numai ochiului, ci și amintirii din palmă. Femeia mîngiată se transformă în memorie a epidermei. Privesc cu încordare crescîndă, dar distant, la spectacolul ce pare a se schița.

«Cît dau? Dragul meu, jocul și surpriza nu se pot prețui în bani, dar slobod punga după posibilități. Mai ridică puțin și dau o sută de lei!» îi spun popii, rîzînd. Evident, popa, la ananghină, ar fi bucurat de-un mic cîștig sau de-o dobîndă oricît de neînsemnată, pe urma unui simplu spectacol, oferit, fără riscuri, unor ochi, care se bucură de orice frumusețe.

«Și dacă ridici veșmîntul ca să văd piciorul întreg, dau două sute de lei!», mă îndemn eu, ca să-l îndemn și pe el.

«A-ha-ha!» exclamă popa, care se-ntoarce spre Octavia: «Hai, nerușinato, s-o facem și pe asta!»

Octavia mă fixează cu încordare. Un gînd ciudat îi trece prin minte. E ca o nedumerire, apoi ca o hotărîre. Privirea nu mai e a ei. Se prefăce, ca și cum ar fi victima, de joacă, a unei specule, căreia i se dedă soțul. Și popa Vasile îi dezgolește piciorul întreg, pînă la rădăcină. Dar acum Octavia se amestecă în spectacol, cu vorbă bărbată:

«Dar cît dai, dacă m-ai vedea goală, în întregime?»

«Cum? Goală, toată, din creștet la tălpi?» întreb, «cît aș da? Uite, pun mia de lei pe masă!»

«Vasile, o fac!» hotărăște Octavia, punînd în glas un subton cu semnificație de tatonare, ca și cum ar întreba: ce zici?

«Fă-o dragă!» o îndeamnă popa rizînd, cam înfrigurat la gîndul scenei ce și-o imaginează în sinea sa. Îndemnul său este hotărît, pînă la un punct. Glasul îi este împintenat de neastîmpărul activității. El nu rostește aceste cuvinte, le păstrează pentru sine, dar își spune pe față unele păreri încurajatoare, adoptînd o comodă perspectivă relativistă: «În cele din urmă, oare în fața unui medic nu te dezbraci? Sau pe plaja lacului sărat de la Ocna Sibiului n-ai apărut aproape goală...? [...]»

«Vasile, o fac!», repetă Octavia spre a-și lua avînt spre faptă. Evident, o ațîță ideea de a-și desfășura nuditatea în fața mea, și în prezența soțului.

Scena ce-o întrezăream, îmi biciuia singele cu mici plesne de foc. Aveam s-o văd pe Octavia, întîia oară, în toată plasticitatea ei. Formele ei le aveam, fragmentar, de mult încă, în amintire. Dar imaginația nu poate totaliza fără ajutorul vederii. Și ochiul așteaptă să cuprindă imaginea completă. Prilejul închide în sine virtualități încă nevisate: Octavia mi se va arăta în prezența soțului ei! — Mă cufund de-a binelea în fotoliul, cu resorturi în parte stricate, ca în vederea contemplării unui tablou. Ca să înlesnesc Octaviei trecerea la faptă, îmi impun un calm de domeniul esteticei pure.

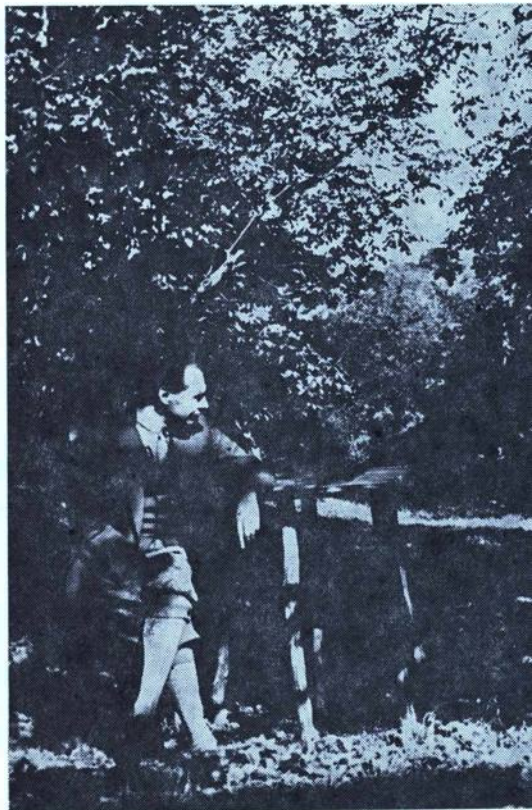
«Dar să precizăm condițiile, Octavia», adaug eu, «ai să te dezbraci în fața noastră, aruncînd de pe tine tot ce porți. Pe urmă fără gesturi inoportune de suplinire a frunzei de viță, și lăsînd la o parte orice pudicitate, vii pînă la mine. Ajunsă în fața mea, te întorci. Vreau să te văd și din spate. Și-apoi pășești agale, nu grăbită, pînă la locul, unde vei începe acum să te dezbraci!»

«Vasile, Vasile, Vasile, o fac!» zice ea a treia oară.

«Fă-o, dragă», o îndeamnă el cu un gest, care ar putea să însemne: ce importanță are totul! Bani să iasă! — Nerăbdarea de a vedea mia de lei pe masă, îi tremură în glas. Dar în rîsul său reținut vibrează și oareșicare nedumerire.

Împrejurările sunt cu totul ieșite din tiparul obișnuințelor. Scena este rodul unei improvizații, vine pe neașteptate, fără ca unul din noi să se fi gîndit vreodată că așa ceva ar fi cu putință. Octavia se ridică, aproape săltînd, de pe canapea. Un tremur

nervos îi trece prin tot corpul la gîndul că are să facă ceea ce începe să facă. Își aruncă halatul. Apoi, pe rînd, bluza, fusta, rămîne într-un scurt combinezon; iese, fără a se apleca, din pantofii de casă, și-i lapadă ajutîndu-se cu piciorul. Își dă jos chiloții, pe care îi strînge și și-i pune pe canapea. Chiloții par pielea de năpîrlire a unui șarpe. Își desprinde ciorapii din prinzătoare, își desface sub combinezon centura, care-i scapă pe podea, își ridică un picior să-și scoată ciorapul, apoi celălalt. Și-apoi își trage peste cap combinezonul, dezgolindu-se de jos în sus. Acest ceremonial e însoțit de hohotele părintelui, care pare surprins de fiecare gest al soției sale. Cu atîta luciditate

În grădina casei
de la Bistrița (1940)

Popa pare mulțumit de apariția ce-s sortese, și care are darul să-i mai strângă bănușile. Pe-un ton vesel, de glumă, el prinde a mă ispiți, parcă s'ar îndrepta cu o neguțătorie de poroste: «Ce dai pentru privești? Ei cât dai, dacă-ți arăt mai mult?» Vasile nădărnicește, cu labălele de faun, fusta femeii și mai sus, până lăsașă descoperă brumăchile albe, prin care se străduie albăstreala sânelor. Femeia mea, ale piciorului și ei erau știute, știute nu numai ochului, și m' amintiri din palat. Femeia nădărnicește se transformă în memorie a epidermei, noaptea și se cu încordare rescată, dar distanț, la spectacolul, ce pare a se schița

situați neobișnuit de sus. Octavia pornește de lângă canapea spre mine, privindu-mă cu încordare, ușor încruntată și cu buzele întredeschise: «Să nu te pună Aghiuță, sau ceasul rău, să întinzi mîna!» Îmi zice ea, reamintindu-mi condițiile de onoare acceptate în vederea spectacolului, deși, pe cît îmi amintesc, despre așa ceva nu fusese vorba între noi. Nu-mi adun cuvîntul ca să dau o replică, deoarece nu vreau să-mi scape nici un aspect din desfășurarea frumuseții ei.

Într-un fel, popa ia parte, și el, la spectacol. Cuprins de-o exaltare, țîșnind în el din preistoria vieții tribale, el începe să sară în jurul nudului feminin în mișcare. Săltat de-un elan animal, popa țopăie, cînd de-a stînga, cînd de-a dreapta femeii goale în mers. Înălțimea salturilor e întrecută numai de aceea a hohotelor. Cu barba sa roșcovană popa are înfățișare de țap, dotat cu ris și cu urlet primar de om. Nudul se oprește o clipă în fața mea. Șed nemișcat în fotoliul de lîngă masă, acoperindu-mi furtuna caldă a singelui cu un zîmbet calm. Apoi femeia îmi întoarce spatele. Mi-arată linii despre a căror frumusețe nu știu dacă ea are vreo cunoștință. În acest moment cedez ispitei. O plesnesc ușor cu palma peste fesele tari. Popa vede gestul, și la auzul sunetului excitant de trup femeiesc lovit tandru cu palma, el face un uriaș salt pe loc, hohotele sale de ris se transformă într-un prelung răget: popa are acum realmente o înfățișare de faun enorm, care s-ar lăsa pradă unei exuberante animale. Nudul înaintează în mers legănat, neostentativ, firesc, pînă la canapea. Octavia a acceptat tandrețea loviturii de palmă, fără a manifesta vreo supărare că am lunecat spre frivolitate. Ea se îmbracă iarăși. Urmăresc fazele tehnice ale îmbrăcării, deoarece îmi oferă o nouă privești. Octavia a fost, în sfîrșit, învinsă de pudicitate. Se îmbracă cu spatele către mine.

Scot din buzunar mia de lei și o pun pe masă. Popa se și repede s-o ia. În timp ce-și pune ciorapii, femeia protestează: «Astîmpără-te, dragul meu, că ăsta e cîștigul meu! Mîna jos!» Protestul Octaviei e mai curînd formal; ea vrea să-și sublinieze într-un chip meritul personal la cîștig. O dobîndă atît de neașteptată înseamnă ceva pentru popa. Octavia a vorbit apăsător tocmai pentru ca popa Vasile să simtă și să-i aprecieze această vrednicie. În timp ce-și viră bancnota împăturită într-un buzunar secret, popa încearcă să se asigure clar, cu toată precizia, cu privire la calitatea agoniselii, pentru care a transpirat fără a osteni.

«Sper că banii aceștia nu-i socoli împrumut?»!

«Nu, părințele! Țăstia-s cîștigul Octaviei. Taxa de spectacol!»

Octavia continuă să se îmbrace cu gesturi lente. Parcă ar voi să-mi prelungească desfătarea ochilor. Așezîndu-se pe marginea canapelei, ea mai întîrzie puțin să-și ia combinezonul, încît mă mai pot pierde cufundîndu-mă cu simțiri echivoce în prive-

și cu atîta beție nu asistasem încă nicio dată la o asemenea suită impudică de gesturi. Nudități, ce le pipăisem și le văzusem înainte în condiții secrete și doar pe rînd, desfășurate fragmentar, în timp, se adună, rămînînd în fața mea, unite într-o singură formă completă, ca un dar frumos al spațiului. Armonia părților e o surpriză. Și e o surpriză îndeosebi forma de rodii a sînilor

liste. Popa remarcă mișcările ei încetinite și de asemenea stăruința privirilor mele. « Ei, haide, termină odată! » îi poruncește el, ca și cum ar apostrofa-o: « nerușinato, aici ai ajuns? Îți faci câstig cu goliciumea trupului? » — S-ar părea că a și uitat că el a fost acela care a băgat bancnota în buzunar.

Se făcea vremea cinei. În dispoziția sufletească de destindere, ce urmează scenei regizate de puterile iernii, mai povestim multe, de toate. Amintesc brodnicilor că intenționez într-adevăr să rămân peste noapte la han: « Voi dormi în odăița fetei, dar mi se pare c-ar fi timpul să încălziți încăperea, să nu-mi trag vreo boală în oase din răceala pereților ».

Popa Vasile se duce în odaia de alături să încingă focul în sobă. Până să așeze gătejele și să atîțe focul, trece timp. Octavia, femeia cu atîtea aleanuri, improvizează o cină pe soba din încăperea mare, unde ne găsim, și unde sunt unghere pentru toate sectoarele vieții gospodărești. Îi amintesc, în timp ce rămînem numai amîndoi, că era o veche dorință a mea s-o văd cum își dansează în fața oglinzii aleanurile oceanice. « Dorința mi s-a împlinit adineori. »

În timpul cinei povestim pe îndelete. Aduc vorba despre cîte îmi trec prin minte. Popa bea singur o cupă de vin greu de la Șard, pahar după pahar, cu nerăbdare. Mai gust și eu. Mai gustă și Octavia. Dar setea părintelui mă sperie. Zic: « Bun e vinul dulce cu femeie amăruie! » « Ca și vinul amar cu femeie dulce », răspunde popa, fixînd cu privirea pe Octavia. Colcăie încă ecourile scenei de adineori în mine. [...]

Stăm de vorbă pînă către miezul nopții. Din cînd în cînd popa trece în odăița să mai pună pe foc. Și iarăși vorbim, și popa începe a treia cupă de vin. Vreau să trec în odăița ce mi s-a pregătit de odihnă. Dar un pas s-aude prin ogradă. Apoi în pridvor. Cuvîntul mi s-a tăiat de spaimă. Căci cine mai era să vină la brod la o oră atît de tîrziu? — Și cele cîteva clipe, ce mai trec, ni se par fără capăt. Ai cui sînt pașii ce s-aud în pridvor? [...]

Dar iată că intră un simplu cioban, un cioban ca atîția alții. Cojocul îi e plin de zăpadă: « Bună seara! Iertați că mai încercai ușa la ceasul ăsta! Trebuie să fie tare tîrziu, aproape de miezul nopții, dar n-avui încotro. Vin cu turma. Am vreo două mii de oi, și le-aș trece dincolo, peste Murăș! » Ciobanul are ceva umil și provocator în același timp, în glas, și o înfățișare cam stranie. Uscățiv. Ochii îi lucesc. Cel puțin de unde șed, ochii lui se văd lucind. Sunt fosforescenți, ca la fiare, și alte animale. Popa Vasile pare foarte neplăcut surprins de această vizită nocturnă.

« Și, zi așa! Două mii de oi? Să ți le trec cu brodul în sudoarea feței mele? Ca să-mi aduc aminte că munca e un blestem! Osteneli de-o noapte întreagă! Dar de ce n-ai încercat să le treci prin Alba pe podul mare de la Partoș? »

« Parcă n-am încercat! Către seară podul de la Partoș a fost dus de ape. Mare zarvă și încurcătură pe-acolo. De aceea am întîrziat! » răspunde ciobanul.

« Așa? Cum? Într-atît și-a ridicat Mureșul umerii — că a dus podul? Iacă veste de mirat. Atunci vor mai veni și alți trecători la brod! Ce fac cei de umblă cu mașinile? S-au înzăpezit cu toții pe la Alba? Întiul sosit ești D[umnea]ta. Un cioban. Cu două mii de oi? Ciudat. N-am trecut două mii de oi cu brodu' niciodată! » Așa vorbește popa. Și parcă face în cap un calcul, la repezeală, un calcul, în care intră aria brodului și mărimea unei oi. « Avem de lucru pînă-n ziuă mare. Dar cum se face că ai două mii de oi, și nu s-aude nici un behăit? Unde ți-s linoasele? »

« Pe-afară miroase a lup. La miros de lup tac toate oile. Sunt toate aci, pe cîmp, prin preajma vadului. » Ciobanul își bagă mîna în chimir, unde zuruie gologanii și alți bani de metal. El scoate mîna și aruncă doi galbeni mari pe masă. Mi s-a învederat din mișcare: ochii ciobanului lucesc, fosforescenți.

Puțin cam mirat de marea dărnicie a ciobanului, și de mijloacele sale de plată, intervin în vorbă: « Cum adică? Plătești în galbeni? » [...]

« Ești iscusit lucru mare, și s-ar părea că știi de toate parcă ți-ai face traiul la oraș, nu cu ciulinii cîmpului! » mai spun eu.

Aurul sclipește ca lamura pe masă, parcă acum ar fi fost turnat. Galbenii au zimți netociți. Popa îi ia în mînă, le încearcă sunetul, care nu e sec. Popa aruncă un galben în sus, prinzîndu-l iar în palmă, din cădere: «Sunt ușori, bade, parcă ar fi nuci găunoase! Sunt buni, măi firtate?» Azvîrle popa un cuvînt de bănuială fără temei, mai mult ca să vorbească, decît ca să iscodească.

«Nefirtate să fiu, de-or fi mincinoși!» Cu atare vorbă ciobanul își șterge virful nasului cu podul palmei.

Popa își face socoteli cu gîndul aiurea. Trecerea turmei cu brodul e plătită înzecit. Aurul ar acoperi birul de brod pe șase luni, ba ar mai și prisosi. Ce neașteptat cîștig!

«Cumpănesc să intru la învoială, au nu!» zice popa cu șiretenie, ca să mai târăga-neze tîrguiala. «N-ai vrea să încerci, totuși, pe la alt vad? Pe apă în sus ai putea să treci la Șeușa, cu luntrea, ori la Drîmbar pe pod. Cu brodul ar trebui să mă ostenesc toată noaptea și nu vreau să mă omor, măi firtate. Adevărat că pînă la Șeușa mai sunt kilometri, nu glumă, și drumul oilor e de cinci ori mai lung decît al omului.»

«La Șeușa ziceți? Să-mi trec oile cu luntrea cît o lingură de lemn? Nu pot să mai aștept. Pe la Drîmbar ocolul ar fi și mai mare, iar mine încă înainte de amiază trebuie să ajung în Cîmpul Frumoasei, și de acolo o iau cu pas lung spre Poiana Sibiului», precizează ciobanul. Vorbește cam răgușit și parcă ar amesteca printre cuvinte fluierături ce i se aud din piept ca subț surdină.

«Tare mă încurcă lucrul ăsta, bădiță! Vezi D[umnea]ta, chiar în noaptea asta, cînd mai trebuie să lupt cu apele umflate de zaiu», arată popa, care se întărită în a nuse învoi.

Nu prea înțeleg ce plănuește popa. Nu se simte în stare să poarte brodul pe sîrmă, după ce și-a turnat în burtă două cupe și mai bine de vin? Nu-l țin picioarele?

Ciobanul cumpănește. Ochii fosforescenți i se mișcă subț pleoapele de abia întredeschise. Iată că-și bagă mîna în chimir. Mai scoate cîțiva galbeni și-i aruncă de la distanță pe masă. E lucru curat sau necurat? Galbenii se așează frumos unul peste altul, se acoperă întocmai, parcă s-ar potrivi să intre într-un fișic. Ne uităm înfiorați unul la altul. Ciobanul se uită la mine.

Ce vrea. Îl măsoară cu privirea. Stranie apariție. Și-i macru în toată ființa. Cojocul îi este cam murdar, cu mițe lungi.

Parcă ar fi fost tîrît prin cenușă, pe la toate vetrele din Sălaj pînă la Bălgrad. Are-n cap căciulă de poienar, mare cît un ciubăr. Zăpada i se topește pe cojoc, picură de jur împrejur, că se face un cerc de apă pe podea.

«Ești din Poiana Sibiului?» îl întreabă popa.

«Nu-s de-acolo!» face ciobanul, dar se ferește să răspundă de unde e, ca și cum aceasta n-ar interesa.

«Ei, îți voi, părinte, au nu? Sunt tare grăbit!» Ciobanul își șterge fața cu mîna, de zăpada topită.

Suntem nedumeriți și intrigati, cum își îngăduie ciobanul atîta risipă! Ochii de lup, în noapte își impun voința.

«Hei, au zburat galbenii pe masă mult prea frumos decît să mă mai pot împotrivi dorinței D[umi]tale!» îl liniștește popa, «numai că voi avea de lucru toată noaptea, și, uite, avem oaspe cu care bucuos aș mai sta la taifas!»

«Chiar singur n-o să-l lăsați, părinte!» zice ciobanul pe-un ton, în care într-adevăr nu s-ar putea ghici nici o ispitire.

«Hei, au zburat galbenii pe masă mult prea frumos decît să mă mai pot împotrivi dorinței D[umi]tale!» îl liniștește popa, «numai că voi avea de lucru toată noaptea, și, uite, avem oaspe cu care bucuos aș mai sta la taifas.»

« Dar de unde știi că sunt popă? » îl întreabă Vasile, ridicându-se. Picioarele îl țin.
« Adună ciobanii în cutreierul lor multe de toate, că nici nu s-ar crede », încuviințază ciobanul foarte omenește. Fosforescența ochilor îmi reține acum toată luarea aminte. Cum cade lumina în ochii lui că lucesc precum pe întuneric câtratul umezit în palmă?

Popa își aprinde felinarul. După cupele de vin încă nu se clatină. Dar ce se-ntîmplă dacă vinul începe să lucreze cînd va fi pe brod? Vasile iese cu ciobanul în noapte. Din ușă, ciobanul își mai întoarce o dată farurile spre mine și spre Octavia, ca și cum ne-ar întreba: vă place? După ce cei doi au ieșit, Octavia îmi șoptește: « Ai văzut cum s-a uitat Ciobanul la noi? »

Octavia se ridică de la masă. Prin tot trupul îi trece vizibil un ușor tremur. Își face de lucru un moment pe la sobă. Apoi revine. Coboară tare, aproape s-o stingă, feștila lămpii de petrol, ce atîrnă deasupra mesei. Rămînem în semiobscuritate. Cum a dat buzna în bezna de afară, Ciobanul începe să îndemne turma cu șuiere și fluierături pătrunzătoare. Nici un behăit de oaie nu se aude. Și nici tălângi. Nu se aude nici un fel de zgomot, numai fluierături și șuiere, cum încă niciodată n-am mai auzit.

« Tu crezi că asta-i turmă? » o întreb pe Octavia. « Două mii de oi și atîta liniște? Le-a murit behăitul? Sau sunt doar umbre pe care le trece Caron? »

Octavia vine spre mine. Se oprește în picioare de-a dreapta mea. Îi cuprind soldul cu brațul. Ea îmi vîră mîna în păr și mă privește. Este Octavia o realitate sau numai o umbră?

« Fii cumine! » îi spun, « Vasile ar putea, sub un pretext oareșicare să se întoarcă pe neașteptate. Ce spui de salturile lui de faun în jurul tău? »

« M-ar interesa mai mult să știu ce spui tu de tot spectacolul de adineaori? » Octavia stăruie cu mîna în părul meu: « Mă gîndesc la ceva! » Femeia amăruie își pune gura pe gura mea. Ca să-mi dovedească ceva. Nu este o umbră, e realitate.

« Astîmpără-te », îi spun, « nu este momentul ».

« Știi și eu, foarte bine, că nu se poate », visează Octavia.

« Deși Ciobanul căzu parcă într-adîns — stranie apariție! Făcu el ce făcu — ca să rămînem noi, în această semiobscuritate. De ce ai coborît într-atît feștila lămpii? Vasile clocotește — bănuindu-ne. » Mă apăr vag, cu brațul, de apropierea Octaviei.

« Mă gîndeam adineaori la ceva. Dar — » Cu aceste cuvinte femeia parcă ar vrea să se depărteze, în aceeași clipă mi se așează însă pe genunchi, lipindu-se de mine cu toată puterea.

Tot se mai aud afară șuierele păcurarului.

« Ce s-a face Vasile cu atîta turmă? » mă întreb singur. Sau m-am întrebat — cu glas tare? Căci Octavia răspunde: « Are de lucru toată noaptea! » Femeia se frămîntă în brațele mele. Apoi îmi șoptește ca un vînt cald în pîlnia urechii! « E timpul să treci alături, în odaia ta ».

« Te culci și tu? » o întreb, « sau vrei să-l aștepți? »

« Să-l aștept? Eu? Ce-ți trece prin gînd? Nu, dragul meu, voi încerca să adorm. Și pentru Vasile voi dormi ca un buștean. » Octavia se ridică de pe genunchii mei. Se duce spre canapea, trage paravanul, și începe să-și aștearnă de culcare.

« Așternutul tău e gata făcut. Poți trece » — zice ea, punînd în glas un accent de provocare, dar aproape imperceptibil.

Mă abat o clipă pînă după paravan, Octavia se potrivește în fața mea, în picioare, cuprinzîndu-mă cu brațele pe după cap. O cuprind și eu pe după talie. Ea se lasă, atîrîndu-mi-se cu toată greutatea de gît, mă trage în jos, se așează pe marginea canapelei. Dar mă desprind cu putere din încheștarea ei: « Altă dată! — Noapte bună! »

Și trec în odaia ce mi se pregătise. Nu mi-am mai luat osteneala să caut lumînarea pe masă și s-o aprind. Soba era încă plină de jărăgai. Mă dezbrac și mă întind în pat. Subt pătura de lînă, în năbușeala din odăiță, mi se face cald, prea cald. Apoi se lasă liniștea și în încăperea mare de alături, unde Octavia rămăsese singură. A suflat în lămpă? Că se făcu liniște, aud chiar prin ușa, ce o închisesem în urma mea.

Mă țin treaz, cu atenția încordată, încă un timp. Aștept oare, în pofida îndemnului la prudență, ce i l-am dat, ca ea să vie totuși la mine? Iată că nu vine. A adormit? Sau e și ea trează? Se gîndește la spaima îndurată cînd veni ciobanul? Dar ce? Nimic nu s-aude de-alături. Ea a adormit fără îndoială. Poate că visează că trece în odăița mea. Să-i las visul, să lucreze. Împrejurările îmi exaltă închipuirea. Poate că în transa ei, Octavia va risca aventura, mînată tocmai de gîndul primejdiei. Dar ea nu vine. Mai trece ca o jumătate de oră. Jarul se stinge încetul cu încetul în sobă. Auzul mi se ascute, căci tot mai aștept. Dar nici un sunet de pas pe dușumele. Întinericul îmi închide ochii. O toropeală mă pătrunde cu senzațiile de somn. Totuși atenția nu-mi scade. Apoi dorm, dacă-mi dau bine seama. Dorm sau nu dorm? Deschid iarăși ochii, ca să mă încerc singur. Îmi dau seama cu perfectă luciditate că nu dorm. În răstimp am adormit totuși, cu intermitență, și cu gînduri ce revin. Sunt luat în stăpînire de un vis, care nu vrea să se desfășoare, și care se întoarce mereu spre începutul său. O tază a visului? De ce e legat de punctul său de plecare? Mă zvîrolesc; în această anume calitate a somnului poți să simți, trezindu-te, durata somnului, în care te-ai pierdut. Îmi revin ca dintr-o stare în cele din urmă haotică, a cărei durată o să înceapă într-adevăr să se desfășoare. Aud ușa de la odăița mea, scîrțîind ușor din țîțîni. Cineva intră. Se oprește lingă fotoliul ce-l știam lingă masă. Nu se așează. Dar parcă prind un fișit ca de desbrăcare. Dorm. Încerc să mă trezesc, dar nu izbutesc. Mă întreb în vis, dacă e numai vis — ceea ce aud. Starea mi-e atît de haotică, că nu pot să hotărăsc. Apoi un trup gol se vîră sub pătura mea de lînă. Este aievea, după cum mă pot încredința pipăind forme și linii. Trupul arde, dar este totuși mai răcoros decît al meu, care se încinsese în așteptare. O mină ar vrea să se trezească, caută un sîn, caută ca-n febră linia coapsei. Femeia este într-adevăr femeia amăruie, așa cum mi se arătase în joaca tîrzie a după amiezii. Spectacolul de-acum șapte-opt ceasuri arde încă în mine. Femeia n-a mai voit să amine. A riscat totul. Nu scoatem nici unul nici un cuvînt. Respirațiile fierbinți țin loc de dialog. Cu un genunchi simt rotulele genunchilor ei, care par a opune o rezistență.

Cît timp a trecut de cînd Octavia mi s-a furișat sub pătura de lînă? Nu așa de mult ca să ne gîndim că popa Vasile ar fi pe cale de a termina trecerea oilor.

«Două mii de oi!» îi șoptesc Octaviei în ureche.

«Trebuie să fie cam ora două din noapte» — răspunde ea. Și femeia nu se mai mișcă de lingă mine. Se dorește îmbrățișată și frămîntată fără sfîrșit. Este vis ceea ce se desfășoară sau o stare de supremă trezie? Minutule trec. Într-un tîrziu femeia îmi zice:

«Știi... că tu... nu mi-ai spus încă niciodată că mă — iubești?»

Nedumerirea întrebătoare a Octaviei mă trezește din trezia mea trupească, ce aduce a desfătare de somn. Caut în amintire — ceva, ce ar putea să desmîntă cuprinsul nedumeririi, ce-mi fusese strecurată în ureche ca o ultimă suflare. Și nu găsesc nimic ce ar putea să semene cu o dezmințire. Nu răspund. Totuși, Octavia așteaptă. Trec clipele și ea tot mai așteaptă. Caut prin toate amintirile și descopăr un lucru de care pînă acum nu mi-am dat seama: este așa, încă nu i-am spus niciodată c-o iubesc. Ea se desprinde pe nesimțite din brațele mele. Din nou mă încearcă cu cîteva vorbe, cu o întrebare cu totul neașteptată, în care se amestecă o negrăită tristețe și ca o deznădejde fără leac, cu toate că întrebarea e rostită oarecum cu indiferență:

«Ce mai face doamna Ana?»

«Cum ajungi să întreb...? Este întîia oară că mă întreb de doamna Ana!»

«Uite așa, doream de mult să aflu ceva. Acum sunt lămurită.»

Caut să-i îndrum gîndurile într-altă parte. În aceeași clipă afară, în pridvor, se aude apropiată, puternică, o detunătură de pistol. Și după cîteva clipe ușa, ce dă din pridvor în odaia mare de alături, se deschide ca de furtună. Recunosc după scîrțîit ușa, și, după zgomot, bocancii părintelui. Popa Vasile bîjbîie probabil, pe întineric s-aprindă lampa, pe care Octavia, desigur, o stinsese de tot, cînd a trecut în odăița mea.

La detunătura de pistol Octavia sare, dintr-un singur salt, din patul meu. În odăiță e beznă completă. Jarul din sobă s-a stins de mult. Octavia se oprește, după cum

ghicesc după fișit, lângă fotoliu. E clar auzului meu că popa a intrat în odaia mare, trîntind ușa după el. Pe întuneric aud cum deschide fereastra odăiței, în care ne găsim. Fereastra dă în pridvor. Octavia a ieșit deci pe pridvor. Mai aud cum, de afară, ea trage în urma ei aripile ferestrei, pe care a ieșit. Totul se petrece așa de repede că nu am timp nici să mă desmeticesc puțin, ca să mă gîndesc la întîmplările ce se precipită în jurul meu. Mă aștept ca popa să aprindă lampa în odaia mare, ceea ce s-ar putea vedea prin crăpătura dintre ușa mea și usciori. Dar popa bîjbîie. Probabil că nu găsește chibriturile la locul lor.

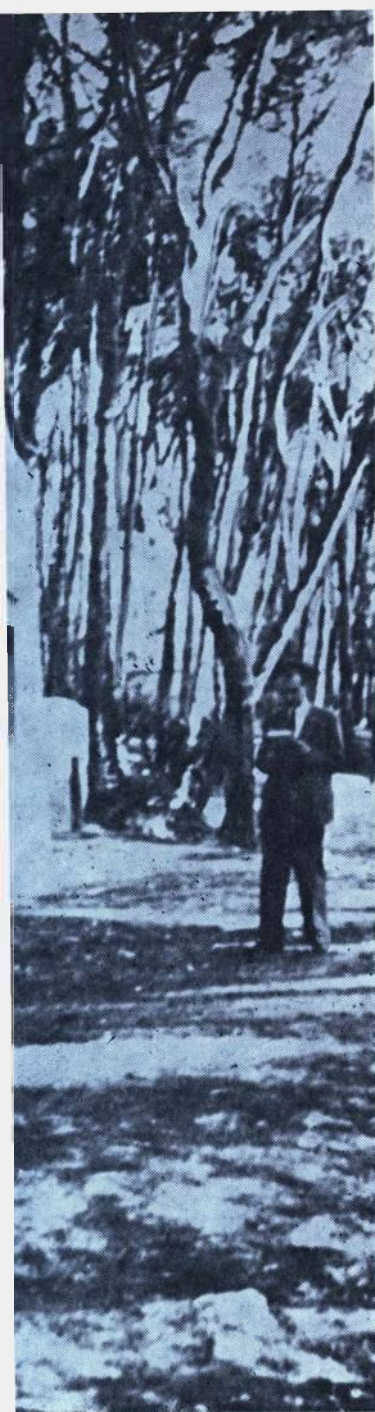
Încerc să reconstituiesc în închipuire cele ce s-au întîmplat și se mai întîmplă. Octavia și-a luat desigur pe sine halatul gros, îmblănit ca un cojoc pe dinăuntru, halat cu care obișnuiește să iasă iarna pe-afară. Ea și-a tras, desigur, în picioare pantofii de pîslă, și a ieșit după cum auzii, pe fereastră. Ea o să reapară, desigur, așa-mi dau cu bănuiala, pe ușa principală, pe unde a intrat adineori părintele. Ea va pretexta că a fost puțin afară, făcîndu-i-se rău de-atîta căldură sau de vreo îngrijorare ce o păștea. Așa-mi închipui, căci Octavia născocеște motivări și pretexte cu o incredibilă spontaneitate cînd nu le are la îndemînă croite și ticluite de mai înainte. În zgomotul ce-l strînește, cu pași grei și repeziți, alături, popa, nu mai prind tot ce se întîmplă.

Ușa de la odăița mea era închisă. Mi-ascut urechile. Aștept, cu încordare s-o aud pe Octavia reîntrînd în casă pe ușa principală. Dar n-o aud. Popa Vasile, judecînd după turbulența mișcărilor, e cel puțin agitat. Curios! A tras cu pistolul, înțîia oară în timp ce sunt la han. O, da, desigur! A tras poate luat de gîndul că eu și cu Octavia ne găsim în bezna încăperilor, expuși tuturor ispitelor singurătății în doi. Alte dăți, cînd ajungea în pridvor, tușea într-adins, să dea de veste că se apropie. Adineori a tras cu pistolul! Dar poate că a avut și alte motive că a tras cu pistolul. S-a vedea! După pași pare foarte agitat. Și nu mai aprinde lampa. Probabil că nu găsește chibriturile. Îl aud strigînd: «Octavia!» Dar femeia nu este în patul ei. «Octavia!» Popa o ia cu pași grei spre odăița mea. Își închipuie desigur că Octavia e la mine. Popa se oprește în fața ușii închise, de la odăița mea. Parcă ar asculta. Nu mișc. Popa deschide ușa, dar în aceeași clipă parcă ar uita de Octavia. Urlă ca în delir: «Axente! ascultă, Axente! Omul acela nu era cioban! Diavolul a fost! Cînd am ieșit cu el, am văzut pe afară o îngrămădeală de lupi! Patru mii de ochi de foc se întoarseră spre mine! Ha! Două mii de oi, spune păcurarul, dar erau două mii de lupi. În jurul brodului și a casei sta adunată turma diavolului. Și diavolul îmi făcea ca un semn să tac. Luat de fiori pe șira spinării mă țin cu felinarul după diavol, ca la poruncă. Axente! Ascultă, Axente! Ciobanul coboară înțîiul pe brod. Agăț felinarul de stîlpul de la mal. Lupii se reped să-și ia locul pe brod, în salturi, unul după altul. Diavolul cioban ține mîna întinsă peste saltul lor, și ce să vezi! Lupii, căzînd pe brod, se fac mici ca șobolanii. Ochii le ard cu putere. Se umple brodul de lupi, că nu mai încap alții. Atunci pun și eu piciorul pe brod și săr, să-l urneesc cu lopata. Îl pornesc anevoie că-i zaiu mare pe apă. Pornim! Axente! Ascultă, Axente! Că tremur din toate încheieturile! Cînd ajungem în tăcere dincolo, lupii, cît șobolanii sar pe sub brațul întins al păcurarului! Dar nu era păcurar, Axente! Și căzînd din salt pe țărîm, făpturile se fac iarăși mari, lupi adevărați, ca toți lupii! Cred că am trecut vreo cîteva sute la înțîia încărcătură. Fac socoteală, vom istovi turma cu vreo șapte-opt treceri. Așa a și fost! Și de fiecare dată Diavolul, păcurar, se întorcea cu mine, să-mi fie de folos la brod, să scurtăm timpul, micșorînd lupii. Ce pățanie! Și ce goază Axente! Axente, auzi! Diavolul a fost! Diavolul! Auzi?»

Stau nemișcat, pe întuneric, în patul meu. Surescitarea popii începe să mă cuprîndă și pe mine, care sunt cu gîndul mai mult la Octavia. Nu văd însă nici măcar silueta popii, în beznă:

«Aud, părinte, aud. Dar, rogu-te, dă-mi voie să mă trezesc! N-ai febră, părinte? Ce povestești? Totul pare vis, coșmar, delir.»

«Nu mi s-a năzărit, Axente! Coșmar — zici? Am trecut cu broul pe dracul și două mii de lupi! Și astea ar fi — delir! Vis, coșmar, delir!» Popa povestește strigînd, ca

și cum mi-ar împărtași lucrurile din depărtare ca de dincolo de Mureș, ceea ce nu este decât expresia surescitării.

« Auzi, Octavio? Dumnealui, Axente necredinciosul nu crede! El își dă cu părerea că-i delir și vedenie. » Cu aceste cuvinte popa se repede iarăși în odaia mare. Caută într-un sertar. Găsește chibrituri, aprinde lampa: « Ai auzit, Octavio? » Dar Octavia nu răspunde. Popa se duce după paravan, la vederea patului, el se oprește: « Da' unde ești, Octavio? »

Mă ridic degrabă din așternut. Închid, pe întuneric, pe dinăuntru, fereastra, pe care Octavia o lăsase cu aripile ușor întredeschise, după ce a ieșit. Aprind lumânarea de pe masă. Popa vine din nou pînă în pragul odăii: « Unde-i Octavia? » El respiră ușurat, văzînd că Octavia nu e în odăia mea.

« Știu eu? » răspund a nedumerire, « cînd ai ieșit la brod, eu m-am culcat. M-am trezit din somn adineaori cînd ai tras cu pistolul prin pridvor. Octavia nu-i alături? O fi ieșit pînă afară. Să nu i se fi făcut rău de căldura asta! Dă-mi voie să mă îmbrac. Prea este din cale afară tot ce ți s-a năzărit! Ce lupi, măi Vasile? Ce diavol, măi Vasile? Trezește-te! Lasă copilăriile și închipuirile! De altmintealea află că și somnul meu a fost ca un coșmar! Dracu vă pune să încălziți casa, să ia foc, nu altceva! »

Mă îmbrac cam încurcat și fără a-mi putea stăpîni cutremurul. Aștept cu încordare să aud în sfîrșit pe Octavia intrînd în odaia mare, ca venind de-afară. Dar ea nu se înființează.

Popa pare mai dumirit și el, la gîndul că Octavia o fi ieșit pe-afară de raul căldurii năbușitoare din casă.

« I s-o fi făcut rău! Vine ea! Hei, să audă și ea! Să audă ce se întîmplă în noapte de sfînt! Niculae, la hanul brodnichilor! Închipuiri muie-rești zici? Lupi și diavol au fost. »

Popa se încinge de căldura cumplită din încăperi. Îi curg sudorile pe frunte. Dar nu numai căldura ce plutește în han.

« Se făcură lupii cît șobolanii, zici? Ha-ha! Cel mai mare poet e delirul, părințele! Vii prea tîrziu cu d-al de astea la mine, părințe Vasile! Pe mine nu mă mai dovedesc închipuirile! Săreau lupii pe sub brațul întins al păcurarului? Și se făceau mici? Ha-ha! Și săreau încă o dată și se făceau mari? Cui îi înșiri tu asemenea basme, părințele? Mie, care nu mai am vedenii? Uite, că nu mă dau biruit. Sunt un om lucid, părințele! » [...]

Mă îmbrac de-a binelea ca și cum n-aș mai avea gînd să mă culc iar. Popa mai încercaă să-i încuviințez vedeniile. Dar cum Octavia nu-și face apariția, îi spun părintelui: « Nu crezi c-ar trebui să vedem ce e cu Octavia? »

Ieșim în odaia mare. Popa se duce iarăși după paravan: « Ce-i cu Octavia? Unde-i Octavia? Vino, să vezi! Toată îmbrăcămintea ei e aici, risipită pe scaune! »

Mă duc și eu după paravan. Într-adevăr, toate părțile vestimentare, de la fustă pînă la pantofii de pîslă, de la bluză pînă la halatul-cojoc, stau aruncate, la întîmplare, aci, pe-un scaun și pe-un scaunel.

« Cum a ieșit? S-o fi ascuns pe undeva? » Și popa începe să caute, agitat, prin dulap, prin unghere, pe după grămada de saci din coridorul-fundătură. Eu îmi țin uchi închipuirile și bănuielele. Va să zică Octavia, cînd a intrat la mine, nu-și lăsase halatul-cojoc pe fotoliu, cum mi-am imaginat. Venise în odăia goală. După detunătura de pistol ea a ieșit deci pe fereastră la fel.

Popa intră acum în odăița luminată de-un muc de luminare. În odăița unde dormisem. În agitația ce-l cuprinde, se uită subț pat: «Nu e nici aici!»

«Părinte Vasile, nu crezi c-ar trebui s-o căutăm pe-afară?»

«Dar cum a ieșit? Fără nimic pe ea?»

Dau din umeri. Popa ia felinarul, ce mai fumează lângă ușă, în pridvor. Ieșim. Inima îmi zvîcnește că mi-o aud ca un tropot. În ogradă — zăpadă, ca pretutindeni. Vedem urme de tălpi, în șir, în neaua afinată, luînd-o pe după șopron spre grădină. Popa coboară felinarul și cercetează cu luare aminte: «Urme de tălpi goale».

Ca un copoi adulmecînd, popa o ia, înnebunit, după urme. Mă țin după el ca un automat. Încep să bănuiesc toată grozăvia. Ajungem în grădină. Urmele ne duc spre gardul din fund. Sărim peste gardul pitic, de nuiete, pătrundem printre tufe în crîngul, ce se întinde pînă în apa Mureșului. Urmele duc spre apă. Ultima este chiar pe țărm, ca o pecete pusă pe pămînt. De-acîi femeia a putut să sară în apă, și să se piardă sub gheață. Gheața se întinde aci, cît e riul de lat, și e întreruptă doar de șuvoaie subțiri, ce și-au croit albiu înguste prin zăpadă, ce s-a așezat pe carapacea proaspătă a apei.

Către dimineață, încă pe întuneric, ce prindea să se subțieze, am pornit singur spre Alba. Mă tiram anevoie, prin zăpada necălcată de drumeți și fără făgașe de roți. Mă bălăbăneam aproape, încît călătorul răzleț, care m-ar fi zărit, ar fi putut să creadă că mă întorceam de la un chef de sfîntu' Nicolae. Mă bălăbăneam însă de greu! Înaintării prin nămeți și prin haosul nopții, ce coborise în lume. Umblam ca pe-un prund de haos fierbinte și pe fund de prăpăstii de îngheț. Purtam în mine toată neodihna și frămîntarea nopții. Amintindu-mi astăzi, după trecere de vreme, de acel drum, îmi dau seama că am dormit — mergînd. Am adormit cel puțin pentru cîteva clipe, în timp ce pașii mei, desprînși de ființa mea, înaintau prin zăpadă. Visul foarte încurcat al nopții se cerea probabil visat pînă la capăt. Dar nici în acel somn, purtat ca o boală, pe picioare, n-am izbutit să duc mai departe firul întimplărilor, cu toate că știut este că în cîteva clipe poți să visezi vieți cu încălecări uriașe de timpuri. Înaintam automat pe drumul fără drumeți și mă trezesc din somnul umblăreț, c-un junghi sfîșietor în inimă. Junghiul, ca de cuțit, nu mă omorî. Mă mută doar în miezul realității. Întimplările au fost întimplări aievea, cu peceti de întărire, n-au fost vis. Faptele ca de vis, s-au petrecut cu adevărat; rămîne să fie lămurită doar fața lor refugiată în enigmă. Dar de unde să purced?

Ne-am întors așadar de la apa Mureșului. Urmele pe zăpadă se curmau, învederat, c-o prăvălire, nevăzută de nimeni, în valuri de zaiu. Am stat încă vreo cîteva ceasuri de vorbă cu popa Vasile. Octavia nu mai era printre noi. Aceasta era singura certitudine, căreia totuși nu ne încumetam să-i dăm crezare. Ce-ar fi putut s-o îndemne să ni se înstrăineze într-atîta? Acesta ne era chinul și focul și întrebarea.

Frînturi din lunga conversație cu popa Vasile se învîrtesc în mine, trecînd și revenind...

«Las' părinte, astea. Vorbești aiurea.»

«Diavolul a fost prin apropiere toată noaptea, o fi văzut-o cînd s-a dezbrăcat, și-o fi chemat-o la el! Ea o fi plecat în somn ca o lunatică spre el, și-o nimerit în apa Mureșului!»

«Ascultă, părinte, n-am cercetat dacă nu cumva au fost și urme întoarse.»

«Urme, au fost, dar numai spre apă.»

«Ascultă părinte, în grajd nu ne-am uitat. Poate că s-a culcat în iesle, printre vite în așternutul unde dorm cei de se pripășesc pe-aici. Vrea Octavia să ne facă o poznă, să bage spaima în noi, așa cum ai făcut și tu, cînd ai apăsător degetal pe trăgaciul pistolului.»

Și cît am așteptat, și cum am așteptat!

(Continuare în numărul viitor.)

MĂȘTILE POETULUI

Tudor Arghezi

TENTAȚIILE THALIEI

TOATĂ LUMEA ȘTIE CĂ DRAMATURGIA românească a rămas între cele două războaie mondiale cu mult în urma poeziei și prozei din epoca respectivă. Teatrul nu a mai reușit să impună atenției publice nici un autor nou de mare suprafață; Lucian Blaga și-a câștigat notorietatea ca poet și filozof; Camil Petrescu nu și-a văzut niciodată pusă în scenă capodopera lui, Danton, și a cunoscut succese doar cu versurile și romanele publicate. De aceea, Eugen Lovinescu a renunțat să scrie volumul al V-lea al istoriei sale literare contemporane, consacrat «evoluției poeziei dramatice».

După Mihail Sebastian, faptul s-ar explica prin conservatorismul de care a rămas stăpinită, după primul război mondial, scena noastră. Pe cînd poezia și proza au suferit din plin prefacerile înnoitoare ale curenților moderne, teatrul le-a

opus, la noi, o rezistență tenace. Comercializarea lui tot mai accentuată i-a dictat să urmărească în primul rînd asigurarea rețetei de casă. Experimentele, prin riscul pe care îl implicau fatal, erau neagreate din capul locului. Repertoriul original a ajuns astfel să fie aproape exclusiv rodul regizorilor, scenografilor sau chiar actorilor, singurii socotiți capabili, ea «oameni de teatru», să scrie piese «jucabile», adică în stare să umple sala cu spectatori.

Totuși, dramaturgia a continuat să-i ispitească pe poeții, prozatorii sau criticii vremii, chiar dacă încercările lor n-au ajuns decît foarte rareori să vadă luminile rampelor.

Revista „Manuscriptum“ publică un asemenea text inedit. El aparține lui Tudor Arghezi, care, într-o piesă cunoscută, a ținut să le redea medicilor o lecție scenică à la Molière, cu Seringa. Carac este însă mai curînd un pamflet dialogat de tipul celui la adresa lui Mihail Dragomirescu (Mya Lak), în Tablete din Țara de Kutu. Și aici dorința de descalificare integrală trece înaintea oricăror preocupări pentru o construcție dramatică propriu-zisă. Verva pamfletară argheziană se dezlănțuie încă o dată, fără frîne, împotriva unui critic cu nume ușor recunoscutibil: «Carac». D. Caracostea, căci de el este vorba, își atrăsese

minia poetului în 1941, când i-a cerut să participe la confesiunile biografice, publicate în „Revista Fundațiilor Regale”. Răspunsul lui Arghezi, intitulat Dintr-un foisor, ataca mușcător inițiativa, botezând-o « metoda Bertillon în critică ». D. Caracostea a publicat textul, dar l-a însoțit cu o notiță mustrătoare („R.F.R.”, nr. 12, 1941). Înainte lansase ideea că frecvența sunurilor vișitoare în versurile poetului ar fi străină specificului fonic al limbii române (Prolegomena argheziană, 1937). Caracostea se făcuse antipatizat de scriitori și pentru că, venit la conducerea „Revistei Fundațiilor Regale”, l-a imprimat o linie fățiș proantonesciană și l-a izgonit dintre colaboratorii publicației pe criticii care, ca P. Con-

stantinescu, Vladimir Streinu, Perpessicius și Șerban Cioculescu, refuzaseră să se supună unui asemenea imperativ.

Mica înscenare poartă marca pamfletelor argheziene; păcatele personajului vizat sînt dilatare monstruos și caricatural, pînă la transformarea insului respectiv în reprezentantul unei spețe degenerate, chemate să inspire o absolută repulsie. Textul nu are, firește, autentice însușiri dramatice, Arghezi lese repede din sfera verosimilului, purtat de o imaginație denigrantă nelimitată. Caricatura « rea », nemiloasă, amuză însă prin comleul grotesc, enorm.

Ov. S. CROHMĂLNICEANU

DUPĂ ÎNTOARCEREA DIN STRĂINĂTATE, Tudor Arghezi începe, chiar din 1911, la „Viața Românească” și la „Facla”, un șir de articole și cronici teatrale.

Aceste pagini, mărturie a unei epoci de frământări politice și sociale, din care arta scenei nu a rămas în afară, reflectă în cronici, în portretele de actori, în articolele despre esența dramaturgiei, poziția lui Tudor Arghezi, care socotea că teatrul trebuie să fie o tribună socială, ceea ce în confruntarea cu timpul s-a dovedit¹.

În cronicile lui, Arghezi revine mereu asupra deficienței și calității traducerilor. Din această cauză a tălmăcit multe piese de teatru și pe Molière în întregime, dar din păcate, nu s-au păstrat, după bombardamentul din 1944, decît cinci. În învălmășeală au fost sustrate și distruse celelalte.

Referindu-se la această îndeletnicire și la soarta traducerilor sale din Molière, Arghezi mărturisea în programul de sală al reprezentației piesei *Avarul*, din 1963: « Să nu mint. N-am tradus propriu zis — traducători, traditori. Am umblat prin grădina poetului, să prind fluturile surisului diafan cu încetul, și viespea din urzicele lui, ca să le anin de catrința străbunicii.

[...] Dar focul care m-a urmărit de mai multe ori să mă mistuie, într-o singură viață, mi s-a mai apropiat încă odată de șură. La retragerea ultimei

invazii germane naziste, călcîndu-și cuvîntul jurat (Macht uns Ehre!) comandantul ei a bombardat Capitala și Teatrul...

[...] În contractul dispărut pentru totdeauna iscăliserăm condiția, ca toate manuscrisele ieșite din condei să fie dactilografiate la teatru și să fie dat și copistului cite un exemplar în păstrare. Ajunsă în subalternări, animozități și tărăgăneli, condiția s-a văzut sistematic nesocotită și din toată strădania de ani întregi, aș zice pasională, s-au ales prea puține copii ».

Paralel, condeii lui Tudor Arghezi a schițat o serie de piese mai scurte sau mai lungi, unele din ele rămase neterminate. Îndeletnicirea de cronicar, de spectator asiduu sau de souffleur (al unei mici trupe de amatori din Carouge, la Geneva), i-au trezit acest imbold spre scrierea dramatică. În volumul de *Teatru*, pe lângă piesa *Seringa* și cîteva tălmăcirii, sînt publicate și unele piese scurte, ca *Negustătorul de ochelari* și *Interpretări la cleptomanie*, modele de teatru al absurdului, într-o epocă în care, în Franța și în străinătate, această modalitate de expresie dramatică abia începea să se afirme.

Textul piesei de față a fost scris în timpul celui de-al doilea război mondial. Tudor Arghezi era pe atunci referent literar și colaborator la editura și „Revista Fundațiilor Regale”; Carac reprezintă o mentalitate și oameni care au trăit și dirijat.

Să lăsăm istoricilor literari stabilirea exactă a întâmplărilor și a personajelor autentice care au dat naștere acestei schițe dramatice, iar cititorilor plăcerea lecturii.

Miltzuva ARGHEZI și
Barușu T. ARGHEZI

¹ Volumul intitulat *Cortina*, ce va apărea la editura „Minerva” în acest an, în seria „Scrieri” — ediție de autor Tudor Arghezi, cuprinde într-o selecție reprezentativă, alcătuită conform indicațiilor autorului, articolele de teatru, risipite de-a lungul anilor, în presa vremii.

Iudor

Argheș!

panflet dialogat

CLARAL

După o
epidemie,
care a topit
pătura politică
și intelectuală,
s-a întocmit
de câteva
zile în Felicia o
Municipalitate.
Carac cere
audiență la
Primar.

CARAC: Cu adinecă plecăciune, Excelență.

PRIMARUL: Nu se zice așa la Primari. Zi-mi: Domnule Primar.

CARAC: Pot să vă zic oricum, de vreme ce sînteți unicul. Afară de Primar nu mai e nimic.

PRIMARUL (către secretar): În felul lui poate că are dreptate, dar excelență e prea mult.

SECRETARUL: În toate felurile are dreptate.

PRIMARUL: Lingușitorule! Vrei să-mi faci plăcere. (Către Carac): Cum îți zice dumitale?

CARAC: Carac...

PRIMARUL: Ce nume-î ăsta, un pseudonim?

CARAC: E numele meu de familie...

PRIMARUL: N-am auzit.

CARAC: Nu-i nimic, Domnule Primar. Nu mă vexez eu dintr-atît. Sînt băiat bun.

PRIMARUL: Ce mai ești afară de băiat bun?

CARAC: Nu știu ce să zic dintr-odată.

PRIMARUL: Bun poate că-i fi, dar nu prea ești băiat ... Câți ani ai?

CARAC: Numai 65 de ani. Și am un merit incontestabil: că n-am murit și că mai trăiesc.

PRIMARUL: Are dreptate. Un măgar viu face mai mult decît un filosof politicos decedat. Nu fac aluzie la D[umnea]ta.

CARAC: Epidemia m-a cruțat. Era să mor într-o zi, dar într-altfel, călcat de bicicletă, și-am scăpat și atunci. Mă proteguese destinul.

PRIMARUL (către secretarul stenograf): Ai scris?

SECRETARUL (care scrie): N-am scăpat nici un cuvînt.

PRIMARUL (către Carac): Nu te întrerupe...

CARAC: Nici nu m-am întrerupt... Vreau să spui că... Un moment, să-mi aduc aminte.

PRIMARUL: Să-i acordăm cincî minute să se gîndească.

CARAC: Nu e nevoie, domnule Primar, nu obișnuiesc...

PRIMARUL: Bine faci. Dar spune-mi ce ai?

CARAC: În ce privință?

PRIMARUL: În privința obrazului și a gurii. Nu-mi place forma.

Nici culoarea.

CARAC: Sînt sănătos, cu mici poticneli. Și mi-am pus toți dinții.

PRIMARUL: Îți ies vorbele cam greu. Te împiedici în virful limbii.

CARAC: Mi i-a pus dentistul strîmb.

PRIMARUL: Nu l-ai dat în judecată? Să vie fotograful. (Sosește cu aparatul pe 3 picioare fotograful Primăriei. Către fotograf): Fă-i Domnului o poză la minut, pentru recensămînt. A scăpat de molimă.

FOTOGRAFUL: Din profil, din față?

PRIMARUL: Indiferent.

(Carac își ia o suviță de păr din barba cefei și o încolăcește pe craniu pînă deasupra ochilor. Își încrucișează brațele și scoate pieptul ca un brav).

FOTOGRAFUL: Surideți, vă rog...

CARAC: Am suris.

PRIMARUL: Nici surisul nu-mi place... Buzele astea moi și necuviincios rotunde!

CARAC: Cînd surid vreau să și sărut...

PRIMARUL: Ai sărutat mult?

CARAC: Cît am putut mai mult 65 de ani și unde am putut... Am și lîns.

PRIMARUL: Mult?

CARAC: Foarte mult ... 65 de ani.

PRIMARUL: Îți place?

CARAC: N-am avut ce să fac, dar mi-a și plăcut.

PRIMARUL: Scrie și asta, Domnule secretar.

SECRETARUL: Am scris tot.

CARAC: Domnul e scriitor?

SECRETARUL: Nu. De ce?

CARAC: Fiindcă văd că aveți fețe de posibilități.

SECRETARUL: Nu înțeleg...

CARAC: N-ați citit articolul meu?

SECRETARUL: Nu. Sînteți scriitor?

CARAC: Nu eram dar am devenit. Sînt angrenat într-un grotesc mecanic.

PRIMARUL: Aș vrea să te exprimi mai ca lumea și mai clar.

CARAC: Oscilarea între realitate și semnificație, prin discordanțe.

PRIMARUL: Todeauna ai vorbit așa?

CARAC: Mai ales de cînd am rămas singur.

PRIMARUL: Dacă mai continui, te dau afară.

(Carac suride.)

PRIMARUL: M-am mai liniștit. A suris și parcă m-ar fi sărutat.

CARAC: Sinteza semnificativă.

PRIMARUL: Pune punct!

CARAC: Peste punct am mai pus un punct. Pentru punct și contrapunct.

PRIMARUL: E om învățat, știe multă gramatică. Pe vremea noastră nu se învăța atâtea carte.

CARAC: Sunt tobă de carte. E o funcțiune supraindividuală.

PRIMARUL: Turcește știi? că acu era să mai zic ceva.

CARAC: Degeaba că nu mă supăr, Domnule primar. Sinteți cel mai mare bărbat de Stat. (Carac suride.)

PRIMARUL: Nu știu ce are omul ăsta că mă cucerește. Îmi face bine. Domnule, țin să-ți aduc un elogiu. (Primarul se scoală în picioare.)

Esti ca să zic așa, laxativ.

(Ușierul anunță pe Primarul din Suburbană, pe Medicul Șef al Municipiului și pe Șeful Veterinar.)

PRIMARUL: Stai cîteva minute în camera de alături, că au venit niște personaje.

II

(Medicul Șef și Doctorul Veterinar sînt reținuți de către primar.)

PRIMARUL: Rămîneți vă rog și D[umnea]v[oastră]. (Către ușier):

Bagă pe D[omnul] ăla... cu doi de a și doi de ci.

SECRETARUL (serviabil, pe șoptite): Carac.

PRIMARUL (Către odăias): Adică Carac. (Către Carac care intră cu un ghiozdan): Numele d[um]itale mă cam stingherește. Mă supără prima silabă. În relațiile noastre viitoare mi-ar trebui un nume care să nu înceapă cu «ca» și să nu dea naștere la combinații.

CARAC: Inversat, e tot Carac și luat pe din două iese Racac. Tactul inițial întipuieste discordanțele și contrariile.

PRIMARUL (căutîndu-i defecte): Ești și nițel peltic?...

CARAC: Nu, domnule Primar.

PRIMARUL: Ai vrut să zici închipuieste și ai zis întipuieste... De «tactul inițial» nu mă ocup.

CARAC: Nu-i tot una, Domnule Primar. A închipui vine de la chip,

pe cînd a întipui vine de la linotip. Cît despre tactul inițial e una din invențiile mele intelectuale. Am vreo 30: «Primatul vocației», «ornamentul și marginalul», «echivalentul deficiențelor de putere constructivă»...

PRIMARUL (către secretar): Nu-ți pare cam fenomenal?

SECRETARUL: Îmi permit să vă spun că mi s-a părut de la început.

PRIMARUL: Și mie, dar am răbdat... (către Carac): Veniseși fără ghiozdan și acum te văd cu ghiozdan.

CARAC: Am dat fuga pînă acasă și văzînd că vă interesează, am adus proiectele.

PRIMARUL: Ce proiecte?

CARAC: Proiectele de reforme radicale.

PRIMARUL: Reforme radicale?

CARAC: Le puteți examina repede și le veți putea studia după aceea, căci vi le las.

PRIMARUL (uitîndu-se la ceasornic): Cît ține?

CARAC: În cinci minute vi le pot expune repede pe toate, în viteză semnificativă. Sînt numai 34.

PRIMARUL: Să vedem.

CARAC: Cum se pot face economii și cum se poate urca salariul unui Director General la 120.000 lei pe lună, fără nici o cheltuielă.

PRIMARUL: Cum?

CARAC: Dau afară 12 funcționari plătiți cu cîte 10.000 de lei pe lună.

PRIMARUL: Genial! (Către secretar): Ai scris, Domnule Secretar? (Secretarul afirmă prin dare din cap.) Dar ce facem cu cei 12 funcționari dați afară?

CARAC: Îi puteți opri și pe ei.

PRIMARUL: Atunci însemnează 240.000 lei în loc de 120.000 lei pe lună.

CARAC: Dar Directorul General tot ia 120.000 lei.

PRIMARUL: E adevărat.

CARAC: Mai bine îi dăm afară, cum e proiectul meu. Îi socotim desființați prin epidemie. Din punctul de vedere juridic e corect. De altfel ei aparțin unei epoci perimate și factorul ordonator e suveran.

PRIMARUL: Poate Directorul General să lucreze singur?

CARAC: Directorul General vine o dată pe săptămînă zece minute. Dacă ar veni mai des, activitatea lui spăimîntătoare ar surmena birou-

rile pină la discordanță mecanică. Cu trei directive pe lună Directorul General ocupă 12 oameni intens dimpreună cu plusul lor individual.

PRIMARUL (plin de îngrijorare): Ce-i de făcut?

CARAC: Se numesc alți 12 funcționari în locul lor și o mină dreaptă.

PRIMARUL: Mi-a venit inima la loc. Dar ce e mina dreaptă?

CARAC: O să vedeți, dacă citiți articolul al 42-lea din proiectul numărul 1. Se numește ca mină dreaptă, Factotum.

PRIMARUL: Nu înțeleg, la ce trebuie o mină dreaptă ca și propria mină dreaptă a Directorului General?

CARAC: La de toate, Domnule Primar. Întii mina dreaptă duce ghiozdanul Directorului General. Așa făcea și Maiorescu. Ține pardesiul Directorului General. Trage pe subț pulpana paltonului Directorului General marginea din spate a jachetei. Îi aduce Directorului General aminte să iscălească. Apoi, Domnule Primar, eu nu seriu, eu dietez... Așa făcea și Maiorescu. Mina dreaptă face parte din Directorul General.

PRIMARUL (către secretar): Parcă am mai auzit de Factotum ăsta.

SECRETARUL: Nu e ăla cu ghinion? ăla care cînd face corecturile dispare gazeta, cînd îi duce ghiozdanul patronul e asasinat? (Carac tresare.)

CARAC: Știu că e un băiat extraordinar. Are nevoie de un sfert de ceas ca să zică mulțumesc și-i trebuie numai 30 de minute ca să spuie chibrit. A învățat dicțiunea de la mine. Se sperie de telefon, zice da și fuge. De altfel avem o calitate comună: îngălbenim odată. Cînd sună telefonul fugim amîndoi și-l punem să răspundă pe Constantinescu. Sînt simboluri centrale, în care ne integrăm substanțial.

PRIMARUL (uitîndu-se la ceas): De-abia s-a expus un singur proiect și zici că mai al...

CARAC: Mai am 33.

PRIMARUL: Nu poți să te concentrezi?

CARAC: Ba da. Toată instituția pentru care raportează trebuie adine reformată. Grilașul fiind prea des, se vor scoate zăbrelele din două în două. Economia e evidentă. Poate se va muta mai încolo și cutia poștală mai sus. Casieria se va duce de la parter la etaj iar administrația de la etaj la parter. Reforma se poate reforma încă o dată aducînd administrația și casieria înapoi. Se vor căra depozitele din

subsoluri la pod. Se va suprima soneria interfoară și se va tăia telefonul exterior, ca să nu avem bătaie de inimă. Vor fi desființate mașinile de scris, întrucît a serie însemnează condei, peniță și cerneală violetă și hîrtie sugătoare.

PRIMARUL: Mai ai și alte reforme radicale?

CARAC: M-ați întrerupt. Voiam să arăt întii, că galoșii vor fi puși la stînga și al doilea, că scaunele din sala de consiliu trebuiesc întoarse cu spatele la masă.

PRIMARUL (uitîndu-se la ceasornic): E 12 fără cinci.

CARAC: Toemai am terminat cu administrația propriu-zisă. Rămîne să se examineze proiectele în detaliu și program cultural.

PRIMARUL: Mai e și un program cultural?

CARAC: Dacă vi se pare programul cultural de prisos, sînt de acord cu D[umnea]v[oastră]. Un asemenea proiect pretinde imaginație și idei. Vă mărturisesc că sînt un adversar ireductibil al acestor două forme de a fi ticălos.

PRIMARUL: Ai notat telefonul Domnului Carac?

SECRETARUL: Da, Zero, zero, zero, zero, zero.

CARAC (satisfăcut): De cinci ori zero. Se ține minte foarte ușor. Am rugat Direcția Telefoanelor să-mi compue un număr special.

PRIMARUL: O să vă anunțe D[omnu]l Secretar cînd va fi nevoie să mai veniți.

(Carac salută înclinîndu-se exagerat și bătînd tocurele ofițerește.)

PRIMARUL (fost general activ): O întrebare: sînteți colonel în rezervă?

CARAC (jenat): N-am avut timp, Onorate Domnule Primar. Am numai modestul grad de caporal...

III

PRIMARUL. MEDICUL. VETERINARUL

PRIMARUL: Cum vi se pare, Domnilor?

VETERINARUL (evaziv): Drăgălaș.

MEDICUL (nesigur de întrebarea primarului): Destul de interesant.

PRIMARUL: Nu vi se pare extravagant?

MEDICUL (mai asigurat): Parcă, Domnule Primar.

PRIMARUL: Vrea un loc de Director General (medicul și veterinarul rid). Și un post nou: dictatura culturală.

[7]

MEDICUL: E autor?

PRIMARUL: Serie rapoarte, memorii și proiecte. Mi-a adus 34 dintr-o dată.

VETERINARUL: M-am jenat să vă spun. Am impresia că-i lipsește ceva.

MEDICUL: Ceva, ca o doagă. Și ați observat, fi cam tremură limba? PRIMARUL: Și suride toată vremea. Prima întrebare pe care l-am pus-o a fost: de ce tot surizi? Trebuie să vă fac o confidență: imi trebuie la un anumit loc un imbecil total, însă titrat. Găsiți că e potrivit?

MEDICUL ȘI VETERINARUL: Excelent! Ideal!

PRIMARUL: Eu totuși o să mai cercetez. Am și primit un referat favorabil. La întrebarea: «Aveți o părere proastă despre D[omnu]l Carac?» Mi s-a răspuns: «Cea mai proastă părere cu putință».

IV

(În săptămîna următoare.)

CARAC: M-ați chemat, Domnule Primar. Desigur că ați citit toate proiectele mele.

PRIMARUL: Vreau să știu de ce ții să ai locul pe care mi l-ai cerut?

CARAC: Pentru că e un loc la care nu mă pricep deloc.

(Figura primarului s-a înseninat.)

PRIMARUL: Te numesc într-un singur caz, dacă e perfect adevărat că nu te pricepi cituși de puțin.

CARAC: Nu știu ce dovezi mai bune v-aș da. N-am fost în stare să exprim în scris toată viața mea nici atît, că «Minzul suge de la iapă». O sumedenie de obiecțiuni se prezintau spiritului meu și după ce mă chinuiam o noapte întreagă, ajungeam la «Caleidoscopia și primatul vocației» sau la «Iconostasul oamenilor străini».

PRIMARUL: Vai, Domnule Carac, asta e o înjurătură. Dar dovada e bună.

CARAC: Alte dovezi, Domnule Primar. Știți că sînt profesor de 30 de ani? Nu știți. Nu-i nimic. Nici studenții mei n-au băgat de seamă. Credeți că m-am făcut dascăl, ca toți dascălii, cu lucrări, cu scrieri? Ferească Dumnezeu. N-aș fi ajuns niciodată.

PRIMARUL: Admirabil!

CARAC (cu elan): Am devenit profesor pe bază de epitete... Sînt cel mai timpit din generația mea. Gradele mele de instrucție și literatură

[8]

sînt următoarele: idiotule, cretinule, măgar sinistru, lichea imbecilă. Bacalaureatul l-am luat cu mențiunea: prostul. Licența mi-a cîștigat-o distincțiunea: boule. Doctoratul mi l-am luat în Germania cu observația Dummerkopf. Un Rector mi-a dat catedra pentru motivul proclamat în juriu că din toți candidații eram cel mai bleg.

PRIMARUL: Fermecător!

CARAC: N-am nici o părere în nimic și cum mă așezi așa mă cule.

Mă identific cu voia celui care mă mină. Nu știu, n-am văzut, e deviza mea, orice aș atla, orice-aș vedea. Tac. Și sînt om bun, Domnule Primar. Nu sînt în stare să ucid o muscă. Dar dacă-mi poruncești să scot ochii eu acul la 100 de inși pe zi, cu condiția să mi-i dai legați bine, sufăr, dar îi scot, înțepindu-i cu acul. E o categorie de indivizi, de care aș vrea să scap lumea, așa ziiși oameni inteligenți. Nimic mai suspect, mai dizolvant. Să vie Caracii mei, Domnule Primar. Vreau, Domnule Primar, să stau în fotoliul de piele roșie, unde a stat odată cineva pe care n-am ajuns să-l sîrut, vreau să fiu gîdilă de tușul acestui fotoliu. O să vedeți ce minunat o să meargă. O să dau totul peste cap, cu o putere de creativitate neobosită. O să fac atîtea prostii, atîtea incurcături, încît nici nu ne va ajunge nici nu mă va întrece nimeni și nu voi avea regretul că a rămas ceva cum a fost. Și o să mă cert surizînd cu toată lumea pînă ce fiecare îmi va întoarce spatele, fără să înțeleagă idealismul meu. Am o echipă de ajutoare, de o valoare aproape egală cu a mea și cu o competență de sterilitate genială. Puneți-mă numai la lucru. Cît timp îmi dați să ajung la un splendid faliment? Dați-mi doi ani. Altul nu l-ar putea realiza nici în douăzeci.

PRIMARUL: Destul, Domnule Carac. Sînt edificat. Ești marele dobitoc de care am trebuință. Pot să-ți dau cele mai dificile însărcinări. (Primarul și-a pus iscălitura pe hîrtia de numire.)

V

Institutul de literatură din Caracia. Imobilul e cu poartă monumentală de sticlă. S-a prezentat Carac, pe prag.

PORTARUL: Ce dorește domnul?

Carac își îndulcește toată fizionomia participîndu-i și urechile la senina lui transfigurare. Era ca o armonică strînsă, care se umflă cu un oftat.

Tudor Arghezi

CARAC: Nu mă cunoști?

Ar fi dat și mina cu el, dacă portarul, examinându-i figura îmbobocită la buze era mai puțin profesional și rigid.

PORTARUL (glacial): Nu am de unde vă cunoaște.

CARAC (vorbind cu sine): Eu sint bucuros și blind și oamenii se ineruntă. O reformă imediată: voie bună admirativă. (Scoțându-și carnetul a notat cu mulțumire principiul: «Surid, vei suride». Carac, de cităva vreme căuta idei și găsisse una cardinală, pe cind portarul verifica galoșii, risipiți cite doi, ca niște copite lepădate pe pardoseală. Fuseseră furate citeva fulare și perechi de mînuși de către domni tot cu cărți subsoară și cu ghiozdan. De crăcile cuierului,

ramificat ca un pom și plin cu paltoane ca de niște momii, atîrnau pălăriile, tivgi. Vroind să-l ajute să se dezbrace de blană, Carac refuză).

CARAC: Eu mă voi dezbrăca sus. (Se îndreaptă spre scară.)

PORTARUL: Nu e voie! Domnul nu are galoși?

CARAC (higienic): Arde la bătăături.

(Un carton cu o inscripție de-a curmezișul pe treaptă, precizează cu brutalitate înția datorie a unui vizitator: «Rog ștergeți picioarele». Carac mai întrezărește o reformă și o idee. Notează-n caietul de buzunar: «Material și semnificație».)

O domnișoară scoboară repede scara, cu hirtii.

CARAC: Domnișoară, nici Dumneata nu știi cine sint?... (Ridicîndu-și nasul din hirtii, dactilografa l-a măsurat în trecăt, a dat din umeri și a intrat într-un birou. A treia idee: Carac a notat, ca să-și aducă aminte substanța. «Discordanțele și contrariile». Îi vine de bucurie, să ia paltoanele în brațe și galoșii.)

PORTARUL (arată o ușă): Domnule, treceți la biroul de informații și vă scoateți bilet. Mare-i grădina lui Dumnezeu!

(Carac se întoarce iluminat și mai puse o dată creionul pe carnet.)

CARAC: Poate că nici nu-ți dai seama de frumusețea vorbelor Dumitale. Ele implică în sine sinteza semnificativă și funcțiunile supra-individuale. Vei fi unul din colaboratorii mel... Îți încredințez rubrica pozitivismului perimat. Am nevoie de oameni noi.

VI

(Secretariatul. Secretarul biroului de informații ține condeinul deasupra unui teanc de bilete.)

SECRETARUL: Numele Dumneavoastră?

(Carac nu răspunde, contemplînd cu o căutătură galeșă biroul.) Nu vă aduceți aminte?

CARAC: A, da. Mi-a trecut ceva prin minte. (Zimbește unui extaz interior și împiedicat de o dificultate naturală de a se exprima la timp.) Sint dus uneori și cînd mă aștept mai puțin, de o evocare introspectivă. Carac!

SECRETARUL: Cum ați zis? Repetați, vă rog. (Arată o carte de vizită.)

CARAC: Pe Dumneata, Domnișoară, te avansează... Te rog consideră-te avansată din acest moment. Îmi trebuiesc nu numai oameni noi dar și persoane noi de sex feminin.

SECRETARUL: Bineînțeles. Profesia D[umnea]v[oastră]?

CARAC (surizând): Director General.

(Erau în biroul de informații cinci funcționare și funcționari. Izbucnește un hohot neașteptat, la care ia parte și Carac.)

CARAC: Nu-mi vine nici mie să cred, dar o să mă obișnuiesc.

DACTILOGRAFA: Mai întreabă-l ceva, Domnule Secretar.

SECRETARUL: Pot să știu unde sînteți Director General?

CARAC: De ce nu? Aici...

SECRETARUL: Aici, în Capitală?

CARAC: Nu. Aici, la Institut.

DACTILOGRAFA (rîzînd): Domnul trebuie să fi greșit adresa.

CARAC: Am numirea la mine.

(O caută în ghiozdan, de unde iese un maldăr de scripte.) Aici sînt proiectele de buget... Am 23. Știi ale cui sînt punctele astea de întrebare, cu creionul roșu? Ghici! (Miinile lui Carac încep să alerge de la un buzunar la altul. Are patru buzunare la palton, patru la haină, patru pe dinăuntru, toate înțesate cu petice variate, vechi de hirtie, manuscrise jerpelite, scrisori teancuri și vrafuri, pe care le deșartă grămadă pe marginea lungă a ghișeului de la intrare.)

SECRETARUL: Lăsați, domnule, altă dată.

CARAC: Nu-i aici... Probabil că am uitat-o acasă.

SECRETARUL: E foarte reușit. Și cu cine ar dori să vorbească Domnul Director General?

CARAC: Cu Domnul Director General.

(Secretarul clipește repede din pleoape.)

SECRETARUL (adunîndu-i cu toate miinile funcționarilor gunoaiele de hirtie și virîndu-i-le în dezordine prin buzunare): Am înțeles.

CARAC: Îmi pare foarte bine că Dumneata ai înțeles un lucru pe care eu mă căznesc să-l înțeleg. Nu-i așa că sînt Director General?... Uneori mă cam îndoiesc. Întreb nevasta: E adevărat că sînt Director General?

Sînt bun ca o bucată de pîine și blajin ca un pansament. Nu fac nici un rău. Fac reforme și dau directive... Să știi că o să ne-nțelegem bine amîndoi, Domnule Secretar.

SECRETARUL (deschizînd ușa): Gheorghe! Condu pe Domnul pină la tramvai. (Mai încet.) Și asigură-te că s-a suit.

CARAC (imperios): Să vie automobilul! Unde-i automobilul meu? Am două automobile....

(Secretarul întoarce lin cheia pe dinăuntru, lăsînd pe Carac în vestibul cu portarul.)

PORTARUL: Automobilul D[umnea]v[oastră] e la dricar.

CARAC: Ia seama, băiete: sînt Director General. (Într-adevăr, lui Carac îi tremură mădularele de groaza decesului inoportun, de sufocare, de bombă, de accident, de cutremur. Bravura jucată a indiferenței, cînd venea vorba de război îi zbura ca o pălărie de foiță și la un zgomot de trompetă, minînd într-o cazarmă. Dă fuga în gangul cel mai apropiat cînd auzea o pocnitoare, dîrdîind la gîndul că s-ar putea să-și lase pielea neînsuflețită. Credea în blestem, în trîznetul de la distanță al necazului, acoperindu-și vulnerabilitatea cu un suspin și amăgînd consecințele cu un alibi, speriat și fățarnic gata să se retracteze.)

VII

Timp de trei luni, Carac s-a întors de 8 ori din poartă și a noua oară, hotărît, a dat fuga pe scară, urmărit de portar.

PORTARUL: Nu e voie, Domnule, nu te înțelegi?

(Ajunge în biroul Directorului General.)

PORTARUL: Domnule Director General, să trăiți, Domnul a intrat cu sîla.

CARAC: Sînt Carac. Vrei să-ți spui ceva? Vîno, te rog, nițel pină la ușă.

(Dă fuga și se așează în scaunul Directorului General.)

CARAC: Sînt numit în locul Dumitale, te rog să nu te superi. Dacă vrei rămîi și D[umnea]ta.

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: Știam. Vă tot aștept de 3 luni să vă dau în primire.

CARAC: Spui drept, mi se-nmuiau picioarele ori de cîte ori mă apropiam de Institut. N-aveam curajul să intru. O dată am ajuns pină la secretariat. Și nu m-a lăsat să intru portarul.

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: Curios! Dar ați venit la timp. Chiar acum avem consiliul general al tuturor institutelor.

(Apar opt persoane. Directorii Institutelor. Directorul General prezintă):

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: Noul Domn Director General, permiteți-mi să vi-l prezint. (Noii sosiți au o atitudine de mirare. Carac suride.)

CARAC: M-a numit Domnul Primar ...

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: Consiliul va fi prezidat azi de noul titular. (Carac își freacă miinile și stă pe scaunul președintelui. Consilierii iau loc. Tăcere. Președintele suride. Membrii așteaptă. Președintele iarăși suride. Nu știe ce să facă. Ia clopotul de pe pupitru și-l sună.)

CARAC: Începe ședința, Domnilor! (Suride. Ar vrea să spuie ceva, se scoală și se așază din nou. Membrii așteaptă picior peste picior, gînditori. După o lungă tăcere, ocupată de surisul colectiv și individual al lui Carac, Carac întreabă): N-aveți propuneri de făcut? (Membrii tac iritați. Fiecare e ocupat cu un amănunt. Unii privesc tablourile din păreți, cu gîtul sucit. Alții se joacă sau cu lanțul de la ceasornic sau cu monoclul.)

CARAC (sculindu-se): Eu n-am nici o propunere de făcut și ridic ședința.

MEMBRII: Fără proces-verbal?

CARAC: Trebuie și proces-verbal?

MEMBRII: Registrul de procese-verbale e pe masă.

CARAC: Trebuie și registru?

MEMBRII: Neapărat.

CARAC: Zău?

(Membrii pleacă. Pleacă și fostul Director General.)

VIII

(Carac rămîne singur.)

CARAC: Nu știu de ce să mă apuc mai întîi. De unde să încep? (Sună odăiașul. Carac suride.) Știi cine sînt eu?... N-ai auzit?... N-ai simțit?... Nu-ți trece prin gînd?... (Ușierul e confuz. Ridică din umeri.) Du-te și ia-mi două țigări. Să mi le aduci învelite într-o hirtie.

ODĂIAȘUL (mirat): Să vă iau un pachet.

[13]

CARAC: Nu. Că fumez prea mult. Cite două odată — sau cite una.

(Scoțînd din buzunar banii numai pentru două țigări, Carac crede că-l costă mai ieftin. Ușierul e consternat de calitatea proastă a țigărilor ce trebuie să cumpere. Pleacă și se întoarce cu țigările. Carac rupe o țigare în două și ia în gură o jumătate.)

CARAC: Dă-mi un chibrit. (Odăiașul îi aprinde un chibrit dintr-ale lui.) Cheamă la mine pe domnul casier. (Vine casierul.)

CARAC: Dumneata știi cine sînt eu?

CASIERUL: Nu știu.

CARAC: Eu sînt Directorul General. Spune-mi imediat cît s-a furat aici?

CASIERUL (stupefiat): Nu înțeleg.

CARAC: Dacă nu înțelegi, ești dat afară imediat. (Casierul iese.)

CARAC (sună odăiașul): Cheamă pe domnul administrator. (Vine administratorul): Dumneata știi cine sînt eu?

ADMINISTRATORUL: Nu știu.

CARAC: Sînt Directorul General.

ADMINISTRATORUL: La ordin.

CARAC: E aici o atmosferă pestilențială.

ADMINISTRATORUL: Nu înțeleg.

CARAC: Nu înțelegi? Te-am dat afară. (Administratorul iese. Sună pe odăiaș.) Cheamă pe primul redactor al revistei.

ODĂIAȘUL: Nu pot să-l chem.

CARAC: Ce răspuns e acesta? Te dau afară.

ODĂIAȘUL: Nu a venit.

CARAC: Nu a venit? L-am dat afară. Să se prezinte numaidecît toată redacția revistei.

ODĂIAȘUL: O să telefonez la fiecare domn redactor.

CARAC: Fă cum știi.

IX

(Sună telefonul de mai multe ori.)

CARAC: Nu mă lasă telefonul în pace. (Îl ridică ezitînd, cu sfială. Tace.)

TELEFONUL: Alo! alo! alo!... Institutul?

CARAC: Da... nu... da... nu...

[14]

[15]

TELEFONUL: Da ori nu?

CARAC: Da...

TELEFONUL: Aș voi să vorbesc cu domnul director Carac.

CARAC: Cu Domnul Director General Carac... E la aparat... Cine e acolo?

TELEFONUL: Un admirator... Am citit admirabilele d[umnea]-v[oastră] pagini.

CARAC (iluminat): Eu sint, iubite domnule.

TELEFONUL: Dar n-am înțeles elteva lucruri pe care vă rog să mi le explicați.

CARAC (plictisit): La telefon?

TELEFONUL: Dacă preferați și imi permiteți voi veni la d[umnea]-v[oastră].

CARAC (și mai plictisit): Uite că tocmai acum vin și sărbătorile. N-ați voi să lăsați cîteva zile?

TELEF[ONUL]: Atunci permiteți-mi să vă rog ceva...

CARAC (ușurat): Foarte bucuros.

TELEF[ONUL]: Ați fi atît de amabil încît să repetați și cu mine un dulce gest cu care sînteți familiarizat?

CARAC: Asta înseamnă că nu vă este străină generozitatea mea. Sînt la dispoziția d[umnea]v[oastră]. Numai trebuie să vă previn că deocamdată nu avem buget.

TELEF[ONUL]: Pentru ce vă cer eu, aveți un capital personal ine-
puizabil.

CARAC: Nu te mai ascunde. Văd că mă cunoști foarte bine. Spune
cine imi vorbește.

TELEF[ONUL]: O să aflați numaidecît. Caut un cuvînt și nu-l găsesc.
Dați-mi echivalentul omagial al verbului a săruta.

CARAC: Un moment! (Sună. Către odăiaș.) Cheamă imediat pe
D[omnu]l Profesor Ciordei. (Întră Ciordei.) Dragă d[omnu]le Ciordei,
cum ai zice dumneata cînd ai povesti că te-a sărutat cineva? O
presupunere. (Ciordei nu se aștepta. Se gîndește. Nu înțelege precis.)
Vreau să zic cum mai spui d[umnea]ta în loc de a săruta.

CIORDEI: Ar fi prea neacademic, dar nu cred să mai fie un al treilea
cuvînt. A pupa...

CARAC: Poți să pleci. (Iese Ciordei.) Alo! A pupa...

[16]

TELEF[ONUL]: Mulțumesc... Luați vă rog, Domnule Director Ge-
neral, imperativul. Și aplicați-mi-l mie direct.

CARAC (tulburat și confuz): Nu știu ce vrei să zici, domnule!

TELEF[ONUL]: Uite ce vreau să zic...

(Lui Carac îi scapă telefonul din mînă.)

CARAC: Echivalentul deficiențelor de putere constructivă... (Sună
violent. Apare odăiașul.) Spune imediat cine a telefonat?

ODĂIAȘUL: N-a telefonat nimeni, Domnule Director General. (Zi-
cînd «Director General», vocea e fără convingere.)

CARAC: Îndrăznești să afirmi că nu mi-a telefonat nimeni?

ODĂIAȘUL: A, la Dumneavoastră!

CARAC: Trebuia să știți cine a telefonat.

ODĂIAȘUL: Nu știu, de unde să știu?

CARAC: De ce te plătește instituția, ca să nu știi nimic. Un om de
serviciu știe și spune.

ODĂIAȘUL: Telefonul sună la D[umnea]v[oastră], nu la mine.

CARAC: Întrebăți îndată la telefoane, la Poliție, cine a telefonat.

ODĂIAȘUL (cu bun simț): Poliția n-are altă treabă, decît să știe
cine a telefonat.

CARAC: Te-am dat afară!

ODĂIAȘUL: Pe mine?... Dar ce sint eu, casier sau administrator?

CARAC (îndulcit de accentul odăiașului): Am glumit... Se putea să
te dau afară pe D[umnea]ta?

X

CARAC: Vreau să introduc o reformă fără întîrziere.

INTENDENTUL: Se aude că aveți multe reforme.

CARAC (mulțumit): Da? Se aude? Nu mai putem trăi în anarhia
de mai nainte. Ne sufocăm. I se va face portarului o șapea numai-
decît... Cu două trese. O inovație importantă. Se va introduce salutul
militar la civili.

INTENDENTUL: Ar trebui uniformă.

CARAC: Mă gîndesc și la o cămașă... Nu știu ce culoare ar ședa
mai bine. Mă gîndesc și mă frîmint să dau o lovitură. Aș vrea să
introduc cămașa pe dinafară.

INTENDENTUL: O introduceți pe dinafară?

CARAC: Vorba vine. În cazul nostru, a introduce înseamnă a scoate.

INTENDENTUL: Ioșca, bărbatul servitoarei, a scos-o de mult.

CARAC: Ești bine informat? Am fost plagiat. Adversarii mă spionează. Nu-i nimic de făcut. Vezi, Domnule Intendent, să nu ne-o ia cineva înainte și cu șapea.

XI

CARAC: Nu știu ce să mai fac. Mi se imbulzesc ideile ca niciodată. Sint înăbușit. Nu am vreme să le notez. E un torent. Că n-am fost Director General, 65 de ani nu mi-a venit nici una. De când sint Director General mă asaltează. Sint alt om. (Se uită într-o oglindă, ducind mâinile la spate și umflînd pieptul.) Nu mă mai recunosc. Am devenit cineva. Unde sint toți aceia care m-au disprețuit, să mă vadă? Să-i stupefiez. I-a luat epidemia. Sint probabil în vasul precocității și sint primul caz remarcabil. Voi renova tot vocabularul. Fenomenul meu e al genului tardiv și va primi numele de postecocitate.

VOCEA DIAVOLULUI PERSONAL: Păi, timpitule, tu crezi că dacă ar mai trăi ei, ai mai exista, ai mai fi tu cineva, măcar ceva? Ești umplutura. După ce s-au tăiat toate lemnele, ai rămas tu o tăriță. Mindrește-te un ceas. Ai să dispari într-o secundă, după o ploale, îndată ce nămolul care te-a scos aproape de o suprafață va prinde un deget de undă. (Carac ascultă și se uită de jur împrejur. Recunoaște vocea, care i-a mai tăiat elanul și alte ori. Întreabă pe șoptite.)

CARAC: Cine vorbește cu mine atît de impertinent? Sint director general.

VOCEA: Astupă-ți urechile, prostule, și tot mă vei auzi.

CARAC: Glasul ăsta nevăzut mă chinuiește de cînd îmi aduc aminte. M-am prefăcut că nu-l aud. Am zis că e o părere. Dar a venit întotdeauna tocmai cînd am crezut că aș putea să fiu biruitoare. Am visat un premiu cu coroană: m-am ales încununat cu un cerc de puțină rugină. Am fost flămînd de laur și mi s-a dat pătrunjel. În Academie, am intrat cu o oală-n cap și călare pe o prăjină, pe care mi-a băgat-o diavolul între picioare. Toți m-au văzut așa afară de mine și a ris la ivirea mea triumfală toată adunarea. Mă și minjise cu două mustați de cerneală ca un clown. (Către voce): O să te string de gît! Tu ești emanația batjocurei care mă însoțește pretutîndeni. Credeam că ai să te amendezi. Credeam că ai murit și tu, martorul neru-

șinat al tuturor actelor mele, acela care îmi dai peste nasul meu turtit ori de cîte ori dorește să ia un profil acvilin. Întotdeauna ai să-mi aduci aminte că n-am din vultur decît pleșuvia și că umflîndu-mi penele a zbor bat eu aripi de gîscă un găinaș? Îmi tulburi momentele cele mai fericite și nu pot măcar să te dau afară ca pe un funcționar. Piei din auzul meu!

Ce curios! Orice titlu care pînă la mine avea o însemnătate, devine îndată ce-l capăt eu ridicol și diminutiv. Sint de atîta timp Director General și pe cine-mi zice așa îi umflă risul. M-am îndirjit? (Bate cu pumnul în masă și sună odăiașul.) Să vie redacția! (Redacția. Intră șapte personaje. Carac le așteaptă-n picioare în mijlocul biroului.)

CARAC: Sint Directorul General. (Personagiile rid. Se prezintă fiecare și fiecare mai ride încă o dată.) V-am convocat ca să facem numărul de peste două luni al Buletinului nostru.

UN REDACTOR: Dar n-a mai apărut de trei luni Buletinul.

CARAC: Ce vorbești? Și de ce n-a apărut?

ALT REDACTOR: Pentru că nu l-ați mai scos.

CARAC: Da?... Așa e, ca să apară trebuie scos. Cînd aveți dreptate n-am ce să zic. Va să zică nu putem scoate numărul de peste două luni înaintea celui de acum trei luni. Eu totuși aș face o reformă... Aș scoate Buletinul de-a-ndaratele. Știți eu nu sint tipicar și calendaristic și am îndrăzneli de novator. I-am spus-o și primarului, care m-a rugat insistent să primesc postul acesta de răspundere: dacă nu pot să fac reforme esențiale nu primesc... E și artistic să cadă octombrie înaintea lui mai: dezordinea estetică. Să vedem materia.

SECRETARUL DE REDACȚIE (bate din pleoape și bilblie): Eu am șapte articole: muzică, filosofie, poezia modernă, teatru, științele medicale și pictură.

CARAC: Te apreciez ca pe un enciclopedist.

PRIMUL REDACTOR: Eu nu dau nimic. Sint foarte ocupat acasă cu studiul matematicii.

CARAC: Pe dumneata te admir pentru analizele d[umi]tale de psihologie. Să-mi scrii te rog un studiu asupra unei probleme de actualitate: Conjunctura favorabilă sau cum se face că pe de o parte, dat fiind... (Carac s-a încurcat.) Ești destul de inteligent ca să mă priecepi. Să ajungem la poezii.

REDACTORUL POET: V-am dat niște versuri, de acum patru luni. CARAC: Ce bună memorie ai! E adevărat. (Se caută în buzunare, scoate mii de petice jerpelite.) Trebuie să fie în dulap (caută în dulap). Trebuie să fie în birou (caută în birou). Tot la mine trebuie să fie. (Își răcolește iarăși buzunarele.) Știi unde sunt? Sint acasă. Să trecem mai departe. Țiu să fie pus în fruntea numărului articolul profesorului Tenescu, un articol extraordinar, scris de un profesor care-i o valoare. (Primul redactor îi șoptește la ureche. Carac îngălbenește.)

CARAC: Știi bine că se supără Primarul?... Atunci îl punem altădată. Știi ce? Nu-l mai punem niciodată. La urma urmei nici nu-i cine știe ce și nici autorul nu pot să zică că e prea remarcabil. Să punem în cap articolul profesorului Martu.

UN REDACTOR: E ilizibil și greoi.

CARAC: Dar autorul e profesor și academician.

UN REDACTOR: Și președinte.

CARAC: E și președinte... Al doilea articol va fi un studiu comparativ între conjuncții și prepoziții: foarte interesant. Autorul e tot un profesor. Al patrulea de alt Profesor: Substantivul «mălai» în folclor. I l-am inspirat eu și i-am dat și directive. Tot așa al cincilea studiu. Politica externă de Ix. Semnătura e a unui foarte distins specialist, actual ministru. Între articole punem poezii. Ce mai avem?

PRIMUL REDACTOR: Un articol încilcit, pe care mi l-ați lăsat D[umnea]voastră la poartă ca să-l citesc.

CARAC: Adu-mi aminte.

PRIMUL REDACTOR: Mi-ați lăsat la poartă în total 12 articole.

CARAC: Mi-amintesc: Rădăcina cubică a numărului nul. Ți se pare încilcit? Parecă ai dreptate. (Carac citește ordinea celor 17 articole...)

Parecă lipsește ceva... (Redactorii tac.) Nu vi se pare că lipsește ceva? (Redactorii tac.) Ce lipsește, Domnule Secretar de Redacție?

SECRETARUL DE REDACȚIE: Probabil că lipsește mult...

CARAC: El vedeți... D[omnu]l Secretar de Redacție a cam simțit ce lipsește... (Deși măgulit, Secretarul nu simte ce lipsește.) Ia gândiți-vă bine. (Redactorii sînt enervați.)

SECRETARUL DE REDACȚIE: N-aș putea să precizez...

CARAC (sentimental și declarativ): Vă iubesc pe fiecare în parte și pe toți laolaltă. Între D[umnea]voastră mă simt împăcat cu mine

și liniștit. Asta înseamnă că mediul scriitorilor e cel mai ales... (Redactorii nu participă la entuziasmul subit al lui Carac. Carac sună servitorul.) Du-te și ia-mi două țigări. (Către redactorii): La mine fumatul e o pasiune dar mi-am impus, din motive de igienă, să mă limitez. (Se scoală subit cu gura plină, ridică mina și trece alături. Se aude un zgomot de apă cu lanț.)

PRIMUL REDACTOR: Idiotul suferă și de bășică.

SECRETARUL DE REDACȚIE: E altceva. I-a venit să verse. Pină la urmă o să mai verse de cîteva ori. Suferă de vărsături. (Redactorii scuipă în batistă.)

CARAC: Vă rog să mă iertați. Ceva de la stomac. Eram și emoționat... (Carac e tenace.) Știi ce lipsește Buletinului: Un articol de mine... (Așteaptă efectul. Redactorii au făcut fiecare cite o mișcare.) Nu s-a vorbit niciodată despre... în nici o limbă. Dacă am pune articolul meu în cap? (Redactorii tac.) Să schimbăm ordinea. Al doilea trece al șaselea, și locul al unsprezecelea îl va ocupa fostul articol întâi. Politica externă trece la sumar al patrula.

PRIMUL REDACTOR: L-ați citit?

CARAC: Nu l-am citit.

PRIMUL REDACT[OR]: În situația externă de azi acest articol ar putea să vă coste Direcția Generală.

CARAC (îngălbenind): Serios?... Atunci să renunțăm la el. Știi ce? Dacă am scoate mai bine numărul dedicat memoriei marelui Femei, care a fost?...

PRIMUL REDACT[OR]: Ar fi un dezastru. E un număr cu o grămadă de tileuri, puse la cale de vechile Doamne.

CARAC: Ah! Cite dificultăți întîmpină un Director General care vrea să lucreze. (În acest timp un funcționar distribuie redactorilor cite un plic închis, cu un text scurt, pe care ei l-au și citit.) Mi-a venit o idee: Să reluăm ședința vinerea viitoare.

REDACTORII (scirbiți de contrast): Deocamdată vedem că sîntem concediați.

CARAC: Faceți aluzie la circulara ce vi s-a distribuit?... E o simplă adresă de formă... Nu vă privește pe D[umnea]voastră. (Redactorii se scoală, salută rece și ies. Carac sună pe servitor.) Roagă pe domnii să nu plece și pofteste îndărăt pe domnul Prim Redactor. (Primul Redact[or] se întoarce.)

CARAC: Nu e vorba de dumneata. Am făcut așa pentru metodă. Dumneata rămiți neclintit la locul dumatăle. Ar fi o rușine pentru instituție să se lipsească de colaborarea dumatăle. Așteaptă-mă la urmă să te duc cu automobilul acasă.

(Rînd pe rînd fiecare redactor e chemat între patru ochi.)

XIII

(Sala centrală a Direcției Generale. Redactorii și-au luat pardesiile și pălăriile.)

UN REDACT[OR]: Și mie mi-a spus că circulara nu mă privește și că e o simplă formă. Voi toți sînteți dați afară, afară de mine. M-a rugat să-l aștept să mă ducă acasă cu automobilul.

ALT REDACT[OR]: Exact așa mi-a spus și mie.

SECRETARUL (bilbit): Nu înțeleg... E și pepezevenchi pepe lingăgă căcă e timpipit? Fiecăruia ne-a seservit un clișeușu la fefel...

REDACTORII (trimit pe servitor): Du-te și spune-i că domnii redactori mai au să-i spună ceva...

XIV

SERVITORUL: Domnii Redactori vor să se mai întoarcă o dată la D[umnea]v[oastră]. (Carac îngălbenește, ia iute telefonul și-l pune la ureche, ca să pară ocupat, neștiind ce răspuns să dea.)

VOCEA PERSONAL. (în telefon): Prostule, ești amplificat cu o corectură de lichea și porc. (Lui Carac îi scapă telefonul din mînă. Fuge în cămară, unde oticnește și trage lanțul. După zece minute iese.)

REDACTORII: Nu v-am spus că nu mai știe ce să spuie? Ce-ai făcut atîta timp înăuntru?

SERVITORUL: Varsă, vărsa-și-ar mașele pe gură.

XV

(CARAC. FACTOȚIU.)

CARAC: Ne-am scăpat de toți și-am rămas singuri amîndoi. (Factoțiu e trist.) De ce ești îngrijorat? De scriitori avem noi nevoie, de intelectuali? Ce e aia un scriitor? Ce, noi nu seriem? Eu scriu de 45 de ani

și toate redacțiile mi-au aruncat manuscrisele la coș. Mi-a venit momentul. Public tot. Am opt culere pline. Seotem toate Buletinele odată, avem șapte de scos. De șapte ori trei sute: 2500 de pagini. Nu intră a zecea parte din manuscrisele mele. Am și o mie de poezii. (Factoțiu e și mai trist.) Nu poți să-mi sput și mie de ce stai așa?

FACTOȚIU: N-am nimic.

CARAC: Nu te văz eu? Am destulă psihologie. Tu ești mina mea dreaptă.

Dragostea mea ți-e asigurată. Nu-ți lipsește nimic. (Factoțiu îl ajută să se îmbrace. Îi ia ghiozdanul. Carac i-l ia din mînă și Factoțiu se miră, trăgînd de ghiozdan.)

FACTOȚIU: Lăsați, Domnule Profesor... E greu.

CARAC (brusc): Nu mai duci ghiozdanul. Îl duc eu.

FACTOȚIU: Era principala mea însărcinare.

CARAC: I-ai dus ghiozdanul Rectorului pînă ce a fost asasinat...

Nu mai vreau să mi-l duci pe al meu.

FACTOȚIU: Aveți superstiții?

CARAC: Mi s-a atras atenția și m-am convins. Dar am mai aflat ceva.

Cînd erai șeful de cabinet al Rectorului, primeai 30.000 de lei pe lună de la un ministru ca să-l spionezi și să-i dai un raport zilnic despre ce a mai făcut «Nebunul». Cînd a simțit, Rectorul te-a concediat.

FACTOȚIU: Asta înseamnă că nu mai am nici un rol.

CARAC: Nu te formaliza. Nu e pentru tine... Am spus-o în general.

Tu ești mina mea dreaptă. Hai să te duc acasă cu automobilul...

(Factoțiu a plecat punîndu-și pălăria, fără bună ziua. Carac scoboară scara chemînd servitorii jos.)

CARAC: N-a mai rămas nimeni în birouri?

SERVITORII: Nimeni, Domnule Director General.

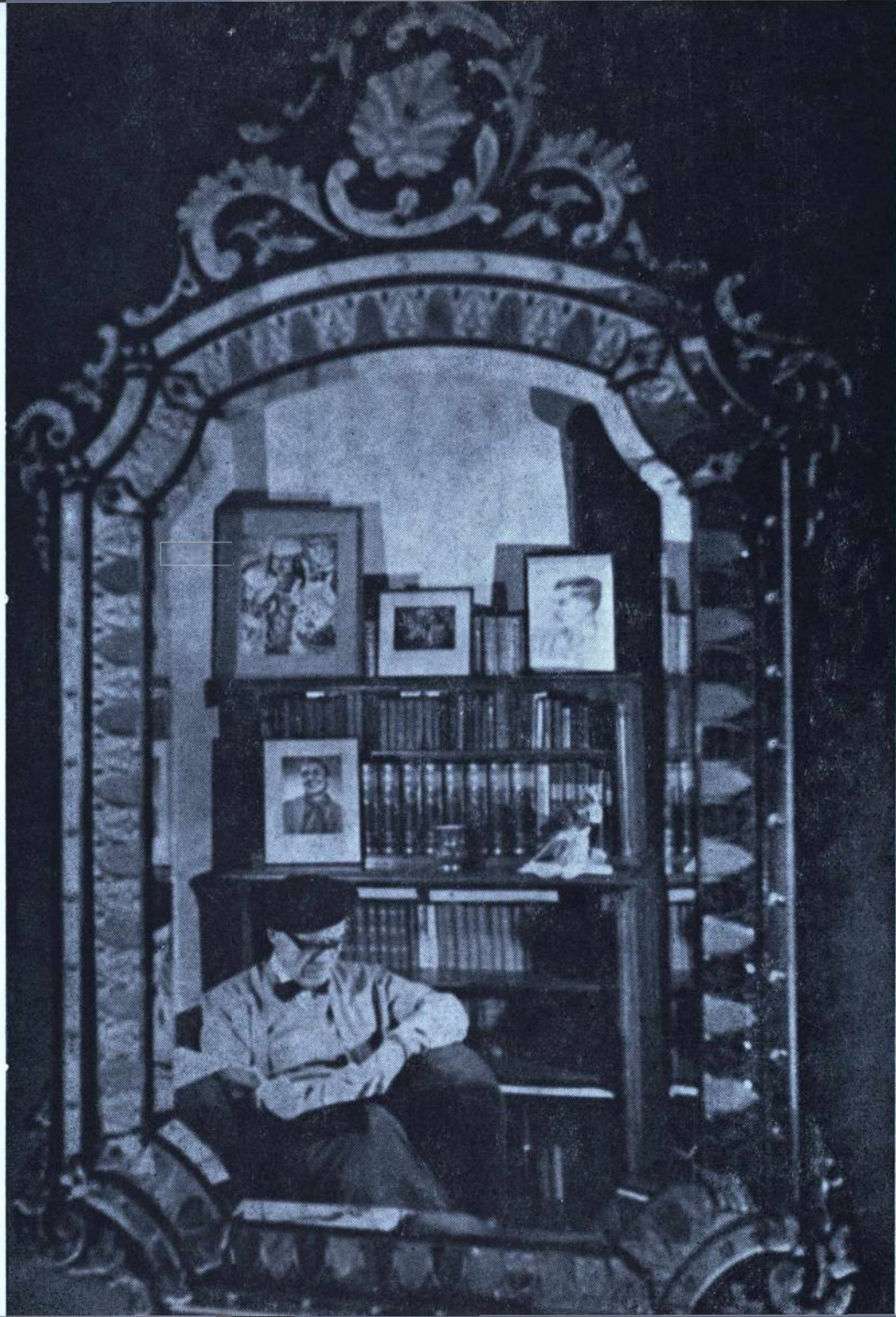
CARAC: Sînt toate ușile încuiate?

SERVITORII: Da, Domnule Director General. (Îi cheamă surîzînd la ușa de afară. Către portar.)

CARAC: Lasă șapca și ia-ți căciula. Încuie ușa mare pe dinafară.

(Carac îi ia cheile și le bagă în buzunar. Automobilul la scară. Carac se urcă. Către servitori): Nu e pentru voi, e numai o formă. (În automobilul care-l duce acasă.) Am realizat reformele de bază.

[SFÎRȘIT]

JURNAL ÎN SEMNĂRILE

PERPESICIUS

DIN PAGINILE MEMORIALISTICE RĂMASE de la autorul Mențiunilor critice s-ar putea reconstitui un Jurnal intim, cuprinzând fragmente ce oglindesc aspecte din mai multe perioade ale vieții sale.

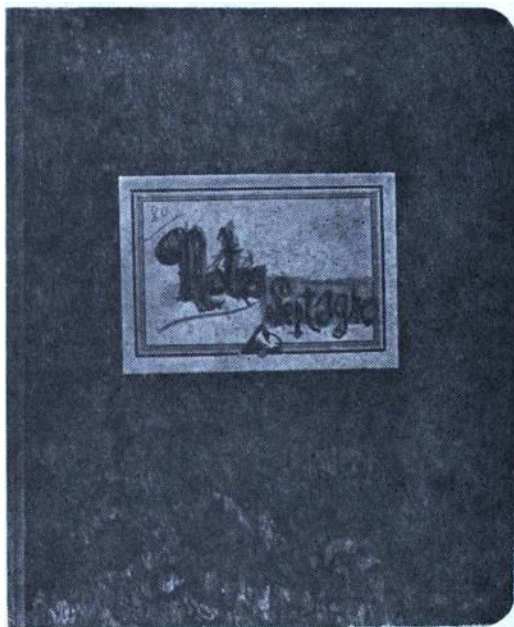
Perioada «ercică» a foiletonisticii la diverse gazete și reviste (o numim astfel, fiindcă, așa cum însuși Perpessicius a scris undeva, în acei ani deținea două catedre disparate, foiletonul literar la „Cuvîntul”, cronica literară la Radio și postul de consilier literar la „Fundatia pentru literatură”) — cuprinsă, mai ales, între anii 1927—1935 — este schișată într-un caiet fără coperte, în care Perpessicius își nota succint întâmplări, impresii despre oameni, observații pe margini de lectură, audiții muzicale, spectacole.

Cel de-al doilea caiet, din perioada anilor 1940—1943, este cartonat și poartă însemnarea «Nctes — sept.[embrie] 1940». Despre și din acest Jurnal am publicat în „Analele Brăilei”, din octombrie 1971, notița intitulată Perpessicius inedit și citeva Pagini de «Jurnal» (10 și 19 ianuarie 1941, 19, 21 și 25 octombrie 1942).

Al treilea fragment de Jurnal este cuprins în două carnețele, numerotate 33 și 34, singurele rămase din vreo 40 de carnețe, în care autorul își consemnase detaliat întâmplările anilor 1952 (?) — 1955.

Ultimul fragment de Jurnal este acela al anilor 1959—1966, din care am încredințat tiparului citeva pagini, în revista „Manuscriptum”, nr. 4 (5), 1971, pp. 136—142.

Începem acum publicarea Jurnalului lui Perpessicius cu anul 1940, urmînd ca fragmentul cel mai greu de descifrat și de interpretat, acela din anul 1935, să-l reproducem într-o altă împrejurare.

Jurnalul acestei perioade prezintă unele întreruperi, autorul, prins de avalanșa evenimentelor, neavînd răgazul să-și consemneze cronologic impresiile sau, considerînd banale întâmplările cîtidiene, le trece sub tăcere.

Unele nume proprii sînt notate cu inițiale, persoanele respective fiind «contemporanii noștri».

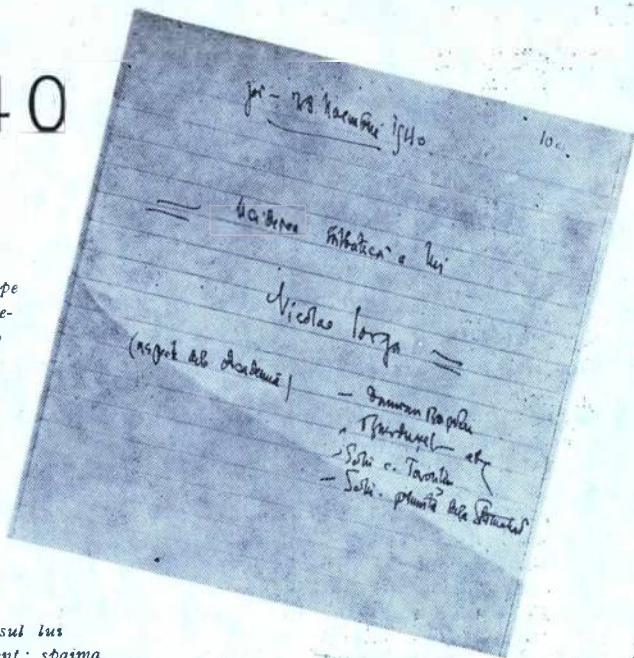
Ne întrebăm dacă Perpessicius și-ar fi publicat paginile Jurnalului sau ar mai fi adăstat un răs-

ANULUI 1940

timp. După cum îl cunoaștem noi pe poetul Itinerarului sentimental, credem, fără a apela la voci de dincolo de genuni, că răspunsul lui ar fi fost negativ. Ce dovadă mai bună decât proiectatele Amintiri literare, care urmau să fie publicate în revista clujană „Steaua” și care ar fi reluat, într-o altă redactare, bineînțeles, pasaje din Jurnalul programat de autorul său, spre a vedea lumina tiparului, pentru nuli mai târziu!

De câte ori mă plec peste scrisul lui Perpessicius am un ciudat sentiment: spaima de a nu-l supăra cu ceva, de a nu-i denatura spusele, de a nu respecta dispozițiunile lui legate de publicarea unui text. Perpessicius cerea întotdeauna (bineînțeles că a avut și deziluzii) să i se tipărească articolele integral. În caz contrar, sollicita înafierea manuscrisului.

D. D. PANAITESCU

NOTES—SEPT[EMBRIE] 1940*

Sept.[embrie] 1940

- abdicarea Regelui Carol II
- Dosar de bronzuri. Lepra stelianină¹ (Popescu). [adăugat ulterior cu cerneală albastră.]
- bilanț între alb și negru

8 sept.[embrie] 1940

Vis. Un fel de Mahatma Gandhi, cu îmbrăcămintă între togă romană și cearșaf alb, cu picioarele goale, păroase, cu maxilarele ieșite, apărea pe scenă să-și expuie programul. De la galerie, o voce...

Cetisem de cu seară *Coriolan*² (toga umilinței) și ascultasem la Radio <comunicația> proclamațiile generalului Antonescu.

* Întreg manuscrisul este scris pe un caiet dictando cu cerneală neagră.

¹ Adjectiv derivat din prenumele Stelian (Popescu), directorul ziarului bucureștean „Universul”, cu o orientare spre dreapta, în perioada respectivă.

² Referire la tragedia shakespeariană care reinvie personalitatea vestitului patrician și general roman.

O. Onicescu: *Universitatea românească* la Radio

- de câteva zeci de ori: spiritualitate și iar spiritualitate.
- Condamnă trecutul, pe care l-a servit și din care s-a îndopat.
- petrovicează în dicțiune³ — fără a fi nevoie declamă propozițiuni simple și mediocre.

T. Brăileanu la Dalles.

- relațiile culturale germanc-române au fost doar [subliniat cu creion roșu] întrerupte între 1914—1918.
- și spiritualitate și iar spiritualitate.

6 octombrie 1940

[Radio:] un speaker peltic, peste tot strigări și microfonul îngână « bulgări de lumină sub... »

[marginal, notat cu creion roșu:] « Anticiparea lui Ică »⁴.

ar fi trebuit stenografiat — Caragiale redivivus = specimen: « iată un grup cadentat... al fetelor

un ordin... fetele pornesc în pas alergător... după ele altele
așistăm... istoria neamului românesc
nesfârșitele valuri

mărturisirea marei d... a marei integrări
cutremurător de simbolic

în fața Palatului Justiției — acea justiție care le-a fost refuzată legionarilor,
etc. (?)⁵ = neștăvilit

= În fața acestei lumini au dispărut toate grijile.

= galimatias *rebel*: transcriem

★

— singerare

— făuritorul neamului rom[ănesc] Generalul Antonescu alături de dîrza voință de verde

Din nou a pornit neștăvilitul val al portului național cu drapele.

= Lege: un speaker, nu-i un *martir*. El e un actor — a cărui dicțiune nu trebuie să fie peltică.

— grup de sf. ucenicie — comandanți... nesfârșit val de lumină.

—...Întrucît valurile de legionari continuă să vie... mai dăm o serie de plăci de cîntece legionare,

— buciumele sufletelor noastre

...inimile bat... seninurile se cutremură *g[enera]lul* Antonescu e îmbrăcat în cămașă verde.

alt speaker — la mijloc tribuna < căpitanii > generalului acelaș[i] galimatias mai sacadat.

*Reapariția „Cuvîntului”*⁶

O[...] O[...]: statul anti-istoric... din care a cam avut grijă să ciupească prin punctele esențiale.

Nu-i de ajuns să fie cineva inteligent, mai trebuie să aibă și puțin obraz.

G.V.H. (von Haralamb) despre istorii literare

³ Aluzie la rostirea « graseiată » a oratorului, filozofului, scriitorului și omului politic Ion Petrovici (1882—1972).

⁴ Porecla ministrului antonescian Mihai Antonescu.

⁵ Notă ironică evidentă.

⁶ Cotidian bucureștean, la care a colaborat și Perpessicius între 1927—1933, anul cînd ziarul a fost suspendat. În 1940, odată cu venirea legionarilor la putere, „Cuvîntul”, publicație orientată spre dreapta, reapare sub conducerea unui alt colectiv redacțional.

- p[une] Pușcariu, contra Cartoian [lateral stînga:] « după cîteva zile poză cu „eruditul” studiu al d[omnu]lui N. Cartoian » să nu-l scuipi?
- B. Slușanschi = condamnă toată literatura ... în numele literat.[urii] legionare (Păi vezi!)
- = Ce-o fi rîzînd N[...] pe lumea ailalată ...
- *

p[entru] Slușanschi nu se alege din lit.[eratura] ultimilor 20 de ani decît
Pentru legionari — nuvelele lui Totu-Radu Gyr, Valeriu Cîrdu și așa puțin din *Velerim și Veler Doamne*. (I-o fi plăcut nevستی-sil!) [adăugat cu creion roșu.]

Noi, ce interes avem să dăm verdicte așa de categorice și să tragem cu buretele peste tot ce a fost? Suntem noi pe drumul puterii? <Avem> « Ce s-a produs n-a fost peste normal » — zice Slușanschi. Nici romanele lui Rebreanu, nici *Baltagul*, nici Argezi, nici autobiografia lui Iorga, nici Gib, nici ... nimic?

Fiecare se mulțumește cu literat.[ura] ce-i convine.[...]
No[t]em[br]ie. Beldie director g[enera]l la Loterie
„ la Centrala Cărții.

*

Am mai spus și o repet: *Cînd începe Ștelică să aibă dreptate — nu e bine* (à prop[o] *Graba strică treaba*, „Universul”, 8 nov. 1940).

*

— „Vremea” — nota anonimă⁷.

— Răspunsul meu⁸.

— Răspunsul anonimului: Aurel Călinescu⁹ (cică, în realitate: Horia Stamatu) [adăugat ulterior cu cerneală albastră].

— Pro[i]iectul unui răspuns p[entru] Vladimir Donescu.

— Greșeala de a fi apelat la N. Albescu¹⁰ după sugestiile lui Mitică Theodorescu¹¹ p[entru] Radio.

*

Von Haralamb publică lista de publicații ale Fundației în „Cuvîntul”. Și singurul pe care-l taie sunt eu.

*

Pro[i]iectul unei scrisori — confesiune către Ghiță Racoveanu¹².

Tema: 1) Ce-ar fi zis N.[...]?

2) Așa se pregătește *Omul nou*?

*

— Urmărind ultimele evoluții ale lui Motru („*Timpu*l”) și cronicile berlineze ale lui Noica: Să te ferească D[umne]zeu de filozofi.
(cf. Eminescu: « Cînd n-are ce face Satana, își cîntărește coada și omul face filosofie »)...

*

Joi — 28 noiembrie 1940

— uciderea sălbatecă a lui Nicolae Iorga
(aspecte de la Academie)

— Damian Bogdan

— Burdușel, etc.

— Scris[oare] c[ătre] Torouțiu

— Scris[oare] primită de la Stamatid¹³

⁷ Pe d[omnu]l *Perpessicius* nu-l mai recunoaștem în „Vremea”, București, 20 octombrie 1940, p. 5.

⁸ O scrisoare a d[omnu]lui *Perpessicius* în „Vremea”, București, 10 noiembrie 1940, p. 5.

⁹ Răspuns d[omnu]lui *Perpessicius* de Aurel Călinescu în „Vremea”, București, 17 noiembrie, 1940, p. 7.

¹⁰ Nicolae Albescu, doctor și profesor de educație fizică, colaborator al ziarului „Cuvîntul”.

¹¹ Dem. Theodorescu (Mitică) zis « Șacalul », romancier și gazetar; colaborator al ziarului „Cuvîntul”.

¹² Gheorghe Racoveanu (Ghiță), teolog. A condus revista „Predania”. Colaborator al „Cuvîntului”.

¹³ Publicată în „Manuscriptum”, an II, nr. 3 (4)/1971.

29 nov. 1940

— Von Haralamb la Fundație. Confruntare

1 decembrie [Radio:]

Alba Iulia (speaker): «îmbrăcați în haine verzi și cu mantale de cauciuc».

*

— Radio sub legionari — repetă toate greșelile vechi propagande oficioasă și oficială; nu va prinde, cum n-a prins nici F.[rontul] R.[enașterii] N.[naționale].

*

Radio-România jignește și ultimul grăunte de independență din noi.

Străinii s[unt] m[ai] fericiți că nu înțeleg — jignesc chiar și autonomia <intelligen> inteligenții n[oa]s[tr]e.

Omul e de felul lui ostil oricărui lucru oficial. <N-am> Nu s-a înțeles asta <nici> de 7 ani cel puțin, nu se înțelege nici astăzi.

*

8 dec.[embrie] 1940

La morm.[întul] eroului necunoscut

Discurs Băgulescu. Bun.

Regizare proastă — pentru microfon — mulțimile prea departe — s[au] nu auzeau sau nu înțelegeau. Fapt e că nu participau și nu reacționau. Impresie de întrunire din *Scrisoarea pierdută*. Discurs Antonescu, destul de mediocru — rostit — și ca atitudine mai puțin dirz, ba chiar lamentabil; *chestia mâinei întinse*.

*

Încerc să citesc din Iorga și mă simt turburat. Uriașa umbră se ridică dintre rînduri și interzice.

Cel mai viu dintre muritorii de azi a fost silit să tacă <De ce[?]> [lateral stinga] de reluat

*

Germania 1940, poem de Ion Barbu, închinat lui Hitler de redactat scena Ș. Cioculescu & I. Barbu.[...]

— Poemul e magnific... cu regretul că n-a fost inspirat de Ștefan cel Mare.

— Dacă Hitler ar <putea> înțelege poezia, ar trebui să ne dea Ardealul înapoi.

— Să știi că Radu Gyr se va îmbolnăvi de gălbenare.

— Însă nimic nu poate fi spus, cită vreme nu ni se dă voie să spunem ce gândim — și alb și negru.

*

Nu putem avea nimic comun cu un regim c[are] face funeralii naționale părintelui Moța și după trei zile ucide pe Iorga.

Căci Ardealul e plin — și e marea lui forță — de preoți tot atât de merituoși ca părintele Moța¹⁴, în timp ce istoria noastră n-a cunoscut decît un singur Iorga.

*

Dec.[embrie] 1940 — Metodic și cu răbdare să învățăm englezește. Poate că Anglia are de gînd să ne dea, la sfîrșit și în chip de recompensă pentru buna n[oa]s[tră] purtare, vreo colonie oarecare. Să fim pregătiți a o primi.

Cînd răsună, <pe> în mijlocul acestei generale părăsiri, glasul speakerilor de la Atena și Londra, încerci un sentiment de regăsire, de certitudine, de care te desvățașezi.

*

Reflecția lui M: « Norocul lui N[...] că n-a apucat revizuirea dascălilor universitari. Risca să fie dat afară pentru lipsă de activități științifice... » și a legăturilor lui amicale cu evreii (cf. <chitanța> polița Blanck)

*

23 dec.[embrie] 1940

— Masa foștilor profesori ai Vo[i]evodului la Palat

— galeria de profesori

— din iunie — bacalaureat — pînă acum.

— Regele nu și-a chemat, cel puțin, <foștii> colegi[i] de bacalaureat.

— Mot.¹⁵, în naivitatea lui, credea că un profesor e m[ai] mult decît un număr de garderobă.

— Portretul Regelui cu autograf — dar fără dedicația personală.

— Conv.[orbire] <cu> — gafa — cu maiorul Tomescu.

— Corul Carmen și Corul legionar.

*

24 dec.[embrie] 1940

10 fără un sfert, seara

<La> Radio-Londra: « Les français parlent aux Français »;

După un mesaj c[ătre] cei de sub ocupație: *marseilleza*. Ce mindrie!

— Cînd ai crescut în spiritul independenței e greu să te împaci cu protectoratul german al legionarilor.

*

Nu-i putem iubi pe Nemți, așezați în inima dezastrului nostru, pe care l-au patronat și realizat... *fiecare la casa lui* e un mare și sfînt principiu (cf. vorba Rădășenilor în Sadoveanu, *Vechime*).

*

Nu-i de ajuns să fie miracole, trebu[i]e să fie și ochi pregătiți să le primească. Nu e cazul nostru astăzi.

*

Frumosul curaj al lui XX în „*Universul*“. Și justificat, în totul.

¹⁴ Evidentă aluzie ironică la afirmațiile presei legionare care pretindea că își recrutează forțele din rîndurile dascălilor ardeleni.

¹⁵ Mot. (otolea): Și în caietele cu adnotări pentru romanul autobiografic *Fatma sau focul de paie*, autorul face aluzie la firea sa blindă și iertătoare, cu care promise, resemnat, toate loviturile soartei (cf. *Fatma*, roman, cap. II în „*Manuscriptum*“, nr. 4 (1972), pp. 66—71).

VIOLON D'INGRES

Radu STANCA

O povestire romantică

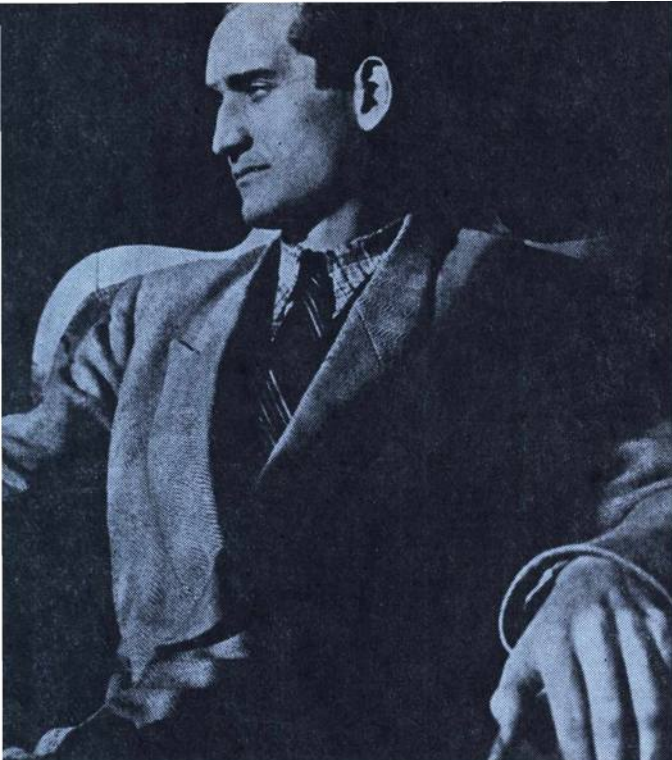
OPERA LUI RADU STANCA NI SE DEZVăluie postum neașteptat de vastă, extinsă bogat în toate genurile literare: poezie, teatru, publicistică, iar acum, un manuscris aflat în arhiva familiei (singurul, dacă nu cumva în alte colecții, ale prietenilor și colegilor de odinioară, nu se vor mai fi găsimd și altele) ne face dovada unei reale vocații de prozator, de povestitor, în maniera celei mai autentice tradiții romantice, cu rezonanțe germanice — ca de altfel întreaga sa creație — autorul posedind excelent tehnica sugestiilor fantastice și regia unui fundal baladesc dramatic, amintind toate la un loc de epica lui Heinrich von Kleist, dar înscriindu-se, prin universul preocupărilor și coloritul local viu al intrigii, în linia unor Sadoveanu, Voiculescu, Agârbiceanu.

Eroul povestirii lui Radu Stanca este în felul său un artist, un om preocupat de studiul frumosului, de cercetarea și păstrarea operelor artistice ale trecutului, un muzeograf-arhivar ce-și poartă visul unor furtunoase dezvăluiri romantice zăvorât sub lacătul condiției sale funcționărești, devitalizat în parte de solicitările anoste ale unei profesii banale, fără nimic spectaculos în sine, exersată într-un oraș S, și el provincial, adormit parcă, dar care mai

poartă pe străzi ecouri vii (pentru cine le știe descifra) dintr-o existență cîndva strălucitoare a burgului medieval. Atmosfera este aceeași din tulburătoarea poemă intitulată *Nocturnă*:
« Într-un Sibiu încet ca-ntr-o ncăpere / În care e un mort. Pe partea dreaptă / Am zidurile surde de tăcere. / Pe partea stîngă inima-nțeleaptă. / În jur văd numai porți și-n porți ferestre / Iar în ferestre ochi care mă-ngheață. / Într-un Sibiu demol ca-ntr-o poveste / În care port viziera peste față ».

Însărcinarea de a inspecta opera de restaurare a monumentelor de artă ale ținutului îi oferă șansa unei eliberări din rutina cotidianului. O vară întreagă va putea fi *el însuși*, colindînd împrejurimile abandonat stării sale contemplative, dincolo de rigorile oricăror obligații birocratice și obtuze. El trăiește această « excursie » cu sentimentul unei mari și neașteptate, binefăcătoare aventuri revitalizatoare, cu sentimentul unei adevărate eliberări romantice. Dar iată, aventura — frumoasă prin coordonatele sale pure și nobile pe care se desfășoară — îl va antrena afectiv în tocmai finalul misiunii sale, apoteozînd astfel, la modul sublim, un vis de totală dăruire pasională.

Biserica din satul acela părea puțin interesantă sub aspectul păstrării vechilor comori de artă, așa încît lucrările de restaurare înaintau rapid, fără a pune nici un fel de probleme speciale. Și totuși, eroul nostru zăbovește aici neașteptat de mult, reținut o clipă de misterul ce-nvăluia, ca-ntr-o legendă, trecutul lăcașului, dar, mult mai mult, de misterioasa apariție a Eddei, de fascinanta frumusețe a acesteia, de chemarea nestăvilită a unei iubiri fulgeră-

toare ce-i apropie pe cei doi, întocmai ca odinioară pe eroii poemelor romantice. Fata venea călare pe un roib aprig, trecînd ca o năluca printr-un peisaj fastuos și fremătător, îndrăznind pe-acolo pe unde nimeni altul nu și-ar fi îngăduit pasul, peste înalta și îngusta *Punte neagră* ce lega malurile prăpăstioase ale hotărurilor dintre ei, spre locul de întîlnire, noaptea, sub clarul stelelor. Acolo, cei doi romantici visători uitau de tot și de toate acele nimicuri ale realității cotidiene care — surd și neiertător — le interziceau elanul, le cenzurau existența cu severitatea obtuză a tuturor prejudecăților de pretutindeni: cei doi veneau din două lumi diferite, între ei nu se înțelegea decît o singură, riscantă... punte neagră. De aceea, odată cu decizia lor de a nesocoti suspiciunile și dezacordul public ce-i încorseta, într-un gest suprem de unire pentru totdeauna, prin căsătorie, misterul care învăluia existența unei întregi comunități umane se destramă și se dezvăluie tulburător.

Biserica, abandonată demult, din motive pe care însăși istoria sa le trecuse sub taină, se decide, în sfîrșit, ca odată readusă la viață, restaurată, să-și dezvăluie adevărul în legătură

cu zămislirea și proscrierea sa. Pe unul din pereți, sub tencuiala scorojită, apare strălucitor și proaspăt chipul unei madone de o neașmuită frumusețe. O operă de artă unică este pe cale de a fi redată lumii, după ce atîta vreme zăcuse pe nedrept în cea mai deplină obscuritate, dar spaima oamenilor abia aici atinge limite paroxiste — pe măsură ce fresca se dezvăluie în adevărata sa măreție și pe măsură ce în chipul madonei lucrătorii recunosc portretul fidel al Eddiei. Acum faptele pot fi restabilite. Preotul ctitor al străvechii biserici fusese și un bun meșter pictor care, îndrăgostindu-se de o fată străină neamului său (nemjoaica ce va fi fiind asemănătoare în frumusețe cu Edda de astăzi), pentru a o putea avea alături peste legile ce nu le îngăduiau unirea firească, îi zugrăvisse chipul pe perete în postură de madonă. Enoriașii descoperind și ei asemănarea, îl alungă pe nefericitul artist, acoperă zidul cu tencuială nouă și închid porțile bisericii.

Eșecul tentativei de a rupe legile oarbe ale unor prejudecăți naționale, mistice și nu în ultimul rînd artistice, este reluat peste decenii de drama noului cuplu. Edda se prăbușește în prăpastia punții negre încercînd exasperată o forțare a destinului, în timp ce eroul povestirii este nevoit să părăsească satul înfrînt (biserica se năruie în flăcări), readus din nou la condiția obtuză a existenței sale pedestre, înconjurat de o realitate dominată de prejudecăți ancestrale.

Puntea neagră nu este numai o romantică poveste de dragoste, consumată tragic, exasperant, sub semnul acutei nevoi de eliberare și libertate a spiritului uman de sub teroarea obscurantismului de orice natură, — Radu Stanca merge mai departe, ținînd dezbateră profundă a ideii de libertate a creatorului de artă, a posibilității acestuia de a se exprima pe sine în consens cu nevoile de artă și de înțelegere a acestuia de către publicul cărui a se adresa.

Ideea aceasta revine adesea la opera lui Radu Stanca, ca un laitmotiv tragic și, de fiecare dată, artistul împărtășește un destin dramatic prin însăși dăruirea totală actului creației, pînă la confundarea cu ea însăși, și a supraviețuirii prin tocmai condiția existenței sale demiurgice. « *Aici am ctitorit o mănăstire* — citez un fragment din poezia *Biserica mea*, ce mi se pare revelatoare în acest sens — *Pentru c-aici săgeata s-a înfipt/Și cu odoare scumpe din Egipt/Am tirnosit cucernica zidire.* »

Constantin CUBLEȘAN

PUNTEA NEAGRĂ

POVEȘTIRE / 1948

Acum un an, la începutul verii, Comisiunea Monumentelor istorice m-a însărcinat cu supravegherea lucrărilor de restaurare în curs la unele din vechile zidiri din regiunea S. Aveam, așadar, pentru întregul anotimp, ce se anunța printr-o primăvară caldă și plină, o misiune care mă scotea, spre marea mea bucurie, din cazanul nesuferit al orașului cu străzile smolite și linse de arșiță și mă făgăduia unei naturi libere, cu umbră multă și răcoare din belșug. Spun: spre marea mea bucurie, deoarece pe lângă plăcerea pur bucolică pe care însărcinarea comisiei mi-o pricinuia, totodată, cu ajutorul acestei misiuni devenea posibilă pentru mine și acea bogată cură de aer pe care medicii mi-o recomandau de timp îndelungat și pe care veniturile modeste ale slujbei mele nu mi-o îngăduiau. Regiunea în care eram trimis e o regiune de munte, în partea de miazăzi a Transilvaniei, și cum lucrările pe care urma să le supraveghez erau în cea mai mare parte zidiri așezate în plină natură, în apropiere doar a unor vechi sate germane, plămîinii mei, subreziți de muncă prăfoasă de arhivă, aveau să se bucure din plin de aerul liber și afînat al ținutului în care trebuia să-mi petrec vara.

În mîna cu plicul ce cuprindea, alături de adresa prin care mi se făcea cunoscută însărcinarea Comisiunii, și un teanc masiv cu instrucțiuni tehnice și administrative, urcai în grabă treptele muzeului de istorie și artă națională, unde lucrez ca expert. Fluturînd plicul pe sub privirile unor funcționari mohoriți, trecui vesel prin birourile îmbibate cu miros de cerneală stătută și hîrtie galbenă, și mă oprii în fața celui cu ușă capitonată și lăcuită, al direcțiunii. Aici îmi potrivii cu două degete gulerul, îmi încheiai nasturii vestonului și, aplecîndu-mă ușor înainte, bătui. Directorul, un om mărunt și îndesat, cu fața rotundă, exprimînd o veselie invariabilă, mă primi cu amabilitatea transpirată a celui gata întotdeauna să-ți facă un serviciu cu simpla condiție de a-i asculta un ceas tot soiul de idei generale despre lume și viață sau amintiri fără nici o legătură cu chestiunea care te frige la degete. Așezat respectuos pe marginea fotoliului, privind cu multă atenție în ochii Directorului, dar cu gîndul la plăcuta împrejurare ce mă aduse aici, ascultai încă o dată o lungă poveste în legătură cu pasiunea din tinerețe a Directorului pentru teatru, ca și martirajul lui științific încercat cu prilejul colectării și amenajării celor două etaje de artă populară a muzeului, operă colosală în urma căreia, statul recunoscător, se văzu totuși nevoit să-i recunoască marea capacitate științifică și să-l numească director al instituției ce-i datora astfel faima. Abia după ce parcurse cu vădită melancolie toate aceste avataruri, povestea Directorului sortită să arate funcționarului (— «și mai ales celor tineri, atît de grăbiți» —) cît de greu se ajunge într-un post însemnat și cît de justificată este destinderea, pe adevăratul ei nume completa inactivitate, în care se complăcea, după un atare efort științific, luă sfîrșit. Îi întinsei atunci omului, căzută din jovialitatea pufăitoare de la început

într-o tristețe amară și sceptică, plicul în care îmi era închisă bucuria unei veri întregi. Vădit surprins și nu tocmai plăcut de această însărcinare venită peste capul lui, Directorul scuipea printre dinți în batista deschisă ca o crizantemă pe călmara biroului, și după ce trecu într-o aspră revistă pe toți membrii Comisiunii Monumentelor istorice, « niște incapabili ajunși numai datorită manevrelor politice », nu încheie înainte de a-mi da el indicațiile potrivite pentru însărcinarea ce aveam de îndeplinit. Apoi, după ce mă lăsă să înțeleg că munca mea va fi totuși fără spor, deoarece toate problemele muzeale ale regiunii S. fusese[ră] de mult epuizate de activitatea lui (« concentrată în cele două etaje ale instituției »), mă eliberă din fotoliu cu gestul plictisit al omului care știe dar care n-are ce face și trebuie să accepte ideile străinii ale unei comisii de « bon vivre » și oameni « fără contact cu realitățile ».

Ca un mînz scăpat din chingi scoborii treptele pînă în biroul meu. Portarul cu care mă încrucișasem și pe care era să-l izbesc în perete de nu-mi măsuram cu precizie saltul se feri cu uimire din drumul meu. Apoi, aflînd despre ce este vorba mă însoți în birou ca să-mi ajute la aranjarea dosarelor scoase între timp din arhivă. După ce totul fu pus în ordine, îmi luai rămas bun de la ultimii funcționari, rămași întîmplător peste ora normală în instituție și urmărit de privirile lor, unele invidioase, altele indifferente, părăsii Muzeul hotărît să nu mai dau pe acolo înainte de plecare, ca nu cumva vreun obstacol ivit între timp să zădărnicească o evadare devenită fapt împlinit. Deși știam că așa fi putut fi revocat chiar și din mijlocul drumului, totuși cunoșteam îndeașuns comoditatea birocrației noastre pentru ca să-mi dau seama că o dată plecat eram bun plecat. De altfel, azi, cred că la acea oră exageram cu mult importanța misiunii mele și că în nici un caz privirile trecătorilor întîrziți în soarele acelei zile calde nu-mi erau destinate, precum credeam, mie și succesului meu neașteptat, ci mai mult grabei frenetice cu care mă îmbulzeam printre ei spre casă. Ajuns aici, intrai direct la proprietarii mei, așezați la masă, ca să le comunic plecarea. Tabloul familiar care mi se înfățișă ca și aburii argintii care se agitau pe deasupra castronului cu supă, îmi mulcomi întrucîtva fervoarea și mă făcu să mă retrag, imediat, după ce-mi anunțai plecarea, deși stăpînul casei, un individ imens cu buzele rotunde îmbibate parcă de grăsimile tuturor supelor consumate jumătate de veac, mă onoră cu o invitație zgomotoasă să particip la oficiul săvîrșit în jurul micului altar fumegînd.

După două zile mă aflu în gară cu un echipament redus la strictul necesar și cu sufletul încărcat de sentimentul de plenitudine al celui căruia i s-a împlinit, pe neașteptate, un dor și care, neștiind către cine să-și îndrepte recunoștința, simte interes subit față de toate persoanele cu care vine în contact. Acesta e motivul pentru care, în tren, eu care de obicei sînt atît de închis, am intrat în vorbă pe parcursul drumului cu aproape toți călătorii din compartiment.

*

La sfîrșitul verii eram un om nou. Aerul puternic pe care-l respirasem, viața limpede și regulată dusă în satele cercetate, îmi umplură bureții plămînilor cu sănătate și încredere. Pe lîngă aceasta, într-unul din despărțămîntele sacului meu de călătorie adunasem un teanc impunător de fișe și însemnări, rezultate din studiile întreprinse pe teren. Aveam așadar un motiv în plus ca să mă simt întremat, deoarece nu numai trupește vara mi se dovedi plină de foloase pipăibile. În afară de apetitul dobîndit, ciștigasem și o poftă de lucru spiritual intens. Numai privind materialul bogat ce-și aștepta prelucrarea în studii, dintre care unele aveam toate pricinile să le socotesc remarcabile, rezerve noi de optimism mi se trezeau în suflet.

Înainte de a mă întoarce la postul meu trebuia să mai revăd — și aceasta era ultima chestiune înscrisă pe agenda însărcinării Comisiunii — situația unei vechi biserici dintr-un sat așezat la o oarecare depărtare de locul în care mă aflu în momentul acela. Era vorba despre o biserică dărăpănată, inutilizabilă, la care se începuseră cîteva lucrări de restaurare, iar dorința Comisiunii era de a ști dacă aceste lucrări e cazul să fie continuate și dacă peste [sic !] tot așezămîntul merită să fie, din capul

locului, decretat monument istoric. Plecai, prin urmare, cu o căruță angajată în acest scop și cu hotărîrea fermă de a isprăvi lucrurile cît mai repede cu putință, spre satul B. Toamna începuse să-și arate primele semne. Verdele gras pălea, și un praf ușor, argintiu se ridica de-a lungul drumului la cea mai mică adiere de vînt. Albastrul cerului era din ce în ce mai îndepărtat și pe deasupra apelor strînse în șanțuri plutea un suc alburii cleios. Căruța pe care o închiriasem se dovedi mult mai șubredă decît îmi păruse la început, așa că o dată cu seara, la marginea unei dumbrăvi, o roată putredă i se frînse cu zgomot și ne țintui locului. Destul de enervat de această întîmplare, îi făcui căruțașului cîteva imputări aspre, atrăgîndu-i atenția că dacă nu izbutește să repare totul, astfel ca înainte de căderea nopții să pot ajunge la B., nu va vedea de la mine nici un sfanț. Bodogănind, omul scoase de sub lațul căruței, un mănunchi de rafie cu care legă roata. Apoi pornirăm, dar fără prea multă nădejde căci roata se dezbină la fiecare sută de metri. Scos din fire, poruncii omului să oprească. Preferam să stăm locului decît să înaintăm într-un fel în care era cu neputință să ajungem la timp. Se făcuse aproape întuneric, cînd, la un moment dat, în urma noastră se auzi un nechezat scurt. Întorsei brusc capul. În spatele nostru, la o oarecare depărtare, pe un dîmb scurt ce cobora pieptiș, se distinge silueta unui călăreț. Făcui semn și strigai, în dorința de a-i cere un sfat care să mă scoată din situația în care mă găseam. Dar îndată ce ne zări călărețul smuci brusc friiele și după ce calul fu opintit, se aplecă într-o rină și se făcu nevăzut pe cealaltă parte a dîmbului. Cum cerul deschidea un ochi senin tocmai deasupra acestei ridicături, nu-mi fu mică mirarea cînd, la svîcnetul scurt al calului, zării fluturînd din creștetul călărețului mătăsos, cu curgere lină, un păr bogat. Călărețul fusese, așadar, o femeie. Cu atît mai stranie mi se părea întîmplarea cu cît călărețul era îmbrăcat orășenește încît eu îl luasem drept un vîinator. Înciudat și uimit coborîi din căruță cu intenția de a încerca să opresc pe fugar. Din cîteva salturi eram sus în vîrfurile dîmbului, dar întunericul nu mai lăsa să se vadă nimic. La chemările mele, numai un nechezat lung se auzi, însă de foarte departe.

Începuse să [se] innopteze de-a binelea. Răcoarea se strecura insinuant prin toți porii și un tremur continuu, amestec de frig și nerăbdare, mă cuprinsese. Era limpede că nu puteam rămîne mai departe în același loc. Nădejdea mea că vreun trecător mă va scoate pînă la urmă din încurcătură, mi-era cu desăvîrșire spulberată. Nici țipenie de om nu se arăta în pustietatea aceasta. Căci, în nebuna mea dorință de a-mi scurta călătoria, apucasem cu căruța pe un drum lăturalnic, ce tăia cîmpul ocolind prin spate șoseaua locuită. Cum munca cîmpului era pe sfîrșite, seara ne ajunse din urmă într-un adevărat deșert. Acum, eram pironiți aici, în mijlocul unui drum neumblat, sfîchiiți din cînd în cînd de vîntul rece al toamnei. În culmea nerăbdării luai hotărîrea să continuăm drumul, cum s-o putea, mai ales că o burniță ușoară începuse să tremure-n aer. Mai mult bîjbîind prin întuneric, cu pielea umedă și miinile năclăite de praful cocolit al roții pe care trebuia într-una să o sprijinim, ajunserăm într-un tîrziu pe o muchie de pe care se zăreau la stînga drumului, sub marea perdea de umbră a dealurilor, niște luminițe pîlpîitoare. Cotirăm peste cîmp într-acolo. Cu roata transformată în ciot, ne tîrîrăm vreme de un ceas prin pîcla deasă a nopții. În sfîrșit, pătrunsesem într-un fel de oază, din care luminițele acelea se zăreau mai aproape și erau, desigur, ale unui sat învelit între dealuri, deoarece răzbeau pînă la noi o dată cu salturile ce ne ridicau sau ne încau în hîrtoapele peste care treceam. Abia intrați în oaza aceea care era o pădure neagră și deasă, auzirăm aproape de tot nechezatul prelung și cunoscut. Pricepui de-ndată că pădurea era, deși destul de departe de satul rîvnit, locuită. Și cum nu mai aveam puterea să prelungesc tortura tîrșului, mai ales că umărul îmi era aproape zdrobit de căruța pe care la fiecare icnet al roții bolnave trebuia să o proptim, mă îndreptai spre inima acelei oaze de unde chemarea animalului țîsnise. Deși căruțașul, apucat de o agitație subită, îmi propuse să ne continuăm drumul spre sat, mă infundai fără să-l ascult, în mijlocul păduricii.

După cîteva opintiri, intrarăm pe un drumeag larg care ne călăuzi în adînc. Întunericul părea aici și mai bogat, totuși simțeam apropierea unei așezări omenești. Și nu

mult după aceea, zărirăm, printr-o spărtură a negurii, umbra greoaie a unei zidiri și ne oprirăm istovii în fața unei porți mari de fier. La strigătele noastre răspunse mai întâi un ciine nevăzut, apoi nechezatul repetat. În sfârșit, după o așteptare care mi se păru fără capăt, o umbră mătăhăloasă se desprinsese din beznă și se apropie de grățiile porții. Cu o voce scurtă, noul venit ne întrebă ce dorim. Îl lămurii despre cele petrecute și îi cerui adăpost pînă în zori. Fără o vorbă mătăhala se întoarse pe călcîie și se făcu nevăzut. Nu știam ce să înțeleg și eram gata să cad pradă disperării cînd umbra imensă apărură din nou și desfăcu drugii porții. Era de bună seamă un servitor și-și încunoștințase stăpînii despre întîmplarea din noapte. Poarta desprinsă cu un scrișnet ascuțit ne vîrî într-un fel de alee mărginită de siluetele înalte ale unor brazi sădiți. După un ocol destul de lung ne găseam în fața clădirii zărită de-afară. Era o casă mare, de zid greu, învelită în iederă bătrînă, cu geamuri largi, deasupra intrării. Aceasta, dintr-un lemn pleznit pe margini, se deschidea într-un gang cu trepte scurte și șerpuitoare. Le urcai în tăcere, mai mult pipăind pereții. La capătul lor se deschidea un coridor sau așa ceva, căci mi-era cu neputință să văd limpede în jur. Servitorul deschise o ușă prin care mă lăsă să intru într-o încăperei largă, violent luminată. Contrastul dintre întunericul deplin în care stăruisem pînă acum și lumina puternică, brutală ce se ivi pe neașteptate în fața mea, mă buimăci. Ca loviți de o biciușcă ochii mi se închiseră instinctiv, iar cînd îi redeschisei, un junghi ascuțit mi se înfipse în timpole. Mă desmeticii abia cînd, ajuns în mijlocul încăperii, cineva se ridică de pe un fotoliu așezat în colțul opus al odăii și veni în întîmpinarea mea. Era un bărbat înalt, alb, învelit într-un fel de palton lung, pe sub care se zăreau carîmbii cizmelor lungi. Cu o voce moale, legănată de tărăgăneli astmatice, îmi ură bun venit și mă pofti să iau loc alături de fotoliul lui, într-un scaun larg, cu spetează înaltă. Apoi se așeză și el lîngă mine. Cum fotoliul lui era întors spre perete nu-i puteam vedea decît profilul egal, inexpressiv și mîna lăsată pe brațul scaunului. Dar dacă fața bătrînului nu spunea nimic, era moartă, mîna lui în schimb concentrase în ea un foc lăuntric, o iritare neobișnuită, ce respira o vitalitate subtilă, insinuantă, aș spune aproape rea. Degetele resfirate pe minerul fotoliului se agitău ca niște șopîre trezite, într-un ritm propriu fiecăruia, astfel încît ori de cîte ori unele dintre ele își ridicau atente capetele, te așteptai parcă să li se desprindă din vîrfuri niște limbi subțiri, verzui care să suiere. Pe degetul arătător purta un inel cu piatră rombică. Niciodată n-am putut suferi oameni care poartă inele pe degetul arătător. E ceva ostentativ, ceva care se arată cu insolență în obiceiul acesta, căci dintre toate degetele singur arătătorul rămîne întotdeauna vizibil, nu se poate strînge în pumn, nu se poate retrace, înșingura. E întotdeauna, împreună cu degetul mare, în ochii lumii și găsesc că a împodobi cu inele aceste degete e o dovadă de vulgaritate și lipsă de gust. Degetul bătrînului din fața mea avea în plus și o nervozitate specială ce-l făcea cu atît mai nesuferit. Piatra rombică, de nuanță roșietică, a inelului, era prinsă într-o capsă ce atîngea de-a lungul pulpei degetului într-o parte și alta, aproape amîndouă încheieturile. Senzația de vierme lung crescînd din carne îmi dădea un dezgust ce mă făcea să-ntorc capul. În timpul convorbirii sortită să arate bătrînului împrejurările în care ajunsesem să-i cer ajutor, îi remarcam cu destulă neplăcere accentul strein. Muia cuvintele într-un fel care e caracteristic tuturor germanilor ce atunci cînd vorbesc românește socotesc că sînt mai aproape de melodia autentică a limbii noastre, dacă hămăie vocalele și le întind ca pe niște aluat-uri cleioase. Dar ceea ce e mai supărător în vorbirea acestor germani transilvăneni e faptul că alături de greșeli de limbă elementare, frazele lor cuprind la intervale regulate, ca niște crengi jumătate desfrunzite, jumătate înflorite, expresii surprinzătoare, în stil aproape literar, ceea ce gazda mea îmi dădea prilejul să constat din plin. Îmi explică astfel locul în care mă aflam și intuiția mea de la-nceput se dovedi justă, căci eram într-adevăr la marginea unui sat, cu locuitori mai mult germani, nu departe însă de B. Rătăcisem șoseaua, e drept, însă înaintînd spre munți ajunsesem în apropierea satului B. printr-un ocol pieziș. Între cele două sate, cel în care mă găseam acum și B., aflai astfel că se poate ajunge destul de repede cu piciorul, în orice caz mai repede

decît pe drumul de țară, numai că trebuiau tăiate pieptiş niște culmi abrupte și trecut un vad, pare-se celebru prin partea locului. Îi cerui însă stăpînului casei permisiunea de a rămîne peste noapte în încăperea în care mă aflam, dispus să aștept zorile chiar în acel scaun. Dar bătrînul protestă și arătîndu-se destul de scandalizat de ideea mea, îmi spuse că va da ordin să mi se pregătească un așternut curat într-o cameră mai confortabilă. La chemarea lui se ivi un servitor care primi porunca făgăduită și nu mult după aceea mă găseam într-un pat, într-adevăr comod, făcîndu-mi remușcări pentru antipatia ce-o resimțisem în fața stăpînului. Somnul însă, cu toate acestea, se lăsa așteptat. Probabil oboseala drumului îl alungase și acum mă frămîntam să-mi găsesc odihna. În zadar. Zorile mă găsiră treaz și de îndată ce se lumină de ziuă părăsii camera și coborii în curte. Aici mă aștepta o surpriză nu tocmai plăcută. Căruțașul meu se făcuse peste noapte nevăzut, lucru ce mă silea să apelez din nou la bunăvoința gazdei mele întîmplătoare. De astă dată bătrînul, sculat o dată cu zorile, se arătă mult mai puțin binevoitor ca și cu o seară înainte, aș putea spune iritat chiar de prezența mea. Îmi reteză neted cererea, spunîndu-mi că nu are nici o căruță și că singura soluție e să pornesc pe jos pe drumul pomenit. Scos din fire îi cerui să-mi împrumute atunci cel puțin un cal care să-mi ușureze sarcina bagajului, — dar bătrînul, vădit înciudat de insistența mea, îmi răspunse scurt că nu-mi recomandă așa ceva deoarece trecerea vadului călare e un lucru primejdios și că nu-și poate primejdui animalele. Resemnat, îmi încărcai sacul și pornii nu fără să observ senzația de ușurare pe care o produse bătrînului despărțirea noastră. Soarele mă găsi în plin mers. Drumul despre care-mi vorbise bătrînul și pe care apucasem era de fapt o cărare ceva mai largă ce urca pieptiş niște culmi zvelte. Dezvlăguit de nesomn înaintam încet cu gura încărcată de gustul amar al nopții nedormite. În jurul meu aburea încă deși cerul se desăfăcuse și seninul alburii, albastrul fragil, sticlos al toamnei luase locul cerului înnoat din cursul nopții. Pe măsură ce înaintam aerul se încălzea treptat, dar nu era ardoarea grasă de vară, ci acel năduf, mai mult febră decît foc, ce umple zilele de sfîrșit de septembrie și care în loc să-ți umezească porii, ți-i usucă și-i acopere cu un fel de nisip fin, invizibil, sîcîitor. În depărtare munții se conturau vineții, erau niște profiluri ascuțite. Pădurile, în completă nemiscare, aveau o lucire cărămizie care-mi strîngea obositor chingile ochilor. Mergeam cu capul în jos, preocupat numai de dorința de a ajunge la locul dorit. Cînd, pe neașteptate, în urma mea țîșni din nou nechezatul prelung din ziua trecută. Țintuit locului, întorsei privirea. Calul și călărețul său urcau din urmă, într-o goană sprintenă, cărarea. Primul lucru care-mi trecu prin minte zărindu-i fură afirmațiile bătrînului despre pretinsa primejdie ce o constituia pentru un călăreț drumul acesta. Galopul din urma mea dezmințea spusele bătrînului, simplu pretext — așadar —, îmi zisei, pentru a scăpa de cererea mea. Scîrbit de constatarea făcută, cu gîndul la justetea instinctului ce-mi dictase deunăzi inexplicabila antipatie, abia avui timp să mă feresc cînd cal și călăreț trecură cu tropot scurt pe lîngă mine. Nu mă zărise, nici unul, nici celălalt sau nu mă băgase-n seamă. Numai praful gîlbui stîrnit de copite mă învălui ușor ca un șurub învîrtit în jurul meu, de la glezne pînă în creștet. Mă uimi siguranța cu care calul își păstra echilibrul fără să alunece, mai ales că alerga întins, iar o jumătate a drumului părea într-adevăr să fie înclinată spre rîpa ce se deschidea pe o parte a lui. Îmi veni să mă întreb dacă nu cumva apucasem din nou pe un drum greșit căci, altfel, nu vedeam cum era posibil să se aventureze pe-aici cineva care părea să cunoască locurile. Faptul n-ar fi fost cu neputință, iar gîndul îmi stăruia cu atît mai mult cu cît deunăzi întîlnisem ciudata amazoană în împrejurări asemănătoare. N-aveam totuși altceva mai bun decît să-mi urmez călătoria. Pînă la urmă trebuia oricum să întîlnesc pe cineva care să-mi confirme dacă mă aflu sau nu pe drumul cel bun. Grăbii pasul. Aici urcînd într-o pantă abruptă, aici scoborînd într-un clin repede, cu pietrișul stîrnit, ajunsei după o cotitură neașteptată în fața unui tablou de neuitat. Culmile se îmbucau într-una singură, prăbușită dintr-o dată într-o vale îngustă. În adîncul ei, ca-ntr-un cazan imens, fierbea un torent îngust, pe albiile căruia se precipitau în prăpastie copaci crescuți într-o profunzime contorsionată, cu gesturi

stranii și dezordonate. Cărarea, pînă să ajungă pe muchia cealaltă, se subția pe o latură a culmii, încît într-o parte era căptușită de peretele înalt al dealului, iar în cealaltă se prăvălea abrupt în golul care se căsca sub ea. Deasupra torentului nu era mai lată de-un pas și plină de pietriș fin care la cea mai mică neatenție te putea țîrî cu el în prăpastie. Inima mi se ghemui cînd, lipit de perete, trecui acest vad și nu mă puteam mira îndeajuns cum izbutise să treacă pe aici calul și călărețul, căci sus pe cealaltă muchie, de-ndată ce ocolii dealul, îi zării stînd pe marginea culmii și privind în gol. Femeia descălecase și lovea cu biciușca iarba înaltă crescută pe vîrf, iar calul, un murg de culoarea mustului, stătea în spatele ei cu grumazul aplecat peste umăr. Urcai încet clina mult domolită și mă apropiai de ei pe cărarea acum destul de calmă și largă. Cum treceam prin tufănișuri, femeia nu mă observă decît în clipa cînd eram la un pas de ea. Era limpede, și i se citea pe față aceasta, că dacă m-ar fi zărit la timp ar fi evitat apropierea mea. Acum era prea tîrziu. Ajunsesem, prin spate, în dreptul ei și acum stăteam alături de ea privind abisul. Locul era ales anume pentru contemplația peisajului, căci într-adevăr de pe această culme, fiertura torentului din rîpă, ca și învălmășeala copacilor de pe povîrnișuri, cîștiga în relief prin panorama munților îndepărtate pe care se profila. Femeia se întoarse spre mine, de-ndată ce-mi auzi pasul. Avea o față albă, încadrată de părul bogat, întors în suluri după urechi. Ochii vioi jucînd într-un zîmbet neîntrerupt, cu sprîncene tăiate rotund pînă spre tîmple. Foarte subțire, cu ceva băiețesc în făptură, sîinii i se zăreau numai cînd vîntul îi lipsea bluza de piept. O margine a gulerului i se ridicase pe gît în sus, ca o petală de trandafir răsucită de-o adiere. Cealaltă margine căzuse în jos, descoperind șanțul pe care gîtul se leagă cu umărul. Capul fin al claviculei se vedea deasupra pieptului ca un nod mic de fildeș. O întrebai încotro e satul B. și dacă mă aflu pe drumul bun. Fără un cuvînt se întoarse în partea opusă și-mi arătă jos în vale, cu cravașa întinsă, satul. Pe semne, cu privire pironită asupra amazoanei de pe vîrf, culmii, nu-l zărisem la ocolul muchiei, și întrebam de el, cu el în ochi. Împrejurarea aceasta ne provocă un rîs subit, neașteptat amîndorura. Și încurajat de faptul că mi se sfîrșise calvarul, mă așezai jos cu un oftat de ușurare. Frumoasa amazoană, îmblînzită de rîsul stîrnit, deși surprinsă de gestul meu, nu încăleacă, cum mă așteptam, ci rămase alături. Își lovi ușor cu cravașa cizmele și răspunse la primele mele încercări de a lega o convorbire destul de iritată. Era clar că nu știa ce atitudine trebuia să ia, căci răspunsurile veneau întretăiate străbătute de intervale în care se vedea că se frămîntă dacă să-mi răspundă sau nu. Jocul mă pasiona și căutai să fii cît mai natural, tocmai pentru a-i înlesni răspunsurile. Mă arătai astfel mirat de curajul pe care l-a avut să treacă vadul călare.

— « E un lucru pe care-l fac în fiecare zi », îmi răspunse cu o voce ușoară, tremurătoare ca o aripă de fluture smulsă. Cînd, nedumerit, îi cerui să-mi explice cum e în stare calul ei să treacă acest pod cu grohotiș, fără să alunece, se întoarse și mîngîind animalul de-a lungul grumazului, șopti:

— « E singurul care o poate face ». În felul ei de a vorbi, forțînd moliciunea vocalelor, descoperii același accent, înlînit cu o seară înainte în vorbirea bătrînului care mă găzduise. Dar cît de fermecător, cît de melodios mi se părea acum în gura ei.

*

Biserica, ale cărei lucrări de restaurare trebuia să le verific, era așezată la marginea satului, într-un fel de luncă umbrită de ulmi mari. Ca să ajung la ea trebuia să străbat satul în lung. Aceasta se chircise într-o scobitură a dealurilor, unde era ferit de vînturi și cum biserica nu mai avuse loc sub această plapumă naturală, fusese ctitorită ceva mai la o parte, într-o albie scundă. Trăsesem la un han, mai mult o prăvălioară, unde găsisem o odaie destul de plăcută. Casa era înaltă și s-ar putea spune că odaia mea se găsea față de aceea a negustorului și a soției sale la etaj, deoarece patru trepte de lemn o despărțea[u] de restul clădirii. Construcția aceasta stranie se datora probabil faptului că zidirea era așezată cu partea din dos direct pe dealul care începea tocmai din mijlocul curții. Cum nu aveam intenția să întîrzii prea mult prin preajmă eram mulțumit

de locuința găsită, mai ales că ferestrele se deschideau pe peisajul odihnitor al pădurii învecinate. Lucrările de reparație a bisericii erau înaintate și prezența mea nu tocmai indispensabilă. În plus, după primele investigații, nu mi se păruse ca din punctul meu de vedere, al cercetării etnografice, așezământul să prezinte vreun interes deosebit. Reparația bisericii fusese întreprinsă de autoritățile comunei în dorința de a o reda folosinții poporenilor săi, care neavând un lăcaș divin propice, trebuiau să asculte sfânta liturghie într-unul din satele din apropiere. Biserica fusese părăsită de poporeni în urmă cu mulți ani, foarte mulți ani, când satul avusese și parohie proprie și preot. Acestui fapt i se datora de altfel și starea de ruină în care ajunsese așezământul. Motivul pentru care poporeni părăsise[ră] locașul lor propriu, preferînd pe acela al unui sat vecin destul de îndepărtat, nu mi se păru tocmai limpede. Mi se vorbise despre un conflict pe care ultimul preot, un anume Ieronim, l-ar fi avut cu credincioșii săi. Dar cum și de ce acest conflict se răsfrînge asupra nevinovatei clădiri, care, după alungarea preotului din sat, fusese lăsată-n paragină și evitată ca un loc necurat, nu putui afla. Nici nu mi-am dat, de altfel, prea mult silința să aflu, căci lucrurile nu mi se păreau prea însemnate. Singurul fapt important era că biserica ajunsese să fie uitată cu desăvîrșire între ierburile înalte ale luncii și acestei împrejurări i se datora starea în care ajunsese. Timp de o generație întreagă, așadar, sătenii cercetase[ră] în locul ei pe cele din satele învecinate, preferînd să facă drumuri, mai ales, pe timp de iarnă, destul de grele, decît să se apropie de locașul lor. Acum comuna se hotărîse să scoată din paragină zidirea dumnezeiască și să refacă vechea parohie. Poporeni, care păreau să fi uitat vechea lor supărare, primise[ră] cu mare bucurie această hotărîre. De altfel, o nouă generație o înlocuise pe cea care se răzvrătise împotriva preotului așa că e greșit să spunem că supărarea fusese uitată. Adevărul e că mulți nici nu știau de ea iar unii cunoșteau numai unele amănunte confuze, fără însemnătate. Lor trebuise să li se pară tot atît de absurdă ca și mie părăsirea în voia sorții a unei zidiri ce putea să-i scutească de drumurile lungi și obositoare ale Duminecilor. Reparația bisericii avea deci rostul de a o reda cultului, așa încît nu privea în chip deosebit însărcinarea mea. De altfel, așezământul nu părea să prezinte vreun interes special, încît hotărîsem să mă mărginesc numai la a aduna datele istorice și etnografice ce le voi fi putut găsi în vederea întocmirii referatului conclusiv. Aceste date nu putea[u] fi prea multe și în orice caz nu se puteau deosebi de cele ale aproape tuturor bisericilor din regiunea S. Ca și acelea și aceasta era construită în spiritul sever, neartist și practic, al transilvănenilor de miazăzi. Ea cuprindea o clădire de piatră alburie cu un turn pătrat ridicat peste o tindă cu prag. Interiorul afumat, cu un iconostas fad, scurt, mărginit de două firide scobite. Peretele din față era acoperit de un strat nu prea întins de var alb, în contrast cu restul pereților de culoare albăstruie, fundalul obișnuit al frescelor comune tuturor bisericilor din jur. Cum comuna avea dorința să înnoiască acest interior, prevăzîndu-l cu picturi noi, îmi dădui și eu avizul și întrucît vechile urme nu prezentau nici o valoare artistică deosebită, formulai un referat favorabil. Aceasta ca să-mi justific oarecum prezența față de autoritățile satului, cărora rostul meu în cadrul acestor lucrări de reparație de care Comisiunea Monumentelor istorice se sesizase pe altă cale, nu li se părea tocmai clar. De altfel sătenii, care nu putuseră nici ei cuprinde sensul misiunii ce mă aduse printre ei, în nevoia de a-mi găsi neapărat indicativul ocupației, mi se adresară pînă la urmă și mulțumiți că-mi putură categorisi rostul cu «dom-nule inginer!»

Hotărîsem să mai rămîn în sat numai pînă cînd pereții lăuntrici ai bisericii vor fi fost degajați de stratul lor exterior și văruiți din nou. Și fiindcă lucrătorii, recrutați dintre sătenii ce se angajaseră de bunăvoie la reparația bisericii, erau împărțiți între ultimele munci ale cîmpului și cele, atît de felurite ale restaurării, lucrarea, ce necesita prezența mea, înainta pe sărite, lăsîndu-mă liber cea mai mare parte din timp. Mă apucau, așadar, [pentru] a-mi omori uritul și a-mi umple golurile de inactivitate, să-mi pun ordine în însemnările adunate și să încep redactarea lor. Dar un fel de tainică delăsare pusese stăpînire pe mine și mă stînjea în intenția de a lucra. Frunzăream

printre fișe cu o neliniște crescîndă fără să izbutesc să-mi stîrnesc pasiunea ce încordează la scris. Eram cuprins parcă de un vînt interior ce îmi împrăștia toată ordinea spirituală, făcîndu-mă să sar de la una la alta, inapt de a gîndi un întreg și de a stabili un plan de lucru. Prelungeam orele pe care le petreceam, cînd eram chemat la biserică, cît puteam mai mult numai ca să am un motiv de a nu mă întoarce la masa pe care o improvisasem drept birou și în fața căreia din clipa în care mă așezam, neastîmpărul, inerția, neliniștea începeau. Îndeobște asemenea stări în care mă simt distrat și în care concentrarea intelectuală mi se pare cu neputință, mă umplu de panică. Aceasta, pentru că în timp ce îmi simț puterile astfel destrămate, un gînd secret mi se ivește

Ultima fotografie cu fratele său Dominic (Cluj, septembrie, 1962).

întotdeauna în minte. Și acest gînd, dacă l-aș lăsa să se formuleze limpede, ceea ce mă fereșc cu groază, ar fi teama ca nu cumva starea de haos interior să dureze veșnic și să mă facă incapabil de a reîncepe din nou munca ordonată. Atunci, nevoia celui altceva care îmi răvășește spiritul, de obicei în amănunțime și pedant organizat, mă face să-mi părăsesc lucrul, ca imediat să mă întorc la el, dar cu sentimentul precis că nu voi fi în stare să-l continui. Astfel, ca să-mi redeștept pofta de lucru, începui să fac plimbări îndelungate în aer liber, cu gîndul că oboseala fizică va astîmpăra agitația lăuntrică și-mi va reda calmul rîvnit.

Într-o zi, după cele cîteva încercări neizbutite de a înjgheba lucrul, îmi luai haina așezată pe umărul scaunului și-mi părăsii camera. Ieșii prin fundul curții direct în cîmp

și într-o stare de dezgustată iritație mă îndreptai pe drumul pe care venisem prima dată în sat. Cu gândul la neputința de a reentra în normal, urcai vechea cărare spre «Puntea neagră», cum aflasem încă în primele zile că e denumit vadul prăpăstios ce lega locurile unde poposisem în prima noapte cu cele în care mă găseam acum și unde întâlnisem ciudata amazoană. Fără să țin seama de urcuș, grăbii pașii cu respirația înfierbintată. O adiere uscată îmi bătea fruntea, și închis în mine, înaintam cu capul plecat. La doi pași de vârful culmii, cu zgomotul torentului din Puntea neagră în auz, îmi ridicai ochii. Și ca și atunci când pentru prima dată trecusem vadul, înaintea mea, pe aceeași îmbucătură a povârnișului, zării ciudata amazoană. Stătea în virf cu biciușca în mână lovind ritmic iarba. Părul desfăcut pe spate, de un galben de floarea soarelui, se răsuca în bulboane ca torentul din fund. Mă privea cum urcam, de astă dată din cealaltă parte a culmii spre ea. Tresării. O uitasem din ziua când o întâlnisem aici pe culme aproape cu desăvârșire și, acum, mă găseam iar în fața ei. Îmi zîmbea și avui impresia o clipă că se afla acolo pentru mine, că venise de-atunci în fiecare zi aici, în speranța de a mă regăsi, că pierduse nădejdea unei revederi și că, acum, privindu-mă cum urcam spre ea, cu obrazul încins și cu răsuflarea întretăiată, se umplea de un sentiment luminos de mulțumire, asemănător aceluia care ne cuprinde uneori ca un val argintiu, desfăcut din adâncuri înnegurate și pe care-l numim, cu un cuvânt plin de smerenie, fericire.

— Încotro? mi se adresa cu vocea ei pală în care vocalele se muiau ușor.

— În neștire, fu răspunsul meu.

— Atunci lasă-mă să te însoțesc. Se întoarse, apucă dirlogii calului și pornirăm împreună, cu capatele plecate, aproape lipiți.

Din ziua aceea întâlnirile noastre se făcură tot mai dese. O regăseam pe Edda, acesta-i era numele, mereu deasupra Puntii negre și numai târziu, după ore întregi de hoinăreli, o părăseam din nou lingă vad, privind-o cum încalecă și cum trece, ca un fluture mare, roșu, firul de cărare de peste povârniș. De pe culmea cealaltă se răsuca o clipă în șea, îmi făcea semn zîmbind, ca și cum ar fi vrut să-mi spulbere teama cu care o urmăream strecurându-se peste abis. Apoi dispărea într-un vârtej de pulbere. A doua zi revenea în același loc. O primeam cu ochii închiși căci n-o puteam privi deasupra abisului, cu trupul aplecat înainte și mâinile strânse-n hături, fără să-mi pot opri un tremur de spaimă. Uneori așteptam, cu un nod în gât, să aud pietrișul de pe trecătoare alunecând, la un pas greșit al calului, în adânc și țîrînd cu el îndrăzneța făptură. Atunci deschideam brusc ochii, dar nu vedeam sinistrul tablou imaginat, ci la doi pași o zăream pe ea descălecînd și întîmpinînd cu un surîs victorios suspinul meu de ușurare. Seara, când ne despărțeam, la plecare încercam același calvar pînă ce o vedeam trecută pe culmea din față, deși de nenumărate ori mă asigurase că pentru Beppo, murgul ci arămiu, trecerea vadului e un fleac. Avea o pasiune nestăvilită pentru el și, după cum îmi spusese, îl crescuse de mic. Nu-și putea opri un gest de copilărească mîndrie, atunci când îmi explica încîntată că nici un cal, afară de Beppo, nu poate să traverseze Puntea neagră. Pentru oricare altul încercarea ar fi fatală, căci nici unul nu are simțul de echilibru, finețea, aproape omenească, a pasului lui. Eu mă mulțumeam să aprob știind cită plăcere-i face, deși în fond socoteam o nebunie aventurarea ei călare peste vad și nu rareori o imploram să treacă Puntea pe jos. Atunci îmi mărturisea că n-a făcut asta, nici înainte de a mă cunoaște, cu atît mai puțin acum. Și ridea, trecîndu-și mîna simplu pe brațul meu. Era un copil, deși femeie împlinită, și mă resemnai să socotesc această pasiune drept un reflex straniu al vieții de țară pe care o ducea, fără mari fervori și fără agitații compensatoare. Nu putui afla prea multe din viața ei. Tot ce putui să înțeleg în cîteva frînturi întîmplătoare, fu că locuia într-un sat din vecinătate, sat în care nu-mi fu greu să identific pe acela unde-mi petrecusem prima noapte. Era germană precum o trăda și numele și felul de a vorbi, deși în afară de moliiciunea accentului, se exprima cu ușurința aceluia care nu numai vorbește într-o limbă, dar și gîndește în ea. Încearca de cîteva ori să aflu lucruri mai amănunțite din viața ei, dar fu în zadar. Eu, bineînțeles, o făcusem părtașă la tot ceea ce mă privea și viața

mea nu mai avea nici un secret pentru dinsa. Ii mărturisisem și, într-o generoasă pornire, mă încredințai suflatește cu totul acestei ființe. Poate viața goală pe care o ducea, poate felul ei de a fi, mai stingher, mai discret, o făcea mai mult să primească, decât să dea. Îmi deșertai asupra-i, ca într-un vas, toate neliniștile, toate planurile, toate agitațiile de care eram plin. Și nu-mi făcui un secret nici din neputința momentană în care mă aflam de a lucra, deși asta mai mult din dorința de a nu rămâne nimic care să fie numai al meu, căci nici vorbă nu mai era acum, cînd îmi petreceam aproape toată ziua în tovărășia ei, să mă mai gîndesc serios la altceva. Ea primea toată revărsarea mea interioară ca pe împărtășania unei lumi magice și nu tirziu încercai impresia că această primire îi devenise ei tot atît de necesară, pe cît simțeam eu necesar să mă dăruiesc, să mă revărs, să mă împart cu ea.

Pe zi ce trecea eram tot mai apropiați. Două singurătăți se topeau încet una în alta ca două făclii de ghiată și, începusem, firesc, fără să ne dăm seama, să fim împreună peste tot. Mă însoțea pretutindeni și adesea, în zori, străbătea în galop satul ca să se oprească în fața casei mele, vestindu-mi cu tropotul și nechezul lui Beppo că e aproape. Coboram în fugă și cînd deschideam poarta, ea sarea ușoară din șea și-mi întindea mîna. Porneam apoi, cu calul în urma noastră, încotro ne inspira clipa și în curînd străbătusem toate împrejurimile. Cînd mă abăteam din drum pe la lucrările bisericii, mă însoțea întotdeauna iar uneori venea să mă regăsească chiar în lunca unde știa că, cuprins de remușcări pentru rosturile pe care le neglijam, mă duceam în zori, dar nu ca să lucrez ci, tot amăgindu-mă, tot ca să o aștept pe ea. Nu țineam seama de nimic și nici un fel de înțelegere prestabilită nu se produse între noi. Oamenii din sat, începuse[ră] să cîrtească și, nu li se putea părea un lucru convenit, beția aceea însoțită a nesfîrșitelor noastre plimbări pe ogoare, întilnirile noastre pline de o nebanatică exuberanță, tovărășia noastră zilnică în vîzul lor. Nu ne feream de nimeni, ne era indiferent tot ceea ce se petrecea dincolo de plasa aurie a prieteniei în care ne învăluisem. Și oamenii de care nu mai țineam seamă, care nu mai aveau pentru mine o existență pe care eram dator să o observ, începură să comenteze această legătură pasionată și exclusivistă înainte chiar ca noi să ne fi dat seama, limpede, de ea. Și desigur cu aprecieri severe, de care nu era străină nici dușmănia surdă ce mocnea între cele două sate de neam diferit. Ar fi trebuit să simt de la-nceput că oamenii din sat, care erau evident cu privirea ațintită asupra fiecărui gest al orașanului, nu puteau vedea cu ochi buni această legătură. Și poate ar fi trebuit să fiu mai prudent, să nu las să se desăvîrșească totul în plină lumină, în vîzul lor. Dar eram mult prea departe de a simți că e ceva rău în legătura mea cu Edda, într-atît mi se părea de firească, de indiscutabilă. Nu ne întrebam nici eu, nici ea de ce natură e sentimentul care ne mină unul spre celălalt, atît de orbiți eram de starea aceea de puritate lăuntrică în care ne găseam. Am fi fost capabili, cred, să susținem că nu e vorba de nici un sentiment, altul decît acela al unei prietenii luminoase, care să ne apropie într-atît încît pentru toți ceilalți, afară de noi, să fie evident că aici « e ceva la mijloc ». Pluteam într-o stare de limpezime interioară, de parcă am fi avut sufletul căpușit numai cu foițe de aur strălucitor. Nici un semn nu se ivise ca să ne trezească din ceea ce nu ascundeam, pentru că ni se părea că nu avem nimic de ascuns, din ceea ce nu încercam să clarificăm, pentru că ni se părea totul prea curat. Eram tot timpul împreună, dar, ca și cum asta ar fi fost în însăși firea lucrurilor. Ne cufundam unul în ochii celuilalt, ca și cum acesta era, peste tot, felul nostru de a privi. Nu ne dădeam seama că fiecare gest al nostru, fiecare cuvînt, legătura noastră într-un cuvînt, e ceva excepțional, ceva cu totul deosebit. Ni se părea dimpotrivă că nu e nimic mai obișnuit, mai firesc decît ceea ce numeam « prietenia » noastră, întocmai cum somnambulului nu i se pare nimic mai firesc decît mersul pe muchia unui acoperiș la zeci de picioare înălțime, și care pentru el nu e mai mult decît o simplă « plimbare ». Fu însă îndeajuns un singur semn din lumea dinafară pentru ca, lumina din jur ce ne îneca, să se împrăștie și noi să-ncepem să ne dăm treptat tot mai mult seama de natura sentimentului nostru, întocmai cum e de ajuns un singur țipăt scăpat de cei ce privesc din stradă la

halucinantul umblet al somnambulului pentru ca acesta, trezit, să se prăbușească din vîrf. Și așa cum el e ultimul care-și dă seama, în străfulgerarea clipei cînd se prăvălește, că pasul său a fost cu totul altceva decît un mers obișnuit, fapt pe care oamenii de jos îl remarcaseră de mult, tot așa noi am fost ultimii care ne-am dat seama că ceea ce noi numeam o « prietenie » obișnuită, era un fel de a vorbi, care nici pe departe nu cuprindea înțelesul adevărat al sentimentului ce ne lega și în care ne regăseam.

Acest semn fu un simplu cuvînt care-mi ajunse întîmplător la ureche. Într-o după-masă așteptînd, ca Edda să vină să mă ia de la mine, precum ne înțelesesem, mă apropiai de geamul care dădea spre curte și rezemat de el, fără să fiu văzut, priveam băutura în care proprietărea mea, o femeiușcă mică, cu degete groase, și cercei mici reprezentînd petalele unei flori de nu mă uita — cum poartă de obicei fetele — ațîrna pe o sîrmă groasă rufe proaspăt bătute. La un moment dat, poarta dinspre stradă se deschise cu un țîrîit scurt, după ce un tropot învăluitor îl vestise pe Beppo. Mă pregăteam tocmai să cobor în față, cînd, închizînd geamul, îl auzii pe soțul femeii din curte, care pe semne ațipise în odaia lor de jos, mormăind cu un glas gros.

— Cine-i la poartă?

— Stai liniștit! șopti aceasta apropiindu-se ca să scoată un braț de rufe din coșul așezat pe marginea zidului.

— Cine? repetă glasul gros, ca și cum n-ar fi înțeles șoapta femeii.

— Cine să fie! Nemțoaica inginerului.

Vorbele acestea mi se înșurubară în urechi. Coborîi cu dinții încheștați și în poartă o zării pe Edda. Se rezemase ușor de zăplaz și mă aștepta cu ochii ațîntiți în pămînt. Își lovea încet cizmele. Părul îi alunecase, căci și-l desprinsese din suluri, pe frunte acoperindu-i fața. Auzise și ea vorbele femeii. Cu siguranță le auzise căci toată după masa, deși am încercat să mă arăt mai vesel ca de obicei, îi citeam în ochi o stranie preocupare în ochi. Era ca și cum dintr-o dată căzuse pe gînduri, descoperind ceva ce pînă atunci nu băgase de seamă. La întoarcere și după ce mă despărții pe Puntea neagră de Edda, îi cerui explicații proprietăresii.

— Cum îți îngădui d-ta, îi spusei, să vorbești astfel. Nu-ți dai seama că e o jignire în primul rînd pentru mine felul cum ai vorbit despre domnișoara!

— Păcatele mele, dar tot satul îi spune așa! răspunse apucîndu-se cu o palmă de bărbie și cu cealaltă de sold.

— Oamenii să binevoiască să-și vadă de treburile lor, bolborosii înfuriat.

— Păi cine-i vinovat, dacă le mai vād și pe ale altora? Oamenii nu pot umbla cu ochii închiși.

Așadar aici ajunsesem. Tot satul vorbea. Tot satul dădea un înțeles, altul decît acela care îl dădeam noi legăturii noastre. Dintr-o dată îmi dădui seama în ce postură ridicolă mă puseseam cînd mă prinsesem în vorbă cu femeia aceasta. Vroiam să întîmpin un zvon, o cîrteală care se răspîndise deja, și nu observasem că nu aveam cu ce să o combat. Toate explicațiile mele ar fi cu totul contrazise de purtarea noastră și în plus cine ar fi putut asculta fără să priceapă altceva decît că erau vorbe fără șir cu care încercam să ascund o situație, pentru ochii lumii, gata creată. Ceea ce credeam că era indiferent oricui, că nu remarcase nimeni (« ce-ar fi putut remarca? »), văzuseră toți, înainte de a fi văzut și remarcat noi înșine. Între Edda și mine, cert, era « ceva la mijloc ». Înverșunat, mai mult de descoperirea făcută decît de neputința de a o pune la punct pe femeia din fața mea, retezaî o convorbire în care îmi apăream tot mai ridicol, tot mai puțin la locul meu.

— Pe viitor vă poftesc să vă țineți gura.

Din ziua aceea între Edda și mine, deși hotărîsem că nu trebuie să ținem seama de vorbele lumii, care « așa e ea, rea și clevetitoare », totuși se așeză un gînd nou, din ce în ce mai obsedant, gîndul că legătura noastră ar putea să fie și ceea ce pare altora, nu numai ceea ce decretasem, într-un avînt copilăresc și oarecum încercînd înconștient să ocolim inevitabilul, că ni se pare nouă a fi. Noțiunea de prietenie, pe care ne mulțumeam să o folosim pînă acum, ne apărea tot mai nepotrivită cu natura profundă

a sentimentului pe care doream tot mai mult să ni-l definim clar. Începusem să fim mai prevăzători, ne feream de ochii lumii și căutam să ieșim cât mai mult din văzul oamenilor. Ne retrăgeam ca niște animale surprinse asupra prăzii, dar care nefiind atacate, nu știu ce trebuie să facă și cu ochii ațintiți asupra indiscretului, cu prada încă în ghiare, se tirăsc de-a-ndăratelea într-un ascunziș din preajmă. La un moment dat îi cerui Eddei să nu mai vină călare, dar îmi dădui seama imediat că asta ar fi însemnat să nu mai vină deloc. N-ar fi putut face drumul de atâtea ori pe jos. N-ar fi putut fi la timp, nici la mine, când venea, nici între ai ei când ne despărțeam. Pentru prima dată, mă gîndeam la « cei ai Eddei ». Pînă acum niciodată nu-mi pusesem problema că ei ar putea exista. Acum se iveau dintr-o dată din necunoscut, făcîndu-mă să mă gîndesc că și lor li s-ar fi putut părea suspectă purtarea Eddei. Abia acum îmi dădui seama că Edda venea dintr-o lume pe care nu o cunoșteam. Când o întrebai dacă nu are dificultăți acasă în legătură cu escapadele ei tot mai dese, Edda încerca să-mi spulbere nu numai temerile, dar și noua mea înclinare de a purta interes pentru cei dintre care venea și despre care eu nu știam nimic. Mi se păru o clipă stranie această fugă de a atinge asemenea chestiuni. Într-adevăr, aproape cu spaima ca nu cumva să deștepte în mine curiozitatea de a cunoaște ceva din ceea ce o privea, fără a fi în strînsă legătură cu noi doi, Edda se grăbise să treacă peste întrebarea mea neașteptată. Dar în jurul nostru umbre creșteau. Ne strîngeam tot mai tare unul de celălalt, ni se deschideau ochii tot mai mult asupra faptului că între noi nu e numai o « simplă prietenie », ci altceva, ceva care ar putea să provoace rezistența celor din jur. Ce era acest altceva, nu întîrzie să iasă la iveală. Într-o seară, pe cînd amurgul galben vinețiu cădea ca o pelerină fluturîndă pe Puntea neagră, după o zi plină de zbuciumul suflător arse de îndoieli și incertitudini, îndreptîndu-mă să-i ajut Eddei să urce în șea, îi simții, cum stătea cu spatele ridicat în fața mea, capul înclinîndu-i-se ușor în urmă, parcă ar fi căutat ceva pe care să se poată rezema. Mă apropiai și i-l primii pe umăr, ca o floare obosită, în timp ce buzele mele aplecîndu-se încet spre gura ei, șoptiră cuvîntul care, atîta vreme ascuns sub obroc, reda în sfîrșit înțelesul adevărat al ceea ce simțeam, dar nu puteam exprima: te iubesc!

*

Lucrările de la biserică înaintaseră mult. Pereții laterali fuseseră degajați complet și zidul văruiat din nou. Peretele din față, despre care am spus că era alb, cu o mare pastă de var, ce făcea impresia să fi fost cam în grabă întinsă pe el, rămăsese neatins. Hotărîsem la-nceput, cînd mă grăbeam, că e inutil să fie ras, din moment ce era deja văruiat. Dar acum, lucrările se apropiau de sfîrșit și asta însemna despărțirea mea de Edda. Rămăsesem în sat, mult peste timpul la care mă decisesem înainte de a o cunoaște, mult chiar peste timpul necesar și acum căutam diferite pretexte pentru a prelungi lucrările, inventînd lucrări fanteziste și cu desăvîrșire inutile. Biserica era aproape goală și oamenii începură chiar să fie nerăbdători de a o vizita. Unii, cum muncile cele mari se încheiaseră[ră], dădeau mereu tîrcoale bisericii, întîrînd în tindă, curioși să vadă înăuntru, un locaș care fusese închis atîta amar de vreme. Nemaiavînd ce pretexta pentru a prelungi lucrările și a-mi întîrzia astfel șederea mea în preajma Eddei, hotărîi în cele din urmă ca și peretele din față să fie ras, sub motivul că varul lui, mai învechit, distona cu altul nou, fraged de pe ceilalți pereți, ceea ce nu era tocmai neadevărat. Această degajare întîrzia cu cîteva zile încheierea lucrărilor și-mi îngăduia să-mi amîn plecarea. Edda era cuprinsă de o adevărată panică la gîndul că aceasta se apropia, și pentru fiecare ceas, fiecare clipă pe care o puteam dobîndi în plus pentru noi, mulțumeam cerului. Iubirea care stătuse, atîta timp, închisă în noi, neștiută, ascunsă, izbucnise acum cu violență în lumină, ca o magnă fierbinte. Cuprinși de o frenezie năucitoare, revelația unicității sentimentului nostru ne fascina cu sublime incantații. Ne simțeam ca tirîți de o cădere de ape cristaline, cu vîrtejuri scînteietoare. Și voiam să prelungim cu orice preț această stare, care venise atît de tîrziu. Ceea ce descoperisem în noi era un miracol, în fața căruia stăteam înecați de uimire.

Atunci se petrecu și celălalt «miracol». Într-o seară, târziu, unul dintre oamenii care lucrau la degajarea peretelui pomenit, veni să mă caute în fugă. Mă întorceam tocmai de pe Puntea neagră când m-am întâlnit cu el față-n față în poarta casei.

— Domnule inginer, veniți îndată la biserică, îmi strigă fluturându-și mâna. Mă îndreptai îngrijorat spre el, întrebându-l din ochi. Dar omul mă apucă de haină și porni spre luncă. Pe drum îmi explică, ținându-și răsuflarea, că la biserică se petrecuse ceva neașteptat care reclama neapărat prezența mea. Până să-i cer lămuriri mai amănunțite ne și aflam în fața bisericii. Aici cei câțiva lucrători mă așteptau într-o stare de vădită nehotărâre. Ce se întâmplase? În cursul după-amiezii oamenii începură degajarea varului de pe perete. Mortarul zgronțuros se desfăcea destul de ușor, căci stratul era subțire. Dar după ce pe o întindere de câteva palme lucrătorii desfăcură perețele, în loc să întâlnească zidul de cărămidă obișnuit, dădură de un alt perete peste care fusese pe semne întins varul ras. Pe acest perete și atât cât îngăduie lumina din interior, se zăreau prelungite părțile de jos ale unei fresce care se ascundea probabil în dosul peretelui de var. Oamenii, obișnuiți cu grija pe care o arătam eu pentru orice amănunt de această natură, se opriră din lucru și neștiind dacă și acest al doilea perete trebuie degajat împreună cu celălalt sau dacă, peste tot, nu e mai bine să se renunțe și la degajarea celui dintâi, fapt care ar economisi o muncă ce acum trebuia îndoită, trimiseră după mine ca să hotărâsc. Cu sufletul strâns de această neașteptată descoperire intrai în biserică și, pentru că înserare de-a binelea, poruncii să mi se aducă lumină. Cineva aprinse o lampă și o apropiie de perete. Mă aplecai spre colțul degajat unde pe o întindere destul de redusă se vedea marginea de jos a unei pulpane de heruvim, din care se desfăcea, pe un fundal roșu auriu, un picior alb, gol, ce părea că plutește în această mare de sînge sclipitor. De la-nceput, încă din acest fragment, îmi dădui seama că nu e vorba de un rest din fresca veche degajată, rest acoperit pe porțiunea din față, din cine știe ce pricini, ci de ceva cu totul distinct, de o pictură ce se deosebea de fresca veche, nu numai ca dată, ci și ca stil. Vechea frescă fusese o zugrăveală comună, iar piciorul pe care-l vedeam plutind aici trăda un stil deosebit, ce nu se aseamăna cu conventionalismul picturii murale obișnuite. Luai un tîrnăcop din mîna unui țăran de lângă mine și începui să lovesc ușor perețele, desfăcînd cu grijă fiecare zgronț de var. Pictura se continuă sub pasta întinsă și, fără a mai sta pe gînduri, poruncii oamenilor să se apuce de lucru.

— Acum noaptea? auzii un mormăit în spatele meu!

— Acum, retezai, cuprins de o curiozitate febrilă.

— Ba mai bine mă lipsesc, și un glas rece bruftui prin întuneric. Îmi dădui seama că oamenii au dreptate, dar nu puteam să rezist ispitei de a urmări întregul aceluși fragment descoperit.

— Să rămînă cîine vrea. La nevoie lucrez singur toată noaptea. Față de această subită hotărîre, oamenii rămaseră o clipă nedumeriți, apoi înțelegînd că aici e vorba de un lucru mai important decît crezuseră ei, acceptară să-mi stea la dispoziție. Și întreaga noapte, la lumina unor lămpi de petrol, desfăcurem încet — căci la fiecare gest mai brutal mă încordam spre cel neîndeminat — perețele bisericii. Cu fiecare porțiune de var care cădea fărâmiîndu-se la marginea zidului, pictura ascunsă se întregea treptat, cu fragmente pe care, fiecare în parte, le priveam la flacăra mică a lămpii apropiate de zid. Aveam de-a face, fără doar și poate, cu o operă excepțională, a cărei descoperire îmi făgăduia un succes științific neobișnuit. Era o frescă independentă de restul bisericii, pe care un artist misterios își cheltuisese nu numai un geniu impresionant, dar și o ardere nemaipomenită. Stilul picturii avea o amprentă foarte personală, culorile se desfăceau într-o beție luminos paradisiacă, în contrast cu lipsa de sensua-litate a picturilor murale sau pe sticlă autohtone. Figurile de pe fresca aceasta aveau ceva concret, viu, omenesc, aș putea spune, pătimaș — în genul italienilor primitivi — care se deosebeau flagrant de hieratismul sec, lemnos al picturii noastre bizantini-zante. Individualitatea misteriosului autor era foarte marcată și frenezia jocului de culori, în care albul cu roșul se împerecheau într-un festin mai aproape de extazul

catolic decât de cel răsăritean, îmi semna o tendință de neconformism din partea autorului acestei fresce, demnă de a constitui un « caz senzațional » în cercetările etnografice, din ultimii ani. Îi și vedeam pe directorul muzeului pufnind greoi din buze la aflarea acestei descoperiri, ce aducea în lumină nu numai un artist, printre zugravii obișnuiți ai picturii noastre murale, dar — ceea ce era mai interesant — un artist răzvrătit. Aproape năuc, fremătind de bucurie, alergam de la unul la altul dintre lucrători, recomandându-le o grijă exagerată. Aceștia mă priveau mirați și nu înțelegeau agitația mea, oricât le repetam, învîrtindu-mă ca beat printre ei, că « am găsit ceva grozav! » În zori, peretele era aproape complet degajat și lumina care străbătea prin ferestruicile turlei, mîngîie fresca ivită peste noapte. Întregul părea și mai remarcabil decât fragmentele pe care le văzusem izolat. Priveam din mijlocul bisericii la fresca desfășurată și convingerea că mă aflu înaintea unei opere de artă veritabilă, lucru atît de rar în trecutul picturii noastre bisericești, sporea încontinuu. Fresca reprezenta, pe cît îmi puteam da cu socoteala, înălțarea Sf. Fecioare, căci din profuzia culorilor de la baza picturii se desprindea, în mijlocul unei hore de heruvimi fascinați, chipul aureolat al Maicii Domnului purtată de nori. Caracterul naiv-alegoric al picturii nu prejudicia cu nimic valoarea lui pur picturală, trădînd un spirit dornic de a ieși din cătușele artei noastre murale și de a umple cu conținut pasionat apusean stihile vechi. « Cazul » era, artisticește vorbind, tot atît de interesant ca și istoricește. Căci trăda un « zugrav » care descoperise o artă îndepărtată, fără să fi umblat la școlile ei, lucru care se vădea din modul direct, neșcolăresc, în care această artă stîrnise un talent încătușat în forme bizantine. Aș fi spus mai mult un pictor care se inspirase pe viu dintr-o lume străină de lumea în care și pentru care lucra. În jurul meu cei cîțiva oameni cu care lucrasem toată noaptea priveau tabloul care li se înfățișa în lumina revărsată. Și păreau dezolați, că în urma unui efort atît de obositor, nu se găseau acum decât în fața unei zugrăveli care nu le spunea nimic și pe care, unul dintre ei, o califică imediat în spatele meu, mormăind:

— Cam nemțească!...

Soarele se ivise de-a binelea, dar eu nu mă-nduram să plec din fața frescei. Găseam mereu prilejuri de încîntare și amănuntele care întregneau acum o viziune amplă mă surprindeau cu noi și noi frumuseți. Lucrătorii se rezemau lîngă mine în uneltele lor și păreau insensibili la efuziunile mele estetice. Încercam, sub impulsul debordant al entuziasmului, să le comunic emoția mea, dar era zadarnic. La un moment dat răsună de departe, nechezul cunoscut. Edda îngrijorată de a nu mă fi găsit acasă, unde desigur i se spusese că lipsisem întreaga noapte, venea să mă caute aici. Mărturisesc că în focul descoperirii o uitasem. Acum îmi dau seama că dacă mi-aș fi adus aminte de ea în timpul cît lucram la degajarea frescei sau cel puțin înainte ca ea să răsară în tinda bisericii, poate aș fi putut preveni ceea ce a urmat, poate lucrurile s-ar fi desfășurat altfel și oamenii n-ar fi observat ceea ce numai eu aș fi descoperit. Căci fresca ne mai rezerva o surpriză, pe lîngă neașteptata sa ieșire la iveală.

După ce intră în biserică, Edda observîndu-ne grupul, se apropie de noi încet. O simțeam în urmă îndreptîndu-se încet spre locul din care priveam fresca. Fără să mă întorc, o chemai în șoaptă și, încă sub extaz, îi arătai peretele. Oamenii se dădură la o parte greoi, fără amabilitate. Edda nu mai intrase pînă acum niciodată în biserică, mă aștepta întotdeauna afară, cînd veneam pe la lucrări. Era ceva dușmănos în felul în care oamenii îi făcură loc. Dar cînd ajunse între noi, rămaserăm cu toții ca loviți de un trăznit. Întorcîndu-ne ochii de la fresca pe care o priveam pînă atunci, spre ea, care înainta cu pas domol, avurăm, deodată toți, și eu și ceilalți, impresia că Sfînta Fecioară, aceea de pe peretele descoperit în noaptea trecută, se îndreaptă spre noi. Uluiți ne întoarse[ră]m capetele din nou spre frescă. De astă dată direct la figura centrală a picturii. Asemănarea dintre Edda și Fecioara, ce se desprindea pe peretele din față, dintre heruvimii plutitori, era uluitoare. Atît de perfectă, încît dacă nu le-am fi văzut acum, pe amîndouă, una în fața celeilalte, niciodată n-am fi observat-o. Căci sînt lucruri de identicitate a căroră nu-ți poți da seama decât atunci cînd le vezi alăturate.

Sînt lucrurile care de obicei nu se deosebesc îndeajuns pentru a le putea observa asemănarea. Tot așa și acum. Edda părea coborîtă din fresca de pe perete, iar acolo între îngeri vedeam acum o Fecioară, în care, atît timp cît o privisem numai cu ochii artei, nu recunoscusem altceva decît o figură izvorită din imaginația pictorului, dar în care acum găseam reproducerea unui chip viu, omenesc, cunoscut, nu altul decît acela al ființei pe care o iubeam. Edda părea cuprinsă de o spaimă fascinantă și ochii i se pironiseră pe chipul de pe perete. Observase și ea asemănarea izbitoare și acum stătea uluită în dreptul picturii. Mă uitam cînd la ea, cînd la chipul Sfintei Fecioare. Aceiași ochi vii, de sălbăticune primăvărată, străluceau și pe chipul pictat și pe acela al Eddei. Sprîncenele și ale uneia și ale celeilalte se desfăceau la fel tăiate subțire spre tîmple, iar părul portretului învelit într-un vîl roșu cu bordură aurită, se învîlmășa spre umerii Fecioarei, întocmai cum se rostogolea, liber, și acela al Eddei. Doar o melancolie mai gravă, închisă într-un surîs de acceptare resemnată, părea să dea făpturii de pe portret un aer mai matur decît aerul încă feciorelnic, senin, de ființă fără dezolări, al Eddei. Încolo, asemănarea dintre cele două chipuri era desăvîrșită.

Eram cu toții tulburați de întîmplare. Dar pe cînd Edda și cu mine încercam o surpriză stranie, de revelație sublimă, lucrătorii mei păreau în prada unei tulburări, aș spune, scandalizate. Incantația uimirii noastre se răsfrîngea la ei în constatarea caracterului scandalos al acestei asemănări. Ceea ce pentru noi și îndeosebi pentru mine, care priveam cu ochii artei, era o ciudățenie estetică, fascinantă, pentru ei, oameni evlavioși, asemănarea dintre Sfînta Fecioară în fața căreia urmau să se închine și «nemțoaica» aceasta, părea o revoltătoare blasfemie. Nu știu dacă mi-am dat seama de ceea ce se petrecea în ei, atunci cînd îi vedeam schimbînd priviri de la frescă la Edda și apoi între ei sau numai că, în efuziunea revelației, i-am auzit retrăgîndu-se încet spre ieșire. Simțeam înverșunarea lor chiar fără să-i fi văzut și îmi amintesc că într-o clipă mi-am dat seama că venirea Eddei între noi a fost nefericită. Dacă oamenii n-ar fi fost puși față-n față cu aceste două chipuri, poate că ei n-ar fi observat asemănarea și antipatia lor artistică față de tablou nu s-ar fi transformat într-o înverșunare crîncenă de natură morală. Am regretat că venirea Eddei nu m-a surprins singur, căci atunci revelația acestei fresce s-ar fi consumat în flăcările unei înțelegeri a lumii care n-ar fi primejduit existența capodoperei. Îmi dau seama acum, după ce faptele s-au petrecut, că din punctul lor de vedere, oamenii din sat (căci în curînd întreg satul fu pus în cunoștință de cauză) aveau dreptate. Ei judecau fresca numai ca un obiect de cult, ori, cum ar fi putut ei să vină să se-nchine în fața unui chip ce semăna leit cu «nemțoaica» pe care o țineau toți drept «ibovnica» mea! Atunci însă, cînd eram în plin extaz al descoperirii de artă ce o făceam, nu puteam înțelege asta și nici nu mă sileam să înțeleg ceva ce mi se părea din capul locului o nerozie. Atunci nu aveam

în fața mea decît o mare operă de artă care ascundea o taină în strînsă legătură cu dragostea mea.

După ce rămăseserăm singuri, încercăram cîteva cuvinte, dar gîtlejurile ne păreau strînse de emoție. Îi lămurii Eddei, în șoapte întretăiate, felul cum am ajuns la descoperirea acestei picturi de o valoare artistică și documentară neobișnuită. Apoi, îi împărtășii uimirea pe care mi-o produsese miraculoasa asemănare. Edda părea la fel de buimăcită ca și mine. Nu știa ce să creadă și cerceta fresca într-o agitație firească. La un moment dat rămase cu ochii ațintiți asupra unui amănunt al picturii care mie pe semne îmi scăpase. Apoi se apropie încet cercetîndu-l cu o curiozitate crescîndă. Îmi făcu semn să mă apropii. Venii lîngă ea. Atunci îmi arătă, cuprinsă de un tremur ciudat, mîinile Madonei. Acestea erau încrucișate într-o delăsare molcomă. Pe un deget al mîinei stîngi, care era ascunsă sub dreapta ușor răsfirată, se zărea un inel cu piatră rombică, roșie.

— E inelul tatei, șopti ca pentru sine, da, nu-ncape-ndoială, e inelul tatei. Recunoscu inelul bătrînului la care găzduisem în prima noapte. Rămăsei buimăcit. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că între acel bătrîn și Edda ar fi putut exista vreo legătură. Deși știam că Edda era din satul în care poposisem la-nceput, totuși nu-mi puteam închipui că am locuit o noapte sub același acoperiș. Îi mărturisii Eddei surprinderea mea. La rîndul ei se arătă mirată cînd îi spusei că-i cunosc părintele. Îi povestii cum am ajuns să petrec o noapte în casa lor și mă arătai mirat că nu o văzusem. Edda își aminti și ea vag de călătorii zăriți de pe acel dîmb. Cît despre mirarea mea cu privire la faptul că nu o cunoscusem la ei, îmi explică grăbit că, în noaptea aceea, ea se-nchisese în odaia ei de cum se-ntoarse acasă, adormind imediat. Din explicațiile ei nu-mi fu însă greu să deduc că între tată, un om desigur ciudat, și fată raporturile nu erau dintre cele mai calde și că el se străduia să-i îngrădească cît mai mult libertatea. Convenirăm că bătrînul trebuie să cunoască ceva în legătură cu misterul acestei picturi, din moment ce coincidența fizionomiilor se dubla cu aceea a inelului din degetul iconei, unul și același cu inelul de pe degetul lui. Cum eram cuprins de o sete frenetică de a cunoaște taina acestei fresce, o convingei pe Edda să-i ceară bătrînului lămuriri. Fiindcă ea nu știa în ce fel îi va explica cunoștința noastră și părea să ezite, o implorai să nu se oprească la asemenea temeri nejustificate, arătîndu-i că pentru mine tot ce puteam descoperi în legătură cu fresca era extrem de însemnat. Edda îmi făgădui să-și înfrîngă temerea și încă în aceeași seară să-mi aducă vești. Dar nici în seara aceea, nici în zilele următoare Edda nu mai reveni. Neliniștit, o așteptam cu o înfrigurare crescîndă. Făceam tot felul de presupuneri și nu rareori cădeam pradă unei spaima adînci. Nu-mi puteam explica absența ei și mă temeam de rău. Cît timp o avusesem lîngă mine, nu-mi dădusem prea bine seama ce ar fi putut însemna pentru mine, într-o zi, absența ei. Abia acum, gîtuît de presimțiri negre, cuprindem în întregul său această nevoie de ea. Abia acum, în lipsa ei, începeam să o doresc total, fără discriminări, fără ezitări. Dragostea noastră se mărginise în hotarele purelor incantații lăuntrice. Cît timp ea îmi era alături, era ca și cum n-ar fi avut o existență aievea, ce ar fi făcut-o trup dorit. Abia acum, cînd nu era în carne și oase, lîngă mine, ea prindea ființă concretă, trup pe care-l doream pentru totdeauna al meu. Ce nu-i cerusem Eddei niciodată, era acum unica mea dorință. O voiam și regretam că nu înțelesesem, mai curînd, că Edda trebuia să-mi aparție, să fie soția mea. Și mă temeam să nu fie prea tirziu acum. Poate că ea dorise și așteptase de mai mult propunerea mea și că o vagă dezoare o cuprindea văzînd că hotărînesc dragostea noastră la timpul mărginit al unei veri. Descoperirea frescei putuse să aibă, pentru ea, un înțeles greșit, să o fi făcut să creadă că pentru mine există și alte lucruri decît ea, care pot răpi interesul făcîndu-mă s-o uit. Acum ea nu dorea decît să-i desmint această eventuală presupunere și să-i arăt că descoperirea frescei fusese pentru mine tocmai în dreptarul la ceea ce aveam de făcut. Abia acum, după ce descoperisem minunata capodoperă, eu îmi dădeam seama — printr-o ciudată întrepătrundere de situații, ce se lămuresc unele pe altele — că nu aș fi putut trăi fără ea, că Edda trebuia să fie soția mea. Să fi contribuit la această

nouă dorință a mea, la această « umanizare » a sentimentului meu pentru Edda, prea hieratic, prea cerească, portretul de pe peretele bisericii? Nu e exclus. Se ascundea în el o senzualitate tainică, ceva pămîntesc, ceva care — prin răsfrîngere — trezea în mine, dorinți concrete. Trupul Eddei, viu, stîrnise în mine incantații cerești, iar portretul sfînt mîise chemări pămîntene ce acum, în lipsa Eddei, pe care o doream, pe măsură ce mă pierdeam tot mai mult în privirea și studiul frescei, creșteau.

Satul însă vuia. Vestea că în biserică se descoperise un portret care era « al nemțoaicei » înfățișînd pe Maica Domnului, dăduse loc la interpretări absurde și nu tîrziu sătenii ajunseră să creadă că totul e o farsă drăcească pe care ei sînt datori să o nîmi-cească. Scandalul luase proporții neașteptate și într-o zi mă văzui nevoit să încui biserica fiindcă țărani ce se scurgeau într-un șir neîntrerupt ca să vadă acest semn al diavolului, ce-și bătea joc de ei, erau din ce în ce mai amenințatori. În curînd glasuri se iviră cerînd cit mai neîntîrziat degajarea frescei și « curățirea » bisericii de imaginea unei « nemțoaice » pe care oamenii o știau « cine e ». Prezența mea începea să fie din ce în ce mai mult obiectul unei dușmănii, mai întîi surde, apoi tot mai exprimate. Oamenii cereau să părăsesc satul, să-i las să-și vadă în liniște de socotelile lor și, mai ales, să fie scutiți de imaginea celei ce, după ce-mi fusese ibovnică, printr-o farsă drăcească, le spurcase biserica. « Doar nu era — spuneau! — să se-nchine la chipul ei, cînd știau cit plătește ». Încercam zadarnic să le explic sensul operei de artă și să-i fac să-și dea seama că e la mijloc numai o simplă asemănare întîmplătoare; în zadar le spuneam că sînt posesorii unei adevărate comori și că a distruge această frescă ar fi o crimă de neiertat. Nu puteam fi crezut pe cuvînt. Oamenii vedeau în încăpățînarea mea de a apăra pictura altceva, și faptul că ei cunoșteau (și cit de greșit) legătura mea cu Edda făcea ca fiecare argument al meu să fie înțeles altfel. În curînd fui nevoit să cer concursul autorităților din sat, căci oamenii amenințau, că de nu voi admite curățirea locului, o vor face singuri. Primarul nu păru nici el să înțeleagă prea bine dîrzenia cu care mă încăpățînam să apăr fresca. La un moment dat îmi dădu chiar păreri că « poate ar fi totuși mai bine să facem pe placul oamenilor ». Îmi dădui seama că într-un fel le împărtășește revolta și cînd mă arătai surprins de faptul că o autoritate, presupus luminată, nu e în stare să înțeleagă ce valoare se ascunde în descoperirea mea, îmi reproșă, jignit, legătura mea cu Edda și îmi arătă că în definitiv eu sînt vinovat de înverșunarea oamenilor împotriva picturii, căci dacă nu le-aș fi adus în ochi pe femeia aceea, necunoscînd-o, n-ar fi putut avea nici un motiv de a nu respecta sfînțenia cuvenită chipului Maicii Domnului. Din punctul lui de vedere argumentul acesta era greu de zdruncinat. Avea desigur în felul lui dreptate, dar eu, scos din fire fiindcă mă simțeam singur în apărarea picturii, îl avertizai că-l fac direct răspunzător de tot și că mă voi descărca la autoritățile centrale asupra lui, dacă se dovedește incapabil de a asigura un tezaur public de preț național. Abia atunci și fără prea multă convingere, primarul admise să pună sub paza jandarmilor biserica.

Între timp de la Consistorul Metropolitan îmi veni o scrisoare ce cuprindea lămuriri cu privire la istoricul bisericii. Le cerusem de mai demult. Soseau abia acum și nu erau de un interes deosebit. Cum eram agitat de scandalul cu sătenii, îmi arunca în fugă privirea asupra scrisorii în care un funcționar al Consistorului după ce cercetase arhiva îmi comunica datele găsite. Eram gata să arunc la o parte scrisoarea, cînd într-un post scriptum prîzîrit pe ultima coală, întîlnii pomenit numele Ieronim. Reluai atent citirea pasajului. Cuprindea lămurirea tainei picturii. Zelosul meu corespondent mă informa astfel că ultimul preot al bisericii fusese un anume Ieronim, hirotonit nu în urma unor studii teologice speciale, ci în urma unei pasiuni religioase deosebite. Fusese înainte zugrav de biserici, calitate în care îndrăgise Sfîntul Oficiu, și după un stagiul scurt — cum era posibil în acel timp — devenise preot. Dar ajuns în acest sat, preotul întreînu « relațiuni cu o nemțoaică dintr-un sat învecinat », care stîrniră scandalul. Corespondentul meu îmi arătă că a găsit în arhiva consistorială actul prin care sătenii cereau destituirea lui pentru că — citez ceea ce la rîndu-i zelosul arhivar îmi cita din act — « adusese femeia aceasta în biserica lor ». Corespondentul îmi arătă că nu înțe-

lege ce voiau să spună oamenii prin asta și sfîrșea cu regretul că nu-mi poate comunica mai mult. Dar eu înțelegeam totul. Ieronim, preotul zugrav, « adusese-n biserică », chip pentru chipul ce-l muncea adînc, dornic de a împărtăși divinității pasiunea lui, într-o capodoperă pe care acum o amenința ca și atunci neînțelegerea oamenilor. Eram copleșit. Descoperisem taina frescei. Nu-mi era greu să completez afirmațiile corespondentului cu ceea ce reieșea evident din descoperirea făcută de mine. Ieronim fusese alungat din sat iar fresca văruiată în grabă, după care biserica, profanată de chipul unei femei pe care oamenii, ca și acum pe Edda mea, « o știau ei cine e », rămase părăsită. Sărmanul Ieronim ! După ce atîta vreme opera lui în care consumase o înaltă febră de artă, și poate o adîncă iubire, rămase îngropată în uitare, acum cînd ea putea din nou să iasă la lumină, să i se recunoască valoarea, o stranie coincidență împiedica libera înțelegere a oamenilor pentru ceea ce voise el să le dea. Mă simțeam oarecum vinovat față de el, căci legătura mea cu Edda reedita un scandal ce-i năruise speranța în recunoașterea artei sale. Acum, nici postumitatea nu putea să redea operei sale înțelesul ei desfăcut de realitate, interpretarea pură și într-un fel eu, tocmai eu care înțelegeam măreția operei, provocam neînțelegerea celorlalți. Femeia care fusese modelul lui Ieronim, și care-l dusesse, poate prin mijlocirea unei pasiuni răscolitoare, la descoperirea unei lumi străine, ce, exprimată direct în arta lui, îi dădea izbitoarea originalitate, revenea acum ciudat în Edda, și în povestea ei de dragoste. Între cele două femei, înrudite prin mărturia inelului, Edda era urmașa aceleia care inspirase pictura și care nevoind să se lase uitată, revenea acum ca să mărturisească poate despre o dragoste vinovată ce plutea deasupra operei. Nu m-am putut opri să nu mă gîndesc cît de șubrede sînt dicționalele doctorale care afirmă că opera de artă este, pînă la urmă, întotdeauna recunoscută ; cît de fragilă este această operă atunci cînd nu e în armonie cu lumea din jurul ei și cît de greu poate fi ea păstrată în respectul oamenilor. Pictura sărmanului Ieronim, această operă care, dacă n-ar fi fost îngropată prin forță sub vâlul uitării, ar fi putut schimba cu desăvîrșire mersul artei noastre bisericesti, dîndu-i prin curentul pe care l-ar fi stîrnit, un avînt și o putere nouă, era urmărită de un destin mășter. Atunci cînd ieșise din nou la iveală pentru a cere prețuirea înțirziată a lumii, povestea reală din care poate se nascuse, se repeta aievea, amenințîndu-i și această a doua încercare de a răzbi la lumină.

În aceeași zi, pe cînd mă-ntorceam cu asemenea gînduri de la biserică, o găsii la mine pe Edda într-o stare de nedescris. De cum intrai în curte îl zării pe Beppo, deșelat, cu sudoarea curgînd rîu, priponit în spatele porții. Urcai în fugă la mine și abia avusei timp să cuprind pe cea care se prăbușea în brațele mele. După ce-și reveni în fire, Edda îmi povesti scena groaznică ce se petrecu între ea și bătrîn, după ce află de descoperirea din biserică. Bănuind imediat legătura dintre ea și descoperitorul frescei, bătrînul fu cuprins de o adevărată furie, din care Edda dedusese că taina celui portret îi era cunoscută, deși el îi spusese că nu știe despre ce vorbește. Era desigur o taină de familie pe care o ținuse ascunsă și pe care o vedea acum primejduită. Rezultatul fu că interzisese Eddei să iasă din casă, amenințînd-o că dacă încearcă să scape, îl va închide pe Beppo sub lacăt, făcîndu-i imposibilă escapada obișnuită. Edda era în prada unei agitații cumplite. Îi arătai scrisoarea ce confirma bănuielele cu privire la taina familiei lor. Din trecut se ivi în ea acea rudă, poate îndepărtată, poate apropiată, ce aruncase prin legătura-i cu un « popă zugrav », o pată asupra familiei și Edda mi se făgădui, ca o răzbunare, ca o împlinire peste timp a aceleia. Cînd îi mărturisii hotărîrea mea de a mi-o face soție, Edda se dăruî unei frenezii interioare în care spaima fericirii se amesteca cu groaza unei amare presimțiri. Îi era teamă ca nu cumva bătrînul să-i fi spionat această evadare scurtă pe care o izbutise în lipsa lui. Tremura la gîndul că acela ar fi putut pune pe cineva pe urmele ei, împiedicînd împlinirea planului ce-l făurisem. Hotărîsem ca îndată ce noaptea va fi căzut, Edda să se reîntoarcă, de astă dată definitiv la mine, ca să salvăm astfel cel puțin dragostea noastră. Eu urma să o aștept pregătit de plecare, și îndată după aceea am fi părăsit satul, pentru ca bătrînul să ne piardă urmele înainte de a fi putut să zădărnicească fuga Eddei.

O petrecui pînă la Puntea neagră. Seara se simțea aproape și Edda grăbită să ajungă la timp, înainte ca bătrînul să descopere mica ei evadare, dădu pîntenii calului. În sulul de praf stîrnit de copitele lui Beppo, mi se păru o clipă că zăresc printre tufele de pe marginea drumului strecurîndu-se o umbră. Dar îmi zisei că e numai o părere și nu dădui însemnătate faptului, deși o clipă mi se păru că recunosc silueta servitorului mătăhălos ce-mi deschisese poarta bătrînului în noaptea de pomină.

Cînd am ajuns din nou în sat biserica era cuprinsă de flăcări. Pus sau nu, focul îmbrățișa cu degete flămînde turla și lemnăria dinăuntru ardea cu zgomot mocnit. Ieșit din minți alergai spre luncă. Aici era adunat întreg satul, încercînd fără prea multă convingere să domolească vîlvătaia. Ca nebun, mă-nvrteam printre oameni, împingîndu-i la stingerea focului. Cum mulți vedeau în el un semn al cerului nu se prea grăbeau cu firea. Încercai să pătrund în biserică și de nu m-ar fi ținut cu forța cîțiva dintre cei din jurul meu, aș fi fost în stare să intru în cazanul de foc și fum ce smolea înăuntru. Cînd flăcările cuprinseră peretele din față al bisericii nu putui să nu observ pe obrajii țărănilor un fel de surîs de satisfacție. Mirosul de culoare pîrlită umplu lunca și eu căzui în iarbă deznădăjduit.

Am rămas întreaga noapte în preajma bisericii. După ce arsese tot ce era de ars, scheletul pietruit al zidirii pîrjolite se înălța dintr-un maldăr de fumegări sîngerînde. Eram singur — atît de singur că abia în zori îmi adusei aminte de Edda și de hotărîrea noastră. Trezit ca din vis, alergai spre locul întîlnirii. Nici acolo, nici acasă la mine Edda nu se ivise. Atunci în prada unei spaime îngrozitoare mă repezii spre Puntea neagră. Aici mă aștepta ea. Dar nu așa cum o doream eu, vie, lovindu-și ușor cu nerăbdare cizmele, ci în fundul torentului, prăvălită pe coastă, cu fața acoperită de o dungă roșie ce se prelungea încet de pe frunte spre colțul buzelor. Lîngă ea un cal, străin, negru, pe care nu-l cunoșteam, era prăbușit, cu grumazul frînt, în apa ce se juca în coama lui. Înțelesei într-o clipă totul. Planul nostru fusese descoperit și pentru zădărnicierea lui, Beppo închis sub lacăt, iar Edda, într-un moment de disperare, luase calul ce zăcea acum lîngă ea. Primejdia drumului îi ieșise din minte sau poate dorința de a scăpa și de a reveni la mine, o făcuse să uite tot, încercînd acest ultim mijloc. Cît despre bătrîn acela își ținuse făgăduiala.

Sibișu, 19 Sep[tembrie] 1948.

ROMAN EPISTOLAR

Gala GALACTION

FRUMOASA EPISTOLĂ DE ALTĂDATĂ

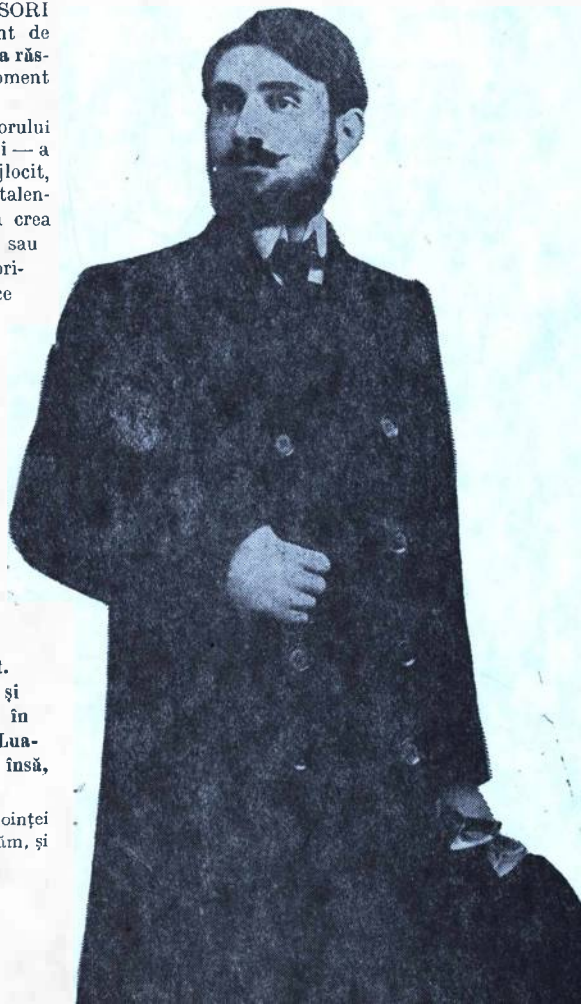
CURIOS: CITESC PREZENTELE SCRISORI (de dragoste) cu un mai adânc sentiment de participare decît paginile din romanul *La răs-pîntie de veacuri*, care evocă același moment biografic.

Să-și spună cuvîntul inabilitatea scriitorului în prelucrarea — pe canavaua romanului — a unui material de viață cunoscut nemijlocit, trăit? (Se știe, alțiia critici au arătat că talentul lui Gala Galaction nu excelează în a crea viață, în sens balzacian, ci în a povesti sau a evoca liric, virtuțile sale literare valorificîndu-se, plenar, cu osebire în cadre epice mai restrînse.)

S-ar putea însă prea bine să acționeze aici farmecul (și fascinația) documentului pur. Aceste epistole Gala Galaction le scrie fără vreo intenție artistică ci pur și simplu pentru a-și dezvălui sufletul altui suflet.

Într-o Autobiografie redactată de scriitor « pentru [arhiva Societății Scriitorilor Români]¹, citim în legătură cu perioada care ne interesează: « În anul meu de litere, am locuit în casa mătușii mele Elena Zotu, unde mă găseam cu familia mea întregă, încă din 1895, cînd am ieșit din internat. Casa aceasta era în strada Semicere 3 și descrierea ei și atmosfera ei se găseseră în romanul meu *La răs-pîntie de veacuri*. Lua-sem licența în teologie, în anul 1903, însă,

¹ *Autobiografie* — cunoscută grație bunăvoinței profesorului Ovidiu Papadima, căruia îi adresăm, și pe această cale, mulțumiri.

în același an, și anume cu 6 luni mai înainte, mă căsătorisem. De data aceasta stăteam în Calea Plevnei 62, într-o casă curată a unui proprietar zugrav german, plină de arborasi și cu flori.

Toate aceste lucruri, și altele infinit mai multe, se găsesc povestite, ba încă menționate zi cu zi, în Jurnalul meu intim, care începe în luna Septembrie, anul 1898 ».

Ultima apreciere nu este adevărată pentru anii la care se referă scrisorile ce le publicăm, întrucât, inexplicabil, *Jurnalul* sare perioada cuprinsă între 1901—1904. Editorii autorizați ai acestei opere, Mara Galaction-Tuculescu și Teodor Virgoliei, spun, prezentind structura volumului I: « Această ediție reproduce integral primele patru volume-manuserise ale Jurnalului lui Gala Galaction, cuprinzind perioadele: 11 septembrie 1898 — 22 iunie 1899; 10 august 1899 — 30 decembrie 1900; 13 iunie 1904 — 12 noiembrie 1905; 13 ianuarie 1906 — 12 iulie 1912 »².

Se observă că, dacă între celelalte volume sint lacune de o lună sau două, între volumul-manuseris II și cel de-al III-lea se interpune o perioadă albă de peste trei ani. Ce anume se va fi petrecut? Să ținem seama că și pînă atunci *Jurnalul* introdusese copia scrisorilor adresate sorei Zoe, viitoarea soție, și doamnei Sacara — oerotitoarea iubirii lor. De ce se face excepție cu lotul corespondenței de față? Un gest manifest de pudoare — între cei doi stabilindu-se, după 1901, legăminte sacre, incununate de actul căsătoriei din 1903? Să reflecte epistolele din acești ani aspecte prea intime — și prea scumpe inimii scriitorului — pentru a le putea încredința fie chiar și *Jurnalului*?

Dacă este așa — și dacă omisiunea n-a fost dictată de alte împrejurări — atunci valoarea de document sufleteș a acestor scrisori este cu atât mai mare. Căci orice s-ar zice, și *jurnalul*, chiar dacă impune, ca în cazul lui Gala Galaction, o tipărire postumă, se adresează totuși unui cititor (are în vedere, așadar, judecata și pretențiile unui ochi străin cărora, involuntar, cală a li se supune). G. Călinescu — care nu prea agreea « notele intime » — avea dreptate cînd remarcă malițios că « jurnalele moderne »³ sint, de regulă, « făcute în scopul publicării ».

La Gala Galaction nu este vorba, desigur, de o poză, ci de o continuă ezitare între dorința de a se confesa sieși pentru uzul propriei conștiințe și imboldul scriitoricesc (diavolesc) de a integra respectivele pagini literaturii sale cu caracter memorialistic.

La 13/26 iunie 1904, *Jurnalul* începe cu această apostrofă: « Tu, cel ce mă vei citi peste 30 de ani... », pentru ca un asterisc — redactarea e din 27 decembrie 1949 — să corecteze termenul: « Să mai lungim scadența [...] să zicem peste 50 de ani înainte ». În schimb, în nota de la finele caietului II, inserată la 7 mai 1948, autorul fusese mai evaziv: « Ce vor gîndi cititorii acestor memorii peste 20—40 de ani dacă... secretul lor va răzbi la lumina zilei?... »

Sînt acestea ezitări care măsoară toată sfioșenia și discreția ființei scriitorului, dar care nu anulează caracterul însemnărilor de document destinat oricum lecturii unui cititor al viitorului. La 14 februarie 1950, el se confesa fiicei sale, Marioara: « M-am gîndit, uneori, că acest caiet ar arde cu veselie în soba mea, dar — poate mai tîrziu (după vreo alți 50 de ani) va fi binecuvîntat pentru te miri ce scormonitor de documente psihologico-literare ».

Să spunem adevărul? Ori ce-ar face Gala Galaction, cu ori cite note ar amenda însemnările întîme redactate de-a lungul a jumătate de veac, nu poate să depășească, — nu poate să se desprindă din cercul magic al trușăului motto scris, la 11 septembrie 1898, pe prima filă a primului caiet: « Aceste scrisori nu sînt nici ale celor căror le-am adresat, nici ale mele care le-am scris — ei sînt ale literaturii românești ».

Dar scrisorile neincluse în *Jurnal*, pe care le divulgăm în acest număr al „Manuscriptum“-ului, avem toate motivele să credem, s-au voit a fi, în exclusivitate, ale adresantei și ale expedito- rului, ele sînt expresia convorbirilor intime a două suflete, mistuite de flăcările pure ale dragostei.

Uneori, valoarea intrinsecă a actului epistolar nud este subapreciată de către criticii literari.

² Gala Galaction: *Jurnal*, vol. I, București, Editura „Minerva“, 1973.

³ *Jurnalul lui Stendhal*, „Adevărul literar și artistic“, XV, seria a II-a, 799, p. 10.

Aș aminti, în acest sens, reproșurile pe care Perpessicius i le aducea lui E. Lovinescu pentru că în *Istoria literaturii române contemporane*. Evoluția prozei, în numele unei viziuni puriste, excludea din perimetrul literaturii manifestarea oratorică, publicistică sau epistolografă. Câtă dreptate avea, nu mai e nevoie să demonstrăm, știut fiind că sint autori care au rămas în istoria literaturii universale ca adevărate modele exersându-se în aceste domenii — cazul lui Cicero, pentru a-l cita numai pe el, care a realizat prin scrisorile către Caelius capodopera «fără să fi fost conștient de acest lucru», cum arată Gustave Lanson într-un studiu dedicat tocmăi «literaturii epistolare».

Se cunoaște că, în raport cu memorialistica, scrisoarea beneficiază de o structură mai liberă: poate atinge, cu grație, cele mai disparate chestiuni, poate sări, cu nonșalanță, de la o stare de umoare la alta, dispune, prin urmare, de mai multe și mai directe mijloace de a-l înfățișa așa cum e pe autor, oferind resurse inepuizabile sub unghiul spontaneității și al modului natural de autoexprimare. Să afirmăm că sub condeiul lui Gala Galaction, epistola își recăpătă, în plus, unele dintre drepturile uzurpate în epoca modernă; între altele și din pricina acestor împrejurări: ființa iubită, Zoe, se găsește claustrată în mediul călugăresc de la Mănăstirea Agapia, așadar corespondența are și rolul de a ține un fel de «jurnal de actualități» despre ceea ce se mai întâmplă în lume, trebuie să satisfacă setea de noutăți (întocmai ca pe acele timpuri cînd depeșele se trimiteau cu mesageri speciali sau curieri — «ordinari»).

Zoei îi sint furnizate «informațiile pe care le dorești privitoare la afacerea amicului meu». Este o afacere sentimentală care-i putea interesa, asemănîndu-se cu a lor (numai că rolurile erau schimbate: el era călugărul și «ea cea venită de departe»). Bineînțeles, Gala Galaction nu uită s-o țină la curent pe ființa iubită cu toate manifestările sale în public, în special cu ciclul de conferințe dedicat lui *Quo Vadis?* — îi trimite rezumate, își exprimă satisfacțiile, ezităările ca și proiectele lui de gînditor și orator etc. Iar de la un asemenea plan al reflecțiilor filozofico-literare aterizează brusc în altul, strict domestic. Viitorul scriitor este mistuit de neliniști în legătură cu varii cumpărături: cum trebuie să fie

pinza de olandă — «mai groasă, mai zdravănd, ori mai delicată, mai subțire?» — dar jurubițele de ibrișin (de care nuanță?) etc.

Scrisoarea are acest avantaj: aspectele stingace sau chiar ridicole îi măresc parcă farmecul, captînd «pe viu» ingenuitatea celui căzut în cursă. Nu putem astfel să nu remarcăm că tîrîrul Galaction se ogîndește cu fidelitate în aceste «conversații», se arată așa cum e: bunăoară, îi place să-și afișeze calitățile cu o anume cochetărie sau chiar cu un orgoliu care nu cunoaște margini: auditorii conferințelor lui «s-au simțit zdrobiți sub fluxul elocinții și al superiorităților mele»; neliniștii iubitei că ar putea pleca în alte țări pentru a dobîndi un titlu îi răspunde sec: «n-am ce căuta acolo; știu eu destulă carte, mai multă decît toți profesorii pe cari i-aș putea întîlni în viața mea».

În *Jurnal*, recitînd declarații asemănătoare acestora, scriitorul va nota spășit, pe margine: «Tot ce scriam atunci era extravaganță și trufie». Desigur, dar tocmăi de aceea sint sincere, sint adevărate aceste pagini.

Dar mijlocul principal prin care cată a lua ochii iubitei, a o uimi și cuceri, este stilul literar al epistolelor, ca un bijutier care prefiră șiraguri de nestemate în fața ochilor creduli și fascinați ai unei copile. Folosesc nu împlîntor această comparație, deoarece din corespondență pare a reieși că sora Zoe, deși mai în vîrstă ca viitorul ei soț, are mai mari rezerve de candoare, și, oricum, nu pare a fi inițiată în lecturi foarte pretențioase. (Galaction încearcă s-o formeze sub acest aspect propunîndu-i, ca trepte intermediare pînă la *Quo Vadis?* romane de Pierre Loti și Alphonse Daudet.) Să fie aceasta explicația unor figuri de stil care par prea de tot romanțioase, în stil de dedicații pe file de album: «Amintirea-ți mult iubită străbate norii eugeniței mele...» ș. a. (În vreme ce scrisorile către Doamna Sacara, o intelectuală rafinată, au o expresie mai supravvegheată și chiar mai complicată din punctul de vedere al ornamentației stilului.)

Dar nu, explicația principală trebuie s-o legăm de însuși caracterul romantic al acestei idile care, în împrejurările arătate, amplifică haloul poetic. Puține sint scrisorile, ca acestea, care prin modul lor ales de exprimare să nu evoce într-o asemenea măsură parfumul suav al epistolelor de dragoste de altădată.

Firește, astfel de antizepe poetice sint cultivate la școala retoricii clasice: (pe tema unei «fortuna labillis»): «o, dar cum se schimbă fața

⁴ Gustave Lanson: *Încercări de metodă critică și istorie literară*, Editura „Univers”, București, 1974.

lucrurilor în lumea aceasta: atunci un cer de smalt albastru se oglindea în strălucirea soarelui și frunza copacilor încerca prima paloare a toamnei. Azi, cerul de tort, arborii goi și friguroși, pământul în linfoliu... », la fel ca în această mărturisire-jurământ (cu accente liturgice); « Vai, de piatră de-aș fi fost — atita depărtare, atit pustiul și lung amar de zile sterpe, atita bir de dor, de suferință și de zbucium cit îi plătim soartei — de mult — de mult m-ar fi muiat: m-ar fi făcut de ceară — și făclie m-ar fi subțiat... »

În același Jurnal, o notă la scrisoarea din 4 iunie 1900, conține această reflecție a scriitorului: « Ciudad! Recitindu-mă, după 50 de ani mă găseșc suspect de oarecare retorism, de oarecare exagerație, ca diu zilele ducelor și ale marchizelor... ».

Exact: ca în zilele ducelor și ale marchizelor, un stil « nobil », retoric, cu exagerări poetice, dar în expresiile fericite purtând sigiliul indelebil al autenticității, al patosului sincerității. Într-un loc, se menționează — cu neliniște — că ninge: « ieri a nins toată ziua și zăpada a crescut pînă la vreo 3 palme. Va fi putut diligența să-și facă obicinuita-i cursă? » Așadar, ne aflăm încă pe vremea cînd poșta era adusă cu diligența? Aici el își imaginează că amîndoi, în aceeași clipă, se gîndeau unul la altul — reușind să desființeze depărtările — dîncolo își povestesc visurile și-și explică tîlcul lor ș. a. m. d.

Naivități? Ei bine, da, dar, oare îndrăgostiții de totdeauna nu sînt niște copii mari, elixirul iubirii nu-i transportă în vîrsta paradisiacă, acolo « in illo tempore »?

Aceste considerații vin să justifice îndrăzneala redacției de a grupa scrisorile sub titlu-

tura de « roman epistolar ». Este, desigur, o metaforă, dar și un mod polemic de a atrage atenția că epistolele nu oferă doar material pentru zelul « scormonitorilor » — de surse documentare, ci intră, de drept, în sacrosanctul dar neîmămuritul domeniu al magiei scrisului.

Gustave Lanson, în studiul amintit mai înainte, afirmă discutîndu-i pe moralști, că « ei deseriți pasiunile pe rînd, fiecare la rîndul ei; nu le fac să se încalere », în vreme ce în scrisori, « vedem cum caracterele, obligate de viață să se infrunte, se uzează, se întrepătrund, se modifică, dăruiesc și primesc... ». Din acest punct de vedere, ele se suprapun scopurilor urmărite de romane și de piesele de teatru. Gustave Lanson invocă, însă, suprasaturarea de literatură a cititorului, devalorizarea acelor « artificii și procedee care maschează sau înlocuiesc natura ». « Dorim doar ca opera — spune G. L. — să fie depozitara impresiilor despre lucruri și să ni le comunice cît mai complet, cît mai nealterat cu putință ». Acest deziderat l-ar împlini epistola: « or, realitatea autentică, pe care nici romanul, nici poezia nu o pot crea, se află în Scrisori ».

Astăzi, putem, cred, să depășim opțiunile exclusiviste care tind să confere cununa preeminenței fie literaturii de ficțiune, fie celei a documentului nud, conchizînd că viața sufletească a omului găsește varii forme de exprimare, din aria cărora însă nu poate lipsi epistola —, căci, comunicînd o experiență de viață, cu grație spontană și naturalețe, epistola reconstituie, în fond, acel farmec inefabil care n-a încetat nicînd să-și exercite forța de seducție.

AL. OPREA

SCRISORI DE DRAGOSTE

[I]

[M. L. R. — 15537]

15 Ianuar 1901

13 Ianuar, ora 9 și 1/2 seara — Îmi scrii, soro dragă, îmi scrii? — la această oră — sau numai gîndești la mine? — De ce inima mi se întoarce spre D[umnea]ta, stăruitor, în ceasul acesta? De ce gîndurile refuză să-mi vorbească de altceva, afară de D[umnea]ta? Iată, sînt în ajunul primei conferințe pe care voi rosti-o asupra romanului *Quo Vadis* (după cum < ți-am spus > te vestiam de acum o jumătate de an) și îmi notez diferite idei, cari vor întregi, miine, cuvîntarea mea. Însă inima mă cheamă din

mijlocul acestei activități, gândurile își schimbă unda și direcțiunea lor: ele vor să te contemple în amintire, ele vor să se sustragă comandai ce le dau, de a lucra, ele vor să fie ale D[umita]le! Dulce surioară, de îmi scrii, iată că îți scriu și eu: de gindești numai la mine, iată că mintea și inima mea îți răspund; dacă dormi și mă visezi: dragostea și sărutările mele zboară înduioșate împrejurul D[umita]le!

[F. 2] 15 Ianuarie — Scumpă surioară, am primit [i]eri scrisoarea D[umita]le cea sură. Și citind-o sufletul mi s-a întristat... Doamne, Doamne, surioară, D[umnea]ta îmi tot porți grijă să nu mă bolnăvesc și iată că tocmai D[umnea]ta mi te-ai bolnăvit! Am primit, deunăzi, scrisoarea prin care îmi recomandai acel aluat din făină de muștar și ți-am mulțumit în inima mea pentru atîta dulce și neadormită solitudine. Dar mi-am spus că această măsură medicală — foarte bună în felul ei — nu va găsi la noi prilejul aplicării. Dumnezeu ne păstrează într-o sănătate și bună stare trupească — desăvîrșite. Mama, soră-mea și eu sintem perfect sănătoși. (Frati-meu e tot departe acolo unde a plecat și va sta pe acolo multă vreme — căci tot nu are ce face aici.) Prietenul meu, chiar s-a îndreptat cu totul. Dar iată, sora inimii mele, că tocmai D[umnea]ta te-ai bolnăvit. O, de ce nu pot, suflet dulce, să stau de pază lângă căpătîliu-ți! De ce nu pot să viu să te îngrijesc eu, să te însănătoșez cu privirile mele, cu dragostea mea! De ce nu pot [f. 3] să risipesc durerea, de pe fruntea D[umita]le, cu mîngî[i]erea miinii mele... Ah, tot ce pot să fac, în neputincioasa mea depărtare, e să mă rog Domnului pentru sănătatea D[umi]ta[le]. Și aseară, cu miinile împreunate, l-am cerut să lase asupra-ți binecuvîntarea Lui milostivă și îndreptătoare!

Visul pe care mi-l povestești — e dulce și creștinesc. M-a impresionat mult și nu-l voi uita vreodată. Ți-am citit scrisoarea de [i]eri, după niște ore sărbătorești. Ai văzut în pagina d-întîi a scrisorii acesteia, că alaltăieri seară preparam o conferință (prima) asupra romanului *Quo Vadis*. [I]eri între 2 1/3 și 3 1/2, după amiază, am rostit-o în cercul colegilor mei. Dar afară de acești colegi, mai asistau la această conferință și prieteni străini de facultatea mea; erau: amicul meu cel în rassă, amicul cu prefața, era Nicu (de citva timp N., <îmbră,> soldat bacalaureat, e aici în București, dîndu-și examenul de sublocotenent) și mai erau și alți prieteni. Am <avut> obținut [f. 4] un distins succes. Am lăsat pe figurile tuturor o fină lumină de frumos și de plăcere. Dar această conferință e de-abia cea d-întîi pe care o rostesc. Tot asupra cărții *Quo Vadis*, voi continua să rostesc între două sau trei conferințe, în două sau trei duminici de aci înainte. Și-ți voi comunica, soră scumpă, succesele mele pe măsură ce vor veni — Doamne! dar cum nu se poate să fii și D[umnea]ta și să fie și D[oa]mna Sacara, asistente la conferințele mele — însă nevăzute de nimeni și știute numai de mine... Ce frumos ar fi. Dar Dumnezeu va voi să fie aceasta — dacă nu acum — absolut sigur mai tîrziu... Cîndva, cîndva, în niște zile pe cari le întrevăd scîldate în soare și încununate cu flori, veți asista și D[umnea]v[oastră] la cuvîntările mele. O convingere intimă mă îndeamnă să cred și să spun aceasta și Dumnezeu îmi dă nădejdea că voi ajunge zilele frumoasei împliniri.

Pentru că îți trimit scrisoarea aceasta re[Documentul este incomplet.]

[M. L. R. 15538]

După 25 Ianuar 1901

Îți încep scrisoarea aceasta, soro dragă, cu noi mulțumiri pentru darurile de ziua mea. Mă întrebi de era cineva de față la sosirea pachetului — da, era amicul meu Iosif, dar nu mi-a pus nici o întrebare, înțelegînd de unde vine pachetul. Și l-am desfăcut după plecare-i. — Deși sint asediat în aceste zile de multe preocupări, totuși îți scriu materie de scrisoare recomandată, pentru a te liniști, definitiv, în privința acelei bizare cestiuni ce te obsedă. Doamne! cum ai interpretat D[umnea]ta acea prefață a mea... Dulce soră, toate acele fraze asupra Ersiliei spun că eu aveam pretenția de a fi priceput pe Ersilia, în toată complexitatea sufletului ei dezzechilibrat; și unde mi te-ai dus D[umnea]ta cu gândul! Dar cum mai poți, surioară dragă, să șovă[i]ești asupra acestei cestiuni? Întîi, n-ai simțit D[umnea]ta adevărul situațiunii noastre,

de câteva ori pînă acum? Ar fi fost cu putință să aibă cineva conduita mea în împrejurările pe care le știi? S-ar fi putut și s-ar putea explica ea într-alt chip — decît așa cum ți-o explic și mi-o explic? O, de n-ar fi fost așa, de mult nu mai eram ceea ce sîntem; totul s-ar fi dezlegat [f. 2] în sensul și felul comun, încă din vara anului 1899... Ar fi fost mai bine, ar fi fost mai rău? Cine știe! Oricum, această dureroasă distincție, ce ne înalță mai presus de obște, e cu prisos plătită... Nu, sora mea cea scumpă, nu: șovă[i]lele D[umita]le n-au motiv: lucrurile sînt așa cum ți le-am mărturisit, din ziua de 18 April 1899 și cum ți le-am completat deatunci încoace. Ți-am spus adevărul, drag copil, sfîntul adevăr. De nu ți l-aș fi spus... aș fi avut ocazia să îți arăt că te-am amăgit — de multe ori de atunci. Dar această bizară întrebare pe care mi-o pui și de al cărei răspuns, aș zice că erai de mai nainte absolut sigură, pare-mi-se că are — fără ca D[umnea]ta să-ți dai seama — o altă însemnătate. Spunindu-ți aceasta, judec dupe mine însumi, și afară numai de cazul în care, de data aceasta, nu ne-am potrivit (și-ar fi de multă mirare, căci semănăm ca două picături de apă) afară de acest caz, trebu[i]le să am dreptate. Care e ide[e]a mea și în ce consistă această dreptate — nu ți-aș putea-o lămuri decît <la noua> în viitoarea noastră întrevedere, peste o jumătate de an. Te rog, însă, să [f. 3] nu-ți faci din această amîinare nici un motiv de curiozitate îngrijată, ceea ce <voi> îți voi spune vor fi un șir de considerații psihologice și urmarea convorbirii noastre: va fi lămurirea noastră într-un sens oarecare. Pînă atunci să lăsăm la o parte ideile acestea.

Iartă-mă că nu ți-am răspuns degrabă întrebării D[umita]le asupra hainelor. Da, sînt gata de o lună de zile, le-am îmbrăcat și-mi vin — contrar temerilor D[umita]le — cît se poate de bine. Dar le vei vedea și D[umnea]ta, la vară. Acum, permite-mi și mie să-ți înno[i]lesc o întrebare la care ai pierdut din vedere să-mi răspunzi: cît ai plătit, maicăi Eufrosina, acest șiac?

— Am primit [i]eri scrisoarea D[umita]le din ziua de 30 Ianuar. Eu n-am fost la biserică — dar la șosea — și dacă nu m-am gîndit, anume, la ziua noastră de 17 septembrie — la D[umnea]ta, o, m-am gîndit nesfîrșit. Însă, lasă-mă să-ți spun un detaliu, din primirea scrisorii D[umita]le de [i]eri. Am găsit-o în cutia mea, între un mic jurnal financiar, la care sînt abonat, și între o carte postală provenind de la... de la nenorocitul chirieș din <strada> Calea Griviței No. 18 [f. 4] (cel puțin: fost odată). El tot crezînd că eu îmi serbez ziua numelui în ziua de Trei Ierarhi — mi-a trimis și anul acesta cîteva biete cuvinte de felicitare — Și această venire împreună de scrisori, și această vecinătate adusă de întîmplare m-au impresionat într-un chip ironic, amar și dureros...

— Ți-am promis că voi completa informațiile pe care le dorești <și> privitoare la <acea> afacerea amicului meu. Ți-am spus că i-am văzut prietina — aceasta a fost cu ocazia unei scrisori întirziate care a făcut pe mama ei să ne chieме în casă-le. Înțelegi de aci că mama fetei — nemaiputînd deznoda acest nod ce se stringe cu atîta spăimîntătoare forță, s-a hotărît să supravegheze măcar buna aparență. O mamă foarte cumințe și foarte prețioasă — nu e așa? De ace[e]a m-a chemat (amicul meu nu fusese adus încă în București) și fără nici o jenă, dimpotrivă cu mult duh, mi-a destăinuit (eu știam lucrul) ori mai bine: mi-a explicat situația... Și-au făcut cunoștința la mănăstire (Tot la mănăstire!).

Dar el era călugărul și ea cea venită [f. 5] de departe... Mi se pare că ea a făcut toate înaintările, pe cînd el a rămas pasiv, semi-visător și semi-îndurerat... Cîte a avut de suferit, din partea sceleratilor îmbrăcați în negru — numai el știe. Dar a fost adus în București — aici răul și necazul i-au crescut pînă la urechi — căci... mama lui i-a făcut cîteva scandaluri cari i-au uscat inima, de-a pururi, de orice afecție de fiu. N-ar fi tocmai ea de vină, cît o rudă a lor. Ace[e]a a chibzuit și executat un tărăboi monstru — închipu[i]ește-ți: chiar în casa amicei amicului meu. Cum vezi numai trandafiri nu cresc și în <par> grădina acestei sărmane legături. Și cîte amaruri îi amenință permanent! Cîte nu i se pot întîmpla, în situația lui, mai ales cînd e înconjurat de un cerc de canalii și de bandiți. Afară de aceasta, meritele lui, pe cari nu le

poate ascunde oricât ar voi-o, îi stîrnesc duşmănia celorlalţi. Am auzit că, duminica trecută, a rostit o predică, mult distinsă, care a făcut pe acel ticălos, ce ţi-e cunoscut, să se inverziască de ciudă. Biet prieten, nădăjduîlesc că pe încetul voi ajunge [f. 6] să-i fiu de folos şi de ajutor... Dar să reviu la afacerea lui. Ți-am spus-o: e un copil care va împlini, în viitor, 16 ani; poartă, încă, rochie scurtă şi învaţă la conservator. Se zice că are talent pentru piano şi că are <şi> o voce <de> cu viitor. Vo[î]eşte să înveţe canto în Italia — vo[î]eşte deci să ajungă artistă. Cam acestea ştiu despre dînsa; am văzut-o o singură dată; şi nu voi mai vedea-o decît în cazul cînd — dupe cum am auzit că are în gînd va <deve> veni să audieze ultima mea conferinţă. Această conferinţă voi ţine-o nu duminica aceasta care vine, dar ceailaltă; şi, <de pe> dupe oarecare răzgîndire, m-am hotărît să nu mai dau nici un rezumat în gazetă (deşi acest rezumat mi s-a cerut exprès). Aş atrage citva atenţia şi de aceasta mă feresc pe toate căile. <Deja> Chiar şi așa — cu aceste 3 conferinţe rostite — a ajuns vorba pînă la urechile profesorilor mei. Căci, aseară, acela care, o dată, s-a recomandat D[oam]nei Sacara şi D[umita]le drept profesor la facultatea noastră (fiind într-adevăr), a întrebă: cine e cel ce se ocupă cu romanul *Quo Vadis* (adică vorbeşte despre acest roman) [f. 7] şi cînd i-am fost numit mi-a spus pe un mic ton admirativ: «am auzit că e gustată conferinţa matală...» (Acest om îmi este profesor de vreo două luni — şi mi se pare a fi un caracter mult mai nobil decît altele.) Iată, prin urmare, că am făcut destul zgomet, chiar numai cu cite am spus pînă acum —; să mă mai apuc să le şi scriu?... Nu voi face-o; şi n-am altă părere de rău decît ace[ea], că nu voi putea să îndeplinesc ce-ţi făgăduisem; rezumatul tipărit. Dar lasă, soro dragă, că Dumnezeu ne va ţine sănătoşi şi totdeauna dragi unul altuia şi, în viitorul larg, îţi voi da însutit ce nu pot să-ţi dau astăzi. Încă o vorbă despre conferinţele mele: am făcut multă impresie, mai ales duminica trecută, cu povestirea, în scurt, a romanului *Quo Vadis*. Am înfiorat chiar pe cei ce citiseră şi cunoşteau, ca şi mine, peripeţiile cărţii. Mă cam aşteptam la aceasta, biziindu-mă pe forţa mea de povestitor, pentru care am primit, întotdeauna, grabnice şi măgulitoare aprecieri. Prepar conferinţa din urmă şi contez pe un ultim şi definitiv succes.

[F. 8] Îmi pare rău că îţi trimit numai aceste 8 pagini, aş fi voit să-ţi scriu mai mult, dar iată că n-am vreme. Îţi voi expedia viitoarea mea scrisoare (simplă) peste o săptămînă. Mi-e teamă, însă, încă o dată de reînterumperea circulaţiei, căci iarna nu se înduplecă să plece. De [î]eri a început din nou să ningă şi azi de dimineată ninge viguros. Zăpada s-a aşternut ca de-o palmă; şi cine ştie cît va mai creşte! Îţi alătur scrisoarea D[oam]nei Sacara. Ştii de ce? Vo[î]lesc să plătesc mai mult pentru ceastă scrisoare recomandată (nu 40 de bani); mi se pare că plătiind mai mult, pentru ea, va călători mai sigur... Copilărie! — se înţelege —. Dar aştept să-mi numeşti cum-părăturile de cari ai nevo[î]e, şi ţi le voi trimite cît mai iute.

Iată şi un eşantion de olandă, l-am cerut de la *Papagal*: lăţime 85 centimetri preţul 2.50. L-am cerut «pentru prosoape» — dar nu e cam subţire? (şi cel ce mi-a dat-o a observat, dar n-avea mai groasă). Aştept să văd cum ţi s-a părut. Sfirşesc, sărutînd duios şi dulce dragile mînuşiţe cari vor desface şi plimba aceste pagini. [Rînd întors:] Mama a venit; frati-meu nici nu visează.

[M. L. R. 15539]

12 Februar 1901

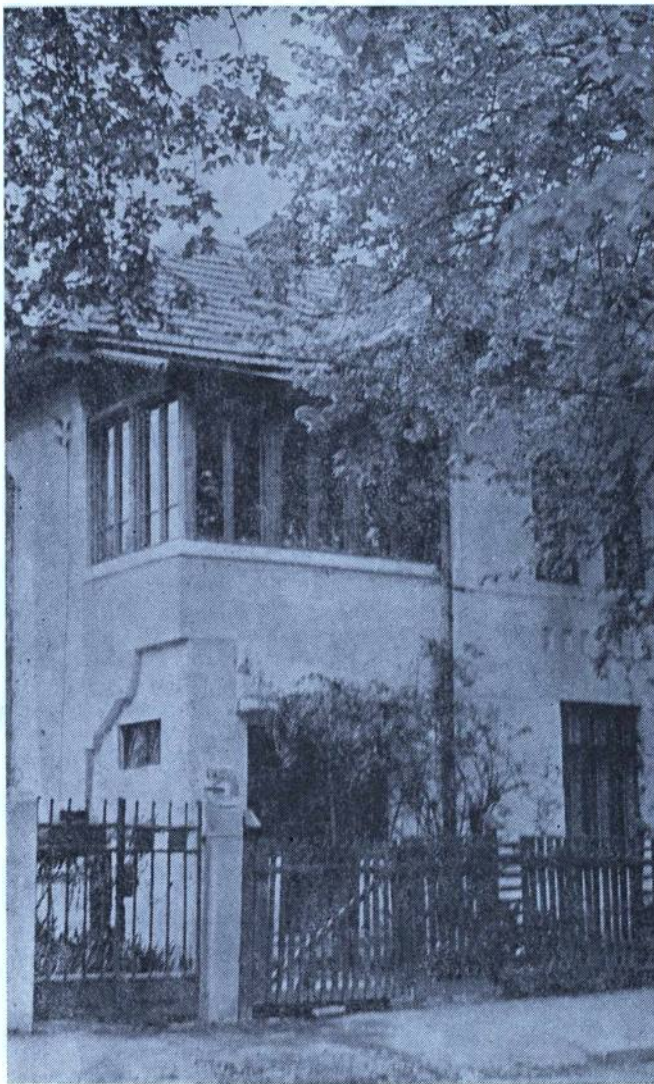
10 Februar 8 ore seara. Simt că gîndurile D[umita]le mă înfăşoară — sînt sigur că te gîndeşti la mine... De ace[ea] iată-mă în neputinţă de a mai fugări nenumăratele şi amarele mele idei filozofice — iată-mă întors cu sufletul şi cu inima spre D[umnea]ta. Primit-ai astăzi scrisoarea de joi? Cît o doresc! şi cu toate acestea nu sînt sigur: [î]eri a nins toată ziua şi zăpada a crescut pînă la vreo 3 plame. Va fi putut diligenţa să-şi facă obicinuita-i cursă?...

Cît de dragă e ultima D[umita]le scrisoare! Cum mă întrebi de duios «să poate oare să nu simţi dorul pe care-l simt eu?» Şi eu îţi răspund: crezi oare că s-ar putea

aceasta? O, de câte ori de câte ori amintirile nu mă farmecă cu dulcea lor durere, nu mă lasă imobil și sfărâmat! De câte ori blestemul soartei noastre nu mi se arată din cale afară greu! De câte ori icoana D[umita]le nu tresare, o dată cu inima mea, împrejurul mesei și patului meu! Vai, de piatră de-aș fi fost — atîta depărtare, atît pustiul și lung amar de zile sterpe, atîta bir de dor, de suferință și de zbugium cît îi plătim soartei — de mult — de mult m-ar fi muiat: m-ar fi făcut de ceară — și făclie m-ar fi [f. 2] subțiat... Și sînt și ești altceva, oare? Că mă consum mai anevoie și cu mai puțină flacără ca D[umnea]ta — dacă e adevărat, apoi este grație norilor de gînduri pe cari îi port etern sub frunte și cărților pe cari aplec gîndirea mea... Dar ce-i cu atît? Inima se răzbună în felul ei — și de multe ori, în mijlocul cugetării cele mai abstracte, ca un cuțit mă ta[ie] amintirea, iar dupe o zi de luptă cu ide[e]a, în neantul somnului, fantasma-ți mult iubită îmi apare, dăruindu-mi cununa prea dulcilor ei brațe... Astănoapte te-am visat — și alte nopți, nainte. Se făcea că punem la cale un proiect pe care era să-l realizăm în curînd — și perspectiva lui ne era atît de dragă! Și atîta de tristă mi-a fost deziluzia, trezindu-mă degrabă! Mă întrebi dacă mi-e dor! Oh, întreabă-mă dacă mi-e foame cînd n-am mîncat de 24 de ore. Întreabă-mă dacă aș voi să [i]es mai curînd în primăvară, cînd duc în spate gerul și minia [i]ernii de trei luni! Mai mult decît atît: vai! mai mult decît [f. 3] atît căci primăvara va fi peste o lună dar revederea noastră va fi peste o jumătate de an de azi'nainte, 10 februarie!

12 Februar. Credeam aseară că azi îți voi așeza în pachet lucrurile cumpărate (afară de olandă despre care îți vorbesc mai jos) și îți voi expedia pachetul. Dar iată că azi ninge puternic și comunicația amenință să fie întreruptă — dacă nu o fi deja. Afară de aceasta, am o a doua considerație care mă face să întîrziez expedierea pachetului. (Nimic nu mi-e mai displicut ca ide[e]a că pachetul meu ar putea să aștepte prin Pașcani ori prin cine știe ce altă gară.) Dar iată a doua considerație: sînt în incurcătură cu cum-

Una din locuințele
bucureștene ale autorului
Rozanei, astăzi în
str. Gala Galaction nr. 31).

părarea olandei și-mi trebu[iesc] următoarele lămuriri: olanda să fie egală în lățime cu prosopul, ce mi-ai dăruit, <sau> ori să fie oricît de lată? Eu m-am dus la vreo 4 magazine, cerînd olandă de felul celei a prosopului, și încă: și lată cît prosopul. Dar pretutindenea mi <se>-au răspuns că-mi pot da olandă de calitate și desimea acesteia, dar că nu-mi pot da și: cu lățimea prosopului ci dublă ori și mai lată decît [f. 4] atît. La un magazin însă mi-au răspuns acest lucru ce m-a pus pe gînduri: prosopul pe care îl arătăm eu — zicea <unul> un comis din magazin — e <comp> făcut și cumpărat gata așa cum se găsește, iar broderia lui a fost făcută dupe un desen tipărit pe olandă chiar din fabrică. Așa încît cine l-a cumpărat n-a avut decît să brodeze dupe desenul deja scris pe pînză. (E adevărat ce zicea acesta? Așa ai făcut D[umnea]ta să cumpăr un prosop ori două, din acestea deja tăiate și încă și desinate pentru brodat? Dacă țin bine minte: comisul mi-a spus că magazinul <lor> lui are asemenea prosoape (Magazinul Poloni). Într-alt magazin mi-a arătat o olandă de două ori mai groasă decît a prosopului și de două ori mai rară — însă mult mai lată. În cazul cînd ai voi olandă brută, nu tăiată de-a gata în prosop, să cumpăr din această olandă groasă și rară? În fine, în alt [f. 5] magazin (Luca Pinzarul) mi-au spus că au olandă aproape la fel cu prosopul dar de două ori mai lată: prosopul are 44 cent[imetri] și olanda lor 88 — iar prețul vreo 2 lei și 50 metrul. Aiurit de toate aceste informații, contrazicătoare, pe cari le-am cules în patru magazine (cel dintîi a fost *Papagalul* de nu am cumpărat un metru de pongé) — am rămas, soro dragă, în completă nehotărîre: n-am voit să cumpăr nici un fel de olandă, pînă cînd nu voi fi supus judecătii D[umita]le toate aceste informațiuni. Cef[e]a ce m-a încurcat, bași bine de seamă, este lățimea olandei și apoi ide[e]a ace[e]a că există prosoape tăiate de-a gata și chiar desinate pentru brodat (Oare D[umnea]ta nu vo[iești] această olandă tocmai pentru a face prosop din ea?). De ace[e]a, te rog răspunde-mi cît mai repede, dupe primirea acesteiserisori, dacă poți chiar în ziua primirii ei *cît să fie lățimea olandei?* (tocmai cît a prosopului să știi că nu există nică[ie]ri, pentru că prosopul a fost tăiat expres prosop). Deci, cît să fie lățimea olandei? dublă ca a prosopului sau și mai mare? Cu alte vorbe: vrei să scoți din ea numai un prosop, [f. 6] ori două ori trei? Și apoi: te rog mai răspunde-mi precis și la aceasta: *olanda să fie mai groasă mai zdravănă — ori mai delicată, mai subțire?* (Pare-mi-se că D[umnea]ta vo[iești] să fie mai solidă.)

Cestia lățimii m-a cam încurcat și la cumpărarea pongé-ului. Ți-am cumpărat un metru de pongé, lat de vreo 90 și mai bine de centimetri — căci dacă l-aș fi cumpărat mai îngust am <la> judecat că n-ai fi putut scoate <[indescifrabil]> nimic din el. L-am plătit: 3 lei și 25. Am cumpărat un flacon apă de toaletă (à la Violettes de Parme), casa Roger-Gallet — cu prețul pe care îl știai: 2,75 și am cumpărat și un șipșor de «*extrait de Verveine*» de la o drogherie (și apa de toaletă tot de la drogherie am cumpărat-o). Dar mi s-a spus că acest extract de vervenă nu trebu[ie] amestecat cu nimic, ci întrebuințat de-a dreptul. Nu e vorbă cineva care era de față mi-a [f. 7] spus că pot amesteca acest extract cu 100 grame de «apă de Colonia» pentru a dobîndi un parfum liniștit (căci, într-adevăr, acest extract mi se pare foarte puternic); însă droghistul i-a răspuns că e mai bine să întrebuințeze extractul așa cum se allă, fără ca să-l mai amesteci. Am mai cumpărat și două jurubițe de fir ca și 5 jurubițe de ibrișim: 2 jurubițe exact la fel cu proba D[umita]le, însă celelalte 3 deosebite printr-o ușoară nuanță. Aceasta, din pricină că n-am putut face într-alt fel: căci am căutat la vreo 2 — 3 magazine, fără ca să găsesc nuanța necesară. Dacă însă D[umnea]ta nu le vei găsi pe plac, eu voi căuta și în alte părți, pînă cînd voi da peste adevărata nuanță. Deosebirea însă între cele două nuanțe este foarte mică — aproape greu de distins. În sfîrșit, dragă surioară, mi-am procurat două cărți franțuzești — două romane, unul de Pierre Loti și altul de Alphonse Daudet (pe cel din urmă îl cunosc de mult). Cred că pe cel dintîi îl vei înțelege fără [f. 8] multă greutate; al doilea poate că-ți va părea mai greu. Vezi, ți-aș fi trimis toate aceste lucruri chiar azi — de n-ar

fi <fost> venit peste noapte această zăpadă oarbă care biciu[ș]te lumina ferestrelor mele (aș fi trecut peste afacerea olandei, căci ți-aș fi trimis-o mai târziu...) Dar mă mîngîi cu ide[ea] că lucrurile cumpărate nu-ți sînt atît de grabnic trebuincioase (cum mi-ai și spus-o).

Răspunde, dar, soro dragă, cit mai iute acestei scrisori — și eu îți voi expedia pachetu[le] în chiar ziua primirii scrisorii D[umita]le — afară numai dacă ziua ace[ste]ia va fi simbătă — căci atunci ți-l voi expedia duminică să-l primești marți (luni, revenind curierul în monastire).

A, încă un lucru: nu voi uita (de data aceasta și dupe atîta amar de vreme!) să-ți trimit și cartea D[octo]rului Kuhne — și o mie de cereri de [i]ertare. Iată că am <completat> dat gata 6 pagini numai cu lucruri indifferente!... Închid deci, în acest colțor ce-mi rămîne, expresia dragostei și a dorului inimii mele și toate sărutările cu cari aș răcori minile matala — mult dulce surioară!

[M.L.R. 15540]

16 Februar 1901

Dupe ce-am prezentat la un oficiu postal scrisoarea mea de azi — m-am înapoiat acasă, trecînd prin grădina Cișmigiu și printr-o stradă, pe care, altădată, alătura de cea mult dulce, am trecut în trăsură. O, dar cum se schimbă fața lucrurilor în lumea aceasta: atunci un cer de smalt, albastru se oglindea în strălucirea soarelui și frunza copacilor încerca prima paloare a toamnei. Azi cerul <era> de tort, arborii goi și friguroși, pămîntul în lințoliu... Cum treceam noi, sora mea, în ziua ace[ste]ia pa aripile unor clipe ce uitaseră trecut și viitor și tot! Ce plimbare neuitată făcărăm pe aleele cimitirului, sub atîta toamnă caldă, printre atîția adormiți sub flori tîrzii... Și seara — Doamne! — cînd luminile de pe chei se resfrîngeau tremurătoare în apa înnopată, mină în mină, pare că număram, dupe jocul pulsului, clipele fericirii noastre... Și-acasă... — lampa aprinsă, gustarea gata, ah, și toată povestea negrăit de dulce ce-o urmă. Dar Doamne, cum nu sînt mulțumirile omenești cu totul libere de ghimpii contrariilor lor! <Amorul> Fericirea omenească, întocmai ca și aurul, nu se găsește niciodată pură — ci vecinic amestecată cu oarecare parte [f. 2] streină, rea... Oricum, însă, acele senine zile de septembrie fură mult mai senine — și pentru sufletele noastre — decît cele din no[i]embrie. Gîndind la acestea îmi revin în minte — și mi-a revenit de atîtea ori! — seara cea din urmă... De la acest birou pe care-ți scriu, ridic <privirea> ochii spre a considera locul ce ocupă pe patul meu. Cîtă dureroasă frumusețe, cît splendid amar cunoșcu inima mea în ora ace[ste]ia! Îți aduci aminte: cum îți păstram minile într-ale mele și cum, într-un moment, ți le unii într-un gest de rugăciune și de implorare. Cîte gînduri, cît tumult, cîtă lăcrimată exhortațiune: Celui Ce ne binecuvînta din iconița ace[ste]ia — nu crispară simțirea mea în <ora> ceasul de atunci. Aș fi voit, pare-că, <pe> sub aripa sufletului meu, exaltat de sfîșietoarea solemnitate a despărțirii, să te cuprind, să te păstrez, să te răpesc condițiilor vieții D[umita]le și ale mele... Aș fi voit, măcar, să te investmintez în toată dragostea inimii mele, să-ți pun de pază toată grija și vegherea sufletului meu — și numai așa să te las să pleci! Dar, neputinciosul de mine, îmi inghițeam furtuna cugetului și lacrimile și-ți țineam, nainte, minile împreunate [f. 3] și imploratoare... Am sărutat împreună imaginea și mina binecuvîntătoare a Mîntuitorului și-am pus capăt dureroasei și extraordinarei noastre stări sufletesti... La gară... ah, cît de dureros au trecut peste inima mea acele momente de ședere în vagon, alături de streini și încă: în ce condițiuni... Culmea durerii și a impresiilor mele a fost însă în momentul în care trenul a sunat și huruit plecarea. O, pare că te văd, inimă ce te smulgeai din pieptu-mi, făcîndu-ți semnul Crucii și evaporîndu-te în geamurile evaporate în noapte. Dar nu ți-am mai scris, oare, o dată aceste lucruri? Nu știi: am uitat — niciodată, însă, seara plecării D[umita]le din 10 No[i]embrie...

Cîtă fericire, suflete iubit, n-am cules din mărăcinii zilelor de dinaintea lui 10 No[i]embrie — dar cît de mult m-au amărit și înăsprit acești mărăcini! De ce fură să fie?

Un blestem i-a voit. Soarta noastră spăimîntător de <rară> deosebită ni i-a semănat în cale — și lucru înmărmurit: în potecile noastre cele mai dragi și parfumate! În afară de ele, lucrurile se schimbă și nu mai <avem> [f. 4] cunoaștem insistența trecută a înțepăturii lor. Îți închipu[ți]ești?... Mama, în ajunul anului nou, văzîndu-mă îmbrăcat în costumul a cărei materie mi-o dăruisei D[umnea]ta (și ea știa că D[umnea]ta mi-ai dăruit-o) mi-a spus: « Bine, maică să de[a] Dumnezeu să fii sănătos și ei să-i dea Dumnezeu sănătate și inimă bună » (sau cam așa ceva...). Vezi că lucrurile s-au mai potolit. Dar, în definitiv, mie mi-este absolut indiferent. Cu domnia-sa n-am mai schimbat nici un cuvînt, nici o silabă, în cestiunea pe care am discutat-o atunci. Lucrurile au rămas moarte; parcă nimic nu s-ar fi petrecut. Căci sînt mut și nesimțitor ca un automat. Mama respectă mutismul și răceala mea. Numai soră-mea (frati-meu e vecinic departe) citeodată pronunță vorba « monastire », « călugărițe », sau altceva apropiat... Dar inutil, căci eu stau cu nasul în farfurie și dacă zimbesc, zimbesc vag, ambiguu, indefinibil...

...Și zilele îmi trec așa, sora mea cea dulce. Norii plini de omăt stau în permanență pe cerul acest de iarnă; norii cugetării îmi stau pe suflet... Și dupe cum în iarnă:

« Soarele rotund și palid se prevede printre nori,
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători — »

[f. 5] amintirea-ți mult iubită străbate norii cugetării mele, căutînd spre inimă, cu raza ei cea dragă. Scrisorile D[umita]le îmi sînt o plăcere dulce, voalată de dor și de suferință. Cit de dragălaș îmi cîrpește în ele surioara mea! Vai, dar e ciripit de păsărică închisă în colivie... Nu-mi poate sbura mititica mea! ah, și dacă eu nu sînt tocmai-tocmai închis între grătele, am picioarele prinse într-un laț — căci altfel: de cite ori n-aș fi zburat în iarna aceasta! și de cite ori nu mi-ar veni să zbor în această primăvară care se apropie. Dar: imposibil, imposibil, imposibil!

O, va trebui să treacă o jumătate de an pînă la ziua în care voi sfîșia captivitatea mea ca, <și> pe aripile înfiorate și nerăbdătoare ale dragostei să <[indescifrabil]> viu, în zbor ritmat de nebunia inimii, în preajma turnurilor ce se-nalță în acele poale de codri și de munți... Iată — dacă Dumnezeul sufletelor noastre o vo[ie]ște, — de azi în 6 luni de zile, ne vom oglindi, răpiți și îndurerăți de fericire, unul în ochii celui alt. Azi este 15 Februarie; în ziua de 15 August eu voia și cu ajutorul lui Dumnezeu, voi fi la maica Eufrosina. [F. 6] Voi pleca din București în seara de 13 August și a doua zi, 14 August, pe la 3 ore dupe amiază, voi veni cu o birjă, din T. Neamț în Varatic. O, dar cit mai e pînă atunci, vai, dar cite zile vor mai trebui să treacă. Fă-ți inima tare, dragă surioară! Să dea Dumnezeu să fim sănătoși pînă atunci.

Nu trebu[ie] să-mi ceri nici o [i]ertăciune, suflet scump, pentru acea palpitate de îndoială ce te-a cuprins, în vremea din urmă, și dupe lectura acelei prefețe. Eu ți-am dat explicația lucrului cu toată sinceritatea inimii și cu toată mulțumirea că ți spun adevărul și mai ales că pot să-ți spun un așa de extraordinar adevăr. De altfel, ah, o știam prea bine, o știam de mult, că inima D[umita]le a ghicit totul, că inima D[umita]le este apărătoarea și aliata mea, în <această> acest proces de îndoială pe care mi-l făcea inteligența D[umita]le. Și nu <tocmai> oare această nesfîrșit de suavă și de minunată inimă ți-a inspirat acele dulci scrisori, precedente intimei noastre cunoștințe, și apoi toată draga și încrezătoarea D[umita]le condită față de mine? N-am avut destulă vreme, deunăzi, dar ar fi trebuit să-ți [f. 7] scriu: întreabă-ți inima: ea te va lămuri complet, în această cestiune, întreabă încrederea pe care mi-ai arătat-o totdeauna — de ce mi-ai arătat-o? Pentru că ai simțit, fără chiar ca eu să am nevo[ie] să-ți fac mărturisiri, tot adevărul. Așa încît: zadarnic inteligența D[umita]le a căutat să conjectureze, după prefața ace[ste]a, care avea numai pretențiuni de psihologie, un lucru neexistent: inima D[umita]le este aliata și depozitara secretului meu! Și pe această inimă iubită, al cărei zbucium dragăstos a rămas de-a pururi în amintirea obrazilor mei, voi <pune> culca vecinic încrederea și iubirea mea!

Am găsit de vreo două ori în scrisorile D[umita]le, expresiunea unei dureri pe care ți-o cauzează un comunicat al meu: durerea ideii[1] că eu voi pleca în streinătate. Mă grăbesc, sora mea, să viu și să dezrădăcinez, din cunoștința D[umita]le, această idee[2]. Nu voi pleca nică[3]ieri! Nu mă duc în streinătate, chiar dacă aș avea banii necesari, chiar dacă ar voi și m-ar putea trimite Statul (ce[4]a ce, dupe niște informații ale mele, luate în urmă: este cu neputință). M-am [f. 8] răzgindit și hotărît să rămân aci în țară. Cel mult: dupe vreo 7—8 ani, mă voi duce prin apropiere de țara noastră, pentru dobândirea unui titlu, dar departe în Germania — nu mă voi duce. Nici eu n-am bani pentru aceasta, și nici Statul nu-mi poate da, căci era fals ce ți-am spus altădată: Statul nu dă burse, căci n-a dat niciodată, pentru studii de felul acesta. Și îmi pare foarte bine: n-am ce căuta pe acolo; știu eu destulă carte, mai multă decât toți profesorii pe cari i-aș putea întâlni în viața mea. Deci, liniștește-te, soră dulce: nu mă voi duce în nici o streinătate, căci n-am nici o nevo[5]ie; voi rămânea în țara mea. Peste doi ani de zile (doi și jumătate) voi sfârși complet, definitiv, studiile mele, prin dobândirea titlului de licențiat. Și aceasta va fi totul. Dar poate că de azi într-o jumătate de an voi relua, prin viu grai, această cesiune și îți voi lămuri-o cu toate detaliile posibile. Așa să dea Dumnezeu!

16 Februar 1901

N-am primit [i]eri nimic din parte-ți, de bună-seamă [f. 9] că n-ai putut să-mi răspunzi în chiar ziua în care ai primit scrisoarea mea, ori ți-ai zis că mai e vreme. Aștept să văd ce-mi aduce ora 1, după amiază, din această zi.

Revin la oarecari idei din scrisorile D[umita]le. Îți ceri [i]ertare în ultima D[umita]le scrisoare pentru oarecari linii amare, strecurate în precedenta ei. Dragă surioară! n-ai nici o vină, nu mi-ai greșit într-un nimic. Și dacă mă întristez de ceva e de faptul că mi-e cu neputință să fiu lingă D[umnea]ta, în acele ore de descumpănire sufletească și de amar. O, desigur că am alunga pustiul sufletesc și toate arătările lui cele deznădăjduite! Dar unde e chip, unde e chip!

Îmi pare nesfârșit de rău că nu-ți pot alătura nimic din tot ce-am spus, în 3 conferințe consecutive, în cercul colegilor mei. Pricina e că <în acest conf> — ți-am spus-o deja — n-am notat nici o idee întreagă ci numai vorbe, fără sens pentru oricine altcineva afară de mine. Afară de aceasta, în acele conferințe, eu n-am făcut, până acum, decât să povestesc cuprinsul romanului *Quo Vadis* și dau oarecari deslușiri istorice asupra vremii când [f. 10] s-au petrecut faptele. Căci, nu uita, că ultima conferință, ace[6]a de înche[7]iere, n-am rostit-o încă; voi rosti-o în cea din urmă duminică din Februarie. Dar, vezi, nici pentru aceasta nu voi fixa, lung, nici un șir de idei, ci voi <spune-o> vorbi pe dinafară, și în chip oratoriu, de la catedră. (Motivul e acesta: vo[8]iesc să mă deprind, definitiv, a vorbi, cu ușurință, în orice ocazie și chiar fără multă pregătire, și sint intrucitva mulțumit de mine, cu rezultatele obținute până acum.) Așadar ce rămâne de făcut? iată, scumpă surioară: îți trimit romanul *Quo Vadis* pe care te vei încerca să-l citești, dupe ce vei fi citit întâi *Pêcheur d'Islande* și apoi *Le Nabab*. Citește, deci, întâi cartea lui Loti: e o poveste de-o tristeță și de dulceță-nesfârșite (cum am auzit pe toată lumea, căci eu n-am citit-o). Iată și cartea D[octo]rului Kuhne; am legat-o cum ai voit. Dar iartă-mă, iartă-mă! dulce surioară că am întârziat atât de mult. Deunăzi, când aflai că ești bolnavă, am simțit o adevărată remușcare: n-am gândit că dacă ai fi avut cartea aceasta nu te-ai fi îmbolnăvit ori măcar ai fi găsit în ea, degrabă, leacul necesar. Iartă-mă, deci, [f. 11] dragă surioară am întârziat cit nu-mi era permis. Și mi-e cu atât mai necaz pe mine cu cât nici nu m-am învrednicit să citesc cartea aceasta. Sint atât de reclamat și de ocupat cu blestematele mele de gânduri, încât nu mai pot să ating nici o carte, străină de filozofie. De almintrelea, slavă Domnului, că n-am avut nici o nevo[9]ie de sfaturile acestei cărți de medicină. Însă, te rog să știi că voi cumpăra-o, zilele acestea, și că voi citi-o cu toată atențiunea, căci, din câteva lucruri pe cari le-am frunzărit prin ea, m-am convins de serioasa ei valoare medicală.

Dar să las această carte de medicină și să vii la ceva mai drag, pe care l-am pierdut din vedere, mai sus: visul D[umita]le povestit în scrisoarea din urmă. Și eu te visez, adeseori, adeseori... Iată, 'chiar acum vreo două nopți te-am visat în niște împrejurări nesfârșit de dragi; și țineam mult să-ți povestesc visul meu, dar din păcate l-am uitat. Această idee pe care o gindeai în acel vis al D[umita]le mă amuzează: «aveai părul alb de tot și la față păraii de vreo 35 de ani — și mie îmi părea strașnic de bine; căci de acum, îmi ziceam eu, pot să contez nesfârșit pe acest bărbat atât de serios...» Prin [f. 12] urmare, dulce surioară, pentru mătăluță eu sint continuu, «un tânăr», un copil ce de-abia intră în viață? Iată-mi-te, scumpă inimioară, dată de gol de visul matală! Eu «un tânăr»?!

Bietul moșneag: iată-l cum zimbește, din fundul patului și dintre pernele pe cari îți scrie scrisoarea aceasta!

Soră dulce, am primit azi dupe amiază scrisoarea D[umita]le și m-am grăbit să cumpăr olandă și... să îndeplinesc una din dorințele scumpei mele gurițe. Cît pentru

portocale, ele vor veni mai tirziu: cam peste o săptămînă. Olanda e 2 metri și jumătate în lungime și o tai în două: e înadins pentru prosoape. Cum ți se pare? Dacă e așa, atunci mai opresc cartea lui Kuhne și îți trimit numai pe aceste. Două din ele sint într-adevăr cumpărate; dar ce e cu asta sora, mea cea scumpă? E bine, dacă vo[i]ești îți voi da socoteală de cheltu[i]eli, dar nu acum. Nu mai întîrziez expedierea pachetului, căci săptămîna viitoare îți voi expedia un al doilea.

Așadar îți voi trimite portocale în viitorul meu pachet; ah, dar mata de ce nu-mi poți trimite, surioară dulce!

[M. L. R. 15541]

26 Februarie 1901

Dulce surioară, am terminat [i]eri, duminică 25 Februar, cu definitiv succes, seria conferințelor mele asupra romanului *Quo Vadis*. Din păcate, însă, am impresionat prea mult; bieții mei auditori (afară de cîțiva prieteni) s-au simțit zdrobiți sub fluxul elocinței și al superiorității mele.

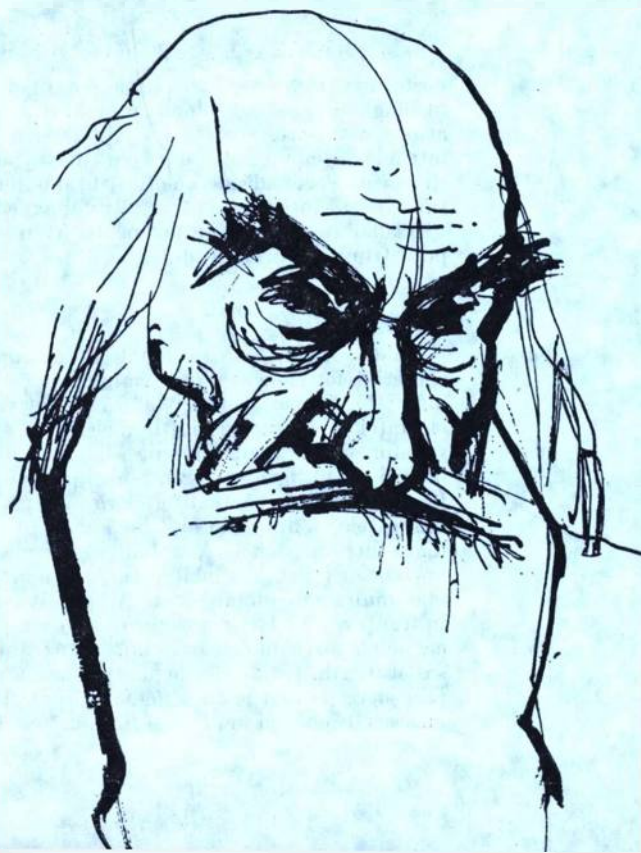
Impresia lor finală trebuie să fi fost penibilă; îmi pare rău de aceasta — și-ți voi lămuri odată, prin viu grai, sensul părerii mele de rău — dacă nu cumva ai și priceput lucrul. Pe viitor, voi fi altfel. Soră scumpă, îți cer [i]ertare, cu sărutări pentru amîndouă mînușițele, <din> de faptul că azi nu-ți pot trimite decît aceste 4 pagini, deși expediate într-un pachet. A trebuit să tot meditez și să aprofundez în mintea mea cele ce am vorbit [i]eri, așa încît n-am mai avut vreme să fac pe placul inimii și să-ți scriu mai mult, sub dictarea ei. Ai primit simbăta trecută scrisoarea mea cea simplă, în franțuzește? Îți spuneam în ea că am primit pachetul ce mi-ai trimis cu scrisoarea, cu perele și cu piinișoarele lui. Îți mulțumesc, surioară dragă, îți mulțumesc din tot sufletul. Ah, [f. 2] cît de mult — mult pînă la dureros — mă impresionează aceste piinișoare pe cari le-au mîngîiat mîinile D[umita]le! Pentru ace[e]a caut să le economisesc cît pot mai mult — și fii sigură că de azi într-o săptămînă, voi mai avea din ele;

cu atât mai mult cu cât alternez aceste plinișoare cu plinea de graham, de care, iată, îți trimit și D[umita]le una, ca să ai idee (cu toate că poate ai văzut și mâncat deja pline de graham). Iată și portocalele promise; provin din mai multe cumpărături și deci, cum se vede, sînt amestecate; printre ele trebu[i]e să fie și cîteva roșii. Primește-le, dulce surioară, și papă din ele, gîndind, împreună cu mine, la ziua depărtată și problematică, în care vom mai putea gusta portocale. În scrisoarea mea din urmă, pe care nădăjdu[iesc] că ai primit-o, vorbeam de cartea D[octo]rului Kuhne și de modul serios în care m-a impresionat. Acest om îmi pare a avea cea mai mare dreptate: într-adevăr toate boalele trebu[i]e să izvorască din pîntece, din stomac, din neocompletă mistuire și din îmbuibare. M-am decis cu fermitate să fiu cit se poate de cumpătat de aci [f. 3] înainte, la mesele mele și să evit carnea pe toată linia (excep-tînd întrucîtva pește). Laptele îl voi bea de asemenea nefiert. Cît despre băile pe cari doctorul le recomandă, lucrul e mai greu, căci n-am uneltele necesare. Nu e vorbă, la urma urmei, aceste băi sînt pentru bolnavi și slavă Domnului eu sînt complet sănătos. Voi face însă și din aceste băi, atât cît e ușor de făcut. Prin urmare, fii liniștită și în această privință, soră scumpă, căci voi căuta să urmez prescripția știută. Mă întrebi un lucru copilăros și drag: ce-am făcut acel ghem posanș, de sfoară; iată, vezi, l-am pierdut din vedere, nu l-am strîns și acum îl confund cu un al doilea (pe care îl aveam chiar de atunci). Nu mai știi care din amîndouă e ghemul cel șagalic. Oh, cum au trecut acele ore ce-ar fi trebuit să-nmărmurească așa de-a pururi! Cum s-au scurs atîtea unde nesfîrșit de dulce șoptitoare, nesfîrșit de calde și de palpitătoare! Vai, îți vine uneori să crezi că viața aceasta e un blestem, o aberațiune, ori o invențiune răzbunătoare. [F. 4] Însă, nu, nu: nu trebu[i]e să gîndim astfel: avem atîta nevoie de sprijinul convingeri[i] că o

Misericordie apropiată ne veghiază! avem atîta nevo[i]e de credința într-o Bunătate care să primească — mai mult: cărei[a] să-i oferim suspinele, lacrimile și rugăciunile noastre! avem atîta nevo[i]e de convingerea supremului Ajutor din a cărui îndurare extrag viață rădăcinile speranțelor și dorurilor noastre — încît această Misericordie, această Bunătate, acest Ajutor trebu[i]e să existe și există! Ah, și într-adevăr probele acestui adevăr le-am cules cu atîta farmec în orele noastre cele dragi! Dar ce să facem, Doamne, sîntem oameni și deci inimi șovă[i]elnice.

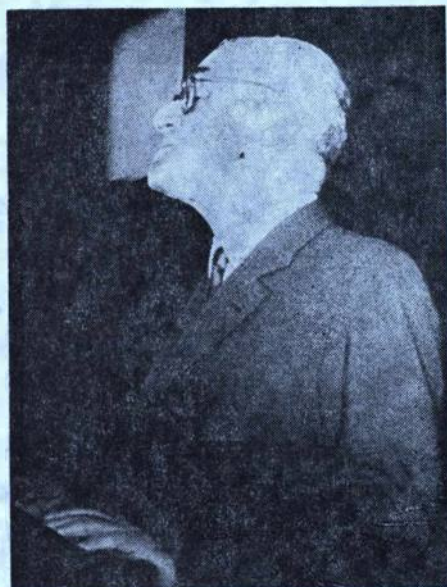
Să-mi răspunzi, prea scumpă soră, într-o mică scrisoare, și dupe 2 zile de la primire, de primirea pachetului meu de azi. Scrisoarea mea cea viitoare îți voi expedia-o la 5 martie și vei primi-o la 7. (De nu voi fi îmbulzit de multă cetanie, va fi recomandată — și cred că așa va fi.) Pînă atunci, mult dulce soră, îți întind duios și dornic brațele sufletului meu.

(Continuare în numărul viitor.)

UN MAGICIAN:

*« din timpul meu
aș vrea să sar,
pe-o rază rece
de lumină »*

Al. Philippide

Poet mare este acela pe care-l recunosc, îl iubesc și-l stimează, în primul rînd, cei mai demni dintre companionii săi de visare și de zbor. Acela care nu se mulțumește să dăruiască poezie, ci se dăruiește pe el însuși. Există, și nu doar o dată, artă remarcabilă făcută de ființe penibile. Le prețuiești realizările și cauți să stai cît mai departe de ele. Puțini sînt aceia care fac corp comun cu arta lor și binecuvîntată este prezența lor printre noi. Astfel, Al. Philippide.

Pentru Philippide, dacă viața nu este totdeauna poezie — și, vai, de cîte ori nu e! —, poezia este totdeauna viață, tulburătoare realitate nepieritoare, singurul punct ferm într-un univers de enigme, de semne absurde, de chinuitoare întrebări și de răspunsuri aproximative.

Desen melodic

Ferestrele -s deschise către cer.
Prin ele intră vremea ca un vînt
Bătrîn și se așează - ntr-un ungher.

Tăcerea - i vie - n noi — ca un curînt.

Sceptic, și, în același timp, avîntîndu-se fără încetare spre bolțile unor taine ce se refuză, Philippide este un romantic plin de noblețe, unul dintre cei mai mari ai acestui timp pe care-l trăim. Și nu numai, sînt sigur, ai acestui timp.

«*Romanticul* — spune undeva Philippide — *este un om pentru care visul există*», și există ca o adîncă, gravă și fecundă realitate; un om, adică o conștiință și o consecvență față de ele însele, și — după cum spuneam — în primul rînd față de poezie, adică față de ceea ce este mai sacru în fiecare dintre noi. Un ilustru frate al nostru, cel care ne poartă — cum ar fi spus Reiner Maria Rilke, din care Philippide a tălmăcit cu strălucire — în cercuri tot mai vaste, sublim înfioratul de toate incertitudinile și elanurile spiritului uman!

Puțini dintre cei mai nobili artiști știu să exprime cu atîta forță și și cu atîta subtilitate nostalgia paradisului pierdut, setea de eternitate

«...tatăl meu avea, mai puțin cunoscută de alții, o cultură literară vastă și variată.»

« Deschideți iară vechile atlase! / Pornim spre zări miraculoase.»

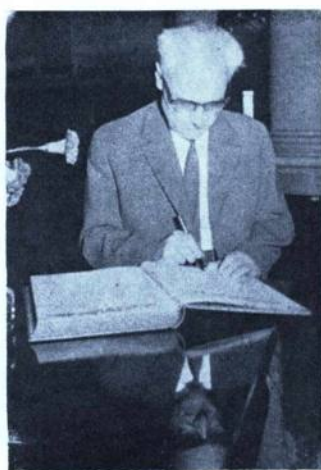

« Să vă adun în mine și iară să vă chem, / Sfărîmături ale tăcerii mele...»

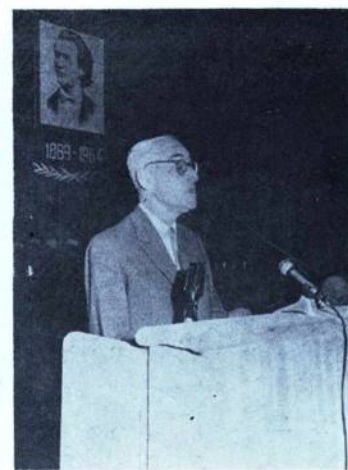
« Ca melcu-n răsucita lui chilie / M-ascund în falduri de melancolie.»

« În suflet, ca-ntr-o apă cînd am privit, vîd strîmb.»

« Zadarnic caut o cerească piine / În raftul vechilor mitologii.»

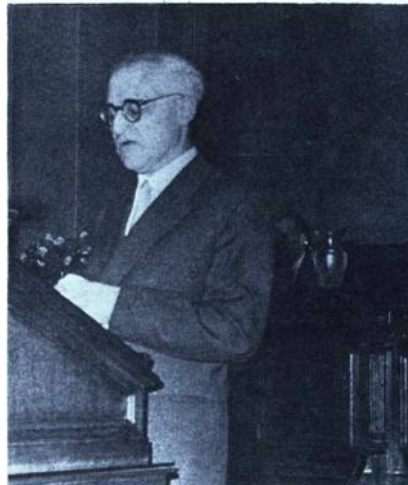

« Mi-i sufletul ca unul din aceste/
Ciudate manuscrise palimpseste. »

« Fugind mereu de mine însumi, și intil-
nindu-mă mereu în cale. »

« Cîți au plecat, cîți au rămas, / Din
ceata noastră de atunci / Trecut-a timp /
— un veac? Un ceas? » (Al. Philippide,
și Mihai Ralea la o sesiune a Acade-
miei.)

« Zilele mele, rupte drapele, / Zmulse se duc în vîntul mare al vremii. »

« În peșterile sufletului meu, / Torța
nădejdi pîlpîie și moare. »

« O, cîte lucruri au rămas nespuse,/ Vechi
juvacruri risipite-n drum! »
(Împreună cu Grigore Moisil).

« Acesta e prietenul, mi-am zis;/ Nu-l prind
cu ochii, îl cuprind în minte. »
(Cu Al. Rosetti, 12 martie 1966.)

« Ros de-ndoiele, bolnav de nostalgii... »
(La aniversarea lui Al. Rosetti, împreună
cu Elena Purica, secretara Secției de
filologie a Academiei, 20 octombrie 1965.)

« Cînd sînt trudit orice
mi-e bun: un nor,/ Un cer
senin, un vers, un trecător. »

« Mi-i gîndul ac pe creer și inima-n eclipsă. »

« Vreau sufletul să-mi fie ca versul,
de prisos. » (Alături de Zaharia Stancu
la o sărbătorire a lui George Oprescu.)

« ...privesc, prin mijlocirea poeziei, ființa
morală a omului. » (Dialog cu George
Oprescu, asistați de Ion Jalea și Geo
Bogza.)

« ...poezia se naște și există datorită
unei înclinări generale a spiritului
uman. » (Vorbind la sărbătorirea lui
George Oprescu.)

« Mă culegeam din marea depărtare,/
Ecou din vremi și vechi și viitoare. »
(La Institutul „G. Călinescu”, alături
de Iorgu Iordan și Al. Rosetti.)

Prin colțuri umbre multe se adună,
Se-ntind șerpuitoare printre flori.
Ferestrele -s deschise către lună.
Și-degetele mînuiesc fiori
De lună peste clapele de lună...

vie, nepîngărită și nepîngăritoare, dorința, nu de a surprinde clipa, ci de-a o păstra vie, de-a o comunica fără oprire și de-a o face să poată reapărea oricînd în virginala-i înfățișare.

«*M-atîrn de tine, poezie, / Ca un copil de poala mumei*» — exclamă Philippide — și semificația strigătului acesta nu poate scăpa niciuneia dintre frămîntatele conștiințe ale acestui veac, veac al revoluției științifice care apropie pe om și de lună dar și de groapă, veac al societății de consumație, însă și al celei de indigență, veac al tuturor ideilor umanitare și veac al alienării. Și, în acest veac, așa cum este, ce fericire să fii contemporan cu Philippide și cu marea lui artă! Și ce bucurie să-i poți citi și reciti poeziile și să te bucuri, ascultînd și reascultîndu-i timbrul unic, philippidian, al unei poezii care ne va încînta mereu, precum în acea admirabilă piesă, de o muzicalitate învăluitoare, intitulată *Desen melodic*.

S. Philippide

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

FILIPICA ROSTITĂ ÎN DIETA DE LA AUGSBURG

POLITICA DE EXPANSIUNE SPRE VEST a imperiului otoman, cu scopul de a cucerii Europa, și-a accelerat ritmul începând din 1521. În acel an, Belgradul, apărat altădată cu atita strălucire de Iancu de Hunedoara, a fost cucerit fără greutăți prea mari. Peste cinci ani, Soliman, zis « cel Mare », « Legislatorul », « Magnificul », a inițiat cucerirea regatului ungar. Confruntarea a avut loc într-o regiune mlăștinoasă din preajma localității Mohaci (29 august 1526). În numai 3 ore armata regelui Ludovic al II-lea, mult inferioară celei otomane, a fost neantizată, iar regele, cu cea mai mare parte a nobilimii feudale, a căzut pe câmpul de luptă. De acum înainte, presiunea asupra Ungariei, în special, și a Europei, în general, sporește pe toate flancurile. Buda este cucerită iar cea mai mare parte a Ungariei, centrul ei, a devenit pașalie turcesc. Alături au mai apărut alte două state maghiare: unul al lui Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, singerosul lichidator al războiului țărănesc din 1514, care a înglobat regiunile limitrofe nord-estice ale Ungariei; celălalt al lui Ferdinand de Habsburg, fratele mai mic al lui Carol Quintul, care se limita la rămășițele teritoriale vestice neocupate de turci.

Concomitent, Soliman Magnificul a purtat victorioase campanii în Asia. În Europa nu a fost întotdeauna norocos. Stavilă în calea lui a stat Viena pe care a asediat-o de trei ori (1529, 1530, 1582) fără să o poată cucerii. Cu toate acestea, groaza răspândită de expedițiile lui, jefuirea, ca și ducerea în robie a celor considerați neutrii cuceritorului, era atât de mare, încât se părea că Europa va sfârși prin a deveni o parte a vastului imperiu otoman.

NICOLAUS OLAHUS

Cauzele care au dus la aceste stări de lucruri trebuie căutate nu atât în însușirile militare și organizatorice ale sultanului, cât mai cu seamă în stările de lucruri din statele europene și, îndeosebi, din Ungaria.

S-a remarcat, cu justețe, că Mohaciul a fost o meritată pedeapsă pentru statul feudal, adică disprețul al poporului. Cu 12 ani înainte, țărânimea, nemaiputând suporta mulțimea împilărilor, se ridicase pretutindeni răzbunătoare, trecind totul prin foc și sabie. Războiul acesta țărănesc, condus de Gheorghe Doja, a fost, în cele din urmă, sălbatic reprimat. Aceleași fuseseră stările de lucruri și în 1436, cu ocazia revoluției de la Bobilna, însă la puțin ani după aceea, Iancu de Hunedoara a sfîșit cîștiga încrederea poporului care l-a ajutat să obțină răsunătoare victorii și să înfrîngă pe Mahomed al II-lea sub zidurile Belgradului. Acum, după uciderea lui Doja și a ortacilor lui — după ce multor țărani li se tălase brațul drept fiindcă au fost surprinși purtînd arme — jugul iobăgiei a fost temeinic pus pe grumajii poporului, acesta n-a avut interesul să lupte pentru țară, iar feudații nici n-au avut curajul să-l aducă pe cîmpul de luptă de la Mohaci.

Cele petrecute în cîleștarea de la 29 august 1526 se mai explică și prin voita neprezentare a voievodului Ioan Zapolya, în tabăra Regelui Ludovic al II-lea, la termenul sorocit. Erau în joc mari ambiții personale și promisiuni din partea Sultanului, care s-au realizat, dar și resentimente mai vechi, căci de două ori, Ana, sora lui Ludovic al II-lea, acum soția lui Ferdinand de Habsburg, refuzase să-l accepte ca soț.

În ce privește Țările Române, Moldova și Muntenia, acestea, curînd după Mohaci, au fost puse la grea încercare. Prăbușirea flancului drept al frontului antiotoman, explică pe deplin alungarea lui Petru Rareș și încadrarea celor două țări, tot mai riguroase, în sfera de interese a Imperiului otoman.

Desigur, ar fi fost de așteptat ca Europa să fi ripostat energic împotriva invadatorului, dar așa ceva nu mai era cu putință în acea epocă. În Europa începuseră crîncene lupte confessionale al căror principal protagonist a fost călugărul Martin Luther. Reforma a fost o mișcare progresistă. Inițiatorul ei propunea, cu ostentație, emanciparea statului de sub autoritatea Romei, suprimarea oricăror taxe plătite scaunului papal și constituirea unei biserici naționale germane. Și astfel, în fața a două puteri universale, imperiul și papalitatea,

un singur om a îndrăznit să opună autorităților drepturile suverane ale conștiinței individuale și să deschidă drumul emancipării gîndirii și cercetării libere care vor triumfa în secolul al XVIII-lea. În 1453, pe cînd Mohamed al II-lea dădea asaltul final împotriva Constantinopolului, conducătorii asediaților, laici și eclesiastici, discuteau între ei ce sex au îngerii; acum, cu asemănătoare cerbicie, se cerea ca dreapta credință să se sprijine exclusiv pe Scriptură. Asemenea probleme răvăseau în special centrul și nordul Europei. Ele făceau ca o colaborare în vederea organizării unei Cruciade, cu scopul de a alunga pe turci din Europa, să fie cu desăvîrșire exclusă. Soliman Magnificul cunoștea bine aceste stări de lucruri și a exploatat, cu dibăcie, antagonismele dintre conducătorii popoarelor europene.

Firește, oameni clarvăzători, care să denunțe primejdia și să îndemne la rezistență colectivă, nu au lipsit. Ei au cerut sistarea sau amînarea disputelor religioase, convocarea conducătorilor statelor într-o dietă (Congres), în vederea organizării rezistenței antiotomane.

Printre aceștia, un loc de frunte îl ocupă umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul), os de domn din stirpea Basarabilor, născut la Sibiu, în 10 ianuarie 1493. După strălucite studii la școala capitulară din Oradea, acest nepot de soră al lui Iancu de Hunedoara și văr al regelui Matei Corvin a ocupat înalte demnități politice și eclesiastice. Cu puțin înainte de a ieși în întîmpinarea lui Soliman Magnificul, regele Ludovic al II-lea l-a numit secretar și consilier al soției sale, regina Maria. După 29 august 1526, Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) a fost singurul curtean care a rămas în preajma femeii ce-și pierduse, la Mohaci, soțul, coroana și țara, întovărășind-o într-un lung exil prin orașele Europei occidentale. Atît din inițiativa ei, cît și din aceea a lui Ferdinand de Habsburg, cel de al doilea rege al Ungariei, Nicolaus Olahus (Nicolae Românul), a întreținut o vastă corespondență cu toate personalitățile vremii (împărat, papă, regi, cardinali, principii, cancelari etc.) cu scopul de a-l determina să orga-

nizeze un front comun activ împotriva cetro-pitorilor.

Astfel, de la Linz (Austria), în ziua de 15 iunie 1530, printr-o lungă scrisoare, a înfățișat Papei Clement al VII-lea împrejurările care au dus la dezastrul de la Mohaci, amintindu-i că «de la înălțimea poziției tale, dacă ai vrea ne-am putea recăpăta libertatea. Iar dacă nu vrei, ni se hotărâște o sclavie veșnică. Alege ce dorești din aceste două, însă trebuie să preferi mai degrabă salvarea și pacea poporului decât sclavia lui»¹.

După 33 de zile, același Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) s-a adresat direct împăratului Carol Quintul, fratele reginei pe care o însoțea în exil, cerându-i să nu mai întirzie: «Eliberează creștinătatea de această sălbatecă și odioasă sclavie, adu pacea și liniștea pentru toți, pentru ca amintirea, vitejia ta să fie preamărită pururea de toată viitorimea»².

Amplioarea disputelor religioase ca și inițiative de felul celor semnalate mai sus, au determinat pe împărat să convoace în vara anului 1530 Dieta imperială la Augsburg. În cursul dezbaterilor, Nicolaus Olahus, ca reprezentant al regatului ferdinandist, în ziua de 1 octombrie

s-a adresat din nou lui Carol Quintul, iar a doua zi a rostit o viguroasă filipică împotriva prințipilor germani, al cărei text integral îl redăm pentru prima dată în limba română, în paginile ce urmează.

¹ I. S. Firu și Corneliu Albu. *Umanistul Nicolaus Olahus*, „Editura Științifică”, 1968, p. 205.

² Corneliu Albu și Maria Capoianu, *Nicolaus Olahus, corespondență cu umaniștii tatavi și flamanzi*, Editura „Minerva”, 1974, p. 61.

PREA SLĂVIȚI referenți, preastrăluciți domni electori și principii ai acestui Sfânt Imperiu Roman! Prelații, baronii, conții și celelalte ranguri de nobili ai Ungariei și Slavoniei (*Slavoniei* n.n.), stăpînii și frații noștri, vă salută, vă încredințează de stima lor unică față de voi, vă doresc armonie deplină acasă, iar în afară vă urează un strălucit succes în acțiunile întreprinse împotriva dușmanilor.

Întreaga expunere cu deplingerea nenorocirii și nefericirii noastre s-ar părea că este de prisos, căci încă de pe vremea cînd ungurii și slavonii fură năpăstuiți de dușmanii credinței creștine, cu mulți ani în urmă, aceste nenorociri v-au fost cunoscute îndeajuns din zvonul iscat și v-au fost înfățișate și de numeroși soli. Pe lângă acestea, le cunoașteți și pentru că v-au fost expuse în amănunțime anul trecut de către serenissimul și prea înțeleptul nostru rege Ferdinand, cînd v-au fost explicate și acele nenorociri și primejdii care aveau să vină asupra voastră și asupra creștinătății, dacă nu vă veți fi întors (din timp) cu fața spre frămîntările noastre și ale republicii creștine.

Noi am crezut că vă interesează, totuși, frămîntările noastre măcar pentru hotărîrea disperată a stăpînilor și fraților noștri care ne-au trimis la voi: și vă cer, cu glas rugător, să vă întoarceți fața spre salvarea noastră și a întregii creștinătăți, să luați măsuri să ni se dea ajutor și forțe prin care să putem fi eliberați noi și, prin noi, restul creștinătății, de primejdiile care ne amenință pe toți.

Aduceți-vă aminte de cite ori v-au indemnât, cu rugi fierbinți, regii noștri și de cite ori v-au atras atenția că ei singuri sînt, pe departe, inferiori dușmanului ca forțe,

și că soldații lor n-ar fi suficienți, nu pentru a susține cu forțele lor atacul dușmanilor în vreo parte, dar nici măcar a păzi trecătorile ca să nu le poată cuceri dușmanii și să nu pătrundă prin ele. Gîndiți-vă, străluciți principii, la soluția prin care ar putea fi stăvilită înaintarea dușmanilor și acordați regilor noștri acele ajutoare prin care să fie împiedicați vrăjmașii. În această problemă nu s-a putut obține din partea voastră nicidecum un sprijin, poate pentru că ați pus puțin preț pe rugămintele înfricoșate ale regilor noștri sau pentru că ați considerat că salvarea statului ungar nu vă privește deloc și, deși trimișii noștri s-au întors de la voi cu mari promisiuni, totuși nici un rezultat al promisiunilor nu s-a concretizat aproape niciodată. Nici cînd a fost cucerit Belgradul, nici cînd regele nostru Ludovic s-a încărcat de glorie pierind pe cîmpul de luptă la Mohaci, urmat aproape de toți fruntașii țării și de cea mai mare parte a supușilor săi.

N-ați făcut nimic nici anul trecut, cînd au dat năvală turcii, deși serenissimul nostru rege vă anunțase, cu mult înainte, că sultanul lor are de gînd să pătrundă în Austria, trecînd peste Ungaria.

Dacă solii noștri, regii noștri și plîngerile noastre s-ar fi bucurat de vreo atenție din partea voastră, principii ilustrissimi, și dacă ați fi vrut să ușurați suferințele noastre, de mult timp vi s-ar fi îngăduit să vă bucurați de pacea mult dorită și nici n-ar fi trebuit să vă temeți acum de invazia turcilor. Dacă și acum se va acționa cu aceeași înțrînire ca în trecut și expediția turcă va înainta, iar noi nu vom avea mijloacele necesare s-o stăvilim, nu încape nici o îndoială că și Germania va simți, cu toată tăria, cîmpul și ruina, pe care a suportat-o mai înainte Ungaria, apoi Austria.

Noi socotim că cunoașteți destul de bine de ce distrugeri, de ce chinuri, de ce primejdii și nenorociri au fost apăsate Ungaria și Slavonia în acești o sută și trezeci de ani, cînd n-a rămas în aceste țări nici o casă — fie ea a stăpînilor sau a nobililor noștri — care să nu fi îngropat cu multă durere măcar pe unul dintr-ai săi; și n-a rămas nici o parohie care, — subjugată în parte — să nu-și fi plîns preotul surghiunit odată cu o foarte mare parte a credincioșilor. Dar, preaputernicii principii, noi credem că ați înțeles, la fel de bine, ce triumfuri am obținut, ce victorii reprezintă teritoriile pe care le-au păstrat pînă acum nevătămate și în siguranță prin multul lor singe vărsat cu o minunată dărnicie. Ai noștri au învățat, cu primejdia vieții lor, cum trebuie purtat războiul cu turcii și prin ce meșteșuguri pot fi înfrunțați. Tocmai pentru experiența cîștigată nu trebuie să neglijăm aceste popoare, dacă vreți ca ele să vă fie de ajutor vouă în acțiunile viitoare pînă veți organiza expediția generală împotriva turcilor.

Cît de necesar ar fi, preastrăluciți principii, să luăm armele împotriva turcilor și să pornim războiul, ne îngăduie momentul să credem că voi sintetiza lămurit suficient de mărimea pericolului care ne amenință. Stăpîinii și mai marii noștri au apreciat la fel și, prin noi chiar, vă roagă să înlăturați nepăsarea de pînă acum, manifestată față de apărarea credinței, înlocuind-o cît mai degrabă cu interesul și cu o mai rapidă intervenție. Ba chiar vă imploră.

Cine știe dacă atotputernicul dumnezeu nu v-a rezervat această expediție împotriva turcilor, vouă invicibilei maiestatei imperiale, serenissimului nostru rege și vouă preastrăluciți principii, pentru ca prin ajutorul, sflatul, prin forțele și calitățile voastre năpasta dușmanilor să fie zdrobită, victoria să fie smulsă de la ei și, astfel, să slăvim numele salvatorului poporului nostru în deplină pace și glorie.

Nici un alt moment n-a fost mai potrivit și mai comod pentru a începe, a continua și a încheia expediția, decît acesta de acum. Căci, după ce turcul a fost hărțuit și slăbit în expediția din anii trecuți, de foame, de lupte, de ger și de alte multe neajunsuri, și după ce el a suferit mari și aproape irecuperabile pierderi de cai, cămile și turme, dacă acum veți forța armata și vă veți ocupa de ei cu puțin interes, victoria va fi, cu siguranță, în mîinile noastre și, astfel, ne veți salva cu ușurință de primejdie pe noi, pe voi și întreaga creștinătate.

Fiindcă, dacă veți întârzia acum și dacă veți târăgăna, după obicei, expediția din acest moment prielnic, vă veți da seama, fără îndoială, că dușmanul însuși va deveni, în scurt timp, mult mai puternic și mai viguros ca înainte și va supune dominației sale puterea, stăpânirea și teritoriile voastre. Însă dacă veți lua măsuri să organizați expediția generală împotriva turcilor, trupele Ungariei și ale Slavoniei vi se vor alătura de bună voie; ele nu se vor teme să înfrunte definitiv primejdia pentru salvarea voastră și a lor și vor considera că este minunat să mori departe de țară rezistând vitejește atacurilor dușmane, decît să suportați sclavia veșnică a tiraniei dușmanilor.

În cazul cînd turcii au luat-o înainte expediției, pe care o organizați, și ar ajunge primii la granițele Ungariei, atunci ungurii și slavonii vor fi siliți, vrînd-nevrînd, să se încalce cu ei și împreună — luptînd unii împotriva altora — să devasteze această preonorabilă și înfloritoare patrie a voastră, vestită prin virtutea și gloria străbunilor voștri și s-o treacă prin foc și prin sabie.

Pe dumnezeul cel nemuritor, gîndiți-vă, așadar, străluciți principii, să înlăturați această îngrozitoare posibilitate, pe care întîmplarea le-o poate oferi turcilor și organizați voi expediția înaintea lor, pentru ca nu cumva după aceea să vă muștrați zadarnic că ați scăpat un moment atît de potrivit pentru a acționa cu succes. Ce anume dorim să vă cerem, din porunca celor ce ne-au trimis, cunoașteți, preavestiți principii, din următoarele:

Se cuvine ca Maiestatea Voastră Imperială, Serenissimul vostru rege Ferdinand și ceilalți domni principii electori să trimită acum în Ungaria și Slavonia garnizoane de pază ca, prin puterea și forțele lor, încă în iarna aceasta să fie pregătiți toți soldații celor două state și să fie astfel întărite granițele comune vecine cu turcii, pentru ca în vara ce vine, în care turcul se silește să iasă la luptă cu toate forțele de care dispune, trupele noastre să poată împiedica forțele și trupele lui.

Pînă atunci armatele Maiestății Voastre vor fi putut să descindă în Ungaria. Căci dacă va fi neglijat acest lucru și trupele turcilor vor fi ajuns înaintea trupelor Maiestăților Voastre, găsind cetățile de la graniță fără pază, ar trebui să ne temem ca turcii să nu-i constrîngă pe unguri și pe slavoni să ia armele alături de ei și să invadeze statele creștine vecine lor și să nu-i azvîrle în primul atac împotriva trupelor Maiestăților Voastre, ca să le poată lovi și înfringe cu soldați odihniți după ce le vor fi vlăguit cu atacurile ungarilor și ale slavonilor.

Fiindcă am făcut mai înainte mențiunea că Ungaria și Slavonia trebuie ocupate în această iarnă, pare cu atît mai mult că trebuie ca oamenii și armatele, care ne vor fi trimise de Maiestățile Voastre, să fie bine strunite și supuse disciplinei militare. Cerem acest lucru ca să nu se întoarcă în pagubă cele divine și cele umane laolaltă și cei buni și cei răi și necredincioși: cei răi să fie atinși de pedeapsă, iar cei buni să fie răsplătiți cu premii și onoare.

Și pentru că Slavonia poate fi readusă la liniște cu puține forțe astfel ca toată cetățile — în care pacea s-a tulburat — să fie ajutate împotriva turcilor, să poată rămîne fidel convențiilor regale și ca să poată fi readuse la ascultare cu puține cheltuieli, maiestățile voastre imperiale și regală, și voi străluciți principii, să binevoiți a trimite în Slavonia trei mii de soldați pedestri și patru mașini de război potrivite pentru dărîmarea zidurilor și tot pe atîtea mai mici, potrivite pentru luptele în cîmp deschis.

Acestei oștiri pedestre locuitorii regatului îi vor adăuga cavaleria. Ei au speranța sigură că, în această iarnă, forțele lor unite vor putea supune toată Slavonia și vor reda țării pe toți locuitorii uniți astfel, încît nu va trebui să ne temem că va putea exista ceva care să nu reziste în viitoarea expediție generală, ce va avea loc în vara următoare.

Dar, deoarece aproape în toată Ungaria și Slavonia, printre oamenii ambelor state, s-a răspîndit zvonul că trupele voastre, imperiale și regale, vin mai degrabă să dezbine și să nimicească populația ungară și slavonă decît s-o apere, ni se pare foarte necesar

ca maiestățile voastre să adreseze poporului niște scrisori — din partea regelui și a împăratului — ca să înlăture aceste murmure din mijlocul nostru și ca să împăcăm toate inimile. Aceste scrisori îi vor asigura pe unguri, pe sclavoni și pe ceilalți, supuși lor, că fiecare va fi ajutat să-și păstreze legile, libertățile și privilegiile sale, că nimeni nu-i va opri pe cei care au fost și vor rămâne credincioși regelui și vor lua armele împotriva turcilor alături de armatele maiestăților voastre care vor fi milostivi cu cei care n-au fost alături de turci până acum, nici cu fața nici cu gîndul.

Căci dacă maiestățile voastre și voi, preastrăluciți principii, nu veți lua măsuri să potoliți în iarna asta Ungaria și Sclavonia și dacă nu veți fi exterminat dușmanii din ele, aceste țări vor fi constrinse, de vor, sau de nu vor, să plătească sultanului turcilor tributul ca să scape cu orice preț de devastarea și pustiirea teritoriilor lor și să-și mai poată păstra viața încă puțin. Deși de mulți ani, ei nu se mai înspăimîntă să încerce orice mijloc pentru a cîștiga o oarecare pace, liniște și libertate în țările lor.

Totuși, lipsiți de pază externă, nu pot aștepta după aceea spectacolul atît de trist și lamentabil pentru întreaga omenire, ca să se contamineză de crima reciprocă și fiul să-și ucidă tatăl, fratele pe frate, sau rudele născute înăuntrul caselor și pereților proprii și să-și nimicească singuri puținele lucruri moștenite, care abia au supraviețuit trecutelor fărădelegi.

Fiindcă fruntașii Ungariei și ai Sclavoniei i-au rugat pe principii creștinătății în multe rânduri, cînd prin scrisori, cînd prin trimișii lor, să le dea ajutoare împotriva unui dușman atît de puternic, dar n-au putut să le obțină decît rar, sau mai degrabă niciodată, vor ca aici, în adunare, prin această ultimă solie, să se noteze că dacă maiestățile voastre și voi, străluciți principii, în numele celorlalți creștini, nu făgăduiți să-i sprijiniți și nu le veți acorda la timp ajutoare într-o situație atît de grea, — ungurii și sclavonii vor fi siliți să se impace cu stăpînirea turcilor prin orice alt mijloc și-n orice condiții vor putea. Și nu vor face acest lucru din invidie, din ură sau vreo altă răutate, ci pentru salvarea acestei vieți trecătoare și mai ales din disperare pentru lipsa ajutorului extern și ca să nu-și vadă iarăși devastate așezările, care sînt deja distruse și pustiite în cea mai mare parte.»³

★

Pateticul discurs — primul cunoscut, rostit de un român în fața unui for politic continental — nu și-a atins scopul propus.

În Dieta din Augsburg au predominat disputele religioase. Confesiunea protestatarilor, adepți ai lui Martin Luther, susținută de Melancthon, a fost respinsă de împărat. Pentru apărarea catolicismului, Carol Quintul a răspuns cu o Confițățiune și cu înființarea Ligii de la Augsburg. Riposta lutheranilor a fost Liga de la Schmalkald. Vreme îndelungată cele două tabere s-au războit între ele fără a da atenția cuvenită organizării unui front comun antiotoman, pentru care Nicolaus Olahus va milita și atunci cînd va deveni cancelar, mitropolit primat și regent al Ungariei.

Corneliu ALBU

³ Textul discursului original, în limba latină, în Ipolyi, Arnold: *Olah Miklos, II Lajos és Mária királyné titkára, utób Magyar. Orsz kácellár, Esztergomi érsekprimás és kir. kelytartó levelezése* (Correspondența lui Nicolaus Olahus, secretarul lui Ludovic al II-lea și al reginei Maria, apoi cancelar al Ungariei, arhiepiscop de Strigoniu și regent), Budapesta, 1875, pp. 79—84.

Tudor VIANU

DOSARUL DOCTORATULUI LA TÛBINGEN

TINEREȚEA UNUI UMANIST

PENTRU UN UMANIST, A CĂRUI rațiune de a fi o constituie permanența valorilor, formația sa are un rol esențial. Școala și atmosfera intelectuală în care își puneau bazele culturii, de obicei enciclopedice, determină întreaga activitate ulterioară a unor asemenea spirite neînclinate spre metamorfoze spectaculare.

Desigur, studiile de filozofie și de drept, pe care Tudor Vianu le face la Universitatea din București, au un rol important în evoluția sa ulterioară, dar, în pragul plecării sale în străinătate, în anul 1920, căutările continuă, fără puțința fixării într-un domeniu bine definit. Îl atrage poezia, în special cea simbolistă, și trece prin cercul revistelor „Flacăra” și „Viața nouă”. Mai târziu, la „Sburătorul”, va aborda critica literară, prefașind, de pildă, apariția primului ciclu din poeziile de război ale lui Camil Petrescu.

Formația lui Tudor Vianu nu e datorată unui profesor, nici unei anumite școli, ci unei atmosfere de efervescență intelectuală de început de veac — comună, de altfel, întregii Europe — care, în România, a dus la acea sublimare artistică atât de originală, pe care noi o numim în mod curent literatura dintre cele două războaie mondiale. Este interesant de subliniat că, în

Jurnal, el vorbește de oameni, nu de profesori. Nu notează cursuri sau lecții memorabile — așa cum, de pildă, G. Călinescu va portretiza exemplar pe profesorul Nicolae Iorga —, ci reține pe Ovid Densusianu în calitatea sa de mentor al „Vieței noi”, pe G. Ibrăileanu pentru amintirile sale eminesciene, pe M. Dragomirescu pentru că evoca figura lui Titu Maiorescu ș.a.m.d. Atmosfera intelectuală dinainte de primul război mondial este caracterizată de Tudor Vianu ca una « din stările de spirit și ideile care se încrucișau cu veacuri în urmă, când spiritele frumoase ale Franței erau partizane anticilor sau modernilor », într-un cuvânt, « un capitol în permanența querelle des anciens et des modernes ». Să reținem această precizare deoarece de aici provine, poate, subiectul tezei sale de doctorat, pe care o va susține, în noiembrie 1923, la Tübingen. Tudor Vianu n-a profitat, nici în țară, nici în străinătate, de luminile unui pedagog comparabil cu cei evocați de V. Rossi, în celebra lucrare *Il Quattrocento*, care își propuneau să dezvolte în discipoli deplinătatea acelei « humanitas » renașcentiste. El însă a stăruit permanent, printr-o muncă enormă, în desăvârșirea sa umanistă, împletind studiile literare cu perfecționarea spirituală, înclinat fiind spre reculegere interioară, spre reflecție, spre elaborarea științei extrasă direct de la surse.

După trei semestre petrecute la Viena, migrează spre sud-vestul Germaniei, în apropierea micilor orașe care au dus pînă departe faima culturii clasice germane. Se stabilește, în martie 1922, la Tübingen, centrul unor tradiții intelectuale de secole, dar cu o viață provincială liniștită, mai aproape de natură, după gustul tînrului român ce ocolea acum aglomerările marilor capitale. În această atmosferă, T. Vianu notează în Jurnal: « Mă îmbăt de cultură. Vreau să desfund toate izvoarele istoriei gîndirii și ale literaturii, ale artelor și ale vechilor religii ».

Am avut bucuria să petrec, în urmă cu cîțiva ani, o vreme mai îndelungată în micul orașel de pe malurile Neckarului. Copleșit de amintirea marelui înaintaș, am căutat zadarnic moara unde ar fi locuit tînrul doctorand. În schimb, am regăsit străzile strîmte și pitorești — rămase ca acum multe secole — urcînd în raze spre « Alte Aula » și « Stiftkirche », unde, în turn, Kepler își instalase lunetele cu care cerceta bolta cerească, am regăsit insula de pe Neckar străjuită de platani seculari, vechea grădină botanică cu statuia de silf a lui Hölderlin și

pădurile de brazi de pe dealurile dimprejur, de unde vechiul castel străjuiește orașul¹. În arhivele Universității din acest oraș am descoperit dosarul de doctorand al lui Tudor Vianu². Autobiografia, autoreferatul asupra tezei, referatul profesorului Karl Groos și alte acte sînt, desigur, surse noi de referințe pentru istoricul literar.

Tema dizertației — Problema valorii în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală » — « și-a ales-o Vianu singur », după cum notează profesorul său, el indicîndu-i doar subtitlul: « studiu critic-istoric ». Abordarea unui asemenea subiect răspundea unor necesități interioare, de proprie lămurire față de aventura valorilor spirituale în secolul al XX-lea. Individualitatea conceptului de valoare, determinările interne, cit și cele externe, locul teoriei valorilor în cadrul filozofiei artei în general erau întrebări contemporane ale esteticii, atît în România, cît mai ales în Germania. Aziologia se constituie ca domeniu autonom prin lucrările unor germani, filozofi de esență kantiană: H. Rickert și W. Windelband. Cînd, în martie 1922, T. Vianu sosește la Tübingen, prima întîlnire cu profesorul Karl Groos se termină cu îndemnul acestuia: « Studiază-l în special pe Kant. Kant este filozofia ». Și tînrul român s-a conformat, filozoful de la Königsberg punîndu-și amprenta pe multe din lucrările sale ulterioare. Dar tocmai abaterile de la kantism îl făceau să se remarcă în seminariile Facultății de filozofie din Tübingen. Vianu nu a cantonat în psihologism, care devenise o povară pentru filozofia germană postkantiană. Preocupările de aziologie i-au dat posibilitatea să medieze asupra obiectivității valorilor și asupra istoricității lor. Profesorul Karl Groos, el însuși un psiholog în aziologie, va nota cu admirație în referatul asupra tezei sale de doctorat: « Lucrarea este astfel concepută că esteticienii germani aflați o perioadă pe poziții preponderent psihologice, repudiînd relațiile istorice ale specialității lor, ar putea, după părerea mea, să învețe ceva de aici; mie, cel puțin, cercetarea lui Vianu mi-a oferit ceva nou ». Doctorandul român însemna, într-o pagină de Jurnal, că istoria este « elementul fundamental al culturii », —

¹ Ion Barbu, prieten și coleg de studii, în Germania, al lui Vianu, transfigurează artistic, în poezia *Paralel romantic*, atmosfera burgului Tübingen cu al său castel secular: « Numisem nunții noastre-un burg/Slăvit cu ape-abia de curg/Ca un dulău trînit pe o labă — /Vechi burg de-amurg, în țara șvabă ».

² Dosarul este înregistrat sub cota: 103/105 — Vianu.

și convingerea aceasta îl va călăuzi toată viața. Noutatea pe care o oferea Tudor Vianu colegilor și chiar profesorilor săi germani venea și dintr-o disponibilitate funciară de comparatist. Subiectivismul lui Kant și Schopenhauer îl combătea cu realismul lui Goethe, iar paralela pe care o face între estetica germană și cea franceză din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea i se pare lui Karl Groos remarcabilă. Profesorul era așa de impresionat de cunoștințele sale de franceză, încât va nota în referatul amintit: «Din punct de vedere al limbii, autorul stăpânește germana suficient, deși se observă că franceza îi este mai familiară». De altfel, inițial, voia să cerceteze pe Flaubert, după cum scrie Vianu însuși lui G. Ibrăileanu în 3 octombrie 1922. Au și rămas în arhiva sa 17 file cu un proiect despre autorul Doamnei Bovary, datat Tübingen, 1922 (cf. H. Zalis, Vianu tânăr, în „Luceafărul”, XII, 1969, nr. 17, 26 aprilie, p. 8).

Clasicismul francez și neumanismul german (epoca lui Winckelmann, Lessing, Herder, Goethe și Schiller) vor constitui pentru Tudor Vianu baza de referință filozofică și estetică permanentă. Trăsăturile și credințele artistice ale acestor epoci

i se par cercetătorului român a avea valoare universală. De aceea el va nota cu convingere în Jurnal: «Germania îmi deschide calea către vechea Grece». Întrebărilor pe care și le-a pus o viață întreagă despre nașterea și destinul artei, despre valoarea și modalitățile ei de existență, le căuta răspunsuri care să nu contravină ideilor acelor epoci de aur din literatura franceză și germană. Vianu s-a ocupat de domenii foarte actuale ale vremii lui — cum ar fi aziologia, stilistica, fenomenologia și, după Eliberare, de problemele esteticii marxiste — studiile sale având întotdeauna un echilibru clasic, fără a aduce vreun prejudiciu noului. Cercetarea pe care o întreprinde la Tübingen asupra lui Schiller era exemplară pentru el și din punct de vedere metodologic. Marele poet, pornind de la o mai veche dispută a clasicismului francez, cunoscută sub numele de «la querelle des antiques et des modernes», își crea un nou punct de vedere în abordarea poeziei naive și sentimentale, distingind două forme tipologice deosebite în relațiile lor cu natura, acordându-se alt stilului modern cit și celui antic. El reținea în teza sa de doctorat noțiunea umanistă de «schöne Seele», acea

Tag der Aufnahme: .... 19.... Sommer Semester 1922¹

L[au]f- [en]d[e] No	Des Studierenden Zu- und Vorname Tag und Ort der Geburt mit Angabe des Bezirks, der Provinz bez[iehungs]- w[eise] des Staats	Staats- angehö- rigkeit ²	Des Vaters bez[iehungs] w[eise] der Mutter Name, Stand und derzeitiger Wohnort (Bezirk, Provinz, bez[iehungs]w[eise] Staat). Strasse und Hausnummer	Herr war immatri- kuliert in
727	Vianu Theodor 27.XII.1897 Giurgewo (Rumänien)	Rumäne	Dr. med. Al. Vianu, Arzt Bukarest, str. Cortului 14	Wien
Konfession	Rellezeugnis G = Gymn[asium] R = [Realgymn]asium] O = Oberrealsch[ule]	Fach- studium	Das beginnende ist das wievilt Semester	< Aufnahme Gebuhr > In Tübingen, Woh- nung, Strasse, Haus- nummer Hauswirt
ort[h]odox	G.	Philos[ophie]	4	Christophstr[asse] 18 bei Danner

¹ «Sommer Semester 1922» — imprimat cu o ștampilă.

² Registrul de înscrieri conține insuficiente rubrici. Datele suplimentare cerute studenților sînt completate în coloane scrise de mîna.

armonică îngemănare de simfire și rațiune care va juca un așa de mare rol în activitatea sa de critic și estetic.

În 1924, T. Vianu se întoarce în țară. Ne liniștile și căutările sale vor continua încă un număr de ani. Formația sa nu este încă încheiată. Plecase la studii cu o zestre de cunoștințe apreciabilă, se confruntase cu o mare cultură în Germania și, ca într-o triadă hegeliană, se reîntorcea la vatra natală, unde personalitatea sa va încorpora definitiv o nouă noțiune, pe care o va așeza nu numai la baza conduitei sale de viață, ci și a sistemului său estetic: noțiunea de muncă. Citim, în Jurnalul său: «M-am înapoiat în țară. Vreau să fac ceva, să fiu de folos. N-aș vrea ca lumea să se facă fără mine, fără ajutorul meu, oricât de modest. Predau în școlile secundare, dar privesc mai departe, dincolo de acest cerc al activității. Călătoresc prin țara veche și mă mir ce gol este spațiul social, ce puțin s-a construit în secolele trecute.[...] Țara a fost prădată vreme de secole, avuțiile ei au fost mereu exportate [...] Deprinderile de muncă sînt slab dezvoltate [...] Mulțimea lucrează pentru exploatare și o face fără

entuziasm, cu osteneală. Conștiința de cultură a multor români s-a dezvoltat mai repede decît civilizația materială din jurul lor. Îmi spun că întregul nostru cadru de viață ar trebui înălțat și perfecționat. Dar pentru aceasta este nevoie de mai multă muncă și de mai mult patriotism».

În orașul universitar Tübingen, în ziua de 3 iulie 1970, prin lucrarea noastră, a citorva români aflați acolo la studii, sub auspiciile autorităților românești și vest-germane, a fost pusă o placă comemorativă în amintirea anilor de învățătură a doi mari prieteni: Tudor Vianu și Ion Barbu. În orașul în care romantismul este încă viu — un pod se numește «blaue Brücke» (podul albastru), străzi și firme poartă numele lui Uhland și Hölderlin, de-a lungul caselor cu însemnele vechilor corporații, pe apa verzuie a Neckarului se plimbă și azi studenții în lotci, asemenea celor din vechile stampe — aci, într-o zi de vară fierbinte, aproximativ o sută de români, adunați din toate colțurile Republicii Federale Germania, și tot atîția prieteni germani omagiau, în personalitatea lui Tudor Vianu și Ion Barbu, permanențele umanismului european.

Stancu ILIN

Ziua înscrierii: .... 19.... Semestrul de vară 1922

Nr. crt.	Numele și prenumele studentului. Data și locul nașterii cu indicarea județului, provinciei, respectiv a statului	Cetățenia	Numele tatălui, respectiv al mamei, situația și domiciliul actual (județ, provincie, respectiv stat). Strada și numărul	Domnul a fost înmatriculat în
727	Vianu Theodor 27.XII.1897 Giurgiu (România)	român	Dr. med. Al. Vianu, medic, București, str. Cortului 14	Viena
Confeșiunea	Certificatul de maturitate G = Gimnaziu R = Gimnaziul real O = Școala reală superioară	Specialitatea	Semestrul care începe este al cîtelea	Domiciliul în Tübingen strada, numărul, gazda
ortodox	G.	Filozofie	4	Christophstrasse 18 la Danner

Phil[osophische] Fac[ultät] 1923/24, 142
(1119)

1. U[nserem] Coll[egen] Groos zum Bericht
Dr. Bohnenberger
2. A[d] C[onsilium] zur Abstimmung.

Universität Tübingen
Philosophische Fakultät
PROMOTIONSBERICHT

Tübingen, den 15. Nov [ember] 1923

A[ugusto] C[onsilio]

beehre ich mich über das Promotionsgesuch des rumänischen Licentiaten der Rechte u[nd] der Philosophie Theodor Vianu aus Giurgewo ((od[er] Giurgiu)) (Rumänien) und die von ihm eingereichte Arbeit. Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung über naive und sentimentalische Dichtung. Kritisch-histor[ische] Studien zu berichten.

A. Personalien

Geboren (Tag und Ort): 27 Dez[ember] 1897 (greg[orianischen] Kal[enders]).

Wohnort: z[ur] Z[eit] Tübingen. Staatsang [ehörlichkeit]: Rumänien.

Sohn des Dr. med. Alexandru Vianu. Konfession gr[iechisch] — katol[isch].

Vorbildung und Reifezeugnis (wo und wann? Frühjahr oder Herbst?): Obergymnasium Bukarest Herbst 1915.

Studien. a) Hauptgebiete: Philosophie, roman[ische] Philologie, Kunstgeschichte.

b) Universitäten mit Semesterzahl und genauer Zeitangabe: Bukarest W[inter]. S[emester] 15/16 — S[ommer] S[emester] 19. Wien S[ommer] S[emester] 20 -inklusiv S[ommer] S[emester] 21. (3). Tübingen S[ommer] S[emester] 1922—23 (3). Zusammen abgesehen von dem Studium in Bukarest 6 Semester in Wien u[nd] Tübingen.

Bestandene Staatsprüfung:

Stellung: Licentiat der Rechte u[nd] d[er] Philos[ophie] (Rumänien).

Bemerkungen:

B. Gutachten

(Am Schluss Angabe des Faches)

Der Verfasser hat sich sein Thema selbst gewählt. Die Bearbeitung ist so ausgefallen, dass die deutschen Aesthetiker, die in einer Periode vorwiegend psychologischen Fragestellungen die geschichtlichen Beziehungen ihres Faches nicht sehr stark gepflegt haben, m[eines] E[rachtens] manches daraus lernen können; mir wenigstens hat Vianu Untersuchung manches Neues geboten. Das kommt daraus daher, dass er neben der deutschen Aesthetik auch die französische des 17. u[nd] 18. Jahrhunderts herangezogen hat. Indem er bei Schillers berühmten Abhandlung nicht die typen-psychologische Unterscheidung, auf die <den> ((ihr)) Titel hinweist, sondern die Bewertungsfrage in den Vordergrund rückte, gewann er Zusammenhänge zwischen der Leistung des Dichters und der „querelle des anciens et des modernes“ unter Ludwig XIV. und der ganzen damit in Berührung stehenden Auseinandersetzung in Frankreich und Deutschland. Auf meinen Rat hat V[ianu] ((bei seiner Dissert[ation])) den Untertitel „Kritisch-histor[ischen] Studien“ hinzugefügt, um damit auszudeuten, dass er sich mehr um einzelne Beiträge zu dem Problem als um eine durchlaufende und vollständige geschichtliche Entwicklung handelt. Zu dem Wertvollsten, was er bringt, möchte ich die Erörterungen über den Begriff des «Naiven» rechnen, der ((als aesthet[isches] Terminus)) tatsächlich aus der französischen Literatur in die deutsche herübergenommen wurde, wie denn auch Schiller selbst dabei auf die Franzosen hingewiesen hat. Lehrreich ist auch die Benutzung des Vaihinger'schen Fiktionsbegriffe für die Art, wie Schiller den zuerst historisch formalisierten Gegensatz der Naiven u[nd] Sentimentalischen immer mehr in einer systematischen verwandelt.

Sprachlich beherrscht der Verf[asser] das Deutsche in hinreichendem Masse, obwohl man merkt, dass ihm das Französische noch vertrauer ist.

Facultatea de filozofie 1923/24, 142
(1119)

1. Colegului nostru Groos pentru referat
Dr. Bohnenberger
2. La Consiliu pentru vot.

Universitatea Tübingen
Facultatea de filozofie

RAPORT PENTRU PROMOȚIUNE¹

Tübingen, 15 noiembrie 1923

Augustului Consiliu

am onoarea să-i raporteze despre cererea de promoțiune a licențiatului român în drept și filosofie *Theodor Vianu* din Giurgewo sau Giurgiu (România) și despre lucrarea înaintată de el: *Problema valorificării în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală »*. Studii critic-istorice.

A. Date personale

Născut (ziua și locul): 27 decembrie 1897 (după calendarul gregorian).

Domiciliul: în momentul acesta în Tübingen.

Cetățenie: România.

Fiul lui Dr. med. Alexandru Vianu. *Confesiune*: greco-catolică.

Formația² și certificatul de maturitate (unde și când? primăvara sau toamna?): Gimnaziul superior București toamna 1915.

Studii: a) *Specialități principale*: Filozofia, Filologia romanică, Istoria artei.

b) *Universități cu număr de semestre și indicarea exactă a timpului de studiu*: București, semestrul de iarnă 15/16 — semestrul de vară 19. Viena, semestrul de vară 20 — inclusiv semestrul de vară 21 (3). Tübingen; semestrul de vară 1922—23 (3). Împreună, în afară de studiile din București, 6 semestre în Viena și Tübingen.

Examen de stat trecut:

Poziția socială sau locul ocupat în muncă: Licențiat în drept și filozofie (România).

Observații:

B. Referat

(La sfârșit indicarea specialității)

Autorul și-a ales singur tema. Lucrarea este astfel concepută încât esteticienii germani — care, într-o perioadă precumpănitor psihologică, nu s-au îngrijit foarte stăruitor de relațiile istorice ale specialității lor — după părerea mea, pot să învețe unele lucruri din aceasta; mie cel puțin cercetarea lui Vianu mi-a oferit ceva nou. Aceasta provine în mod special din faptul că el, alături de estetica germană, a luat în considerare și pe cea franceză din secolele al 17-lea și al 18-lea. Punând pe primul plan, în vestitul studiu al lui Schiller, nu deosebirea tipu-psihologică, pe care o arată titlul lui, ci problema valorificării, el și-a apropiat relații între concepția autorului și acea « querelle des anciens et des modernes » din timpul lui Ludovic al XIV-lea și întreaga confruntare pe această temă din Franța și Germania. La sfatul meu, Vianu a adăugat disertației sale subtitlul « studii critic-istorice », pentru a preciza că este vorba mai mult de contribuții izolate la problemă, decât de o dezvoltare istorică continuă și încheată. Cel mai valoros din ceea ce el aduce nou, eu aș socoti analiza noțiunii de « naiv », care, într-adevăr, ca termen estetic, a fost transpus din literatura franceză în cea germană, așa cum de altfel, în această problemă, Schiller însuși a indicat sursa franceză. Instructiv este, de asemenea, folosirea noțiunii de ficțiune a lui Vaihinger pentru modul cum Schiller transforma tot mai mult antiteza între naiv și sentimental, formulată inițial istoric, într-o antiteză sistematică.

Din punct de vedere al limbii, autorul stăpânește germana suficient, deși se observă că franceza îi este mai familiară.

¹ Cuvîntul din limba germană *Promotion* (de origine latină) s-ar traduce prin perifraza: obținerea titlului de doctor. Am preferat neologismul, format *ad-hoc*, *promoțiune*.

² *Vorbildung*=studii pregătitoare: școala elementară, gimnaziul.

Ich beantrage Annahme d[er] Dissert[ation] u[nd] Zul[assung] z[ur] mündl[icher] Prüf[ung].

Nebenfächer: Roman[ische] Philologie.

Mittl[ere] u[nd] Neuere

Kunstgesch[ichte].

Groos[,]

C. Uhlig[,], Haering[,], Littmann[,], Pfister[,], Hauer[,], Weber[,]

Franz[,], Garbe[,], Adickes[,], Schmid[,], Haas[,], Oesterreich[,]

Wahl[,]

Könich[,], Weinreich[,], Kroh[,]

Weise[,]

Watzinger

Ph[ilosophische] F[akultät] 1923/24, 181

(1120)

[Notat ulterior]

Ges.[endet] Groos

Auszug aus der Inaugural-Dissertation:

*Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung
«Ueber naive und sentimentalische Dichtung»*

Kritisch-historische Studien

von

Theodor Vianu.

Wir haben geglaubt, einen neuen Gesichtspunkt zu gewinnen für die Würdigung des Abhandlung Schillers „Ueber naive und sentimentalische Dichtung“, wenn wir sie mit den Schriften vergleichen, die zur selben Zeit in Deutschland die Beziehungen der antiken zur modernen Poesie besprachen. Was Schiller bei diesem Vergleiche von seinen Zeitgenossen unterscheidet, ist eine tiefere Art, das Wertungsproblem in der Dichtkunst zu stellen, d.h. das Bewusstsein der Individualität dieser Werte, verbunden mit einem feineren Taktgefühl in der Art ihrer Beurteilung.

Das Problem der Beziehungen der antiken und modernen Dichtung ist nach unserer Ansicht in gewissem Sinne ein Erbe des klassizistischen Frankreich, wo während der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts die sogenannte «querelle des antiques et des modernes» das literarische Publikum in zwei feindliche Lager spaltete. Beinahe alle deutscher Autoren, die wir im Laufe unserer Abhandlung angeführt haben, denken in ihren Beiträgen an die berühmte Polemik und versuchen zu ihr Stellung zu nehmen. Gemeinsam mit den Franzosen, die unter dem Namen «Modernes» die fortschreitende Ueberlegenheit des in den letzten Jahrhunderten der Geschichte erschienenen Geistes behaupteten, haben die Deutschen eine gewisse Art Problem zu stellen, das darin besteht, in der einen oder in der anderen Epoche der Entwicklung ein höheres und für alle beide zugleich gültiges Muster zu finden; aber eben wie bei den «Alten» in Frankreich bleibt ihre Anerkennung da, wo die Sympathie der Alten weilt, bei der antiken Dichtung. Und obgleich sie uns gewisse Zeichen dafür <ge>geben, <haben> dass sie die Auffassung der Geschichte überwunden haben, die in ihr eine lineare Entwicklung auf einen Endzweck sah, hinsichtlich dessen alle Geisteswerte homogen und so unter einander vergleichbar sind, obgleich sie in ihrer Art die Dichtung in ihren vielfachen Verbindungen mit der Gesamtheit der geistigen Strömungen einer Epoche zu betrachten, schon das Erwachen eines wirklich historischen Geistes ankündeten, bleiben sie sich nicht konsequent, wenn es sich darum handelt, die dichterischen Werte zu beurteilen, und erheben ausschliesslich den einen zum Rang der Norm; und so zeigen sie am Ausgange des XVIII. Jahrhunderts eine charakteristische Verbindung des Aufklärungsgeistes und der erwachenden neuen Denkweise.

Die Stellung Schillers zeigt eine viel grössere geistige Sicherheit. Er sieht, wo der Fehler der ganzen Debatte über antike und moderne Dichtung liegt, und fordert, man solle sie in sich selbst verstehen. Er ergreift ohne Zaudern den Begriff der Individualität der Werte. Es war ihm gelungen, diese zu trennen durch jene Hypothese der Verwandtschaft, die zwischen den Dichtern und dem Geiste ihrer Zeit besteht, die ihn zu einer historischen Klassifikation geführt hatte. Und obgleich sich diese Klassifikation als falsch erwies,

Propun acceptarea disertației și aprobarea examenului oral.

Specialități secundare: Filologie romanică

Istoria artei medievale și modernă

[Semnăturile profesorilor din comisie] Groos,

C., Uhlig, Haering, Littmann, Pfister, Hauer, Weber,

Franz, Garbe, Adickes, Schmid, Haas, Oesterreich,

Wahl,

Könich, Wienreich, Kroh,

Weise,

Watzinger,

Facultatea de filozofie 1923/24, 181

(1120)

[Notat ulterior]

Trimis Groos

Rezumatul tezei

Problema valorificării în studiul lui Schiller

«Despre poezia naivă și sentimentală»

Studii critic-istorice

de

Theodor Vianu.

Am crezut că vom câștiga un nou punct de vedere pentru aprecierea studiului lui Schiller «Despre poezia naivă și sentimentală» dacă îl vom compara cu scrieri care dezbăteau în aceeași vreme, în Germania, legăturile poeziei antice cu cea modernă. Ceea ce deosebește pe Schiller, la această comparație, de contemporanii săi, este un mod mai profund de a pune problema valorii în arta poetică, și anume, conștiința individualității acestor valori, coroborată cu un simț al tactului mai fin în modalitatea de judecată a lor.

Problema relațiilor dintre creația antică și modernă este, după părerea noastră, într-o anumită măsură, o moștenire a Franței clasiciste, unde, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa numita «querelle des antiques et des modernes» a despărțit publicul literar în două tabere dușmane. Aproape toți autorii germani, pe care i-am citat de-a lungul studiului nostru, se gîndesc la celebra polemică și încearcă să ia poziție față de ea. Concomitent cu francezii, care sub numele de «Modernes» au impus progresiv superioritatea spiritului apărut în ultimele secole ale istoriei, germanii au un anume mod de a pune problema, care constă în aceea de a găsi într-una sau în cealaltă epocă a dezvoltării un model superior și valabil pentru amîndouă; însă, la fel ca la «antici» în Franța, aprecierea lor rămîne acolo unde înclină simpatia celor bătrîni, adică la creația antică. Și, cu toate că ne dau anumite indicii că ei au depășit acea concepție care vedea în istorie o dezvoltare lineară spre un scop final, în vederea căruia toate valorile spirituale sînt omogene și de aceea comparabile între ele, deși anunță trezirea unui simț într-adevăr istoric, considerînd, în felul lor, poezia în legăturile ei multiple cu totalitatea curentelor spirituale ale unei epoci, ei nu rămîn consecvenți cînd e vorba de a aprecia valorile poetice și ridică, exclusivist, una din aceste valori la rang de normă; și astfel ei ilustrează, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o legătură caracteristică între spiritul iluminismului și modul nou de gîndire care se trezește.

Poziția lui Schiller arată o mult mai mare certitudine spirituală. El vede în ce stă greșeala întregii dezbateri despre creația anticilor și modernilor și cere ca ea să fie înțeleasă ca atare. El formulează, fără ezitare, noțiunea individualității valorilor. A reuși să le deosebească prin acea ipoteză a înrudirii care există între scriitori și spiritul epocii

war sie nicht weniger ein ausgezeichnetes fiktives Mittel für die Individualisierung der Werte.

Indem jedoch Schiller darangeht, diese Werte zu beurteilen, öffnet sich vor ihm ein neuer Weg. Der Begriff «Naivität» wird einer strengen Kritik unterzogen, veranlasst durch eine Abneigung gegen die «gemeine» Natur, die Schiller, obgleich sie aus anderen Quellen floss, mit dem französischen Klassizismus teilt. Das Ideal, das seine Urteile liest, besteht jenseits der Gegensätze wirklicher historischer Entwicklung in einer postulierten Zukunft der Menschheit. Und es ist sehr bezeichnend für das, was man «den Kampf zwischen Werterlebnis und Wertgeltung» nannte, dass das Ideal, das ihn findet, seiner tiefsten künstlerischen Neigung entspricht.

Dieses Ideal ist übrigens nur eine Etappe einer einheitlichen Entwicklung, die mit dem Klassizismus beginnt und sich noch nach Schiller fortsetzt. < Man hat > Wir haben versucht diese Verwandtschaft <gesehen> deutlich zu machen. Und <man hat noch einmal> wir haben noch einmal die intellektuelle Initiative Schillers gewürdigt, indem <man> wir — gleichsam als Reaktion gegen jene Trennung von Form und dichterischem Inhalt, die in der unmittelbar vorausgehenden Epoche eine wahre Not der Inspiration bewies — in seinem Ideal ein Bedürfnis nach Vertiefung der dichterischen Arbeit <erblickte> erblickten: <diese> die Aussicht auf den ästhetischen Akt, die sich in der Wahrnehmung der Welt selbst vervollkommenet.

Tübingen, den..... 1923

Betr. Zulassung zur Doktorpromotion.

Anlagen:

1) Abhandlung:

Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung «Ueber naive und sentimentalische Dichtung». Kritisch-historische Studien.

2) Eidesstattl. Versicherung.

3) Lebenslauf

4) Reifezeugnis

5) Abgangszeugnis von

a) Wien

b) Tübingen

An
 eine Hohe Philosophische Fakultät
 der Eberhard-Karl Universität
 Tübingen.

Unterzeichneter bittet auf Grund beiliegender Abhandlung:
 Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung «Ueber naive und sentimentalische Dichtung». Kritisch-historische Studien um Zulassung zur Doktorprüfung in der Philosophie.

Unterzeichneter bittet in Romanischer Philologie und mittlerer und neuer Kunstgeschichte als Nebenfächer geprüft zu werden. Herr Professor Dr. Groos hat sich bereit erklärt das Referat zu übernehmen.

THEODOR VIANU

6 Anlagen

Keplerstr. 6

Eidesstattliche Versicherung

Unterzeichneter versichert hiermit an Eides-Statt, dass er die beiliegende Arbeit:
 «Das Wertungsproblem in Schiller's Abhandlung, Ueber naive und sentimentalische Dichtung. Kritisch-historische Studien»
 selbstständig und ohne jede fremde Hilfe verfasst hat.

THEODOR VIANU

QUITTUNG

über 1000 lei Promotionsgebühr
 welche Herr Theodor Vianu
 heute an den Unterzeichneten gezahlt hat, was hiermit bescheinigt wird.

Tübingen, den 29. 10. 1923

Rausch
 Oberpedel

lor, ce l-a condus la o clasificare istorică. Și, deși această clasificare s-a dovedit falsă, ea nu a fost mai puțin un mijloc fictiv pentru individualizarea valorilor.

Ajungînd însă să judece aceste valori, în fața lui Schiller se deschide un nou drum. Noțiunea de «naivitate» este supusă unei severe critici, determinată de o antipatie față de natura «vulgară», concepție care îl apropie pe Schiller de clasicismul francez, deși ea provenea din alte izvoare. Idealul care dirijează judecata sa este așezat dincolo de contradicțiile adevăratei dezvoltări istorice într-un postulat viitor al omenirii. Și este foarte semnificativ pentru ceea ce s-a numit «lupta între Werterlebnis și Wertgeltung», că idealul în care crede corespunde înclinației sale artistice celei mai adînci.

Acest ideal este, de altfel, numai o etapă a unei dezvoltări unitare, care începe cu clasicismul și se continuă chiar și după Schiller. Noi am încercat să lămurim mai clar această înrudire. Am apreciat inițiativa intelectuală a lui Schiller văzînd în idealul său — oarecum o reacție împotriva acelei separări a formei de conținutul creator care, în epoca imediat anterioară, s-a dovedit o adevărată piedică a inspirației — o necesitate către aprofundarea muncii creatoare: o perspectivă asupra actului estetic, care se perfecționează de la sine în intuirea lumii.

Tabingen,..... 1923

Referiitor: Aprobare pentru doctorat.

Anexe:

- 1) Teza:
Problema valorificării în studiul lui Schiller «Despre poezia naivă și sentimentală».
Studii critic-istorice.
- 2) Asigurare sub prestare de jurămint.
- 3) Autobiografie.
- 4) Diploma de maturitate.
- 5) Certificat de absolvire din
  - a) Viena
  - b) Tübingen.

Către
Înalta Facultate de filozofie
a Universității Eberhard-Karl
T ü b i n g e n.

Subsemnatul solicită pe baza tezei alăturate: *Problema valorificării în studiul lui Schiller «Despre poezia naivă și sentimentală»*. Studii critic-istorice aprobare pentru examenul de doctor în filozofie.

Subsemnatul roagă să fie examinat, ca specialități secundare, din Filologia romanică și Istoria artei medievale și modernă. Domnul Profesor Dr. Groos s-a declarat gata să preia referatul.

THEODOR VIANU

9 anexe

Keplerstr. 6

Asigurare sub prestare de jurămint

Subsemnatul declară sub prestare de jurămint că lucrarea alăturată: «Problema valorificării în studiul lui Schiller Despre poezia naivă și sentimentală

Studii critic-istorice»

a fost întocmită independent și fără ajutor străin.

THEODOR VIANU

CHITANȚĂ

pentru 1000 lei taxă de promoțiune
pe care Domnul Theodor Vianu
a plătit-o azi subsemnatului, ceea ce eu adevăresc prin prezenta.

Tübingen, 29 octombrie 1923

Administrator șef
[ss. indescifrabil]

Lebenslauf

170
Scriitori români
în
arhive străine

Ich, Theodor Vianu, wurde als Sohn des Dr. med. Alexandru Vianu am 27. XII. 1897 (greg[orianischen] Kal[enders]) in Giurgiu (Rumänien) geboren. Ich besuchte Elementarschule und Unter-Gymnasium meines Geburtsortes und absolvierte 1915 das Ober-Gymnasium in Bukarest. Im Herbst desselben Jahres liess ich mich an der Universität Bukarest als Studierender der Jurisprudenz und der Philosophie immatrikulieren und promovierte an derselben im Herbst 1919 als Licentiat der Rechte und Philosophie. — S[ommer] — S[emester] 1920 bis S[ommer] — S[emester] 1921 war ich als Vollstudierender in Wien und besuchte dort hauptsächlich philosophische Vorlesungen bei den Herren Professoren Stöhr, Jerusalem, Reininger, Reich und Strzygowski. Dann unterbrach ich mein Studium ein Semester lang und nahm es im S[ommer] — S[emester] 1922 in Tübingen wieder auf, wo ich ebenfalls als Vollstudierender bei den Herren Professoren Groos, Adickes, Oesterreich, Haas und Weise hörte.

Autobiografie

Eu, Theodor Vianu, m-am născut ca fiu al Dr. med. Alexandru Vianu la 27 XII 1897 (calendar gregorian) în Giurgiu (România). Am frecventat școala elementară și gimnaziul inferior din localitatea natală și am absolvit în 1915 gimnaziul superior din București. În toamna aceluiași an, m-am înmatriculat la Universitatea București, ca student la drept și filozofie, pe care le-am promovat în toamna anului 1919, ca licențiat în drept și filozofie. Din semestrul de vară 1920 până în semestrul de vară 1921, am fost student la Viena și am frecventat acolo în principal cursuri de filozofie la domnii profesori Stöhr, Jerusalem, Reininger, Reich și Strzygowski. Apoi am întrerupt studiul un an și l-am reluat în semestrul de vară 1922 la Tübingen, unde eu, de asemenea, ca student, am audiat cursuri la domnii profesori Groos, Adickes, Oesterreich, Haas și Weise.

Promotionsbericht
Theodor Vianu
Tübingen, am 15. Nov. 1922

geboren am 27. XII. 1897
in Giurgiu, Rumänien
Studium an der Universität Bukarest
am 15. Okt. 1919
Licentiat in Recht und Philosophie
am 15. Okt. 1919

bestanden hat mich über das Promotionsrecht des Theodor Vianu
am 15. Okt. 1919
und die von ihm depositierte Arbeit
"Der Vertrag des Kaufes" (in der Vorlesung des Herrn Prof. Dr. Stöhr)
am 15. Okt. 1919

A. Promotion
in Tübingen
Geburts (Tag und Ort) 27. XII. 1897, Giurgiu, Rumänien
Wohnort Tübingen
Jahre des Studiums (von und wann Prüfungs oder Befreiung)
Verbreitung des Studiums (von und wann Prüfungs oder Befreiung)
Studien- u. Hauptfächer Philosophie, Recht, Geschichte, Literatur, Naturwissenschaften
in Tübingen mit Semestern und ganzen Tübingen
Bücherei 15. Okt. 1919, Tübingen, 15. Okt. 1922, Tübingen
15. Okt. 1922, Tübingen
Studien- u. Hauptfächer Philosophie, Recht, Geschichte, Literatur, Naturwissenschaften
Studien- u. Hauptfächer Philosophie, Recht, Geschichte, Literatur, Naturwissenschaften

Anatole FRANCE

CORESPONDENȚĂ PROTOCOLARĂ

CU ANI ÎN URMĂ, DOMNIȘOARA FLORICA Florescu îmi dădea lecții de limba franceză comentind pe toți marii scriitori francezi ca pe niște oameni în timpul vieții. Ea însăși persoană fascinantă, apărea în fața ochilor mei ca o flință din prezent dar avînd legături de prietenie, de suflet și cu cei care nu mai sînt. Aflînd că a fost studenta preferată a lui Iorga, știînd că Ovid Densusianu a fost aievea în fața ei, am petrecut ore din zi vorbind despre acești mari profesori, inventîndu-le în fiecare săptămînă cîte o înviere din cuvinte.

Într-o zi, vorbind despre arta literară, îmi dădu drept exemplu de concizie, subtilitate și rafinată inteligență niște fraze din Anatole France pe care le spunea pe dinafară ca pe un poem. M-au emoționat atunci, pentru că frazele spuse alcătuiau un bilet de dragoste, un bilet intim al lui Anatole France către o româncă.

Acest bilet, spunea că aparține prietenei sale — doamna Nelly Teodoreanu, fosta directoare a școlii normale de fete Măgurele-Oteteleșanu. Ea l-a găsit într-o carte veche și nu știe cui îi este adresat.

Am considerat atunci că această împlinire are în ea multă indiscreție, mi se părea nedrept să vedem un rege bătrîn cum face un dans cu multe reverențe în fața unei doamne fără să presupună că alți ochi vor fi pe aproape. Ca Polonius iscodind după perdea mi se par ochii posterității prin care s-au amestecat și ochii noștri.

Astăzi, recitînd biletul, l-am luat ca pe grădina din fața casei unde există desigur mult parfum dar și un scorpion. Fie ca acest bilet reamintit acum să-i mai fie plăcut scriitorului aflat acum pretutindeni dar și aici în preajma noastră.

Gabriela MELINESCU

LA BÉCHELLERIE
St. CYR-SUR-LOIRE
(INDRE-ET-LOIRE)

Madame,
donnez moi de la pitié, car je suis un pauvre vieillard, et s'il vous est possible un peu d'amitié. Mais sachez tout de suite que je suis un peu bête puisque vous devez vous en apercevoir un jour ou l'autre. Vous possédez tous les trésors de l'esprit et vous avez ce qu'il y a de plus divin au monde, la beauté.

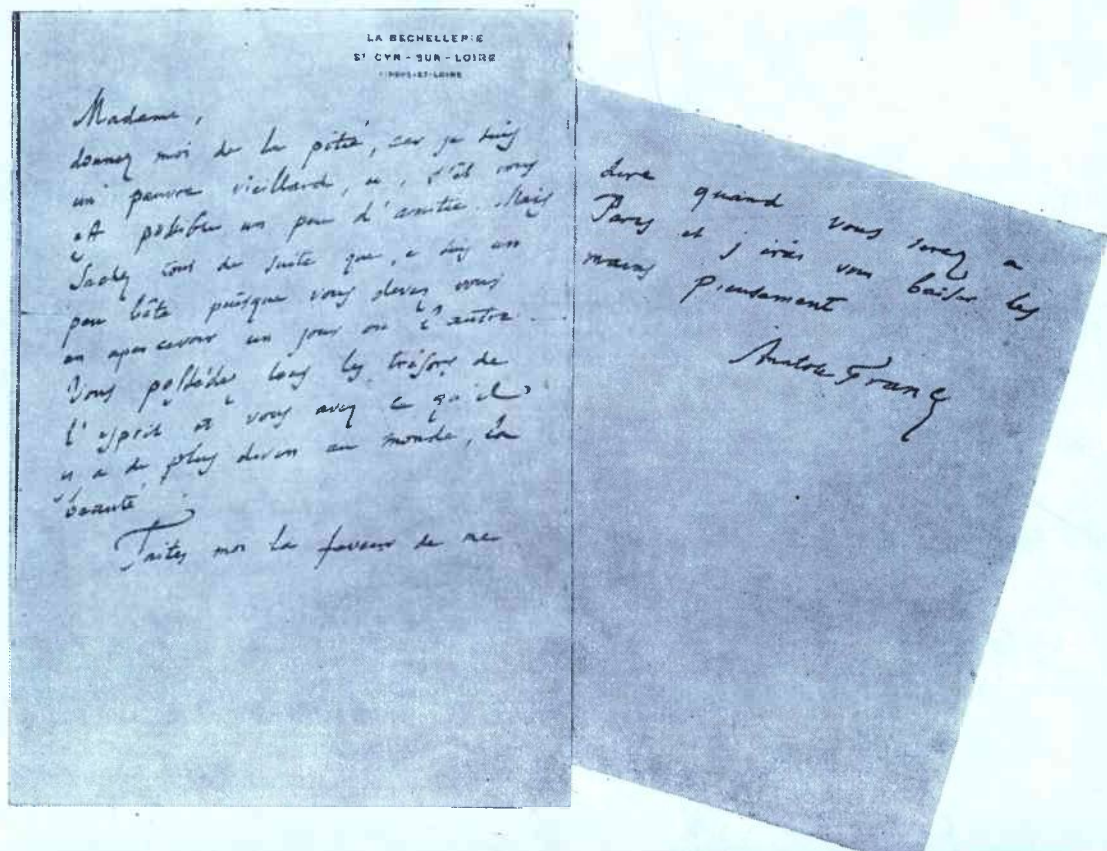
Faites moi la faveur de me dire quand vous serez à Paris et j'irai vous baiser les mains pieusement

ANATOLE FRANCE

Doamnă,
fiți îngăduitoare cu mine, sînt un biet bătrîn, și dacă vă este cu putință, acordați-mi puțină prietenie. Să știți că sînt cam zăpăcit, lucru de care vă veți da seama într-o bună zi. Dumneavoastră aveți toate comorile spiritului și posedați ceea ce este mai divin în lume, — frumusețea.

Faceți-mi favoarea de a-mi spune cînd vă veți afla la Paris, și eu voi alerga să vă sărut cu evlavie mîinile

ANATOLE FRANCE

CRONICA EDIȚIILOR

Două puncte de vedere:

Mircea ZACIU și Marin BUCUR despre:

M. EMINESCU — ARTICOLE ȘI TRADUCERI*

«VESTUL SĂLBATIC» AL MANUSCRISELOR EMINESCIENE

CEL MAI DERUTANT CAPITOL AL OPEREI eminesciene este fără îndoială imensul vraf de articole publicate în presa vremii și însemnările cu caracter publicistic rămase în manuscris. O primă dificultate căreia eminescologiei trebuiau să-i facă față a fost identificarea textelor, recuperarea celor ignorate, evitarea atribuirilor eronate etc. Lipsa unei bibliografii complete a operei, cât și a unui inventar riguros al manuscriselor (ciorne, bruioane, fraze dispartate, fragmente de articole legate într-o «ordine» de cele mai multe ori arbitrară în colecțiile Bibliotecii Academiei, de unde și sugestia — poate utopică, dar nu imposibilă la urma urmelor —

desfolierii și reasezării lor într-o succesiune firească), ne introduc într-un hățiș, practic inextricabil. Munca de pionierat a lui I. Scurtu, I. Crețu, Perpessicius și D. Murărașu în direcția identificării, ordonării și editării publicisticii lui Mihai Eminescu rămâne tocmai de aceea o fază incipientă, nefinalizată într-un corpus al unor opere complete, deziderat reinnoit cu fiecare generație și sortit parcă să fie mereu reînceptut cu o resemnare aproape sisi-fică a eforturilor. Lipsa unei acțiuni concertate, inițiativele personale contrazicându-se între ele, refuzul de a accepta ca bază, ca punct de plecare, una dintre edițiile anterioare și a continua pe acest fundament arhitectura editorială, izbesc de la bun început. Criterii de selecție, de organizare a materialului, de transcriere etc. se sfidează și se anulează reciproc, de la o ediție la alta. Acuzele trunchierilor, intervențiilor în text, lecțiunilor greșite etc. nu lipsesc nici ele. Imixtiunea prădalnică a amatorilor și diletanților își face loc uneori alături de incursiunile temerare ale cercetătorilor calificați, încit teritoriul ziaristicii eminesciene a fost, de-a lungul vremii, un spațiu predilect al conchistelor și căutărilor de aur, un «Vest sălbatic» al istoriei literare, favorabil interpretărilor tendențioase, construcțiilor ideologice fantastice sau de nocivă agresivitate (mistică și politică) ale dreptei. Ceea ce a și «justificat», în parte, abandonarea timorată, de către cercetători a acestei «zone», socotită pînă nu de mult o pată albă pe harta spiritualității genialului creator, privită cu suspiciunea și resemnarea incursiunii imposibile: «Hic sunt leones!» Între multiplele inițiative de a restabili fizionomia publicisticii eminesciene, să cităm ediția Șaraga, *Diverse* (avînd, în loc de prefață celebrele pagini ale lui I. L. Caragiale: În Nirvana, Ironie

* M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, *Articole literare, cronici dramatice*, E. Th. Rătscher: *Arta reprezentării dramatice (Traducere)*, ediție critică de Aurelia Rusu, introducere de Aurel Martin, București, Editura „Minerva”, 1974, 599 p.

Doă note), cuprinzând doar 7 articole, cronici, restul paginilor fiind acte, procese-verbale, scrisori legate de biografia (în special boala și moartea) poetului; ediția I. Scurtu, *Scriseri politice și literare/ Manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste*, vol. I (1870 — 1877), București, „Minerva”, 1905, introduce prima intenție de sistematizare, identificare, transcriere, dar se oprește, după cum se știe, la acest prim volum; neglijând diverse «culegeri» ocazionale, cit și publicarea incidentală, în «miscellanee» (cazul lui I. E. Toroușiu, *Studii și documente*), ori trecând peste ediția ieșeană din 1914 a lui A. C. Cuza, *Opere complete*, care cuprinde și un capitol de *Scriseri literare, economice, politice și filozofice* (primele copiate după ediția Scurtu), trebuie să facem un salt pînă la ediția de *Opere* a lui I. Crețu (1938 — 1939) și la aceea a lui D. Murărașu, *Scriseri politice* (1939), pentru a remarcă și hiaturile și modul neorganizat al readucerii în contemporaneitate a textelor eminesciene, chiar dacă, pe marginea lor s-a glosat neîntrerupt și adesea cu vinovată parțialitate, preferindu-se fragmentele trunchiate, scoaterea din context a citatelor și, ca atare, răstălmăcirea întregului. În ultimii ani acest procedeu de «recupere» prin smulgerea de mici teritorii fragmentare, de preferință legate de ideologia literară-culturală a poetului, s-au făcut în mai multe rinduri. Citez doar culegerea Mihai Eminescu despre cultură și artă, ediție îngrijită de D. Irimia, „Junimea”, 1970, și Mihai Eminescu, *Scriseri de critică teatrală*. Cu un studiu introductiv și note de Ion V. Boeriu, Editura „Dacia”, Cluj, 1972, care au repus în circulație, din manuscrise și periodice (adesea fragmentar, sub formă de «mostre»), un soi de compendiu faute de mieux util pentru cititorul de azi, al unui capitol quasi-ignorant. Lor li se alătură acum ideea unui corp de Articole și traduceri, ediție critică de Aurelia Rusu, însoțită de un substanțial studiu introductiv semnat de Aurel Martin, un foarte bun cunoscător al problemelor eminesciene, format la școala riguroasă a lui D. Popovici. Primul volum, apărut în 1974, cuprinde, după indicația foi de titlu, Articole literare, Cronici dramatice, și traducerea operei lui E. Th. Röscher, *Arta reprezentării dramatice*. Rămîne să examinăm în ce constă noutatea (dacă e cazul) acestei ediții față de încercările precedente, funcționalitatea ei și pasul înainte înregistrat în direcția restituirii integrale a publicisticii eminesciene. O primă constatare impune observația unui net progres de transcriere, stabilirea criteriilor și normelor de editare a textului, ținîndu-se o dreaptă cumpănă între nevoia unificării și «modernizării» ortografice, de o parte, și obligația

respectării unui criteriu istoric, de alta: textele eminesciene reflectă un moment din evoluția limbii române literare, dar și un moment de creativitate, ediția tinzînd să ofere cititorului actual și o oglindă a «evoluției scrisului eminescian». Argumentele aduse în sprijinul procedurii, la p. LX și LXI ale notei asupra ediției, rămîn prin urmare elocvente și pe deplin justificate. Raportată la predecesorii, ediția Aureliei Rusu evită erori sancționate nu o dată, restabilește un «portret» lingvistic plauzibil, acceptabil, dă ansamblului un echilibru și acuratețe superioară. «Noutatea» rezidă și în asamblarea materialului. Față de editorii anteriori, Aurelia Rusu își propune să asocieze în cele două tomuri, «articole și traduceri», văzînd o relație și o compensare tematico-ideologică între preocupările de cultură națională ale lui Eminescu și eforturile de a-și căuta (și a oferi epocii sale) puncte de sprijin în opere străine (Röscher, Kant). Ideea merită a fi reținută, pentru că ea orientează cercetarea eminescologică pe un făgaș interesant, oarecum inedit. Totodată, se încearcă o compartimentare a materialului, acolo unde editorii precedenți încercaseră un «mixaj» al articolelor cu tematică foarte diversă, capitolul cultural-literar fiind mereu handicapat de cel social-politic. Dar dificultatea majoră tocmai aici se ivește: I. Scurtu opta pentru un dublu criteriu de editare «completă»: 1) cronologic (epoca 1870 — 1877, pentru primul volum, activitatea de la „Timpul” și puținele articole «din ultimii și dureroșii ani ai chinurilor boalei care l-a stins», pentru volumele II și III, care n-au mai fost realizate); 2) criteriul paternității: grupa a) articole cu paternitate indubitabilă, semnate în presă sau aflate în manuscrise; b) cu paternitate «dovedită» direct (scriseri iscălite cu inițială, neiscălite dar confirmate prin informații provenite de la autor sau de la unii contemporani) și c) cu paternitatea stabilită «indirect», pe baza unor caracteristici stilistice. Materialul din volumul I cade sub incidența grupelor a și b, pentru criteriul al doilea, și se oprește la 1877, pentru criteriul prim, cel cronologic. În interior însă, capitolul de cultură și literatură e intersectat de celelalte preocupări (istorice, educative, sociale, politice): Cugetări literare, Articole literare, Fragmente și articole de critică dramatică, Articole de polemică, Cugetări (politice, sociale, literare), Fragmente (istorice, politice, literare), trădînd în ultimă instanță un impas al delimitării tematice riguroase. Ediția I. Crețu optează și ea pentru dubla aranjare a materialului: tematico-cronologică, separînd în volumul I, sub titlul Articole diverse, aspectul cultural-literar, expus cronologic, și dînd, în aceeași succesiune, în volu-

mele II, III și IV, Studii și articole politice. Opțiunea politică e declarată prin titlul însuși în cazul ediției D. Murărașu, dar prezența unor texte de ținută ambiguă (cum ar fi, spre pildă, Bălcescu și urmașii lui, din „Timpul”, 1877) ne lasă să întrevădem latura gingașă a lucrurilor. Exemplul articolului citat ni se pare întru totul edificator: el începe prin anunțarea apariției operei postume Istoria lui Mihai-Vodă-Viteazul, prilej de a exprima câteva aprecieri semnificative asupra limbii lui Bălcescu, despre caracteristicile compoziționale ale operei, despre figura luminoasă a autorului etc.; totodată, Eminescu raportează ideile de la 1848 la epoca sa, dînd citorva pasaje o notă de pamflet politic, dezbate problema sociologică a raportului dintre tradiție și «formele goale» ale unor instituții copiate după modele străine, trece la tonul profetic-vizionar și încheie în registrul liric-patetic, cu o retorică savantă a succesiunii de întrebări menite a tulbura conștiința cititorului. În ansamblu, cartea lui Bălcescu rămîne un simplu pretext, repede abandonat în favoarea diatribei la adresa prezentului. Portretul lui Bălcescu, trasat cu finețe, se estompează însă sub presiunea imaginilor fulgurante, corozive sau vaticinare. Accentul cultural inițial cedează celui politic-pamfletar. Stilul liric-evocator al primei pagini trece într-unul liric-blasfemator. Cărei «zone» aparține acest articol? D. Murărașu și I. Crețu îl integrează sectorului «politic», Aurelia Rusu, în ediția ce discutăm, îl «reasează» între articolele «literare» ce «configurează o istorie a literaturii și culturii românești (cărți și autori, profiluri ale unor oameni de cultură)». Cine are dreptate? Argumente se pot invoca, fără discuție, de o parte și de alta. Textul oferă și elemente de portret literar, și elemente de atitudine față de o moștenire culturală, și elemente de poziție sociologică, politică etc. Frumusețea paginii constă însă tocmai în tensiunea ei ambiguă, în izbucnirea sentimentală, de duioșie și ură, evocare și sancționare, de binecuvîntare și blestem, în faptul că Bălcescu e, aici, nu numai o prezență pre-textuală, ci o prezență con-textuală și paradigmatică, topit în atitudinea eminesciană față de trecut și față de prezent (aceeași ură inextinguibilă pentru ciocoimea de orice natură), contopit în stilistica frazei, în vocabularul de durități iacobine, în cadența biblică a finalului («Dumnezeul părinților noștri să aibă îndurare de noi»). Dar Bălcescu și urmașii lui poate fi socotit un caz extrem. Și apoi, el figurează în ediția Aureliei Rusu, indiferent de argumentul care i-ar justifica prezența. Să luăm însă un alt exemplu, de absență de data aceasta: Materialuri etnologice („Timpul”, 1882), inserat de D. Mură-

rașu și I. Crețu între articolele politice, și pe care ediția Aureliei Rusu nu-l reține între foiletoanele literare, acceptînd deci tacit punctul de vedere al editorilor precedenți. Or, se știe că el face parte dintr-o suită polemică, în centrul căreia stă articolul „Novele din popor” de I. Slavici („Timpul”, din 28 martie 1882), răspuns la recenziile lui N. Xenopol asupra aceluiași volum, publicată în „Românul” din 7 februarie 1882. Xenopol ripostează printr-un articol injurios: Un critic de la „Timpul”, Dl. Eminescu, în „Telegraful” din 2 aprilie același an, iar Eminescu dă replica imediat (la 8 aprilie, în „Timpul”), cu Materialuri etnologice. Înțelegerea adecvată a celor două texte eminesciene e condiționată reciproc și în același timp de raportarea la preopinutul în cauză, Xenopol (al cărui text, integral sau în rezumat, trebuia reproduș în corpul de note, referirea tangențială, printr-un citat indirect, din Gh. T. Kirileanu — cum procedează A. Rusu, la p. 558 — nefiind concludentă, căci cititorul neavertizat nu pricepe din ea nimic). De data aceasta caracterul literar, de recenzie la o operă literară, este evident. Și totuși, observațiile lui Eminescu despre literatură sint imediat extinse la statutul social general, cu raportări la «legiuitor, la istoric, la omul politic»: «Nu acel legiuitor va fi însemnat care va plagia legi străine traduse din codicele unor țări depărtate ce au trăit și trăiesc în alte împrejurări, ci cel care va ști să codifice datina țării lui și soluțiunea pe care poporul în adîncul convingerilor sale o dă problemelor în materie. Nu acel om politic va fi însemnat care va inventa și va combina sisteme nouă, ci acel care va rezuma și va pune în serviciul unei mari idei organice, înclinările, trebuințele și aspirațiunile preexistente ale poporului său» etc., etc. Prin urmare, părăsind lectura lui Slavici, Eminescu se avîntă în considerații structurale, afirmă un crez politic și — mai departe — sociologic. Însuși caracterul stilistic al textului se modifică: accentul retoric manifest ia locul analizei critice anunțate la început, trecînd în fugă la o scurtă prezentare rezumativă a citorva nuvele, pentru a izbucni în diatriba finală la adresa corupției sociale contemporane, al cărei pandant e denunțat polemic în cercul „Literaturii”, încheind cu un atac deschis la adresa «criticului spiritual al Pseudo-Românului» (Xenopol). Poetul și gînditorul prevalează și aici asupra publicistului literar, izbucnirea temperamentală, vituperantă, polemică, cu adresă ideologică, socială, politică subordonează vizibil intenția primă, aceea de a discuta volumul de proză al unui confrate. Natura literaturii lui Slavici nu e decît un pretext pentru exprimarea și reafirmarea unui crez politic. Vreau

să spun că dacă acceptăm soluția (de factură mai mult didactică) a «secționării» ziaristicii eminesciene, ne pîndește pe de o parte arbitrarul, pe de alta o sensibilă sărăcire a imaginii cîmpului de preocupări ale scriitorului. Aurelia Rusu ne propune în primul volum o selecție de «articole literare, cronici dramatice», capabile să «configureze o istorie a literaturii și culturii românești», urmînd ca în tomul următor să selecteze (de data aceasta din manuscrise, în principal)¹, articole de «filozofie, istorie, filologie, educație și morală, religie, presă, artă». Să observăm întîi că toate aceste domenii se regăsesc intersectate în majoritatea articolelor zise literare, din tomul întîi. Apoi, că multe din materialele de aici privesc nu atît literatura, cît manuale de geografie elementară, de economie națională, noțiuni de aritmetică, de logică, abecedare, istorie, pomărit etc., etc. Preocupările filologice abundă și ele. Literatura propriu-zisă rămîne dispărentă, redusă la figuri minore (C. Bălăcescu, Simeon Marcovici, Dim. Petrino, I. C. Cantacuzino, Gr. M. Jipescu), cu o singură excepție majoră — Slavici —, am văzut în ce context, și cu un caracter de pretext în cazul lui Heliade, Odobescu, Bălăcescu etc. «Profilurile» sînt și ele ale unor infuzori culturali, dascăli, preoți, rēstul materialului fiind necroloage, însemnări, note de lectură, uneori simple notițe bibliografice abia comentate, «anunțuri» de librărie, singurul sector mai organic rămîind cel teatral, unde efectiv Eminescu scrie cronică dramatică („Revista teatrală“, la „Curierul de Iași“, „Teatrul Național“, la „Timpul“) și unde convergența preocupărilor e mai evidentă. Analizate ca atare, aceste texte pot dezamăgi însă. Sigur, împărtășim opinia lui I. Scurtu, care scria în Introducerea la ediția sa că «o culegere a tuturor scrierilor (lui Eminescu, n.n.) se impune prin însemnătatea fiecărei slove a omului genial care viața lui toată n-a scăpat un singur cuvînt ce n-ar fi expresia convingerii sale desăvîrșite», și că o ediție completă «e nu numai o datorie de pietate literară, ci și o datorie științifică» (p. VIII). Sau, împrumutînd chiar o expresie eminesciană, vom recunoaște că «geniul în zdreanță sau în vestminte aurite, tot geniu rămîne». Interesul acestor articole, astfel «sistematizate», zace așadar nu în materie, care pare secundară, pauperă, ci în fulgurația ideilor generale, a sugestiilor neașteptate, a încălcării domeniilor, a vectorilor ce o străbat ca niște curenți electrici de înaltă frecvență, deși pornind de la surse ades minore. Se simte și aici, ca

în orice pagină eminesciană, fie ea un bruion, o însemnare manuscrisă cit de spontană și neelaborată, gheara leului. Rămîne însă imprisia unei fărîmîșări, a unei rupturi, cită vreme secționarea tematică, cu toate riscurile și inconsecvențele asumate, e privată de suportul ideologic al ansamblului, pe care numai proiectarea articolelor «literare» în construcția întregii publicistici eminesciene ne-o poate da. Altfel introducem cititorul într-un labirint al cărui fir călăuzitor refuzăm să i-l punem la dispoziție, lăsîndu-l pradă unui sentiment de depeizare și ignorare a secretului construcției.

Căci cititorul actual nu e solicitat de cutare piesă a lui Fr. Damé, ci de spectacolul ironiei eminesciene care zdrobește impostura, nu de reconstituirea listei repertoriului teatral românesc din epocă, ci de atitudinea lui Eminescu față de Alecsandri, Hasdeu, față de «încercările oficioase», ale unor autori mediocri, față de «geniala acvilă a Nordului» (Shakespeare), față de influențe fertile și nocive, romane dramatizate, foiletoane, structuri dramaturgice etc., etc. Tot astfel, din mozaicul detaliilor contingente, cu coloratura lor surprinsă de un observator genial, se desprind principiile unei concepții, liniile unei construcții ideologice, coerente, consecvente. Din cutare pagină «oportună», rezultă definiția profundă și spirituală a scriitorului național (p. 134), o teorie embrionară a «succesului» (p. 208), a mediocrității (rolul ei în viața publică, nocivitatea, moduri de a o descara, combate și desființa: p. 125, 207, 208), atitudinea percutantă față de unii contemporani, cu fixarea în apă tare a unui contur (Alecsandri, Hasdeu, Maiorescu, Heliade ș.a.). Observațiile surprind prin modernitatea sugestiilor psihocritice: spiritul feminin al lui Maiorescu, ideea de «mască» la același, existența — în Heliade — a unui «homo duplex» etc., etc. Fără a mai vorbi de mulțimea observațiilor filologice, lingvistice și stilistice, risipite ca niște jerbe unde te-ai aștepta mai puțin, făcînd imposibilă o «clarificare» tematică altfel decît printr-o dezmembrare a articolelor, prin alcătuirea unui vade mecum de reflecții ordonate pe probleme și, probabil, alfabetic... S-ar putea astfel, ieși din labirint. S-ar putea și așa alcătui, nu o

¹ Totuși dă, în volumul I, articolul *Teatrul românesc* (mss. rom. 2254)

ediție, dar un repertoriu, un dicționar al reflecțiilor eminesciene, de tipul celui imaginat pentru opera lui Proust. Pentru marele public, el ar fi de o netăgăduită utilitate. Pentru editarea unui corp de opere eminesciene însă, singura soluție mi se pare a fi o ediție cronologică a textelor publicistice (apărute sau în manuscris), indiferent de tematica lor (adesea inextricabilă), văzute ca o unitate prin care tensiunea geniului eminescian ataca frontal și concomitent toată aria problematică (filozofică, politică, socială, pedagogică, literară etc. etc.) a epocii sale (și transgresind-o nu o dată!).

Dacă acceptăm acum o ediție secționată pe așa zise «unități tematice» (a căror unitate rămîne totuși, cum văzurăm, în multe cazuri iluzorie), să examinăm în continuare alte câteva aspecte legate de tehnica ediției critice în discuție. Aparatul de note de la sfîrșitul volumului se rezumă la informații bibliografice (locul și data apariției primei articolelor), uneori geneza, istoricul, comentariile unor cercetători anteriori etc. Dar nu aflăm precizări referitoare la situații, opere sau nume citate în corp, necum lămurirea unor aluzii sau atacuri deschise, pronunțate de Eminescu în cutare sau cutare situație. Cititorul de azi n-are de unde ști cine a fost Carlotta Birchfeiffer, nici Gr. M. Jipescu, pictorul N. Selagean sau Ioan Strat ș.a. Exemplele se pot înmulți, firește. Tot astfel, cine înțelege azi foarte exact în ce a constatat Afacerea traducției „Romei învinse“, dacă subsolul textului eminescian nu lămurește problema și nu precizăm măcar că «traducătorul» (nenumit de Eminescu) era I. L. Caragiale? Ediția Scurtu, apărută în 1905, deci foarte aproape de epoca eminesciană, simțea totuși nevoia unor note legate de activitatea lui I. Lapedatu (p. 59), Al. Beldiman (p. 327), Ralet (p. 386—387) etc., etc., acolo unde cititorul actual e lăsat fără o informație, oricît de sumară. Pentru orientarea specialistului apoi, o ediție critică trebuie să cuprindă și un indice de nume, a cărui utilitate nu credem că mai are nevoie de o demonstrație. În fine, limba lui Eminescu e o mină nesecată pentru cercetarea filologică și stilistică, pentru istoria introducerii unor termeni (avangardă, dandy, mediocritate, factice, crasă, volubilitate, vervă, disonanță, infim, neverosimil ș.a.m.d.), pentru

creativitatea temerară (supratrăire, ne-natură, idealitate, [a] sardanapaliza, timpuoizitate (Zeitlichkeit), pentru sintagme filozofice, (iluziune conștiință, idealitatea formei, realitate sensibilă, conștiință de sine etc.), revitalizare a unor forme arhaice («oștindu-se împreună cu ceilalți elini asupra Troadei...»), descoperirea unor variante populare capabile să evite neologismul abuziv și avînd avantajul unei maxime plasticități și încărcături semantice etc. Dar totodată ea poartă totuși amprenta epocii (latinisme, regionalisme, forme ieșite din uz) necesitînd fără teama de a comite o împietate — un cit de succint glosar: de judecare (= osîndire), [a] defige (= a statornici), espresă (= exprimată), ces (= cedat) au fost explicate în ediția Scurtu, dar rămîn fără clarificare în ediția din 1974, ca și prepuielnic, privaz, scamă, spuri, proșcoliu, secațiune, detrage, ansă, (a se) gera și altele și altele.

Ediția reproduce în Addenda traducerea lucrării lui E. Th. Röscher, Arta reprezentării dramatice, după Mss. 2254, ff. 310 r° — 446 r°. Nota indică unele comentarii anterioare asupra manuscrisului, fără a menționa totuși faptul că două fragmente au apărut în revista „Manuscriptum“ (III, 1972, nr. 4 și IV, 1973, nr. 1) în transcrierea și cu comentariul mult mai consistent al istoricului literar Marin Bucur². Comparînd cele două versiuni (textul capitolelor din „Manuscriptum“ și cel stabilit de Aurelia Rusu), rezultă cîteva inadvertențe, omisiuni (ale unor forme șterse de Eminescu), inconsecvențe față de restul ediției sau chiar față de același text (arta în corp, arta în titlu). Interesul lingvistic al traducerii eminesciene (adevărat laborator, unde putem urmări fazele unei cristalizări verbale și terminologice) fiind de o valoare excepțională, credem că orice criteriu de modernizare ortografică (sau de «unificare»: cazul alternanței vicața/viața ș.a.) trebuia să cedeze în fața reproducerii autentice a documentului.

Mircea ZACIU

² După *Nota ediției*, datată iunie 1971, ar exista o motivare a omisiunii, dar cum cartea a apărut, totuși, abia în 1974, o completare la zi se putea face cu ușurință în corectură.

PENTRU O CLARIFICARE DE METODĂ

DUPĂ MAI MULTE ÎNCERCĂRI EDITORIALE de a cuprinde opera de ideolog cultural a lui Eminescu, apărute în ultimii ani, eu unele reușite documentare incontestabile, volumul Eminescu, Articole și traduceri I, vine cu cea mai masivă zestre a poetului, din acest timp de activitate. Ediția lui Ion Seurtu, Scrieri politice și literare, din 1905, constituie baza obiectivă a ediției de față, fiind, în fond, o republicare a ei «adăugită și îmbunătățită» cu materialele descoperite ulterior. Firește, nu toate articolele sînt sigur ale lui Eminescu, discuția asupra paternității lor nefiind încă începută, după cum nici toate titlurile din sumar nu sînt nici pe departe articole, ci note redacționale, unele de serviciu, în care nu se vede nici o îlcărire din geniul poetului. Dar nu aici se află drama începutului, ci în însuși titlul acordat ediției: Articole și traduceri. Articole e vag și induce în eroare, pentru că în volum nu se află decît strict note, cronici, articole literare și dramatice. De ce nu Articole și note literare, mai aproape de adevăr, căci articole mai sînt și cele politice care nu ne rămîn cîtuși de puțin indiferente în panorama integrală a operei eminesciene. Editorea Aurelia Rusu a avut buna inițiativă, totuși, de a aduna și reăduna într-un corpus unitar marea parte a articolelor cu caracter literar, de a le transcrie îngrijit și de a le comenta în note minuțioase. Era nevoie de o ediție ca aceasta care să sară peste seria de ediții improvizate, simplă treabă comercialo-didactică. Ea este o lucrare efectuată cu seriozitate, marcînd un efort sensibil de cultură eminesciană. Dar noutatea apart, pe care o aduce ediția aceasta este publicarea în premieră a manuscrisului traducerii lucrării lui Theodor Röscher, Art(e)a reprezentărei dramatice, tratată minimalizant de editoare, ca Addenda a

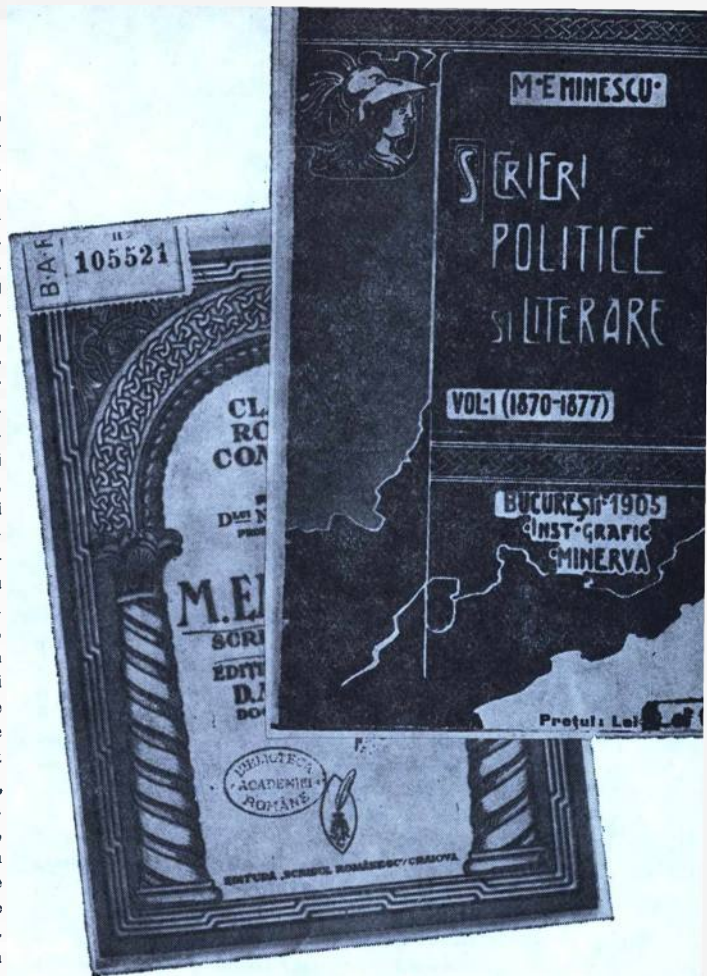
sumarului. De ce a trebuit separată? Numai pentru că este o traducere? Dar traducerea, în acest caz, rămîne un pretext de afirmare a potențialului identiv și lingvistic al unui geniu. Am scris de cîteva ori, în ultimul timp, despre această operă a tezaurului eminescian ignorată de editori și de specialiști în aceeași măsură nedreaptă. A o trata ca Addenda, la finele unui volum, înseamnă a-i acorda o importanță secundară! Or, ea și traducerea Criticii rațiunii pure de Kant, traducerea unui tratat de dramaturgie renumit în epocă și rămas celebru în lumea specialiștilor teatrologi, pune cultura românească abia intrată pe făgașul unei desfășurări moderne, în fața unui examen de comprehensiune adîncă, demonstrînd posibilitatea ei de a comunica și a exprima limbaajul intelectual și filozofic european. Singură această traducere, îmbogățită în comentarii, redînd în întregime textul manuscris, proiectată în peisajul cultural al secolului trecut la noi, studiată din punctul de vedere al semnificațiilor multiple pentru spiritualitatea eminesciană: cultură, poziție teoretică, limbă etc., merita poate un volum în sine. Oricum, sîntem în fericele ocazii de a saluta această devenire de bun public a unui manuscris eminescian. E un fapt esențial în funcție de care celelalte observații ale noastre au o valoare de metodă, sistem, principiu practic. Editorea s-a angajat să publice o ediție științifică, cum se spune peste tot la orice lucru mai bine făcut, o ediție bună ca text, absolvind lectorul de confruntarea cu manuscrisul pentru a autentifica formele de limbă. Tocmai pentru că nu este concepută ca o ediție obișnuită, survin, normal, exigențele eritice. O ediție care ar fi rămas numai la o variantă a textului, neîntînd în detalii de manuscris, ștersături, adăugiri, repetiții, adică ar fi evitat întregul proces de alcătuire al lucrării, ar fi fost discutată la acest nivel. Aurelia Rusu a năzuit să prezinte nu o variantă, ci lucrarea eminesciană însăși din manuscris, relăcînd-o plesă eu plesă și nealterînd cu nimic originalul. Transcrierea în acest caz este un act principal de percepție eritică și filologică. De ea depinde totul. Căci transcrierea unui text literar este un act de cultură, și de mare responsabilitate. Un manuscris ca Art(e)a reprezentărei dramatice, lucrat de poet în tînerțe, pune oricui probleme dificile de transcriere, de prelucrare ori de îndreptare conformă unor prezumții contemporane despre limba secolului trecut. Nu ne propunem o discuție la rînd și la cuvînt a ediției, pentru că e sarcina unei alte lucrări, nici să dăm verdicte într-un domeniu atît de ambiguu ca acela al transcrierii manuscriselor eminesciene. Nimeni nu va putea spune că a găsit formula ideală a transunerii fiilor de manuscris într-o ediție mo-

dernă. Efortul maxim poate fi obținut printr-o respectare riguroasă a textului, ferindu-l de exesele de «muntenezare» și de «contemporaneizare» a limbii lui Eminescu. Din acest punct de vedere, Aurelia Rusu întreprinde o acțiune curajoasă: aceea de a «fotografia», de a reproduce textul cit mai corect și de a nu-l «preluera» din considerente mai mult sau mai puțin științifice. Editorea a vrut să dea o ediție a manuscrisului și nu una de opțiune filologică. Câtă vreme și-a respectat acest dezerat, a reușit să publice pagini perfect corespunzătoare manuscrisului, cit nu, a căzut victimă inconștientului și arbitrarului. Dacă ar fi fost vorba de o ediție «literară», nu am fi avut de formulat nici o obiecție. Era un punct de vedere! De la început, însă, editorea s-a anunțat ca partizană a formulei severe de transcriere și nu de comentare, de copiere și nu de rețușare a limbii din manuscrisele eminesciene. Căci dificultatea cea mare pe care o reclamă orice cercetare este aceea pricinuită de suma edițiilor din Eminescu, care vin fiecare cu o altă limbă a poetului. Fiecare a trebuit să-l transcrie pe Eminescu din punctul de vedere al concepției sale ortografice, învățându-l pe poet să vorbească de fiecare dată altfel. Aceasta pentru că editorii au venit și vin intoxicați cu propriile lor teorii despre limbă, trecind textul eminescian printr-un purgatoriu filologic. Nu pornesc de la manuscris, ci de la teoria filologică modernă... și mai ales de la îndreptar. Transcriu pe Eminescu după cum îi învață... Îndreptarul! Ținând seama de dificultățile manuscrisului, de faptul că ediția este o premieră, Aurelia Rusu a făcut mai mult decât un debut editorial al unui inedit eminescian. De la acest coeficient și pe acest fond de exigență, discuția pe text poate obține un procent de beneficiu pentru viitorul editor. Din capul locului în să mă declar în dezacord cu înălcirea textului cu tot felul de semne de închidere și deschidere, de bare, săgeți, paranteze, pentru a marea ștersătură, adăsură, evoluții și involuții de forme —etc. E o modă prețioasă filologică. Textul trebuie să permită o lectură fluentă și estetică oricărui cititor. Subsolul paginii are rezervată acrobazia științifică a editorului. Acolo se poate desfășura în voie, marcând metamorfozele textului. Nu mai spun de

încercăturile survenite cînd se preferă în text cuvîntul adăugat deasupra cuvîntului din frază, cînd se lasă ca formă ulterioară, cînd se citează cuvîntul șters în text sau nu. În general, prima parte a traducerii suferă enorm de această inconștientă de metodă. Sînt pagini care reproduc toate modificările, altele numai parțial, iar altele deloc. Vom reveni cu detalii.

A doua chestiune — legată și de principiul său editorial, dar și de metodă — este aceea a transcrierii sunetelor, problemă mereu la ordinea zilei în activitatea editorială eminesciană. Aurelia Rusu a trecut de recomandarea Îndreptarului, acceptînd să păstreze formele din manuscris în care sînt intercalate este transcris astfel și nu z, scriind poezie, filosofie, citeodată cauză, dar apoi editorea a modificat peste tot forme care sînt proprii unei epoci, unei mentalități, tradiții de cultură, eleganță grafică, — și de ce nu și a unei realități filologice. Astfel ne pomemîm după poezie și filosofie cu fantazia, cînd în manuscris este scris fantasia; metafizică, iluzie, coeziune, execută, rezultat, reprezentare, izvor, fizionomie, fizică, cînd toate aceste forme păstrează în manuscris pe s. E o diferență sonică între iluziune și iluziune, între fantasmă și fantazie etc. Editorea modifică de asemenea forme ca existență, esil, exemplu, aplaus, presintet, esaltare, disolv, esaltațiune, esplosiune etc. etc. în forme cu un z generalizat automat care schimbă timbrul și structura eufonică a cuvîntelor. Chiar pe prima pagină, ca o fatalitate, citim după ezersă (esersă, mss.), coeziunea (coesiunea mss.), constată (constatată, mss.), rutinierul (routinierul, mss.). Interesant că se păstrează etimologiele cuvîntului de buză!, de a presupune (de-a presupune mss.), ne așteptăm (ne așteptam, mss.), răsunset (resunet, mss.). Eminescu scrie pîrghe, nu pîrghe, teorie nu teorie ca la teoria literaturii, pentru că, nu pentru ca. Peste tot, el scrie seau (seu, mss.) E clar acest lucru și nu văd cum se poate modifica și comprima printr-o regulă generală în sau! Editoarei i-au scăpat unele forme moldovenești, adăugîndu-le sunetele muntenești; dacă nu dacă (mss. p. 314, verso), ziac (a zace) nu zac, dar altele i-a pus până cînd în mss, e până (mss p. 314), iar după lucrul (ed. p. 282) s-a uitat virgula. Poetul scrie massa (mss. p. 315, verso), nu masa (ed. p. 282), pentru că e «massa aparințelor» și nu masa de scîndură! La p. 316, verso, nu găsește necesar adăsură între paranteze în[lăun]trul (ed. p. 285), cînd există o formă intrul. În fraza următoare Ele și condiționează, conjuncția este ștersă în mss. Nu trebuie citit: ... Nu sînt în stare de-a reflecta nuanțele, el... de-a revela nuanțele. Tot o chestiune de nuanță! La p. 317 din mss.

(ed. p. 285—286), se uită un semn de demarcare grafică la rezultată și trebuie citit, după părerea noastră: a purces ca și istoria, nu a purces ca și istoria, nu specii, ei speții, ca în nenumărate viitoare exemple; altă, nu atit; nu s-a văzut asta mai clar, nu nu s-a văzut mai clar; areată nu arată. De ce la p. 286 (ed.), s-a ales un simplu ca inițial, anulat, pentru exemplificări în subsol, cind în mss-ul cuprins între cuvintele nu s-a văzut (mss. p. 317 și 317 verso — greșită numerotarea, în loc de 317 v. e 210 v.) și interesă că, mai erau de remarcate în jur de zecile modificări, ștersături în text? Pentru pagina 317 verso (mss.), ar fi de citit sensibilă-văzută (sensibile-văzută, ed. p. 286); reprezentațiunea (reprezentarea, ed. p. 286); de'tăi (dentăi, ed. p. 286); desperechiete (desperechiate, ed. p. 286). Sărim peste « multe și mărunte » și propunem să se citească pentru descvelirea fantaziei (mss. p. 318) în loc de pentru dezvoltarea fantaziei (ed. p. 287), speții, nu specii, componistul, nu compozitorul, Cît de puțin cugetă (mss. p. 318), nu Cît de puțin cuget (ed. p. 288), scăde, nu scădea. La p. 323 cuvintul marcată nu trebuia păstrat în frază pentru că este șters în mss. În fraza Numai modul și maniera formei, în loc de formei trebuie citit formărei (mss. p. 324, ed. p. 291). Tot de pe aceeași pagină de mss. (ed. p. 292), trebuie citit spre scurtare de timp nu de prescurtare de timp, înșasi nu însăși, resfațat, nu răsfațat, cum'i e dată (mss. p. 324 verso), nu cum li e dată (ed. p. 292), școală, nu școală (ed. p. 293). Nu mai pomenim zecile de îndreptări, ștersături în mss. peste care s-a trecut tacit în aceste pagini ca peste niște texte caligrafiate de poet în vederea publicării lor. Editorea a transcris proșcoliu (mss. p. 325) prin proșcoliu (ed. p. 293), ori ea și în cazul lui Școală, această formă nu era o simplă grafie fantezistă. Chiar și numai din acest motiv repudat, și ar fi trebuit păstrată. Dar nu e numai atit! În fraza următoare, după ce s-a păstrat peste tot forma de arte sau arta pentru singular, se transerie artă incorect. Tot în aceeași frază este oarecare (or, ore...) (orcarea în mss.), cliștiga (câștiga în mss.). Corect este exerciții, nu ezerciții. Cind văd acest exerciț, mi-amintese că în epoca lui Eminescu, numai lumea personajelor lui Caragiale îl pronunța așa nu din « ambiț » intelectual. De ce această mistificare de pronunție cind în mss. e clar scris exerciții? Pe aceeași pagină (ediție) s-a marcat la cuvintul vii (rindul 10, fos), o steluță care înseamnă un comentariu al lui Rötcher sau Eminescu în subsol, uitat însă. Treceam cu vederea zecile de cazuri cind în mss. sînt ștersături, adăugiri, modificări importante și cind în ediție nu se spune nimic. Un exemplu

furnizat de aceeași pagină 293. În subsol, o singură notă: În mss. pare a fi „flesibile“. Așa și este! În manuscrisul corespunzător acestei pagini sînt peste zecile cazuri de schimbări de cuvinte în timpul lucrului. Firește, se poate renunța la sesizarea tuturor avaturilor manuscrisului, și nici noi nu ne-am fi oprit aici, dacă însăși editorea nu ne-ar fi pregătit pentru a savura o ediție completă a Artei reprezentațiunei dramatice. În contextul această posibilitate au devenit (ed. p. 294), a păstra pe u din ați, este un non-sens pentru persoana III-a singular. Apoi trebuie respectate formele grafice de dispoziție a cuvintelor, așa cum le aude poetul. El serie cumcă (nu cum că), cei-mai (nu cei mai), de'nauntru (nu de năuntru), prăpastie (nu prăpăstie), de-a-l (nu de a-i), atuncia (mss. p. 326 verso nu atunci sau atunci), (ed. p. 295). Din punctul meu de vedere, nu a fi sacrilegiat for-

mele moldovenești de pronunție, respectînd scrișul poetului. Astfel, nu aș fi muntentizat cuvintele: mână, gânduri, stângăcie, sînul (apare sînul, mss. p. 327, transcris sînul, ed. p. 296), pînă, decât, cît etc. etc., mai ales că editoarea a și acceptat cîteodată aceste forme (vezi dect pîn-acuma, ed. p. 296). Mă întreb chiar dacă e grafie gratuită scrierea în cazul cuvintelor: via, nevoiă, propriă (în ediție s-a transcris cu e final) sau dacă nu cumva noi transcriem după cum credem noi că se pronunța, chestiune destul de convențională, mai convențională chiar dect grafiile convenționale. Revin, fără vreun drept de județ, la pagina 292. Este acolo cuvîntul județul (în mss judeciul). Pun în discuție dacă nu trebuia transcris judeciul. E o diferență între județul și judeciul? Eu am editat nu noi ne simțim excluși din regiunea artei (ed. p. 299), el eschiși (mss, p. 328, verso), cuvînt format poate prin opoziție cu închisi (a închide, a eschide?). Așa rezultă literă cu literă. Tot așa, aș înclina să transcriu în imediu viței (mss. p. 328, verso), nu în imediu (ed. p. 299). În manuscris e clar Noi nu voiu, nu nu voim, amăgiri, nu amăgiri, sînul, nu sînul,

adecuată, nu adecvată. În manuscris este să producă... lucruri cum se cade (p. 331), în ediție, lucruri cumsecade (p. 302). Este o nuanță între cum se cade, cum se cuvine, și familiarul om cumsecade. Lucrul nu poate fi cumsecade, el cum se cade. Editoarea transcrie de regulă întii, deși de obicei în manuscris este ăntăi, ăntăiu. Cîteodată forța de atracție a textului îl învâluie privirea și cade roabă lui. Atunel este ăntăi, nu întii. Tot la pagina 303, ar fi trebuit păstrat Dacă (Dacă, ed. p. 303); gati (găti, ed. p. 304), idealul s-a stîns (s-au stîns, ed. p. 305 dar în mss. este un ũ scurt). La pagina 333, verso, din manuscris, este scris sferel burgese și adjectivul burgese va reveni. În ediție s-a transcris burgez. E de discutat dacă într-o epocă de compunere și de căutare de noi sensuri, nu se va fi pronunțat așa, simțindu-se încă cuvîntul tulpină burg + terminația es. După ce s-au păstrat forme de grafie grafice: cazul mai artistice (nu artistic), să desfășoare (nu desfășoară)? Nu mai vorbim de arte (pentru artă). De ce nu va fi lăsat și lature ideale (ed. p. 306), nu ideală? După trimiterea autorului, trebuie editat: Tot așa după toate relațiunile se bazează (mss. p. 333, verso), nu După toate relațiunile, tot așa se bazează... (ed. p. 306). Pe aceeași pagină de ediție, s-a scris născut (născut în mss.), fantazia (fantasia, mss.) căderea (caderea, mss.), Eckhoff (Eckhof, mss.), cugetărilor (cugeterilor, mss.). În schimb alei se păstrează dacă și pînă. Eminescu scrie cantitate, nu cantitate (ed. p. 307), generalitate, nu generalității (de la generalitate). La pagina 307, editoarea 'reține în subsoi o singură modificare (la cuvîntul artiste), fără a marea în același loc și celelate exemple: represintarea > represintări; se vede și > putem aprețui. Mai semnalăm pe aceeași pagină pe Dacă (Daca, mss. p. 334, verso), același (același, mss.) cunoștință (cunoștiință mss.). Eminescu îl simțea pe acest din urmă cuvînt corelat cu cuvîntul știință? Nu! La pagina 308 (ed.) se elstește după cunoștința: înaintea ochilor (înainte' ochilor, mss. p. 335, verso), te simți (simț mss.) căpetenie (capetenie, mss.), desăvîrșire (desevîrșire, mss.). La cuvîntul demanțațiune (ed. p. 309), în subsoi, se indică: 2 Scris deasupra de: pretențiune-anulat. Menționăm de asemenea că pretențiune nu e scris « deasupra », cum se spune, el în rînd, euminte, și că demanțațiune este cel adăugat, ștergîndu-se prece-dentul, că editoarea uită să pomenească că poetul a adăugat tot deasupra lui pretențiune și cerință, anulat și acesta. Pe aceeași pagină, editorul notează modificarea unui enp de alineat (însă fiindcă...), dar la pagina 310, trece peste modificarea paragrafului Or ce artist (Fiecare, șters în mss.).

Nu vrem să puricăm la rind și nu anchetăm o muncă onorabilă, dar o ediție a unei opere eminesciene în premieră trebuie onorată printr-o atenție specială, făcându-i, în primul rind, o mare plăcere « prefațatorului » ediției, directorul editurii în ehestiune, care nu vrea « apologeti »! Notăm, așadar, în continuare, unele înconsecvențe dintre manuscris și ediție: mănât (mînat ed. p. 309), nenlaturată (nenlăturată), impopulează (impopulează), de abia (de-abia, ed. p. 310), contimpuranii (contemporanii), avut-o'nvedere (avut-o în vedere) etc. Uneori, din exces de exacritate, se preiau automat greșeli evidente: Intuițiunea poetică... nu acopere această desemn (ed. p. 311). În subsol, se spune: Inițial: această zugră[vire] — anulat ultimul cuvînt. E clar atunci că adjectivul feminin a fost gîndit în funcție de substantivul zugrăvire. Căzînd aceasta, Eminescu a anulat în fugă numai finalul adjectivului, scîpîndu-l a-ul din mijloc. Trebuie scris acest desemn, fără nici o complicație, pentru că amănuntul era semnalat în comentarii. Mă gîndese dacă e bine să îndreptăm noi pe decăt (mss. p. 337) în decît (ed. p. 311), cîștigat în cîștigat, caruia în căruia, câteodată, în cîteodată, măsură, în măsură etc. Eminescu scrie la artete acelea la caria ești în stare, nu cari (ed. p. 312). Pe aceeași pagină a ediției (mss. p. 337, verso) este de îndreptat în locul sau umblă... eu seau unul. În cazul în care dorim deel să « reproducem » și nu să producem noi un text eminescian, pentru a-l păstra întru totul fizionomia intrinsecă, cred că unele cuvinte scrise în forma lor latinizantă trebuie redatete întoemai: aquesta, quei (ed. p. 312). Nu dînr-o plăcere gratuită, ci pentru a se ști cît de autoritară era încă scrierea latinizantă în epocă, faptul de a fi existat ca o realitate și nu ca o « fantatie » a unor savanți filologi. Cine vrea să scrie despre influența latină la Eminescu, neștiînd textul manuscris, n-are cum sesiza această situație. Într-un caz limită, trebuiau cel puțin remarcate în comentarii. Și din nou la moldovenismele poetului: caria (ed. căreia, p. 313), desdaunarea (ed. dezdăunarea), adănc (ed. adînc, p. 314), desăvârșire (ed. desăvîrșire), amândoi (ed. amîndoi), grămădesc (ed. grămădesc), crearii (ed. creării) etc. La pagina 313, trebuie citit corect pasabilităței nu pasibilităței, capeta, nu căpăta (ed. p. 314), întemplări, nu întîmplări. În grupul ereditatea actorului, pe care el

o primește ca testare naturală a publicului, aș înclina să citese în loc de ereditatea, creditate. « A primii creditate » are un înțeles, totuși. N-am avut originalul nemțese la îndemînă pentru a verifica cuvîntul. Sigur însă la pagina 316, în grupul în preajma acelor semne inflamabile (ed. p. 316), trebuie citit infalibile. Nu e o victorie onestă cîștigată (ed. p. 316), ci victorie onestă cîștigată. Corect, în manuscris, revenînd încă o dată la puterea de influență a Școlii ardelenene, este santienia artei (de la santi), nu stînenia artei (ed. p. 317), le impuse (ed. p. 319), nu le impuse. Pentru Eminescu, Aristotel impune, nu impune. La pagina 316, în ediție se remarcă doar două anulări în subsol. Dar celelalte de ce oare au fost omise, pe ce principiu?: caută de a produce de, șters; caută rezezi și frapante, șters, frapante; Contra acesteii tentative, în mss. scris întil De-a rezista aicia or cărei tentațiuni, șters. Această situație persistă, din păcate, în prea multe pagini. Dar să părăsim subsolul pentru totdeauna, rămînînd numai la textul propriu-zis. Înțilnim la pagina 319, dasupra (d'asupra, mss. p. 341), învia (înviă — Critica înviă în Grecia.). Editorea a transcris pe înviă cu învia, ceea ce nu credem a corespunde întru totul originalului, ca valoare fonică, cînd putea fi folosită forma înviă! Transcrie, de asemenea, pășește (ed. p. 319) pentru pașește (mss. p. 341, verso), păcate (ed. p. 320) pentru pecate (mss. p. 342), innoranței pentru innoranției, sancuilottismului pentru sanscuiottismului, disprețul pentru disprețiul, neciodată să eziste pentru neciodată să esistă.

Exemplele pot continua la nesfîrșit, dar nu acesta a fost rostul discuției de față, ci clarificarea unor principii de comunicare reală a textului eminescian. Nimeni nu va putea rezolva totul și un procent de relativitate va fi implicat în orice activitate editorială. Totul este de-a-l reduce la minimum posibil. În dorința noastră a fost nu de a remarcarea erori, ci elemente concrete pentru o clarificare de metodă privind accesarea la textul eminescian într-o formă cît mai autentică. Incontestabil, însă, ediția de la „Minerva” este un bun cîștigat al bibliografiei eminesciene și editorul de mîine va avea în ea un rezistent punct de reper.

Marin BUCUR

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 30 septembrie 1974)

B

BĂDĂRĂU (Dan)

* * * — Umanismul și înțelepciunea. [Conferință despre Mihail Sadoveanu.] „*România literară*”, anul VII, nr. 29, joi 18 iulie 1974, pp. 12—13.

BLAGA (Lucian)

Rusu (M.N.) — Lucian Blaga și Teatrul Național. [Scrisoare adresată lui I. Gr. Periețeanu, datată 19 iulie 1930.] „*Steaua*”, nr. 7, aprilie 1973, p. 10.

Țugui (Pavel) — «... A fi un cetățean loial al patriei...» — „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 3 (16) 1974, pp. 22—23.

C

CARAGIALE (Mateiu I.)

Cioculescu (Barbu) — Arhetipurile Crailor de Curtea Veche (III). [Fragmente din corespondența adresată lui Nicolae Boicescu.] „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 125—131.

CĂLINESCU G.

* * * — Trei inedite călinesciene. *Civilizație și cultură, Nu există criză, Rostul femeii române*. „*Secolul XX*”, nr. 4 (159), 1974, pp. 5—24.

CIOCÂRDIA MATILA (Dimitrie)

Rusu (M.N.) — Inedite. Unirea Principatelor. [Fragmente din scrisoarea datată: Paris, 7 iunie 1856.] „*Săptămîna*”, nr. 164, vineri 25 ianuarie 1974, p. 3.

Rusu (M.N.) — Documente inedite. «Cunosc amănuntele acestui trist eveniment». [Scrisoare din 1859.] „*Almanahul literar*”, 1974, p. 205.

Ștefănescu (Constantin) — Un militant pentru Unire prea puțin cunoscut. [Proiect de broșură unionistă.] „*Viața studențească*”, anul XIX, nr. 4 (521), miercuri 23 ianuarie 1974, p. 10.

E

EFTIMIU (Victor)

Tundrea (Iulius) — Cu dragoste și speranță. [Tabelă radiofonică difuzată la 28 iunie 1969.] „*Manuscriptum*”, anul V, nr. 3 (16), 1974, p. 15.

EMINESCU (Mihai)

Bucur (Marin) — Despre muncă. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 6—11.

F

FARAGO (Elena)

Vezi: Lovinescu (Eugen) (Papastate C.D.).

FUNDOIANU (B.)

Daniel (Paul) — Permanența unei atitudini militante. *Cînt de război, Cruciada IV; Popoului meu*. [Versuri] — „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 26—32.

* * * — *Le temps du poème* — II. [Traducere în limba română de Romulus Vulpesu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 28—29, 31.

I

ISANOS (Magda)

Gorgos (Veronica) — Protest împotriva unei realități brutale. [Petiție adresată decanului Baroului din Iași, datată: 27 septembrie 1943.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 43—44.

Husar (Al.) — Siluete din «orașul cu minuni». *Domnișoara Vanda; Toto; Omul cu cizme roșii*. [Povestiri] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 33—42.

ISTRATI (Panait)

Soveja (Maria) — Confesiuni epistolare. [3 scrisori Panait Istrati adresate lui Gheorghe Ionescu, date: Masevaux, 23 septembrie 1927; Nisa, 1 martie 1925; Niederbruck, 6 iulie 1925.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 111—115.

Talex (Alexandru) — Jurnalul începuturilor. *Meditații, nostalgii, amintiri, gânduri*. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 86—92.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

Bardieru (Al.) — Concurent al călugărilor de la Neamț. [3 scrisori M. Kogălniceanu adresate stareșului mănăstirii Neamțu și Secu, date: 18 octombrie 1852; 16 decembrie 1853, Iași: 20 decembrie 1853.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 80—83.

L

LOVINESCU (Eugen)

Papastate (C.D.) — Epistolar: 6 scrisori către Elena Farago. [Date: Fălticeni, 24 mai 1910; Fălticeni, 22 februarie 1911; Beausoleil, 17 aprilie 1911; Fălticeni, 30 iunie 1911; Fălticeni, 29 decembrie 1911; 2 septembrie 1912.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 141—146.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Huškova (Jindra) — Hortensia Papadat-Bengescu la Bratislava. [Scrisoare H. Papadat-Bengescu către Jindra Huškova, datată: 17 martie 1942.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 167—168.

PÂRVAN (Vasile)

Dima (Al.) — Preocupări literare ale liceanului Pârvan. *N. Bălcescu: Cîntarea României*. Conferință. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 132—140.

PETRESCU (Camil)

Bojin (Al.) — Proiect de roman nerealizat. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 116—124.

R

RALEA (Mihai)

Sângeorzan (Zaharia) — Licențiat la Universitatea din Iași. *Necesitatea psihologică în comparație cu necesitatea logică*. [Teză de licență în filozofie.] *Consecințele filozofice ale teoriei lui Binet asupra gândirii*. [Studiu] „*România literară*“, anul VII, nr. 33, joi 15 august 1974, pp. 14—15.

Țundrea (Iulius) — Îndreptărită mândrie patriotică. [Tabletă radiodifuzată la 18 august 1964.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16) 1974, p. 14.

REBREANU (Livi)

Gafița (Mihai) — Livi Rebreanu o conștiință. File de jurnal 1940—1941. „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 35 (644), sîmbătă 31 august 1974, pp. 1, 3.

Gheran (Niculae) — Schițe pentru viitoarele romane (II). „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 147—162.

Ilin (Stancu) — Ideea de „jurnal“ la Rebreanu. (Din jurnalul unui debutant) [Fragmente] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 30 (639), sîmbătă 27 iulie 1974, pp. 1, 8.

S

SADOVEANU (Mihail)

Țundrea (Iulius) — Cuprindeți cu privirea pămîntul patriei. [Tabletă radiofonică difuzată la 2 mai 1961.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16) 1974, pp. 12—13.

SPERBER (Alfred Margul)

Țundrea (Iulius) — Răspunsul meu. [Tabletă radiofonică difuzată la 15 martie 1959.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 16—17.

STREINU (Vladimir)

Muntean (George) — Vladimir Streinu — inedit. Etimologice. „*Argeș*“, anul IX, nr. 5 (96), iulie 1974, pp. 4—5.

ȘULUȚIU (Octav)

Florescu (Nicolae) — Devotamentul lecturii. Lămurire [pentru un proiectat volum de cronici. Datat: Brașov 19.XI.1939 — București, 19.IX.1945]; *Eusebiu Camilar: Negura; Sărmanul Klopstock, Feciorul lui nenea Tache Vameșul, vol. IV*, [datat: 12 octombrie 1945]; *Victor Papilian: Nuvele oltenesti*, „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 56—65.

T

TEODOREANU (Ionel)

Scurtu (Nicolae) — Pelerini ai scrisului. [C.p. datată: 23.IV.1940 și dedicație pe volumul *La Medeleni*, adresate lui Dan Brudariu.] „*Orizont*“, serie nouă, anul XXV, nr. 34 (338), 23 august 1974, p. 2.

V

VINEA (Ion)

Brezu (Constandina) — „... Sfirșitul războiului, sfirșitul nazismului...“ [Fragmente din Jurnal.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 18—21.

VOINESCU (Alice)

Murnu (Maria Ana) — Dialoguri cu eroii tragici. *Oreste; Electra și cititorul din 1960*. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 45—55.

Mihaela CONSTANTINESCU

Creșterea colecțiilor

(1 iulie — 30 septembrie 1974)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise:

ELIADE, Mircea — *Întoarcerea din rai; Hueligani*.

BIBESCU, Martha — *Însemnări (1939 — 1944)*.

COTRUȘ, Aron — *Viața mea*.

Correspondență:

Vasile Alecsandri, Nicolae Cartojan, George Coșbuc, Barbu Delavrancea, Mihail Dragomirescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Minulescu.

Arhivă personală:

Constantin Brâncuși, Ecaterina Cerchez, Emil Pătrașcu.

Carte românească veche:

CANTEMIR, Dimitrie — *Istoria imperiului otoman*, Londra, 1734—1735; *Descrierea Moldovei*, Leipzig, 1771.

ȘINCAI, Gheorghe — *Elementa linguae dacoromanae*, Buda, 1805.

Dalila ARAMĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise:

MACEDONSKI, Alexis — *Arpad; Povestiri din viața de artist*.

SADOVEANU, Mihail — *Prieten unic (1936), Citeva mici observații, Apel către admiratorii lui Eminescu, Mic bilanț, Inerție, Satul, Rădășenii*; 6 articole polemice împotriva lui Al. Brătescu-Voinești.

TEODOREANU, Ionel — *Hai Diridam*, (roman); *O Toamnă* (poeme în proză).

PALLADY, Theodor — *Pagini de jurnal*.

Correspondență:

Vasile Bogrea, Gh. Kirileanu, Demostene Russo, Vasile Voiculescu

Viorica SECĂRESCU

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

PĂRVAN, Vasile — *Cântarea României* (conferință)

VINEA, Ion — *Casa de creație de la Mogoșoaia; Muguri ș.a.* (articole și re-așe).

STREINU, Vladimir — *Al. I. Odobescu; Ion Creangă; Estetica îndrumării; Clasicismul, formă a sensibilității românești, Scriitori și cititori ș.a.* (articole și studii critice).

TEODOREANU, Al. O. — *Cronică gastronomică; Arheologie culinară; La iarbă verde ș.a.* (versuri și proză).

RĂDULESCU, Neagu — *Ei gazetarii, ei scriitorii!; Puștii de la Sfântul Iosif* (articole).

BOTEZ, Demostene — *Semnificația socială a culturii; Umanism și solidaritate; 23 August; Literatura noastră modernă; Răspunderea civică a omului de cultură ș.a.* (articole); *Satul meu; Întoarcere; Patria mea, ș.a.* (versuri)

Correspondență:

Felix Aderca, Ion Barbu, Tudor Teodorescu Braniște, George Ciprian, Pompiliu Constan-

tinescu, Aron Cotruș, Mihail Dragomirescu. Mircea Eliade, Nicolae Iorga, Camil Petrescu, Ioana Postelnicu, Liviu Rebreanu, Cella Serghi.

Fotografii:

Al. Brătescu-Voinești, Victor Eftimiu, Elena Farago, Constantin Stere.

Tablouri:

LÖEWENDHAL G. — *Gala Galaction* (portret).
BULGĂRAȘ P. — *I. A. Bassarabescu* (portret).

Octaviana MIHĂILESCU

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI IAȘI

Manuscrise:

Istoria întâmplărilor lui Tarlo și a prietenilor săi (Traducere de Iordache Stefano-

vici), Cartea a II-a, Iași, 1831.

Scazanie (Texte de cărți populare, cu versuri și diverse însemnări despre vreme), Iași, 1842.

Tipărituri:

Antologhion și Octoihos, București, 1736; *Liturghier*, Iași, 1756; *Sinopsis*, Rîmnic, 1783; *Cazanie*, București, 1768; *Viața sfântului Vasile cel nou*, București, 1819; *Minunile fecioarei Maria*, Rîmnic, 1820.

W. von KOTZEBUE, *Lascăr Viorescu*, Lipsca, 1863.

A. PRETORIAN, *Prima lectură pentru clasele primare*, București, 1857.

D. VACARIU

Iconografie

Iconografie

AUTOGRAFE: Lucian Blaga (87, 89); Geo Bogza (6); Al. Chibici-Rivneanu (49, 50); Șerban Cioculescu (80); Al. Dima (81); M. Eminescu (10, 12, 16, 21, 22, 24, 26, 28); Anatole France (172); Iorgu Iordan (81); Eugen Jebeleanu (153); Dumitru Murărașu (81); Perpessicius — fișe de lucru (31, 37, 102); Al. Philippide (81, 152, 153); Augustin Z. N. Pop (81); D. Vatamanu (81); Tudor Vianu (169).

FOTOGRAFII: Tudor Argezi (95(2), 109); Lucian Blaga (86, 93); Mihai Eminescu (5, 80); Mihai Eminescu — bustul de la Galați executat de Frederic Storck (7); Mihai Eminescu — bust de Ion Vlasiu (8); Mihai Eminescu — bust (20); Mihai Eminescu — statuia de la Constanța de O. Han (31, 82); Mihai Eminescu — bust, Ipotești (39); pagină din *Condica morților*, privind ascendenții lui M. Eminescu (41); Act comemorativ la dezvelirea monumentului Eminescu de la Galați (51); Pagină din numărul dedicat de ziarul „Galații”, inaugurării monumentului Eminescu (52); Copertele edițiilor de Poezii M. Eminescu îngrijite de G. Ibrăileanu — 1930, Perpessicius (vol. I) — 1939 și G. Călinescu — 1943 (53); Mihai Eminescu — statuia de la Iași, de Schmidt Faur — detaliu (57); Eminescu — statuia de la Ateneul Român de Gh. Anghel (64); Idem — detaliu (65); M. Eminescu — bust de de Ion Jalea

(69); Mihai Eminescu — statuia de la Sibiu, realizată de Radu Moga (73); Frontispiciul revistei „Le journal roumain des poètes”, dedicat lui M. Eminescu (74); M. Eminescu — Umbre pe pinza vremii, coperta traducerii în slovacă (75); Afișul expoziției M. Eminescu — rapsodul poporului român, organizată de Muzeul literaturii române la Praga (76); Eminescu — coperta volumului omagial, editat de Michel Steriade, la Louvain (77); M. Eminescu — Scrieri politice și literare, edițiile Ion Scurtu, D. Murărașu și Aurelia Rusu (180, 181); Gheorghe Eminovici — act cu semnătura căminarului (44); Anatole France (171); Gala Galaction (137, 144, 149); Perpessicius (110, 114); Al. Philippide (151, hors texte); Radu Stanca (117, 125, 132); Tudor Vianu (160, 163, 170).

DESENE: Cik Damadian — Gala Galaction (150); A. Metsys — Ferdinand de Habsburg (156); Augustino Mși — Soliman Magnificul (159); Mircea Olarianu — desen în peniță (1917), reprezentând casa familiei Eminovici de la Ipotești (colecția G. Finkelstein) (72); Damian Petrescu — desene inspirate de versurile lui M. Eminescu (14, 56, 63); Jean Steriadi — ilustrații la versurile lui M. Eminescu (60); Tizian — Carol Quintul (154).

The present issue of the review "Manuscriptum" dedicated to poetry devotes a great number of pages to the anniversary of 125 years since the birth of the greatest Romanian poet, Mihai Eminescu.

Prefaced by academician Geo Bogza, the documentary material of this issue offers to the readers an extremely varied and valuable information, starting with new texts by Eminescu, that is a fragment from an envisaged Dacian drama, then a translation of Shakespeare's *Timon of Athens* and several notes interesting as aphorisms, then excerpts from the manuscripts of the great poet and ending with interesting documentary notes regarding his biography and a series of conferences by some Romanian writers as well as radio statements of translators of Eminescu's works, meant to reflect the penetration in the Romanian and universal conscience of this poet of genius.

Trying to prove the temptation exerted by drama on poets, the review publishes in the column *The Poet's Masks*, a pamphlet, in the form of a dialogue, of the writer Tudor Arghezi.

The review presents two well-known poets, in a new hypothesis — that of prosewriters, publishing a fragment from a novel by Lucian Blaga and a romantic story by Radu Stanca.

Nicolaus Olahus, the great

Le présent numéro de la revue „Manuscriptum“, dédié à la poésie, accorde un grand nombre de ses pages au 125-ème anniversaire de la naissance du plus grand poète roumain, Mihai Eminescu.

Préfacée d'une tablette signée par l'académicien Geo Bogza, la mosaïque documentaire de ce numéro, offre aux lecteurs un matériel extrêmement précieux et varié, à partir de nouveaux textes éminesciens, représentant un fragment d'un projet de drame dace, une version roumaine de la pièce shakespearienne *Timon d'Athènes* et quelques notes à valeur d'aphorisme, extraits des manuscrits du grand poète, jusqu'à de très intéressantes contributions documentaires concernant sa biographie de même que des conférences, provenant d'auteurs roumains, et des déclarations radiophoniques faites par des traducteurs de la lyrique éminescienne, destinées à refléter la manière dont le grand poète a pénétré dans la conscience roumaine et dans celle universelle.

Dans le but de faire voir les tentations exercées par la muse du théâtre sur les poètes, la revue publie dans la rubrique les *Masques du poète* un pamphlet dialogué par Tudor Arghezi.

Les pages qui suivent, contenant un fragment d'un roman de Lucian Blaga et une nouvelle romantique de Radu Stanca, nous présentent ainsi deux poètes bien connus, dans une nouvelle

Die vorliegende Nummer der Zeitschrift „*Manuscriptum*“ ist der Poesie des größten rumänischer Dichters Mihai Eminescu — seit dessen Geburt 125 Jahre verstrichen sind — gewidmet.

Das dokumentarische Mosaik wird von Akademiemitglied Geo Bogza eingeleitet und bietet dem Leser ein äußerst wertvolles und reichhaltiges Material, von den neuen Eminescu Texten — dem Bruchstück eines geplanten dazischen Dramas, seiner Übersetzung von Shakespeares *Timon von Athen* und einigen Aufzeichnungen von aphoristischem Wert aus den Handschriften des großen Dichters —, bis zu den interessanten dokumentarischen Beiträgen zur Biographie, sowie einer Reihe von Vorträgen rumänischer Schriftsteller und Rundfunkerklärungen von Übersetzern der Lyrik Eminescus; all dies widerspiegelt die Tatsache, daß der geniale Dichter für das kulturelle Bewußtsein der Rumänen und der anderen Völker von großer Bedeutung ist.

In der Absicht, die Anziehungskraft des Theaters auf die Dichter zu beweisen, veröffentlicht die Zeitschrift in der Rubrik *Die Masken des Dichters* ein Pamphlet in Dialogform von Tudor Arghezi.

Auf den folgenden Seiten werden zwei bekannte Dichter als Prosaschriftsteller vorgestellt; die Zeitschrift bringt ein Romanfragment von Lucian Blaga und eine romantische Erzählung von Radu Stanca.

Nastоящий номер журнала «Манускриптум» посвятил большое число страниц журнала празднованию 125-летия со дня рождения великого румынского поэта Михаила Эминеску.

Представленный статьей академика Джео Богза, документальный мозаик этого номера предлагает читателям очень богатый и разнообразный материал о новых статьях Эминеску, содержащих отрывки из дакской драмы, разбор пьесы Шекспира *Тимон из Афин* и несколько ценных заметок, извлеченных из рукописей великого поэта, а также интересные документальные статьи относительно биографии поэта и целая серия статей румынских писателей, прилагаемых к радиофоническим декларациям переводчиков лирики Эминеску, предназначенным отразить проявление гения поэта в румынском и универсальном сознании.

Преследуя цель продемонстрировать влияние, оказанное театральной музыкой на поэтов, журнал публикует в отделе *Маски поэта* памфлет-диалог Тудора Аргези.

Разнообразие настоящего номера журнала увеличивается также благодаря опубликованию отрывка из одного романа Лучиана Благи, а также романтической повести Раду Станка.

humanist of the XVII-th century whose personality is celebrated this year as part of the UNESCO anniversaries, is present in this issue with a political speech made in the Diet in Augsburg.

Notes from the year 1940, taken from a *Diary* of Perpessicius, as well as a number of love letters by Gala Galaction make known to the reader, thrilling moments from the life of these writers.

The usual columns: *Romanian Writers in Foreign Archives* and *Foreign Writers in Romanian Archives* publish the doctor's degree paper of Tudor Vianu presented in Tübingen and a protocol letter by Anatole France, sent to a friend in Romania.

The *Pages of Album* of this issue prefaced by the poet Eugen Jebeleanu present Al. Philippide on the occasion of his 75-th birthday anniversary.

The present issue ends with the *Chronicle of Editions* in which two literary critics discuss the volume: M. Eminescu — *Articles and Translations*, printed a year ago by the publishing house „Minerva“.

The *Bibliographic Card Index* gives new data of literary history and a report on the increase of collections.

Dragoș VRÂNCEANU
Writer, Visiting Professor at the
University of Urbino (Italy)

hypostase: celle de prosateurs.

Nicolaus Olahus, le grand humaniste du XVII-ème siècle, dont on honore la personnalité dans le cadre des anniversaires UNESCO cette année, est présent dans ce numéro par une intervention politique, prononcée à la Diète d'Augsburg.

Quelques pages du *Journal* de l'année 1940, appartenant à Perpessicius et un recueil des lettres d'amour de Gala Galaction, offrent des dates intéressantes sur la vie de ces écrivains.

Les rubriques habituelles: *Écrivains roumains dans des archives étrangères* et *Écrivains étrangers dans des archives roumaines*, publient le dossier du doctorat de Tudor Vianu à Tübingen et une lettre protocolaire d'Anatole France, adressée à une amie de Roumanie.

Les *Feuilles d'album* de ce numéro, prefacées par son confrère Eugen Jebeleanu, présentent Al. Philippide à l'occasion de son 75-ème anniversaire.

Le numéro finit par la *Chronique des éditions* qui soumet à la discussion de deux critiques littéraires le volume *Mihai Eminescu—Articles et traductions*, récemment paru aux éditions *Minerva*.

De nouvelles informations d'histoire littéraire nous sont fournies par le *Fichier bibliographique*, de même qu'un compte rendu sur l'augmentation des collections.

Dragoș VRÂNCEANU
écrivain, chargé de cours de
l'Université d'Urbino (Italie)

Editura „**EMINESCU**” vă recomandă:

Colecția BIBLIOTECA EMINESCU

O antologie a capodoperelor literaturii românești și universale

Au apărut în 1974:

M. Eminescu: Icoane vechi și nouă
Sofocle: **Antigona** • **Electra**
Perpessicius: **Patru clasici**
Șerban Cioculescu: **Caragialiana**
Flori de poezie străină
Eugen Barbu: **Groapa**

Vor apărea în 1975:

* * * **Pagini uitate despre Eminescu**
George Călinescu: **Scrinul negru**
Zaharia Stancu: **Jocul cu moartea**
Al. Philippide: **Visuri în vuietul vremii**
L. Kalustian: **Facsimile**

Colecția SINTEZE

O enciclopedie a ideilor estetice în eseuri și studii științifice

Au apărut în 1974:

George Bălan: **Mica filozofie a muzicii**
Nicolae Balotă: **De la Ion la Ioanide** (Pro-
zatori români ai secolului XX)

Vor apărea în 1975:

Al. Philippide: **Orizont clasic și modern**
Zoe Dumitrescu-Bușulenga: **Cultură și creație**
Ion Ianoși: **Introducere în filozofia artei**
Z. Ornea: **Junimea și junimismul**

Colecția PERMANENTE — PERSPECTIVE

Concepte fundamentale ale artei în studii și comentarii reprezentative

Au apărut în 1974:

Misiunea scriitorului contemporan
Conceptul de realism în literatura română
Tradiție și inovație

Vor apărea în 1975:

Idea de patrie în literatura română
Național, universal
Responsabilitatea actului de creație
Spiritul militant în literatura română

**Cărți esențiale, în condiții grafice excepționale, la
EDITURA „EMINESCU”**

— AL. MACEDONSKI — *MARINĂ*
(pictură în ulei
datând din 1909,
păstrată în colecțiile
Muzeului Literaturii române).

Fotoreproduceri : Magdalena BUZĂ

Retuș foto : Florica PRICIU

« Domnului Tudor Arghezi
cu veche admirație
și nemărginită recunoștință.
Din toată inima închinare

Adrian MANIU
1965. III »
(*Cîntece tăcute* — 1965)

« Eu, prea-plecata
Jupîniță Cazimir, plecu-mi genunchiul
în fața Domniei Tale, cu iubire și cu
recunoștință — ca în fața celui mai
mare meșter al cuvîntului și al
sufletului românesc.

Otilia CAZIMIR
Iasi, 23 septembrie 1964 »
(*Poezii*, 1964)

Marului Tudor Arghezi
ce-as putea să-mi adreș
strălucirii numelui său
poate necerile viitoare ale
limbii românești scîntă
gode neafîșite și smerite?

Ion Marin Ladoveanu

1958. 13 ianuarie
București

